ARAPÇA DİLBİLGİSİ

SARF

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA MERAL ÇÖRTÜ

الصَّرْفُ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI • 1983 •
İFAV

Yirmi Beşinci Baskı

بسم الله الرحمن الرحيم

ARAPÇA DİLBİLGİSİ

SARF

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI Nu: 85

ARAPÇA DİLBİLGİSİ

S A R F

Dr. Mustafa Meral Çörtü

8. Basım

İstanbul – 2009

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI Nu: 85

ISBN 978-975-548-169-2
Sertifika No: 0107-34-007230

Kitabın Adı
Arapça Dilbilgisi Şarf

Yazarı
Dr. Mustafa Meral Çörtü

Sayfa Tasarımı
T. Can Çöğen

Kapak Tasarım
Nüans Ajans

Baskı/Cilt
Yazın Basın Yayın Matbaa Turizm Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 12028

8. Basım
Ağustos 2009 - İSTANBUL

İsteme Adresi
M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Mahir İz Cad. No: 2 Bağlarbaşı 34662 Üsküdar İSTANBUL
Tel: 0216 651 15 06 Faks: 0216 651 00 61
ifav@ilahiyatvakfi.com • http://www.ilahiyatvakfi.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 5
ÖNSÖZ 11
BİBLİYOGRAFYA 13
KISALTMALAR 20
GİRİŞ (Arap Dili Hakkında Başlangıçtan Günümüze Kadar Yapılan Filolojik Çalışmalar) 21

BİRİNCİ KISIM
GENEL BİLGİLER VE İMLÂ KÂİDELERİ

Birinci Bölüm

Sarf, Nahiv ve Belâgat'ın Tarifleri 41

İkinci Bölüm

Harflerin Yazılışları 43
Harf-i Ta'rif 46
Şemsî ve Kamerî Harfler 46

Üçüncü Bölüm

Harekeler 48

Dördüncü Bölüm

Hemze 55
Hemzenin Yazılışı 55

Hemze-i Vasl ve Kat' 56
Hemzenin Değişme Durumları 61

Beşinci Bölüm

Sonda Yazılan Tâ Şekilleri 64
Sonda Yazılan Elif Şekilleri 67

Altıncı Bölüm

Özel İmlâsı Olan Bazı Kelimeler 70

Yedinci Bölüm

Bazı Istılâhlar (Terimler) 72

Sekizinci Bölüm

İllet Harfleri 78
Med Harfleri 78
Zâid Harfler 78

Dokuzuncu Bölüm

Kelime 80
İsim 81
Fiil 89
Harf 91

İKİNCİ KISIM

FİİL

Birinci Bölüm

Fiilin Çeşitleri 101
Ma'lûm ve Mechûl Fiiler 102
Lâzım ve Müteaddî Fiiller 103

İkinci Bölüm

Mâzî 110

Üçüncü Bölüm

Muzâri 122
Bâblar 125
İstikbâl 137

Dördüncü Bölüm

Emir 148
Emr-i Hâzır 148
Emr-i Gâib 155
Emr-i Mütekellim 158

Beşinci Bölüm

Nehiy 160
Nehy-i Hâzır 160
Nehy-i Gâib 163
Nehy-i Mütekellim 164

Altıncı Bölüm

Mezîd Fiiller 166
Sülâsî Mezîd Fiiller 166
Rubâî Fiiller 214
Rubâ'î Mezîd Fiiller 217
Ziyâdeli Bâblarda Harflerin Değişmesi 226

Yedinci Bölüm

Aksâm-ı Seb'a 228
Sâlim Fiiller 232
Muzâaf Fiiller 238

Mehmûż Fiiller 256
Misâl Fiiller 271
Ecvef Fiiller 282
Nâkıs Fiiller 303
Lefîf Fiiller 332
Bazı Özellikli Fiiller 354

Sekizinci Bölüm

Te'kîd Lâm'ı ve Te'kîd Nûn'u 380

Dokuzuncu Bölüm

Taaccüb Fiilleri 397

Onuncu Bölüm

Fiil İsimleri 409

Onbirinci Bölüm

Câmid Fiiller 416

ÜÇÜNCÜ KISIM

İSİM

Birinci Bölüm

İsmin Çeşitleri (Kısımları) 427

İkinci Bölüm

Masdar 430

Üçüncü Bölüm

İsm-i Fâil 445

Dörduncü Bölüm

İsm-i Mef'ûl 456

Beşinci Bölüm

Sıfat-ı Müşebbehe 463

Altıncı Bölüm

Mübâlaga-i İsm-i Fâil 470

Yedinci Bölüm

İsm-i Tafdîl 474

Sekizinci Bölüm

İsm-i Tasgîr 482

Dokuzuncu Bölüm

İsm-i Mensûb 489

Onuncu Bölüm

İsm-i Zaman ve İsm-i Mekân 496

Onbirinci Bölüm

İsm-i Âlet 501

Onikinci Bölüm

Müzekker-Müennes 504

Onüçüncü Bölüm

Ma'rife-Nekra 509

Ondördüncü Bölüm

Müfred, Tesniye ve Cem'î 517

Tesniye 518

Cemi'i 522
Cem-i Müzekker-i Sâlim 523
Cem-i Müennes-i Sâlim 528
Cem-i Mükesser 535
Cemî İsmi ve Cem'a Benzeyenler 550

Onbeşinci Bölüm

Emsile-i Muhtelife Çekim Tabloları 552

Onaltıncı Bölüm

Harf ve Hareke Değişmeleri 557
İ'lâl 557
İbdâl 567
İdgâm 567
EK: ARAP DİLİNDE ÖNEMLİ BAZI KAYNAK ESERLER 571
İNDEKS 585

ÖNSÖZ

Arapça'nın tarih boyunca gerek ırk ve gerekse coğrafya bakımından farklı toplumların kültürlerindeki rolü ve bilhassa İslâm dîninin temel kaynaklarından olan Kur'ân-ı Kerîm, Hadis ve bunlara bağlı ilimlerin tedrisâtındaki lüzumu herkesçe bilinen bir gerçektir. Ayrıca uluslararası çok yönlü ilişkiler açısından Arapça'nın bugünkü konum ve önemi de ortadadır.

Bu gerçeklerden hareketle ülkemizdeki Arapça öğretiminde bir bütünlük sağlayacağı ümidiyle Arapça Dilbilgisini oluşturan Sarf, Nahiv, Edatlar, Arapça-Türkçe Lügat, Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri'ni içine alan bir seri çalışma planladık.

Bu planın gerçekleşmesi için ulaşabildiğimiz kaynaklardan istifade ettik. Diğer taraftan açıklanması gereken bazı hususları mütehassıs kimselerle tartışıp müzâkere etmek suretiyle çalışmalarımızı sürdürdük.

Çalışmaların sıhhati ve konuların daha iyi anlaşılması için Sarf kâidelerini bazan Nahiv kâideleri ile takviye ettik. Gerektiğinde kâideyi şekillendirerek anlatmaya çalıştık. Bazan da konunun teferruatı için Nahiv ve Edatlar kitabına atıfta bulunduk. Fiil çekimlerini imkân nisbetinde en küçük noktasına kadar tablolar halinde göstermeğe çalıştık.

Ayrıca her kısmın sonunda o konuyla ilgili eski ve yeni Arapça, Osmanlıca, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca kaynaklar verdik. Müşterek kaynaklar dışında önemli açıklamaları dipnot olarak gösterdik.

Arapça Dilbilgisi-Sarf bu serinin ilki olduğu için, girişte, başlangıçtan günümüze kadar yapılan Arap Dili ile ilgili çalışmaları özetledik. Ayrıca eserin sonunda Arap Dili Sarf ve Nahiv, Filolojik çalışmalar, Belâgat ve Edebiyat Tarihine dair bazı umûmî kaynaklar zikrettik.

Bibliyografya ile çalışmamız arasında uyum ve bütünlük sağlamak için bibliyografya listesinde, XIX. asırdan önceki devirlerde yaşamış müelliflerin meşhur isimlerini, nisbelerini, künyelerini ve ölüm tarihlerini, muâsır müelliflerin ise soyadlarını ve isimlerini zikrettikten sonra, kitapların tam isimlerini, varsa kaç cilt olduklarını, nerede ve ne zaman basıldıklarını belirttik. Ayrıca eser içindeki kaynakların kısaltmalarını müelliflerine atfettik.

Ömür boyu sürdürülmüş bir öğretim pratiğinin ürünü olan bu çalışmalar esnâsında beni teşvik eden, yardımlarını esirgemeyen ve fikirlerinden istifade ettiğim hocalarıma ve meslekdaşlarıma, eserin yayınlanmasına karar veren M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Mütevelli Heyeti'ne ve Yayın İşletmesi Yetkililerine teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Mustafa Meral ÇÖRTÜ
İstanbul 2004

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Fehmi:
Medresetu'l-arab, İstanbul 1304/1868.
el-Âcurrûmiyye, bkz. İbn Âcurrûm.
Ahmed b. Ali b. Mes'ûd:
Merâhu'l-ervâh fi't-tasrîf, (*el-Emsile, Binâ, el-Maksûd, el-İzzî, ve Merâh*'dan oluşan Sarf cümlesi içinde), İstanbul, 1317.
Ahmed Asım Efendi:
el-Okyanusu'l-basît fî terceme el-Kamûsi'l-Muhît, I- IV, İstanbul, 1305.
Ahmed Emin:
Duha'l-İslâm, I-III, Beyrut, ts..
Akdağ, Hasan:
Arap Dilinde Edatlar, Konya, 1981.
A'lâm, bkz. ez-Zirikli.
el-Antâkî, Muhammed:
el-Minhâc fi'l-kavâid ve'l-i'râb, Beyrut, ts. *(Minhâc).*
Arapça Dilbilgisi (A. Ateş), bkz. Ateş, Ahmed.
Arapça Dilbilgisi (Mak.), bkz. Maksudoğlu, Mehmet.
Arapça Gramer (H. Atay), bkz. Atay, Hüseyin, *Modern Arapça.*
Arapça Sarf-Nahiv (Bah), bkz. Bahaeddin.
Arapça Dilbilgisi (Kar-Top), bkz. Karaman, Hayreddin-Topaloğlu, Bekir.
Arslan, Ahmet Turan:
İmam Birgivî Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri, İstanbul, 1992.
Atay, Hüseyin-Atay, İbrahim, Atay, Mustafa:
Modern Arapça (Sarf), I-II, Ankara, 1964.
Ateş, Ahmed-Yazıcı, Tahsin-Çetin, Nihad M.:
Arapça Dilbilgisi, İstanbul, 1964. *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş).
Avâmil, bkz. Birgivî.

Baalbekî, Rûhî:
el-Mevrid Kâmûs Arabî-İnkîlîzî, Beyrut, 1988. *(el-Mevrid)*.

Bahaeddîn:
Arapça Sarf ve Nahiv, Dersaadet, 1324.

Baltacı, Cahid:
XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilât Tarihi, (*Osmanlı Medreseleri*),. İstanbul, 1976.

Binâ: (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.

Birgivî, Muhyiddîn Muhammed b. Bîr Ali (v. 981/1573):
________, *Avâmil (Avâmil-i Cedîd, İzhâru'l-esrâr* ve *el-Kafiye*'den oluşan nahiv cümlesi içinde), İstanbul, 1320 (*Avâmil*).

________, *İzhâru'l-esrâr*, (Nahiv cümlesi içinde diğer nahiv kitapları ile birlikte), İstanbul, 1320.

________, İm'ânu'l-enzâr, Dersaâdet, 1331.

Blachère, R. Gaudefroy, M:
Grammaire de l'Arabe Classique, Paris, 1952. (Blachère).

Brockelmann, C.:
________, *Geschichte der arabischen Litteratur*, I-II, Leiden, 1943-1949 (GAL).

________, *Geschichte der arabischen Litteratur, Supplementband,* I- III, Leiden, 1937-1939. (GAL, Suppl.)

Bursalı, Mehmet Tahir:
Osmanlı Müellifleri, I-III, İstanbul, 1933.

Câmiu'd-durûs, bkz. el-Galâyînî.

el-Cârim, Ali ve Emin, Mustafa:
________, *en-Nahvu'l-vâdıh fî kavâidi'l-lugati'l-arabiyye li'l-Medârisi'l-ibtidaiyye*, I- III, Kahire, 1384/1964. *(en-Nahvu'l-vâdıh)* (İlk).

________, *en-Nahvu'l-vâdıh fî kavâidi'l-lugati'l-arabiyye li'l-Medârisi'l-ibtidaiyye*, I-III, Kahire, 1385/1965. *(en-Nahvu'l-vâdıh)* (Lise).

Caspari's, C. P.:
Arabische Grammatik, Königsberg, 1887 (Caspari).

Cheneb, Moh. Ben:
"İbn Mâlik" *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

Cerrahoğlu, İsmail:
Tefsir Usûlü, Ankara, 1967.

Cubrân, Mes'ûd:
er-Râid, Beyrut, 1967.
el-Cürcânî, es-Seyyid Abdulkâdir (v. 471/1078):
Avâmil -i Cürcânî (*er-Resailu'l-erbaa*'nın içinde), İstanbul, ts.
Çantay, Hasan Basri:
Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm, I-III, İstanbul, 1338.
Çetin, Nihad M.:
________, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973.
________, "Sibeveyh", *İslâm Ansiklopedisi* (İA).
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
Elfiye, bkz. İbn Mâlik.
Emsile: (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte), İstanbul, 1317.
Ergin, Osman:
Türk Maarif Tarihi, I-IV, İstanbul, 1977.
Evzahu'l-Mesâlik, bkz. İbn Hişâm.
GAL, bkz. Brockelmann, C.
GAL, *Suppl.*, bkz. Brockelmann, C.
el-Galâyînî, Mustafa:
Câmiu'd-durûsi'l-arabiyye, I-III, Beyrut, 1987.
Gümüş, Sadreddin:
Seyyid Şerif Cürcânî, İstanbul, 1984.
Hamidullah, Muhammed, ve Yaşaroğlu, Mâcid:
Kur'ân-ı Kerîm Târihi ve Türkçe Tefsiri, İstanbul, 1965.
İbn Âcurrûm: Âcurrûmiye, İstanbul, 1290.
İbn Akîl, Bahâuddin Abdullah b. Abdurrahmân el-Hâşimî (v. 769/1367):
Şerhu İbn Akîl, nşr.Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, I- II Mısır, 1384/1964 *(Şerh İbn Akîl)*.
İbnu'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemaluddîn Abdurrahmân b. Muhammed (v. 577/1181):
Nuzhetu'l-elibbâ fî tabakâti'l-udebâ, Bağdad, 1959 (*Nuzhe*).
İbn Hâcib, Ebû Amr Cemaluddîn Osman b. Ömer (v. 646/1249):
________, *el-Kafiye*, İstanbul, 1320.
________, *eş-Şafiye*, (el-Âcurûmiyye ile birlikte), İstanbul, 1330.
İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (v. 681/1283):
Vefeyâtu'l-a'yân, I-VI, Kahire, 1367.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn b. Yûsuf b. Ahmed el-Ensârî (v.761/1360):
_______ , *evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti İbn Hişâm*, I-IV, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd,Kahire, 1967. (*Evdahu'l-mesâlik*)
_______ ,*Katru'n-nedâ ve bellu's-sedâ*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut, 1409/1988 (*Katru'n-nedâ*).
_______ ,*Muğni'l-Lebîb an-kutubi'l-e'ârîb*, I-II. nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire, ts. (*Muğni'l-Lebîb*).
_______ ,*Şuzûru'z-zeheb fî marifeti kelâmi'l-Arab*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Mısır, 1382 (*Şuzûru'z-Zeheb*).
İbnu'l-İmâd, Ebu'l-Fellâh Abdu'l-Hayy b. Ahmed (v. 1089/1679):
Şezerâtu'z-zeheb fî ahbâri men zeheb, I-VIII, Kahire, 1350-1351.
İbn Mâlik, Ebû Abdullah b. Muhammed et-Tâ'î (v. 672/1274):
el-Elfiye, Mısır, 1325.
İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl b. Mükrim (v. 711/1311):
Lisânu'l-arab, I-XV, Beyrut, 1374/1955.
İbn Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk (v. 385/1048):
el-Fihrist, Beyrut, Ofset, ts..
İbrahim, el-Hâc:
_______ , *Nahiv Tercümesi*, İstanbul, 1304.
_______ , *Sarf Tercümesi*, İstanbul, 1304.
İmâm-ı A'zam, Ebû Hanife Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî (v. 150/767) ?:
Maksûd, (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte) İstanbul, 317.
İslâm Ansiklopedisi:
İslâm âlemi coğrafya, etnografya ve bibliografya lügati, İstanbul, 1940 (İA).
İzhâr, bkz. Birgivî.
İzzeddin b. Abdilvehhâb Ebu'l-Meâlî ez-Zencanî (v. 655/1257):
el-İzzî (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile birlikte).
el-İzzî, bkz. İzzeddin b. Abdilvehhâb.
el-Kâfiye, bkz. İbn Hacib.
Karaaslan, Nasuhî Ünsal:
L'enseignement En Langue Arabe Chez Les Turcs Ottomans Jusqu'aux Tanzimat, Paris, 1976 (*L'enseignement*).

Karaman, Hayreddin-Topaloğlu, Bekir:
Arapça Dilbilgisi, IV (Sarf-Nahiv), İstanbul-1977 (*Dilbilgisi*, Kar.-Top.).
Katip Çelebi (Hacı Halife, Mustafa Abdullah) (v. 1067/1657):
Keşfu'z-zunûn an esma'i'l -kutub ve'l-funûn , I-II, nşr. S. Yaltkaya, R. Bilge, İstanbul, 1941-1943 *(Keşf)*.
Katru'n-nedâ, bkz. İbn Hişâm.
Kehhâle, Ömer Rıza:
Mu'cemu'l-müellifîn, I-XV, Dimeşk, 1957-1960.
KTİA, bkz. *Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi*.
Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi:
Türk-İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve bibliyografya lügatı, I- II Fas., İstanbul, 1874-1978 (KTİA).
Lichtenstädter, İlse:
"Nahiv", *İslâm Ansiklopedisi* (İA).
Lisânu'l-arab, bkz. İbn Manzûr.
el-Maksûd, bkz. İmâm A'zam.
Maksudoğlu, Mehmet:
Arapça Dilbilgisi, İstanbul, 1969 (Mak., *Dilbilgisi*).
Ma'lûf, Luvis:
el-Muncid fi'l-luga, Beyrut, 1973 (*Muncid*).
Mebâdiu'l-arabiyye, bkz. eş-Şertûnî Reşîd.
Mehmet Fehmi:
Târîh-i edebiyât-ı arabiye, İstanbul, 1332. (*Târih-i edebiyat*).
Mehmed Şemseddin:
Lugat-ı Şemseddin, İstanbul, 1307.
Mehmed Tâhir:
Osmanlı Müellifleri, I-III, İstanbul, 1342.
Mehmed Zihnî (v. 1332/1914):
________, *el-Muktedab fî kavâidi'n-nahv*, İstanbul, 1981 *(el-Muktedab)*.
________, *el-Muntehab fî kavâidi's-sarf*, İstanbul, 1981 *(el-Muntehab)*.
Merah, bkz. Ahmed b. Ali b. Mes'ûd.
Minhâc, bkz. el-Antakî.
Muğni'l-Lebîb, bkz. İbn Hişâm.
el-Muktedab, bkz. Mehmed Zihnî.
Muncid, bkz. Ma'lûf, Luvis.
el-Muncidu'l-ebcediyye, Komisyon, Beyrut, 1967.

el-Muntehab, bkz. Mehmed Zihnî.

Mustafa, İbrahim-Zeyyat, Ahmed-Abdulkadir, Hâmid en-Neccâr:
el-Mu'cemu'l-vasît, İstanbul, 1982.

Nahiv Tercümesi (İbr.), bkz. İbrahim el-Hâc.

en-Nahvu'l-vâdıh (İlk), bkz. el-Cârim Ali.

en-Nahvu'l-vâdıh (Lise), bkz. el-Cârim Ali.

en-Neccâr, Muhammed Abdulazîz:
Diyau's-sâlih ilâ evdahi'l-mesâlik, I-IV, Kahire, 1401/1981

Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (v. 898/1492):
Molla Câmi, İstanbul, ts..

Nuzhe, bkz. İbnu'l-Enbârî.

Özek, Ali:
ez-Zemahşerî ve Arap Lugatçılığındaki Yeri, (Doktora tezi basılmamış), İstanbul, 1373.

Pedersen, J.:
"İbn Cinnî", *İslâm Ansiklopedisi*, (İA).

Renckendorf:
"Ebu'l-Esved ed-Düelî" *İslâm Ansiklopedisi* (İA).

Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osmân (v. 180/796):
el-Kitâb, I-II, Bulak, 1316.

Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr (v. 911/1505):
________, *Bugyetu'l-vuât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, I- II, Kahire, 1326 (Bugye).

Şahin, Seyyid Ahmed:
İzâhlı Avâmil Tercümesi, Ankara, 1963.

Şemseddin Sâmi (v. 1904):
Kâmûs-i Türkî, İstanbul, 1978.

Şerh İbn Akîl, bkz. İbn Akîl.

eş-Şertûnî, Reşîd (v. 1906):
Mebâdiu'l-arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv, IV, Beyrut, 1965 (*Mebâdiu'l-arabiyye*).

Şevkî Dayf:
________, *el-Medârisu'n-nahviyye*, Mısır, ts. (*el-Medâris*).
________, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, I-II, Mısır, ts.

Şuzûru'z-zeheb, bkz. İbn Hişâm.

Taşköprîzâde, Ahmed Efendi (v. 962/1555):
________, *Mevzûâtu'l-ulûm*, I-II, İstanbul, 1313 (*Mevzûât*).

________,*eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, Beyrut, 1975.

T.K.Arapça Sarf-Nahiv, bkz. Gürsoy, Yakup-Taşkan,Kenan.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988 vdd. (DİA).

Unat, Faik Reşit:
Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Genişletilmiş dördüncü basım, Ankara, 1974.

Ulugiray, Yusuf:
Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı Arapça İlk ve İleri Dilbilgisi, İstanbul, 1987.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı:
Osmanlı Devleti İlmiyye Teşkilâtı, Ankara 1965 (İlmiye Teşkilâti).

Wright, bkz. Wright, W.

Wright W:
A Grammar of the Arabic Language,Cambridge,1981(Wright).

Yâkûtu'l-Hemevî, Şıhabeddîn Ebû Abdullah (v. 626/1229):

________, *İrşâdu'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, I-XX, Kahire, 1936.

________, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Leipzing, 1924.

Yiğit, İsmail:
Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi, I- VII, İstanbul, 1991 (*İslâm Tarihi*).

Yüksek, Emrullah:
Les Idees Religieuses et politique De Mehmed al-Birgiwî (929-981/1523-1573) Universite de Paris-Sorbonne (Basılmamış doktora tezi), 1972 (*Les Idees Religieuses*).

ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî (v. 1205/1791):
Tâcu'l-arûs, I-X, Mısır, 1306.

Zemahşerî, Carullah Mahmûd (v. 538/1144):
el-Mufassal, İskenderiyye, 1292.

Zirikli, Hayreddin:
el-A'lâm, I-X, Beyrut, 1389/1969 v.dd. *(el-A'lâm)*.

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
b.	:	Bin veya İbn
bkz.	:	Bakınız
C., c.	:	Cilt
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazret-i
İA	:	İslâm Ansiklopedisi
Ktp.	:	Kütphâne
KTİA	:	Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi
m.	:	Milâdî
mlf.	:	Müellif
nr.	:	Numara
nşr.	:	Neşir, Neşreden
s.	:	Sahife
trc.	:	Tercüme, Tercüme eden
ts.	:	Tarihsiz
v.	:	Vefat
v.d.	:	ve devâmı
v.dd.	:	ve devâmının devâmı

GİRİŞ

ARAP DİLİ HAKKINDA GÜNÜMÜZE KADAR YAPILAN FİLOLOJİK ÇALIŞMALAR

Sami diller grubundan olan[1] ve önceleri yalnızca Arap Yarımadasında konuşulan Arap dili, Arapların aşırı derecedeki dil sevgileri, Arap panayırları[2] ve saray çevreleri[3] ile beslenmiş Kur'ân'ın inişiyle de kudretli ifâde gücünü kazanarak zirveye ulaşmıştır.

Kur'ân'ın nüzûlü, bir taraftan dünyada en büyük sosyal ve kültürel bir inkılâp, diğer taraftan da Arap dili ve edebiyatının gelişmesinde en kuvvetli âmil olmuş, böylece Arapça bütün dünyanın ilgi duyduğu dil haline gelmiştir.

Hicrî I. asırdaki İslâm fetihleri, çeşitli bölgelerde yaşayan ve farklı diller konuşan milletleri İslâm bayrağı altında toplamış, onların İslâm'ın emir ve yasaklarını, Kur'ân tilâvetini ve Arap dilini öğrenmelerini gerekli kılmıştır. İslâm'ı kabul eden yabancıların ve hatta arapların Kur'ân okurken *lahn* denilen gramer hataları yaptıkları görülmüştür. Böylece Kur'ân'ı düzgün okumayı sağlayacak ve Arapça bilmeyenlere yol gösterecek şekilde dil kurallarını tesbit etme ihtiyacı ortaya çıkmıştır[4].

Kur'ân-ı Kerîm'in indiği şekilde tesbiti, korunması ve anlaşılması için gereken faaliyetler Resûlüllah (s. a.) zamanında başlamış ve bu faaliyetler Kur'ân'ı okumaya yönelik olmakla beraber filolojik çalışmaların hızla gelişmesine de vesile olmuştur.

---

1. Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l-arab*, s. 18; Mehmet Fehmi, *Târih-i edebiyât-ı arabiyye*, s. 79.
2. Mehmet Fehmi, *a.g.e*, s. 93.
3. Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,287.
4. İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 60; İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,34; Mehmet Fehmi, *a.g.e*, s. 132 vd; Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 21.

Ilk dönemlerde nahiv kelimesi, sarf (morfoloji)'ı ve nahv (sentaks)'i içine alan geniş manasıyla gramer karşılığı olarak kullanılıyordu. Ancak III. (IX.) yüzyılda morfoloji sarf adıyla hemen hemen ayrı bir ihtisas sahası haline geldi[5].

Nahiv ilminin hicrî I. asrın ikinci yarısında kurulduğu ve bu ilmin kurucusunun ise **Ebu'l-Esved ed-Dueli** (v.69/688-89) olduğu kabul edilmektedir[6].

Değişik rivâyetler bulunmakla beraber Ebu'l-Esved'in dil meseleleriyle ilgilenmesi hususunda ilk teşvikin Hz. **Ali b. Ebî Tâlib** (v. 40/661) tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Yine rivâyet edildiğine göre Hz. Ali, Ebu'l-Esved'e nahvin temel prensiplerini açıklamış ve ona kelâmın harf, isim ve fiil olmak üzere üç kısma ayrıldığını öğretmiştir[7].

İleri gelen tâbiîlerden ve devrinin dilci, fakîh, muhaddis ve şâirlerinden olan Ebu'l-Esved, karşılaştığı çeşitli gramer hataları karşısında dil meselesi ile ilgilenmenin zaruretini bizzat kendisi de hissetmiş ve nahiv ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. Böylece Basra dil mektebinin de temeli atılmıştır[8].

Ayrıca nahiv ilminin kurucusu olarak **Abdurrahman b. Hürmüz** (v. 117/735) ile **Nasr b. Asım el-Leysî** (v. 90/708)'nin adları zikredilirse de bunların nahiv ilmini Ebu'l-Esved'en öğrendikleri bilinmektedir[9].

Arap filolojisinin ortaya çıkışı ve buna bağlı olarak gramer ve lügat çalışmaları, hicrî I. asrın başlarında kurulmuş olan iki şehirde, önce Basra'da, sonra da Kûfe'de gerçekleşmiştir[10].

Her iki mektebin çalışmaları semâa (dinlemeye, ağızdan derlemeye) ve kıyasa dayanıyordu. Fakat Basralılar, yalnız titizlikle seçtikleri fasih bedevilerden dil ve edebiyat malzemesi derliyor, seyrek rastladıkları nâdir

5. Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,296.
6. İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 59; es-Suyûtî, *el-Muzhir*, II,246.
7. İbnu'l-Enbârî, *Nuzhe*, s. 4; Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 30.
8. İlse Lichtenstädter, Nahiv, *İA*, IX,35,36; Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l-arab*, s. 30-34; Ahmet Turan Arslan, *Birgivî*, s. 131.
9. İbnu'l-Enbârî, *a.g.e.*, s. 11; İlse Lichtenstâdter, a.g.e. IX,36.
10. *KTİA*, 11. fasikül, s. 151; Sadrettin Gümüş, *a.g.e*, s. 33.

ve şâz şekilleri değil çok ve sık rastlananları kıyasa esas alıyor ve kaideleri öylece tesbit ediyorlardı. Kûfeliler ise, semâın kaynağını seçmekte aynı titizliği göstermedikleri gibi nâdir ve şâz da olsa duydukları her şekli kıyaslarına mesned yapıyorlardı[11].

Basra Dil Mektebi:

Nahvin bânisi ve Basra Dil Mektebi'nin kurucusu sayılan **Ebu'l-Esved**, bu mektebin ilk hocası olup çok talebe yetiştirmiştir. En meşhur talebeleri **Anbese b. Ma'dân** ile **Yahyâ b. Ya'mer** (v. 129/746)'dır. Devrinin âlimlerinden Anbese b. Ma'dân'ın talebesi olan **Abdullah b. Ebî İshâk el-Hadramî** (v. 127/745) ile **Ebû Amr Zebân b. el-'Alâ**'nın ilk filolojik çalışma yapanlardan oldukları bilinmektedir[12].

Ebu'l-Esved'in ve talebelerinin gayretli çalışmaları neticesinde diğer ilimlerde olduğu gibi nahiv ilminde de te'lif devri başlamış ve hicrî II. asırdan itibaren Arap dili (sarf ve nahvi)'ne dair büyük-küçük birçok eser yazılmıştır. İlk te'liflerin çoğu zamanımıza kadar ulaşmamıştır[13].

İsim ve mâhiyeti bilinmemekle beraber, nahiv sahasındaki ilk te'lifin **Abdullah b. Ebî İshâk**'a ait olduğu rivâyet edilir[14].

Bu sahada kaleme alınmış ve isimleri tesbit edilmiş en eski iki eserin müellifi, Abdullah b. Ebî İshâk'ın talebesi **İsâ b. Ömer es-Sakafî** (v. 194/811)'dir. Onun, zamanımıza kadar müstakil olarak intikal etmemiş olan *Kitâbu'l-câmi'* ve *Kitâbu'l-mükemmel* adında bu iki önemli eseri ile nahiv olgunlaşmaya başlamıştır[15].

İsâ b. Ömer es-Sakafî'nin talebesi olan **el-Halil b. Ahmed** (v. 175/791) lügat ve gramer çalışmalarına yön vermiş, Arapçada ilk lügat kitabı olan *Kitâbu'l-Ayn*'ı telif etmiştir. el-Halîl'in nahiv ilminde yazılmış eseri olmamakla beraber, Arap filolojisine en az bir yüzyıllık bir zaman kazandırdığına kesin gözüyle bakılmaktadır[16].

---

11. Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,296.
12. Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l-arab*, s. 34; Ahmet Turan Arslan, *Birgivî*, s. 131.
13. Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 34.
14. İbnu'l-Enbârî, *Nuzhe*, s. 18 vd; İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 62; Nihat M. Çetin, a.g.e, III,296.
15. İbnu'l-Enbârî, *a.g.e*, s. 23; Nihat M. Çetin, *a.g.e*, III,296; Sadrettin, Gümüş, *a.g.e*, s. 35; Ahmet Turan Arslan, *a.g.e*, s. 131-132.

Bu arada nahiv ilmine son derece hizmet etmiş olan, kaynaklarca Basra Dil Mektebine mensûb olduğu rivâyet edilen *Kitâbu'l-emsâl* ve *Kitâbu'l-lügat*'ın müellifi, **Yûnus b. Habîb** (v. 183/800)'i de zikretmek gerekir[17].

Zamanının meşhur âlimlerinden ve özellikle Halil b. Ahmed'den nahvi öğrenen, **Sîbeveyh** lâkabıyla meşhur olan Ebû Bişr Amr b. Osman (v. 180/796)'ın *el-Kitâb* adındaki eseri, günümüze kadar gelmiş ilk büyük nahiv kitabıdır. Sibeveyh'in Arapça gramerinin çok defa en küçük noktalarını bile tesbit ettiği bu eserinde İsâ b. Ömer es-Sakafî'nin *Kitâbu'l-câmi*'ini esas aldığı bilinmektedir. Sibeveyh'in *el-Kitâb*'ı daha sonraki nahiv çalışmalarına esas kabul edilmiş, hakkında birçok şerh yazılmış ve bu sahanın bir numaralı kaynağı haline gelmiştir[18].

Asıl adı Ebu'l-Hasen Said b. Mes'ade (v. 215/830-31) olan **Ahfeş**, hocası Sibeveyh'ten sonra Basra Dil Mektebinin en büyüklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Ahfeş'in *Kitâbu'l-mekâyis fi'n-nahv* ve *Kitâbu'l-iştikâk* adlarında iki eserinin olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar zamanımıza kadar ulaşmamıştır[19].

Eserlerinin büyük çoğunluğu gibi gramerle ilgili olanları da zamanımıza kadar ulaşmamış olup sadece kitaplarının adlarını öğrendiğimiz nahivci **Ebû Ubeyde**[20] (v. 210/825), edîp, nahivci, lügatçi ve muhaddis **Ebû Zeyd el-Ensârî**[21] (215/830), câhiliyyeye dair bilgilerimizin çoğunu kendisine borçlu olduğumuz **el-Esmaî**[22] (v. 216/831), lügatçi ve dilci **Ebû Amr el-Yezîdî**, Halil b. Ahmed'in öğrencisi lügat ve dil çalışmaları ile meşhur olan **Müerric b. Amr b. es-Sedûsî** (v. 195/810), **Ebû**

16. İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,36; *KTİA*, 11. fasikül, s. 151; Nihat, M. Çetin, Arap, DİA, III, 296; Sadreddin Gümüş, Cürcânî, s. 35.
17. İbn Hallikân, *Vefeyât*, II,310; İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 44; *GAL*, II,150; ez-Zirikli, *A'lâm*, VIII,261.
18. İbnu'n-Nedîm, *a.g.e*, s. 77; Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l-arab*, s. 18; Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, II,291; Nihat M. Çetin, a.g.e, III,296-297; Ahmet Turan Arslan, *Birgivî*, s. 132-133.
19. İbnu'l-Enbârî, *Nuzha*, s. 133; Yâkût, *İrşâd*, XI,224.
20. Ebû Ubeyd Ma'mer b. el-Musennâ el-Basrî
21. Ebû Zeyd Sa'îd b. Evs el-Ensârî
22. Ebû Sa'îd Abdulmelik b. Kurayb b. el-Esmaî el-Bâhilî

Ubeyd[23] (v. 223/837), sarfla nahvin hudutlarını belirli bir şekilde ayıran ve nahve dair *İlelu'n-nahv* ve sarfa dair *Kitâbu't-tasrif* adlı eserlerin yazarı **el-Mâzinî**[24] (v. 246/860-61), meşhur râvi ve dilci **Ebû Hâtim es-Sicistânî**[25] (v. 255/868-869), *el-Muktadab* ve *el-Kâmil*'in yazarı Ebu'l-Abbâs **el-Muberred** el-Ezdî (v. 285/898), *Kitâbu'l-Muhtasar fi'n-nahv* ve *Kitâbu'l-iştikâk*'ın yazarı olan ve **ez-Zeccâc** en-Nahvî diye anılan Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed (v. 316/928-29), Muberred'in talebesi *Kitâbu'l-usûl fi'n-nahv* ve *Kitâbu'l-mu'cez*'in müellifi **İbnu's-Serrâc**[26] (v. 316/929), **İbn Dureyd**[27] (v. 321/933), *Şerhu Kitâbi Sibeveyh*'in müellifi **es-Sîrâfî**[28] (v. 368/ 980) Basra Dil Mektebi'ne mensûb dilcilerden bazılarıdır[29].

Kûfe Dil Mektebi[30]:

Basra Dil Mektebi el-Halil b. Ahmed'in, sonra da talebesi Sibeveyh'in başkanlığında devam ederken Kûfe'de de **Ebû Ca'fer Muhammed b. Ebî Sâre** (v. 190/805)'nin riyâsetinde yeni bir mektep kurulmuştur[31].

Kûfe mektebine mensûb olanlar arasında ise dil mektebinin kurucusu ve *el-Faysal*'[32]ın müellifi olarak bilinen **er-Ruâsî**[33] (v. 187 /803), onun talebelerinden Kûfe Dil Mekteb'i nahvinin esaslarını gerçek manada tesbit eden, nahiv, lügat ve kırâatte imam olan *Kitâbu'l-mesâdır* ve *Kitâbu'l-hurûf*'u telif etmiş bulunan **el-Kisâî**[34] (v. 189/805), Kisâî'nin talebele-

23. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm el-Herevî
24. Ebu Osman Bekr b. el-Habîb el-Mâzinî
25. Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed es-Sicistânî
26. Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl
27. Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Dureyd el-Ezdî
28. Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah b. el-Merzubân es-Sîrâfî
29. Taşköprîzâde, *Mevzûât*, I,192-212; Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l- arab*, s. 37-42; Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,296-297; İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,36-37; Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 35; Ahmet Turan Arslan, *Birgivî*, s. 132-133.
30. Kûfiyyûn denilen dil âlimleri birçok meselede Basriyyûn'a muhâlefet ederek, yeni bir ekol kurmuşlardır. Daha önce de anlatıldığı gibi, Basralıların gramer prensiplerinde, Kûfelilerden daha titiz davrandıkları bilinmektedir. Abdurrahman b. Muhammed b. Ubeydullah b. el-Enbârî (v. 557/1161)'nin *el-İnsâf fî mesâili'l-hilâf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* adlı eseri bu iki mektep arasındaki münâkaşa ve ihtilâfları derli toplu bir şekilde anlatır. Bk. Abdurrahman Fehmi, *a.g.e*, s. 42.
31. *KTİA*, 11. fasikül, s. 151; Sadrettin Gümüş, *a.g.e*, s. 39.
32. Bu eser zamanımıza kadar ulaşmamıştır. Bkz. Yâkût, *İrşâd*, XIII,125.
33. Ebû Ca'fer Muhammed b. Ebî Sâre

rinden olan, Kûfe Dil Mektebi'nin en büyük simâsı kabul edilen ve aynı zamanda Basra ve Kûfe dilcilerinin görüşlerini birleştirmiş olan *Kitâbu'l-hudûd* müellifi **el-Ferrâ**[35] (v. 207/823), *Kitâbu'l-lügat* müellifi **Ebû Amr eş-Şeybânî**[36] (v. 206/821), lügatçi ve dilci **İbnu's-Sikkît**[37] (v. 244/858), Kûfe Mektebi'nin son mümessillerinden olan *Kitâbu'l-fasîh*, *Kavâ-idu'ş-şi'r*, *el-Mecâlis* adlarındaki eserlerin müellifi **Sa'leb**[38] (v. 291/904) ve Kûfiyyûn'un lügatte en meşhurlarından **el-Mufaddal ed-Dabbî** (v. 170/786) gibi âlimler vardır[39].

Bağdat Dil Mektebi:

Hicrî II. asırdan itibaren hükümet merkezi gibi ilim merkezi de Bağdat'a taşınarak yeni bir ekol oluşmaya başladı.

Başlangıçta Basralıların veya Kûfelilerin yolunu takip eden Bağdatlılar, dördüncü asrın başlarından itibaren bu iki mektebin görüşlerini birleştirerek üçüncü bir dil mektebi teşekkül ettirdiler.

Basra ve Kûfe mekteplerinin görüşlerini birleştirerek onların çalışmalarına uzlaştırıcı bir yön veren, *el-Cümel* ve *Kitabü'l-izâh* adlı eserlerin müellifi **ez-Zeccâcî**[40] (v. 338/949), Bağdat nahivcilerinin en büyüğü sayılan, *el-İzâh* ve *et-Tekmile* adlı eserleri yazan **Ebû Ali el-Fârisî**[41] (v. 377/949) ve Ebû Ali'nin talebesi olan 50'den fazla eser sahibi, sarf ilminin mimarı olarak tanınan **İbn Cinnî**[42] (v. 392/1002) gibi âlimler Bağdat Dil Mektebi'ni temsil ettiler.

---

34. Ebu'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî
35. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ
36. Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî
37. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk
38. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ
39. Taşköprîzâde, *Mevzûât*, I,193-195; Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, II,284; Abdurrahman Fehmi, *Medresetu'l-arab*, s. 42-45; Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,297; İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,37; Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 39-42; Ahmet Turan Arslan, *Birgivî*, s. 133-134.
40. Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî
41. Ebû Ali el-Hasen b. Ahmed el-Fârisî
42. Ebu'l-Feth Osman b. el-Cinnî

Nahivde müteahhirînden sayılan lügat, edebiyat, nahiv ve tefsirde otorite olan, *el-Keşşâf* ve *el-Mufassal*'ın müellifi **ez-Zemahşerî**[43] (v. 538/1144), birçok eseri bulunan dilci **İbnu'ş–Şecerî**[44] (v. 542/1148), lügatçi, dilci ve tarihçi olan **el-Enbârî**[45] (v. 577/1181) gibi dilciler, Bağdat Dil Mektebi'nin önemli temsilcilerinden sayılırlar[46].

Endülüs Dil Mektebi:

Hicrî III. asrın sonlarına doğru kurulan Endülüs Dil Mektebi'ne mensup âlimlerin müstakil görüşleri olmayıp daha ziyade IV. yüzyılın sonuna kadar toplanan malzemeyi ve yazılan eserleri kaynak edinmişler, eski çalışmaları yeni görüşlerle ve yeni tasniflerle ele alıp onları hülâsa veya şerhetmişlerdir[47].

Endülüs'te ilk nahiv çalışmaları, Abbâsîler devrinde Kisâî ve Ferrâ'dan ders okuduktan sonra Endülüs'e gelip ders okutan **Cûdî b. Osman el-Mevrûrî** (v. 198/813) ile başlamıştır. Bu alandaki ilmî gayretler, Sibeveyh'in *el-Kitâb*'ını batıya tanıtan ve hicrî 200'den sonra vefat etmiş **Ebû Abdullah Haldûn b. İsmâil**, Müberred ve Câhız'ın talebesi olan **Ebu'l-Yusr İbrahim b. Ahmed eş-Şeybânî** (v. 298 /910), bugünki modern dil anlayışına yakın fikirlere sahip *el-Müşrik fi'n-nahv, er-Reddü ale'n-nuhât* gibi eserlerin müellifi **İbn Medâ**[48] (v. 592/1196), sarf ve nahiv konularında 30'a yakın eser telif ederek büyük bir şöhret kazanmış, *el-Elfiye* ve *el-Kâfiyetü'ş-şâfiye* gibi eserlerin sahibi **İbn Mâlik**[49] (v. 672/1274), İbn Mâlik'ten sonra devrinin en büyük üstâdı sayılan *el-Âcurrûmiyye* adlı eseriyle şöhret bulan **İbn Âcurrûm**[50] (v. 723/1323), *Kitâbu'l-İdrâk*'ın sahibi **Ebû Hayyân en-Nahvî** (v. 745/1344) ile devam etmiştir[51].

---

43. Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Omer ez-Zamahşerî
44. Ebu's-Seâdât Hibetullah b. Ali
45. Ebu'l–Berekât Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî
46. İbnu'l-Enbârî, *Nuzhe*, s. 316; İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 95; Yâkût, *İrşâd*, XIII,237; Şevkî Dayf, *el-Medâris*, s. 245-252; İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,37; J. Pedersen, İbn Cinnî, *İA*, V/II,720; *KTİA*, II. fasikül, s. 51; Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,297; Ali Özek, *ez-Zemahşerî*, s. 21,78;Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 42-45.
47. Şevkî Dayf, *a.g.e*, s. 278; *KTİA*, II. Fasikül, s. 151.
48. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdurrahman
49. Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tâî
50. Ebû Abdullah, Muhammed b. Muhammed es-Senhâcî
51. Yâkût, *İrşâd*, VII,213; Şevkî Dayf, *el-Medâris*, s. 278,288,283-304,310; *TİA*, II.

Mısır Dil Mektebi:

Mısırlılar da Endülüslüler gibi kendilerine has prensiplere sahip müstakil bir mektep kurmayıp, Basra ve Kûfe dilcilerini takip etmişlerdir. Bazan onların görüşlerine yeni görüşler ilâve ederek yeni tasniflerle konuları tekrar ele almış, hülâsa veya şerhetmişlerdir.

Mısır mektebine bağlı olanlar arasında, el-Halil b. Ahmed'in talebesi **Vellâd**[52] (v. 263/876), el-Muberred ve ez-Zeccâcî'nin talebesi *Kitâbu'l-Kâfî* ve *Kitâbu't-tuffâha fi'n-nahv* adlarındaki eserleri ile tanınan **en-Nahhâs**[53] (v. 338/950), zamanında Sultânu'l-ulemâ olarak tanınan **İbn Berrî**[54] (v. 582/1187), nahve dair 1021 beyitten oluşan *el-Elfiye* ve *el-Fusûl* adındaki eserlerin müellifi **Yahyâ b. Mu'tî**[55] (v. 628/1231), *el-Kâfiye* ve *eş-Şâfiye* adlı eserlerin yazarı **İbnu'l-Hâcib**[56] (v. 646/1249), İbn Haldûn'un, Sibeveyh'ten daha üstün diye tanıttığı, *Muğni'l-lebîb, Şezerâtü'z-zeheb, Katru'n-nedâ, Evdâhu'l-mesâlik, Kavâidü'l-i'râb* ve emsâli kıymetli eserlerin müellifi **İbn Hişâm**[57] (v. 761/1360) gibi şöhretler vardır[58].

Türklerin Arap Dili sahasında yaptıkları çalışmalar:

Türklerin III. (IX.) yüzyılda İslâmiyeti kabulünden sonra İslâmî ilimler yanında dil eğitim ve öğretimi faaliyetleri önceleri câmilerde başlamış, gün geçtikçe bu faaliyetler gelişerek câmi dışına taşmıştır. Yetişkin kimselerin eğitim ve öğretimine tahsis edilen bu müesseseler için zamanla **"Medrese"** kelimesi kullanılmıştır[59].

---

fasikül, s. 151-152; Nihat M. Çetin, Arap, *DİA*, III,297; Sadrettin Gümüş, *Cürcânî*, s. 45-49.

52. Abu'l-Huseyn Vellâd b. Muhammed et-Temîmî
53. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî
54. Ebû Mahammed Abdullah b. Berrî el-Mısrî en-Nahvî
55. Ebu'l-Huseyn Yahyâ b. Abdi'l-Mu'tî
56. Ebû Amr Osman b. Ömer
57. Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf
58. İbnu'l-Enbârî, *Nuzha*, s. 291; Yâkût, *a.g.e.*, IV,224;es-Suyûtî, *Buğye*, s. 323; Taşköprîzâde, *Mevzûât*, I,177; Şevkî Dayf, *a.g.e.*, s. 327,331, 332,338,340; İlse Lichtenstâdter, Nahiv, *İA*, IX,37; Nihat M. Çetin, *a.g.e.*, III,297; Sadrettin Gümüş, *a.g.e.*, s. 49-51.
59. Eğitim ve öğretim için ilk olarak Medrese kelimesi X. asırda Karahanlılar devrinde kullanılmıştır. Bk. Cahit Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 5.

İslâm dünyasında medrese teşkilatının kuruluş ve gelişmesinde en büyük hisse şüphesiz, Büyük Selçuklu Türklerine aittir. Böylece Selçuklular kurdukları medreselerde ilmin gelişmesini sağlamışlardır[60].

Büyük Selçuklulardan sonra medrese tesisi bütün İslâm dünyasında bir gelenek haline gelmiş, teşkilat ve işleyiş bakımından **"Nizamiye"**[61] örnek alınarak köylere varıncaya kadar medreseler açılmıştır.

Osmanlıların ilk medresesi, İznik'teki Orhan Gâzi Medresesi'dir. Osmanlı devleti genişledikçe medreselerin de sayıları çoğalmıştır[62].

Bütün İslâm dünyasında olduğu gibi, Osmanlılarda da eğitim ve öğretim umûmiyetle medreselere dayanmaktadır. Ancak medreselerin dışında da bazı yerlerde, muhtelif seviye ve sistemlerle bu nevi faaliyetlerin yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Eğitim sistemi bakımından Osmanlılarda medreselerin başlangıcı sayılan **"Sıbyan mektepleri"** vardı. Umûmiyetle bu mektepler câmilerin yanlarında bulunurdu. Buralarda 5-6 yaşlarındaki çocuklara Kur'ân okuma, yazı yazma ve a'mâl-i erba'a denilen dört işlem öğretilirdi. Sonra Arapça öğretimine geçilirdi[63]. Bu mekteplere "Dâru't-ta'lîm", "Mekteb" ve "Mektephâne" de denilmektedir. Bu mekteplerde öğretmenlik yapanlara "Muallim", yardımcılarına "Kalfa" denirdi. Sıbyân mektepleri, köylere varıncaya kadar her yerde vardı[64].

Medreseler:

Osmanlı maarif teşkilatı içinde yüksek seviyede eğitim ve öğretim gerçekleştiren müesseseler, medreselerdi. Sıbyân mektepleri veya o seviyede husûsî öğrenim görmüş talebeler buralara girerek muayyen hocalardan belli dersleri, belirli zamanlarda okurlardı. Daha üst seviyedeki medreselerde tahsil gördükten sonra mezun olurlardı. İlmiye sınıfı buralarda yetişirdi. Osmanlılarda medreselerin sayısı 500'e yaklaşmaktadır.[65]

---

60. Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 8.
61. Nizamiye için bk. Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 8.
62. Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 16.
63. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I,82; Cahit Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 16.
64. Osman Ergin, *a.g.e*, I,81-82; Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 19.
65. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *İslâm Tarihi*, s,575 vd.; Cahit Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 19.

Bu medreseler genel olarak Umûmî ve İhtisâs Medreseleri olmak üzere iki gruba ayrılır. Bu kısımda kısaca Umûmî Medreselerden ve bu medreselerde okutulan Arapça kitaplardan bahsedeceğiz.

Umûmî Medreseler:

Bunlar İslâmî ilimlerle (Ulûm–i İslâmiyye) İslâm dünyasına dışardan gelen ilimlerin (Ulûm-i Dâhile) muayyen nisbetlerde okutulduğu medreselerdir.

Osmanlı medreselerinin teşekkülünde, Memlûk medreselerinde yetişerek Osmanlı ülkesine gelen veya getirilen âlimlerin büyük rolü olmuştur[66].

Medreseler Fatih zamanında tekâmül ederek ilmî derecelerine göre çeşitli medreseler ihdâs edilmiştir[67].

Bu medreselerde okutulan kitapların ve derslerin Arapça olması bakımından bunları anlayabilmek için, talebelerin daha önce **Sarf**'tan *Emsile, Binâ, Maksûd, Izzî, Merâh*; **Nahiv**'den *Avâmil, İzhâr, Kâfiye, Kavâidü'l-i'râb şerhi, Muğni'l-Lebîb* gibi gramer kitaplarının tamamını veya bir kısmını okumaları gerekirdi[68].

Uzun seneler medreselerde okutulan ve hâlâ da bazı kurslarda okutulmasına devam edilen yukarıdaki sarf ve nahiv kitaplarından kısaca bahsetmemiz uygun olacaktır.

el-Emsile:

Sarf (tasrif) kitabıdır. Müellifi bilinmemektedir[69]. (نَصَرَ) fiilinden iştikâk eden şekillerin listesini ihtiva eder. Eser iki kısımdan müteşekkildir.

a. el-Emsiletü'l-muhtelife

b. el-Emsiletü'l-muttaride

---

66. Taşköprîzâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye*, s. 26; İsmail Yiğit, *İslâm Tarihi*, VII,254.
67. Dereceleri farklı medreseler ve bu medreselerde okutulan dersler, kitaplar ve müddetleri için bk.. Hakkı Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 7,9 vd.; Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 37-45.
68. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e*, s. 30; Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 37.
69. Medrese ve kurslarda okuyan bazı kimseler bu kitabı Hz. Ali'ye atfetmektedirler.

Kitapta fiillerin ma'lûm (aktif) ve mechûl (pasif) şekilleri de dâhil yirmi dört siyga olan Emsile-i muhtelifesi ve bunların herbirinin ayrı ayrı çekimi olan Emsile-i muttaridesi yapılmıştır. Ayrıca bu siygaların herbirinin altında, Türkçe izâhları vardır.

el-Emsile, bazı Osmanlı müellifleri tarafından şerhedilmiştir[70].

Binâ:

Kitabın esas adı "*Binâu'l-ef'âl*"dir. *Emsile*'den sonra okutulan sarf kitabıdır. *Binâ*'nın da müellifi bilinmemektedir. *Emsile*'de sülâsî (üçlü) fiil misâl olarak alındığı halde, *Binâ*'da Arapça fiillerin bütün şekilleri ele alınmıştır. Bu kitapta sarfın bâbları 35 olarak gösterilmiş, kitabın sonunda sahîh, ecvef, mudâaf, misâl, mehmûz, nâkıs ve lefîf birer misâlle izâh edilmiştir.

Binâu'l-ef'âl'i birçok Osmanlı müellifi şerhetmiştir[71].

el-Maksûd:

Medreselerde tahsil edilen üçüncü sarf kitabı *Maksûd*'dur. Müellifinin kim olduğu ihtilâflıdır. İmâm Birgivî *Maksûd*'u **İmâm-i A'zâm** (v. 150/767)'a izâfe eder[72].

Maksûd, Binâ'dan daha mufassaldır. *Maksûd*'da da *Binâ*'daki gibi sahih fiiller tekrarlanmış, sonra sahih olmayan fiiller anlatılarak i'lâl kâideleri ve illet harfleri izâh edilmiştir. Son kısımda ise müştakkât yani, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, mimli masdar v.s. izâh edilmiştir.

el-Maksûd'un ilk şerhi **Muhammed b. Halil b. Danyel** (v. 700/ 1310) tarafından yapılmıştır. Ayrıca Osmanlıca şerhleri de vardır[73].

el-Izzî:

Ebu'l-Meâlî İzzeddin b. Abdulvahhâb b. İbrahim el-Hazrecî ez-Zencânî (v. 655/ 1257)'nin yazdığı bir sarf kitabı olup, müellifinin isminden dolayı *Izzî* diye tanınmıştır. Eser, "*Tasrîfu Zencânî*" ve "*Tasrîfu Izzî*" veya "*el-Muhtasar*" adları ile de bilinmektedir.

---

70. Bkz. A. Turan Arslan, *Birgivî*, s. 172.
71. Bkz. A. Turan Arslan, *a.g.e*, s. 173.
72. Birgivî, *İm'ânu'l-enzâr*, s. 151.
73. A. Turan Arslan, *a.g.e.*, s. 174.

Bu eser XV. asırdan itibaren Osmanlı medreselerinde tedrîs edilmiştir.

el-Izzî'de fiillerin şekil ve değişiklikleri ele alınmış, fiillerin harf sayısına ve nevilerine göre tasnifi yapılmıştır. Müellif bu tasnifi emsile-i muhtelife sırasına göre yapmıştır. Ayrıca i'lâl kâidelerinin izâhı yapılarak illetli fiillerin istisnâî durumları zikredilmiştir.

Eserin birçok şerhi vardır[74].

Merâh:

Sarf öğretiminde takip edilen beşinci kitap olup, asıl adı *Merâhu'l-ervâh*'tır. XV. asırdan sonra meşhur olmuştur. Kitabın yazarı **Ahmed b. Ali b. Mes'ûd**'dur.

Müellif bu eserinde fiilin yapısını tahlîl ederek onu yedi kısma ayırmış ve i'lâl kâideleri üzerinde durmuştur.

Ayrıca İbn Kemâl'in *Merâh*'a yazdığı şerh meşhurdur[75].

eş-Şâfiye:

Medreselerde okutulan sarf kitaplarından biri de **İbn Hâcib** (v. 646/1248)[76]'in *eş-Şâfiye*'sidir.

Bizzat müellifi tarafından şerhedilmiş olan *eş-Şâfiye*'nin daha başka şerhleri de vardır[77].

Osmanlı medreselerinde sarf tahsilinden sonra nahiv okunmaya başlanırdı.

Belli başlı Nahiv kitapları şöylece sıralanabilir:

Avâmil:

Uzun yıllar Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş, bugün bile özel olarak Arapça öğrenenlerin ellerinde görülen nahiv kitabıdır.

---

74. Izzeddîn b. Abdilvehhâb, *Izzî*, s. 124. v.dd; A. Turan Arslan, *Birgivî*, s. 174-175.
75. Ahmed b. Mes'ûd, *Merâh*, b. 5 v.dd.
76. İbnu'l-Hâcib'in esas adı, Ebû Bekr Osman b. Ebî Bekr 'dir. İbnu'l-Hâcib için bk. İbn Hallikân, *Vefeyât*, I,314; ez-Zirikli, *A'lâm*, IV, 213.
77. A. Turan Arslan, *a.g.e.*, s. 176.

Osmanlı medreselerinde okunan Avâmil adlı iki eser vardır: Birincisi **Avâmil-i Cürcânî** (Avâmil-i Atik = Eski Avâmil)[78], diğeri ise **Avâmil-i Birgivî** (Avâmil-i Cedîd = Yeni Avâmil)[79]'dir. Önceleri medreselerde *Avâmil-i Cürcânî* okunurken XVII asrın sonralarına doğru Birgivî'nin *Avâmil-i Cedîd*'i de okutulmaya başlanmıştır.

Avâmil'lerin her ikisinde de âmillerden bahsedilerek kullanılışları hakkında izâhlar yapılıp misâller verilmiş; ayrıca, *Avâmil-i Cedîd*'de ma'mûl ve i'râbdan da bahsedilmiştir.

Her iki Avâmil'in de birçok şerhleri vardır[80].

İzhâr:

İzhâru'l-esrâr adı ile **İmâm-ı Birgivî** (v. 981/1573) tarafından didaktik bir uslûbla tasnif edilmiş bir nahiv kitabıdır.

Esas itibariyle *el-İzhâr* da *Avâmil-i Cedîd* gibi Âmil, Ma'mûl ve İ'râb olmak üzere üç ana bölüme ayrılmış, kısa bir mukaddime ile başlayıp, kelime ve lafızdan sonra Arap dilinin üç esas unsuru olan Harf, İsim ve Fiil'in ayrıca âmillerin tarif ve izâhları yapılmıştır.

İzhâr'ın birçok şerhi olmakla beraber en önemlisi **Kuşadalı Mustafa b. Hamza** (v. 1085/1674-75)'nın "*Adalı*" diye meşhur *Netâicü'l-efkâr*'ıdır[81].

el-Kâfiye:

Medreselerde okutulan nahiv kitaplarının üçüncüsü olan *el-Kâfiye*'nin müellifi, sarf kitabı *eş-Şâfiye*'nın yazarı **İbn Hâcib**[82] (v. 646/1249)'dir.

el-Kâfiye, kelime, kelâm, isim ve i'râb gibi Arap nahvinin temel tâbirlerini izâh ettikten sonra merfûât, mansûbât, mecrûrât ve tevâbi; mebniyyât, fiil ve harflerden bahseder.

78. Cürcânî'nin asıl adı, Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdirrahmân el-Cürcânî (v. 474/1081)'dir. Bkz. Suyûtî, *Buğyetu'l-vuât*, s. 310-311; *GAL*,I,341; *Suppl*, I,503; ez-Zirikli, *A'lâm*, IV,48-49.
79. Birgivî'nin asıl adı, Muhammed b. Ali el-Birgivî (v. 981/1573)'dir. Bkz. *GAL*, II,440-442; O. Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, IX,123-124; ez-Zirikli, *a.g.e*, VI,61; A. Turan Arslan, *Birgivî*, s. 24 v.dd.
80. Nasuhî Ü. Karaaslan, *L'enseignement*, s. 124; A. Turan Arslan, *a.g.e.*, s. 152-159.
81. M. Tahir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I,255; A. Turan Arslan, *Birgivî*, s. 165,179.
82. Ebû Amr Osman b. Ömer

Pekçok yazma ve basma nüshalarda Birgivî'nin *Avâmil-i Cedîd*'i, *İzhâru'l-esrâr* ve *Kâfiye* bir arada bulunmaktadır.

el-Kâfiye'nin birçok şerhi vardır[83].

Molla Câmi:

Kâfiye'nin en meşhur şerhi olan *Molla Câmî*'nin müellifi **Nureddin Abdurrahmân b. Ahmed el-Câmî** (v. 898/1492)[84]'dir. *Molla Câmî*'nin asıl adı *el-Fevâidü'd-diyâiyye*'dir.

Molla Câmî'ye de yazılmış hâşiyeler vardır[85].

el-Elfiye:

İbn Mâlik[86] (v. 672/1274) tarafından manzûm olarak yazılmış nahiv eseridir. İbn Mâlik'in *Hülâsa* adını verdiği eser *el-Elfiye* diye meşhurdur. Eser bin beyitlik manzûmeden oluşur[87].

Muğni'l-Lebîb:

İbn Hişâm (v. 761/1360) tarafından yazılmış olan *Muğni'l-lebîb*'in asıl ismi *Muğni'l-lebîb an-kütübi'l-eârib*'dır.

Nahiv (i'râb) kitabı olan bu eser, Türkiye'de XV. asırdan beri tanınmaktadır[88].

Bunların dışında Osmanlı medreselerinde Arapça öğretiminde **İbn Hişâm**'ın *Kavâidu'l-i'râb*'ı, **Zemahşerî** (538/1144)'nin *el-Mufassal*'ı ve **İbnu'l-Âcurrûm** (v. 723/1323)'ın *el-Âcurrûmiyye*'sini de ders kitabı olarak okuttuğu görülmektedir[89].

Yukarıda kısaca tanıtılan eserler Tanzîmat'a kadar hiçbir değişiklik yapılmaksızın aynı metodla okutulmuştur. Ancak zaman zaman bu

83. Nasuhî U. Karaaslan, *L'enseignement*, s. 133-134; A. Turan Arslan, *Birgivî.*, s. 178.
84. İbnu'l-'Imâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VII,360; *GAL*, II,285; ez-Zirikli, *A'lâm*, III,296.
85. Nasuhî U. Karaaslan, *a.g.e...*, s. 332-333.
86. Cemâleddin Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah bkz. M.B. Cheneb, İbn Mâlik, İA, V/II,767; Şevkî Dayf, *el-Medâris*, s. 309,317.
87. A. Turan Arslan, *a.g.e*, s. 179.
88. İbnu Hişâm'ın asıl adı Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Ensârî (v. 761/1360)'dır. Bkz. Taşköprîzâde, *Miftâhu's-saâde*, I,159-160; Kâtip Çelebi, *Keşf*, I, 124,154,406; *GAL*, II,23-25; *Suppl.*, II,16-20; O. Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, VI,163-164; ez-Zirikli, *A'lâm*, IV,147.
89. Nasuhî Ü. Karaaslan, *L'enseignement...*, s. 133-134.

eserlere şerhler ve hâşiyeler yazıldığı da görülmektedir. Bugün bile bu eserler bazı değişikliklerle aynı tertip ve metodla çeşitli özel kurslarda okutulmaktadır.

Tanzîmat'tan sonra, medreselerde okutulan eserlerin, şerhleri-nin ve hâşiyelerinin yanında tercüme şeklinde veya değişik metodlarla yeni gramer kitapları yazıldığı da görülmektedir. Bunlardan ilk akla gelenler **İbrahim Hacı**[90] (v. 1305/1888)'nın *Sarf Tercümesi ve Nahiv Tercümesi*, **Şemseddin Sami**[91] (v. 1321/1904)'nin *Tasrîfât-ı Arabiyye*'si, **Manastırlı Mehmed Rıfat** (v. 1325/1907)'ın *Tatbîkât-ı Arabiyye*'si, *İlm-i Nahv-i Arabî*'si, **Mehmed Zihni** [92] (v. 1329/1911)'-nin *el-Muntehab* ve *el-Muktedab*'ı, **Bahaeddin**'in *Arapça Sarf-Nahvi*, **Mehmet Şakir** (Hambelizâde)[93] (v. 1378/1958)'in *Temrinli ve İ'râblı Lisân-ı Arabî* başlıklı Sarf ve Nahv'idir[94].

Bu eserlerden İbrahim Hacı'nın *Nahiv Tercümesi* ile Mehmed Zihni'nin *el-Muntehab* ve *el-Muktedab*'ı çok önemli ve kıymetli eserlerdir.

Modern Arapça Dönemi:

XIX. yüzyıl başlarında Napolyon'un Mısır Seferi (1798), Arap dünyası ile Avrupa'yı yakın temasa geçirmiştir. Bu temasların ilmî, ticârî ve kültürel sahalarda olduğu gibi dilde de (Arapça) tesiri görülmüş, Avrupa'dan tercüme edilen kitaplarda ve konuşma dilinde yabancı kelimeler kullanılmaya başlanmıştır.

Arapça'ya Avrupa dillerinden kelime akışını önlemek için 1919'da Şam'da *el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî*, 1932'de Mısır'da *Mecmau'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-Melikiyye* bugünkü adıyla *Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye*, 1947'de Irak'ta *el-Mecmau'l-ilmiyyu'l-Irâkî* gibi dil akademileri ve enstitüleri kurulmuştur.

Milâdî VII. itibaren Arap ülkelerinde müşâhede olunan mahallî lehçeler akımı, başta Kur'ân ve hadis olmak üzere, ortak kültürleri

90. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, III,956.
91. Şemseddin Sami, *Kamusî Türkî*, (Faruk Kadi Timurtaş), s. 5-16.
92. M. Tahir (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri*, I,310-312.
93. ez-Zirikli, *A'lâm*, IV,175.
94. Broşür halinde neşredilmiştir. Bkz. M. Sadi Çöğenli, *Eski Harflerle Basılmış Arapça Dilbilgisi Kataloğu*, Erzurum 1987.

sayesinde büyük ölçüde engellenmiştir. Ayrıca son zamanlarda kurulan dil akademilerinin ve enstitülerinin çalışmalarıyla müşterek bir yazı dili oluşmaya, radyo ve televizyon yayınlarında da lehçeler arasındaki farklılıkları yavaşlatan programlar yapıldığı görülmeğe başlanmıştır.

Bu dönemde Arap ülkelerinde Arap dili ile ilgili çalışmaların yoğunluk kazandığı müşâhede edilmektedir. Bunlardan **M. el-Galâyînî**'nin *Câmi'u'd-durûsi'l-arabiyye*'si, **eş-Şertûnî**'nin *Mebâdiu'l-arabiyye*'si, **Ali el-Cârim**'in *en-Nahvu'l-vâdıh*'ı, **M. el-Antâkî**'nin *el-el-Minhâc fi'l-kavâid ve'l-i'râb*'ı, **Abdu'l-Ganî ed-Dakr**'ın *Mu'cemu'l-kavâidi'l-arabiyye fi'n-nahv ve't-tasrîf*'i, **Emil Bedi' Yakûb**'un *Mevzûatu'n-nahv ve't-tasrîfi'l-arabiyye*'si, bir heyetin hazırladığı, *el-Halil*, ayrıca yeni metodlarla pratiğe yönelik ve yabancıların Arapça öğrenmeleri için heyetler tarafından hazırlanmış *el-Arabiyye li'n-nâşiîn*'i, *Silahu't-tilmiz*'i, *Ta'lîmu'l-arabiyye li gayrı'n-nâtıkîn* ile **Mahmûd İsmâil es-Sîn**'i başkanlığında hazırlanmış *el-Kıraâtu'l-muyessere, el-Kavâidu'l-arabiyyeti'l-muyessera et-ta'bîru'l-muveccehe li'l-mubtediîn* ve *Kitâbu'l-mukâleme*'den oluşan *el-Arabiyye li'l-hayât*'ı zikredebiliriz.

Batılılar da başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere İslâmî ilimleri araştırmak için Arapçayı öğrenmeğe çalışmışlar ve çalışmaktadırlar.

İslâmiyet'in ve Arapça'nın temeli olan Kur'ân-ı Kerîm ilk defa 1143'de Latince'ye tercüme edilmiş zamanla hemen bütün Avrupa dillerine çevrilmiştir[95].

Böylece başlayan İslâmî ilimler ve Arapça araştırmaları, C. **Brockelmann**, I. **Goldziher**, T. **Nöldeke**, C. **Huart**, F. **Buhl**, A. **Jeffery**, R. **Blachère**, M. **Kazimirski**, A.J. **Wensinck**, M. **Savary**, L. **Massignon** H. **Lammes**, H. **Montet**, G. **Sale**, H. **Palmer**, L. **Cheikho**, J. **Füch**, **Caspari**, W. **Wright**, H. **Ritter**, gibi birçok şarkıyatçı tarafından uzun yıllar sürdürülmüştür.

Bunlardan S. de **Sacy**'nin *Grammaire Arab*'ı, **Ewald**'ın *Grammatica Critica Linguae Arabicae*'sı, **Lumsden**'in *A Grammar of the Arabic*

95. Muhammed Hamidullah, *Kur'ân Kerim Tarihi*, s. 71-78; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 217-218.

Language'sı, R. **Blachère**'in *Grammaire de l'Arabe Classique*'si, **Caspari**'nin *Arabische Grammatik*'i ve W. **Wright**'in *A Grammar of the Arabic Language*'ı Avrupa'da yazılmış önemli Arapça gramer kitaplarıdır. H. **Ritter** ise İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurmuş olduğu Şarkiyat Enstitüsü'nde uzun yıllar Türk öğrencilerine Arapça dersler okutmuş, ilmî araştırmalar yaptırmıştır.

Son zamanlarda ülkemizde neşredilmiş önemli gramer kitabı olarak **Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu**'*nun Arapça Dilbilgisi (Sarf-Nahiv)*, **Ahmet Ateş-Tahsin Yazıcı-Nihat M. Çetin**'in *Arapça Dilbigisi (Sarf)* ve **Mehmet Maksudoğlu**'nun *Arapça Dilbilgisi,* **Yusuf Uralgiray**'ın *İlk ve İleri Dilbilgisi,* **Yakup Gürsoy-Kenan Taşkan**'ın *Temel Kâideleriyle Arapça Sarf-Nahv*'i ve **Hüseyin Atay-İbrahim Atay-Yakup İskender**'in *Modern Arapça*'sı zikredilebilir.

Arapça öğretimi, günümüzde üniversitelerimizin Şark Dilleri Bölümlerinde, İlâhiyat Fakültelerinde, İmam-Hatip Liselerinde ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı kurslarda resmen sürdürülmektedir. Bu öğretimin giderek hız ve kalite kazanması, İslâm kültür ve medeniyetinin tanınması ve tanıtılması bakımından fevkalâde önemli bir gelişmedir. Ümidimiz bu gelişmeye küçük de olsa katkıda bulunmuş olmaktan ibarettir.

BİRİNCİ KISIM

GENEL BİLGİLER VE İMLÂ KÂİDELERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

SARF, NAHİV ve BELÂGAT

I. Sarf Nahiv ve Belâgat'ın Tarifleri:

Arap dilbilgisi (gramer-kavâid) " **sarf** " ve " **nahiv** " olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. Sarf (الصَّرْفُ = şekil bilgisi, morfoloji): İstenilen mânâyı elde etmek için kelimenin aldığı şekillerden bahseden bilgi dalıdır.

Sarf ilmi kelimenin isim ve fiil çeşitleriyle meşgul olur. Bir kelimenin bir şekilden diğer şekle konmasına " **tasrif** " (التَّصْرِيفُ = çekim) denir.

Fiillerin tasrifi mâziden muzâriye, ondan emre ... nakille olur:

anla ! اِفْهَمْ ⟵ *anlar, anlıyor* يَفْهَمُ ⟵ *anladı* فَهِمَ

Veya bir şahıstan diğer şahsa geçmekle olur:

فَهِمَ ⟵ فَهِمَا ⟵ فَهِمُوا ...

İsimlerin tasrifi ise, tesniye'ye (ikile) ve cem'e (çoğula), ism-i tasgîr (küçültme ismi) ve ism-i mensûb'a nakille olur:

denizler بُحُورٌ *iki deniz* بَحْرَانِ *deniz* بَحْرٌ

denizci, gemici, kaptan بَحْرِيٌّ *göl , denizcik* بُحَيْرَةٌ

2. Nahiv (النَّحْوُ = sözdizimi, sentaks): Kelimenin cümle içindeki durumunu ve bu durumuna göre i'râb (الإِعْرَابُ)'nı inceleyen bilim dalıdır.

Cümle içinde bulunan söz parçaları mebnî (sonu değişmeyen) ve mu'rab (sonu değişen) olmak üzere ikiye ayrılır. Nahivcilerin ortaya koyduğu kâideler bize mu'rab olan kelimelerin sonlarının durumunu ve mebnî kelimelerin cümledeki yerlerini (mahallî i'râblarını) öğretir:

Ali'yi gördüm. رَأَيْتُ عَلِيًا *Ali beni gördü.* رَآني عَلِيٌّ

Osman, Ali'ye dedi. قَالَ عُثْمَانُ لِعَلِيٍّ

3. Belâğat (البلاغة) : Merâmın iyi suretle düzgün ve san'atlı sözlerle ifâdesidir.[1] Üçe ayrılır:

Meânî: Muhtelif cümle şekillerinden ve bunların kullanılışlarından bahseder.

Ancak ve ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım ederiz. (Fâtiha, 5) اِيَّاكَ نَعْبُدُ واِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

Normal kaidesine göre:

Sana ibadet eder ve senden yardım dileriz. نَعْبُدُكَ ونَسْتَعِينُكَ

Beyân: İfâdenin benzemesinden ve mecâzların çeşitli nevilerinden bahseder:

Geceyi bir örtü yaptık (Nebe, 10). وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا

Bedi': Düşünülenleri duruma ve yerine göre açık ve güzel ifâde etme sanatıdır:

Geceleyin sizi öldüren وهو الذي يَتَوَفَّاكُمْ بالليل ويَعْلَمُ ما جَرَحْتُمْ بالنَّهار
(öldürür gibi uyutan), gündüzün de işlediğinizi bilen sonra belirlenmiş ecel (süre) tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur. (En'âm, 60).

---

1. A. Schaade, Belâğat, İA, II, 464

İKİNCİ BÖLÜM

HARFLER

I. Harflerin Yazılışları:

Arapçada kelimeleri meydana getiren harfler (sessizler) 28 tanedir. Bu harflere " **el-hurûfu'l-hicâiyye** " (الْحُرُوفُ الْهِجَائِيَّةُ = hece harfleri) denilir.

Arap yazısının harfleri sağdan sola doğru yazılır. Sessizleri gösteren bu harfler, yalnız başlarına veya bir kelime içindeki yerlerinin başta, ortada veya sonda olmasına göre değişik şekillerde yazılırlar. Bazı harfler, yazıda yalnız kendisinden önce gelen harfler birleşir. Bazıları ise hem sağ, hem sol taraftan birleşir. Aynı zamanda bu harfler sayılara da delâlet eder.[2]

2. **Ebced hesâbı** : Arap imlâsında sayı ifâdesi için bazan harflerden faydalanılır. Bu hesâba "ebced hesâbı" denir. Ebced hesâbı harflerin sayı değerine dayanan bir sayı sistemidir. Alfabenin başka ve eski bir sırasına göre her harf 1'den 1000'e kadar bir sayıyı karşılar. Bu sıra ve harflerin sayı değerleri şöyledir:

ك	ي	ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
ت	ش	ر	ق	ص	ف	ع	س	ن	م	ل
400	300	200	100	90	80	70	60	50	40	30
	غ		ظ		ض		ذ		خ	ث
	1000		900		800		700		600	500

Arap alfabesine Farsça ve Osmanlıca ilâve edilen (ژ ، چ ، پ) harflerinin değeri sırasıyla (ز ، ج ، ب)'nin değeridir. Bu sıradaki harfler gurup gurup birleştirilerek mânâsı olmayan şu pratik kelimeler meydana gelmiştir:

أَبْجَدْ هَوَّزْ حُطِّي كَلَمَنْ سَعْفَصْ قَرَشَتْ ثَخَذْ ضَظَغْ

Ebced hesâbı bilhassa devlet büyüklerinin ve meşhurların ölüm, doğumları ile büyük olayların tarihini belirtmekte (tarih düşürmekte) kullanılır. Bazı kaynaklarda bu gurupların herbirinin Medyen

Aşağıda bu harflerin yerine göre çeşitli yazıları ve sayı değerleri görülmektedir:

Yalnız başına	Harfin adı	Başta	Ortada	Sonda	Sayı değeri
أ - ء	elif-hemze	أ - ا	ـأ - ء	ـأ - ء	1
ب	Bâ'	بـ	ـبـ	ـب	2
ت	Tâ'	تـ	ـتـ	ـت	400
ث	S̱â'	ثـ	ـثـ	ـث	500
ج	Cîm	جـ	ـجـ	ـج	3
ح	Ḥâ'	حـ	ـحـ	ـح	8
خ	Ḫâ'	خـ	ـخـ	ـخ	600
د	Dâl	د	ـد	ـد	4
ذ	Ẕâl	ذ	ـذ	ـذ	700
ر	Râ	ر	ـر	ـر	200
ز	Zâ'	ز	ـز	ـز	7
س	Sîn	سـ	ـسـ	ـس	60
ش	Şîn	شـ	ـشـ	ـش	300
ص	Ṣâd	صـ	ـصـ	ـص	90
ض	Żâd	ضـ	ـضـ	ـض	800
ط	Ṭâ'	طـ	ـطـ	ـط	9

hükümdarlarının isimleri olduğu belirtilmektedir. Bk. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, Ankara, 1971, s. 18; Kaynakların çoğunda bulunmayan (ضَظَغْ), (ثَخَذْ) grupları için bk. el-Mu'cemu'l-vasît, I,1.

ظ	Zâ	ظ	ـظـ	ـظ	900
ع	'Ayn	عـ	ـعـ	ـع	70
غ	Gayn	غـ	ـغـ	ـغ	1000
ف	Fâ'	فـ	ـفـ	ـف	80
ق	Kâf	قـ	ـقـ	ـق	100
ك	Kâf	كـ	ـكـ	ـك	20
ل	Lâm	لـ	ـلـ	ـل	30
م	Mîm	مـ	ـمـ	ـم	40
ن	Nûn	نـ	ـنـ	ـن	50
و	Vâv	و	ـو	ـو	6
ه	Hâ'	هـ	ـهـ	ـه	5
ي	Yâ'	يـ	ـيـ	ـي	10

II. Harf-i Ta'rif (حرْفُ التَّعْرِيف) :

İsimlerin başına gelen "belirtme edatı" (ال)'dır. Başına geldiği ismin sonundaki tenvin kalkar:

(belirli) ev الْبَيْتُ ⟵ *(herhangi) bir ev* بَيْتٌ

(belirli) kitap الكِتَابُ ⟵ *(herhangi) bir kitap* كِتَابٌ

Not: Harf-i ta'rifli isimler " **ma'rife** " (اَلْمَعْرِفَةُ) isimlerdendir. bk. Nahiv, Ma'rife-Nekre ; Harf-i ta'rif için bk. Edatlar

III. Şemsî ve Kamerî Harfler (الحُرُوفُ الشَّمْسِيَّةُ و الحُرُوفُ القَمَرِيَّة) :

Arapçada harfler "şemsiyye" ve "kameriyye" olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. Şemsî harfler (الحُرُوفُ الشَّمْسِيَّة) :

Şemsî harflerden biri ile başlayan ismin başına harf-i ta'rif (ال) gelince, elif şemsî harfe şedde ile bağlanır. Harf-i ta'rifin "lâm"ı okunmaz. Harf-i ta'rifli şemsî harfle başlayan ismin önünde kelime bulunursa, hem "elif" hem de "lâm" okunmaz. Harf-i ta'rifin önüne gelen kelimenin son harfi şemsî harfe şedde ile bağlanır.

Şemsî harfler şunlardır:

ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن

güneş الشَّمْسُ *tilki* الثَّعْلَبُ *din* الدِّينُ

küçük horoz الدِّيكُ الصَّغِيرُ *evin kapısı* بَابُ الدَّارِ *ve ateş* وَ النُّورُ

2. Kamerî harfler (الحُرُوفُ القَمَرِيَّة) :

Kamerî harflerden biri ile başlayan ismin başına harf-i ta'rif (ال) gelirse harf-i ta'rifin "lâm"ı okunur. Yani elif fethalı, lâm ise sâkin okunur. Harf-i ta'rifli kamerî harfle başlıyan ismin önünde kelime bulunursa "elif" okunmaz, "lâm" okunur. (Lâm sâkin olarak okunur.)

Kamerî harfler şunlardır:

أ ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و هـ ي

bilen العَالِمُ *çocuk* الوَلَدُ *ay* القَمَرُ

evin penceresi نَافِذَةُ البَيْتِ *Kâtip yazıyor.* يَكْتُبُ الكَاتِبُ

Kapıyı gördüm. رَأَيْتُ البَابَ

Kamerî harfler şu cümlede toplanmıştır: أَبْغِ حَجَّكَ وَ خَفْ عَقِيمَهُ

KAYNAKLAR:
Arapça Sarf-Nahiv (Bah), s. 1-2; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top), IV, 2-3; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş.), s. 3; Telâffuzları s. 6- 10; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 15- 18; *T. K. Arapça Sarf-Nahiv*, s.13- 14; Wright, I, 1; Caspari, s. 1; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.18; *Mu'cemu'l- vasît,* I, 1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAREKELER (الحَرَكَات) :

Aşağıdaki 28 harfin hepsi sessiz harf sayılır. Bu harfler, "**hareke**" (الحَرَكَة) denilen işaretlerle seslendirilir.

Harekeler şunlardır:

I. Zamme (الضَّمَّة = Ötüre):

Harfin üzerine "___ُ___" şeklinde yazılan harekedir."u" ile telâffuz edilir:

lu لُ   hu حُ   bu بُ

Anne geldi. . جَاءَتِ الأُمُّ   *Adam dedi.* . قَالَ الرَّجُلُ

Not: Zamme ile harekeli harfe " **mazmûm** " denir.

II. Fetha (الفَتْحَة = Üstün):

Harfin üzerine "___َ___" şeklinde yazılan harekedir. Kalın sessizlerde "a", ince sessizlerde "e" ile telâffuz edilir:

ra رَ   *me* مَ   *ka* قَ   *se* سَ

Eve girdi.. دَخَلَ الدَّارَ   *Peyniri yedim..* أَكَلْتُ الجُبْنَ

Not: Fetha ile harekeli harfe "**meftûh**" denir.

III. Kesra (الْكَسْرَة = Esre):

Harfin altına "___ِ___" şeklinde yazılan harekedir. "i" sesi ile telâffuz edilir:

yi يِ   *tı* طِ   *ci* جِ   *ti* تِ

Ali bahçeye gitti. ذَهَبَ عَلِيٌّ إِلَى الْبُسْتَانِ *Adama dedi.* قَالَ لِلرَّجُلِ

Not: 1. Kesra ile harekeli harfe "**meksûr**" denir.

2. Kesra şedde ile beraber geldiğinde, bazan harfin altına değil, şeddenin altına yazıldığı görülür:

gidiş, tavır السِّيرَةُ *teftiş eden* الْمُفَتِّش *öğretmen* الْمُعَلِّمُ

Harekeli harfe " **müteharrik harf** " denilir.

IV. Sükûn (Cezm) (اَلسُّكُونُ - اَلْجَزْمُ) :

Sükûn denilen "____ْ____" bu işaret harfin üzerine konulur, o harfin tabiî sesini göstererek üzerinde durulacağını bildirir. Üzerinde bu işaret olan harfe " **sâkin harf** " denilir:

kadın الْمَرْأَةُ *rızıklandırır* يُرْزَقُ *kaç ?* كَمْ ؟

V. Şedde (الشَّدَّةُ):

Bir harf (sessiz) ardarda iki defa gelirse, tek harf olarak yazılır. Bunlardan birincisi sâkin olmak üzere iki defa telâffuz edildiğini gösteren " ____ّ____ " işaret konulur:

büyük bir âlim عَلَّامٌ ⟵ عَلْلَامٌ

kaçtı . فَرَّ ⟵ . فَرْرَ

öğretti عَلَّمَ ⟵ عَلْلَمَ

Not: 1. Bir harfi şeddeli yazıp okumaya " **idgâm** " (اَلْإِدْغَامُ) denir:

şüphe اَلشَّكُّ *olta* اَلشِّصُّ *bağladı* شَدَّ

2. Ard arda gelen aynı harfi şeddelemeden ayrı ayrı yazıp okumaya " **izhâr** " (اَلْإِظْهَارُ) denir. İzhâr idgâmın zıddıdır:

iyiler اَلْبَرَرَةُ *koltuklar* اَلسُّرُرُ *sebep* اَلسَّبَبُ

VI. Med (المَدّة):

Uzatma işareti (___~___) olan med:

a. Bir kelimede iki hemze harfi yanyana bulunursa bunlardan ikincisi hazfedilir. Birinci üzerine med (uzatma işareti) konulur [3]:

âmir آمِرٌ ⟵ أأمِرٌ *imân etti* آمَنَ ⟵ أأمَنَ

b. Ayrıca bazı durumlarda hemze ile illet harfi yanyana gelirse, illet harfi hazfedilir, hemze üzerine med (uzatma işareti) konulur [4]:

kuvvetli ve sağlam olmak آدَ ⟵ أيَدَ

dönmek آلَ ⟵ أوَلَ

yerim آكُلُ ⟵ أأكُلُ

Onu gördü. رَآهُ ⟵ *gördü* رَأى

Med işareti Arapçada bazan kısaltılmış kelimelerin üzerine de konur ki, bu kısaltmalardan bazıları şunlardır:

عم = عَلَيْهِ السَّلاَمُ   صلعم = صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ   ح = حِينَئِذٍ   الخ = إِلَى آخِرِهِ

رح = رَحِمَهُ اللّٰهُ   آه = انْتَهَى

Not: Mehmûz kısmında hemzenin ibdâli ve i'lâline bak.

VII. TENVÎN (التَّنْوِينُ) :

İsimlerin sonundaki harekeye uyan ve çift hareke ile yazılarak kısmen genizden çıkarılan " **sâkin nûn** " (نْ)' dur.

Arapçada hareke üç cins olduğuna göre tenvin de üç cinstir:

---

3. Mehmuz kısmında hemzenin ibdâli ve i'lâline bak.

4. Mehmuzda hemzenin ilâl ve ibdâline bak.

A. Zammeli tenvîn (التَّنْوِينُ مَعَ الضَّمَّةِ = İki ötüre):

Zammeli tenvin, ismin son harfinin üstüne " ـٌ " şeklinde yazılır. Bu işaret "un" sesi ile okutur:

bir dağ جَبَلٌ *bir köpek* كَلْبٌ *bir adam* رَجُلٌ

B. Fethalı tenvîn (التَّنْوِينُ مَعَ الفَتْحَةِ = İki üstün):

Fethalı tenvin, ismin son harfinin üstüne " ـً " şeklinde yazılır. Bu işaret ince sesli harfleri "en", kalın seslileri "an" sesi ile okutur. Umûmiyetle elifle yazılır:

bir çocuk وَلَداً *bir ev* بَيْتاً *bir kapı* بَاباً

Not: 1. Sonu "yuvarlak tâ" (ـة ، ة)'lı isimler elifsiz yazılır:

merhamet مَرحَمَةً *fare* فَأرَةً *cennet* جَنَّةً

2. Sonu "elif-i maksûre" (الألفُ المَقْصُورَةُ) ile biten isimlerin elifsiz yazılır:

bir otlak مَرْعًى *bir keçi* مِعْزًى *satılan* مُشْتَرًى

3. Sonu hemze ile biten, hemzeden önceki harf elif veya sâkin harf olan isimlerde de elifsiz yazılır:

bir nevi yelek عَبَاءً *bir bağırış* نِدَاءً *bir başlangıç* بَدْءً

C. Kesralı tenvîn (التَّنْوِينُ مَعَ الكَسْرَةِ = İki esra):

Kesreli tenvîn, ismin son harfinin altına " ـٍ " şeklinde yazılır. Bu işaret "in" sesi ile okutur:

bir deniz بَحْرٍ *bir ağaç* شَجَرَةٍ *bir anne* أُمٍّ

Not: Tenvînden sonra hemze-i vasl gelirse, tenvînin sonundaki yazılmayıp okunan "nûn" hemze-i vasl'a kesre ile bağlanır:

Ali mektubu yazdı. كَتَبَ عَلِيٌّ الرِّسَالَةَ
نٍ

Ayrıca, tenvîn dört kısımda mütâlaa edilir:

1. Temkîn tenvîni (تَنْوِينُ التَّمْكِينِ) :

Mu'rab munsarif (her türlü i'râb alâmetlerini alan) kelimelerin sonuna gelen tenvîndir. Buna "sarf tenvîni" (تَنْوِينُ الصَّرْفِ) de denir:

كِتَابٌ كِتَابًا كِتَابٍ

2. Tenkîr tenvîni (تَنْوِينُ التَّنْكِيرِ) :

Bu tenvîn daha çok fiil ismi ile " وَيْهِ ... " ile sona eren alemlerin sonuna gelmek suretiyle onların nekra olmasına sebep olur:

Sîbeveyh سِيبَوَيْهٍ *Hâleveyh* خَالَوَيْهٍ

yama! مَهٍ *sus, konuşma!* صَهٍ

3. İvaz tenvîni (تَنْوِينُ العِوَضِ) :

Bu tenvîn düşmüş veya hazfedilmiş bir şeye karşılık olarak getirilen tenvîn demektir ki, üç kısma ayrılır:

a. Müfred kelimelerden ivaz olan(düşmesine karşılık olarak gelen) tenvîn:

Bu tenvîn muzafun ileyhi hazfedilmiş olan (كُلٌّ) ve (بَعْضٌ) kelimelerinin sonuna gelen tenvîndir:

Her nefis ölecektir. كُلٌّ يَمُوتُ (كُلُّ نَفْسٍ يَمُوتُ)

وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ (فَوْقَ بَعْضِهِمْ)

Sizin bir kısmınızı bir kısmınızdan üstün tuttuk. (Zuhruf-32)
Bk. Nahiv, Muzafun ileyhin hazfi

b. Harften ivaz olan (düşmesine karşılık olarak gelen) tenvîn:

Bu tenvînde, menkûs isimlerin ref ve cer hallerinde sonlarından düşen harfe karşılık olarak gelen tenvîndir:

اَلرَّامِي (رَامٍ) *atan, atıcı*

جَاءَ قَاضٍ *Hâkim (kadı) geldi.*

جَاءَ ابْنُ قَاضٍ *Hâkimin oğlu geldi.*

c. Cümleden ivaz olan (düşmesine karşılık gelen) tenvîn:

Bu tenvîn, zaman zarfı olan (إِذْ) kelimesinin sonuna gelen kesralı tenvîndir. (إِذْ)'in muzâfun ileyhi olan mahzûf cümleye karşılık gelmiştir:

وَ يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللّٰهِ

(وَ يَوْمَ إِذْ يَغْلِبُ الرُّومُ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللّٰهِ .)

O gün mü'minler Allah'ın yardımına sevinecekler. (Rûm-4,5)

وَ أَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ

(وَ أَنْتُمْ حِينَئِذٍ بَلَغَتِ الرُّوحُ الْحُلْقُومَ تَنْظُرُونَ .)

Siz o esnada bakacaksınız. (siz o gün ruhu çıkmak olduğu esnada bakacaksınız. (Vâkıa-84)

4. Mukâbele tenvîni (تَنْوِينُ الْمُقَابَلَةِ) :

Bu tenvîn cem-i müzekker-i sâlimlerin sonunda bulunan nûn'a mukâbil cem-i müennes-i sâlimin sonuna gelen tenvîndir:

جَاءَتْ مُسْلِمَاتٌ . *Müslüman kadınlar geldi.*

رَأَيْتُ مُسْلِمَاتٍ . *Müslüman kadınları gördüm.*

İsmin tenvîn almasına mâni olan (mani-i tenvin) durumlar:

1. Harf-i tarif (ال)'li olması,
2. Muzâf olması,
3. Gayr-i munsarıf olması,
4. Mebnî olması,
5. Şiirde vezin sebebiyle.

KAYNAKLAR:
Mebâdiü'l-arabiyye, IV, 121; *el-Muntehab*, s. 32; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 437; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 5; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 13; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 24; *T.K. Arapça Sarf- Nahiv*, s. 15.; Wright, I, 12; II, 390; Caspari, I, 12.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HEMZE (اَلْهَمْزَةُ):

Hemze, çeşitli durumlara göre "elif" (ا. ــَـ ى), "vâv" (و) veya "yâ" (ـِـ ي) üzerine yahutta desteksiz olarak " ء " şeklinde yazılan harftir. Şöyle de tarif edilebilir: Harekeli elif'e "hemze" denir:

uyuyan نَائِمٌ *imân eden* مُؤْمِنٌ *daha büyük* أَكْبَرُ

atışmak ارْتِمَاءٌ

I. Hemzenin Yazılışı (كِتَابَةُ الْهَمْزَةِ) :

A. Kelime Başında:

a. Harekesi fetha veya zamme ise elif üzerine yazılır:

emretti أَمَرَ *bir anne* أُمٌّ *bir tavşan* أَرْنَبٌ

b. Kelime başında hemzenin harekesi kesra ise, hemze, elif harfinin altına konur:

bir insan إِنْسَانٌ *ikrâm etmek* إِكْرَامٌ *bir kadın* امْرَأَةٌ

B. Kelimenin Ortasında:

a. Hemzeden önceki harf fethalı ve hemze sâkin veya fethalı ise, elif üzerine yazılır:

öç ثَأْرٌ *okudum* قَرَأْتُ *sordu* سَأَلَ

b. Hemze fethalı, üst tarafı zammeli veya kesralı olursa üst tarafının harekesine uygun destek[5] üzerine yazılır:

felâket بُؤْسٌ *geldim* جِئْتُ *dişi* مُؤَنَّثٌ

---

5. Fetha (üstün)'ya destek elif, zamme (ötre)'ye destek vâv, kesre (esre)'ye destek yâ'dır. Kelime ortasında "yâ" (ـيـ) şeklinde gösterilir. Bunlardan "vâv" (و)'a "uhtu'z-zamme" (أُخْتُ الضَّمَّةِ), elif" (ا)'e "uhtu'l-fetha" (أُخْتُ الْفَتْحَةِ), "yâ" (ي)'ya "uhtu'l-kesra" (أُخْتُ الْكَسْرَةِ) denilir.

c) Elif ile zamir[6] arasında bulunursa kesralı ve zammeli olduğunda kendi harekesine uygun destek üzerine, fethalı olduğunda desteksiz hemze (ء) şeklinde yazılır[7]:

أَعْدَائِهِ أَعْدَاءَهُ *düşmanları* أَعْدَاؤُهُ

C. Kelime Sonunda:

a. Kendinden önceki harf sâkinse, desteksiz yazılır:

okunmuş مَقْرُوءٌ *bir parça* جُزْءٌ *geldi* جَاءَ
geliş, varış مَجِيءٌ

b. Kendinden önceki harf harekeli ise, üst tarafının harekesine uygun destek üzerine yazılır.

yemek hoşuna gitti هَنِئَ *okudu* قَرَأَ *alçak oldu* دَنُؤَ

II. Hemze-i Vasl ve Kat' (هَمْزَةُ الوَصْلِ وَ القَطْعِ):

Vasle: Kelime başında bulunan ve başka kelimeden sonra geldiğinde, okunmadan atlanılan eliflerin üzerine konulan (ــصـ) işarete "vasle" (اَلْوَصْلَةُ) denilir:

çocuğun başı رَأْسُ الْوَلَدِ *Allah'ın evi* بَيْتُ اللهِ

A. Hemze (elif)-i vasl (هَمْزَةُ (أَلِفُ) الْوَصْلِ):

1. Çeşitleri:

Kelime başında bulunan ve yalnız yazıldığı zaman okunan, başka kelimeden sonra geldiğinde okunmadan atlanılan "elif" veya "hemze"ye "hemze-i vasıl" veya "elifü'l-vasl" denir. Hemze-i vasıl zâiddir; kelimenin kök harfi değildir. Kendisinden sonra gelen harfse sakin olur[8].

---

6. Mütekellim "yâ" (ي)'sı olmamalıdır.

7. Hemze ortada geldiği zaman, yazılışı hakkında şu kâidenin bilinmesinde fayda vardır. Hemze'nin harekesi ile kendisinden önceki harfin harekesi karşılaştırılır. Hangisi daha kuvvetli ise, hemze , o harekeye uygun destek üzerine yazılır. Harekenin en kuvvetlisi "kesra", sonra "zamme" ve "fetha"dır. En zayıfı ise "sükûn" sayılır: مُؤَنَّثٌ رِئَالَةٌ

يُؤْمِنُ سَئِمَ

8. Bk. en-Nahvu'l-vâdıh (ilk), III, 61.

(جمع) اِجْتَمَعَ (بنو) اِبْنٌ (كتب) (اُكْتُبْ)

Şu kelimelerin başlarındaki hemzeler vasl hemzesidir:

a. Harf-i tarif (ال)'in elif'i:

kızın babası أَبُو الْبِنْتِ *kadı'nın oğlu* اِبْنُ الْقَاضِي

b. Sülâsî (üç harfli) fiillerin emr-i hâzırlarının başındaki elifler:

O halde kalk ! فَارْقَعْ *Dedi: git!* قَالَ : اذْهَبْ

c. Mezîd fiillerin elif ile başlıyanlarının "if'âl" (إِفْعَال) bâbı hâriç mâzî, emr-i hâzır ve masdarlarının başlarındaki elifler:

O yenildi. هُوَ انْهَزَمَ *Dedi: toplanınız!* قَالَ اجْتَمِعُوا
ve kırılmak و انْكِسَارٌ

d. Şu kelimelerin başındaki elifler:

kadın اِمْرَأَةٌ [9] *erkek* اِمْرُؤٌ[10] *kız* اِبْنَةٌ *oğul* اِبْنٌ

arka اِسْتٌ *ad* اِسْمٌ *iki (müe.)* اِثْنَتَانِ *iki (müz.)* اِثْنَانِ

Yemin olsun أَيْمُ ، اَيْمَنُ [11]

2. Okunduğunda hemze-i vasıl'ın harekesi:

a. Meftûh (fethalı = üstünlü):

- Harf-i ta'rif (ال)'in elifi

- (اَيْمَنُ) ve (اَيْمُ)'nün elifleri

---

9. (اِمْرَأَةٌ)'nün başına harf-i ta'rif nadiren gelir. Harf-i ta'riflisi (اَلْمَرْأَةُ)'dür. Cemisi (نِسَاءٌ)' dür. Bk. el-Müncidü'l-ebcedî, s. 144

10. (اِمْرُؤٌ)'nün başına harf-i ta'rif gelmez. Bu ismin harf-i ta'riflisi yani ma'rifesi (اَلْمَرْءُ)'dur. Cemisi aynı kökten olmayan (رِجَالٌ)' dür.

11. " اَيْمُ " ve " اَيْمَنُ " kelimelerindeki hemzeler meftûh (fethalı), diğerleri meksûr (kesralı)'dur.

b. Mazmûm (zammeli = ötreli):

Sülâsînin 1. ve 5. bablarının emr-i hâzırlarının elifleri.

c. Meksûr (kesralı = esreli):

- Sülâsî fiillerin 2.3.4. ve 6. bablarının emr-i hâzırlarının başındakı elifler.

- İf'âl bâbı hâriç, diğer elifli bâbların mâzi, emr-i hâzır ve masdarlarındaki hemzeler

- اِبْنٌ ، اِبْنَةٌ ، اِمْرَأٌ ، اِمْرَأَةٌ ، اِثْنَانِ ، اِثْنَتَانِ ، اِسْمٌ ، اِسْتٌ ، اِبْنَمٌ nün başındaki hemzeler.

- Vasl hemzesinden önce gelen kelime, uzun sesli bitiyorsa, bu uzun ses kısa okunur:

evde فِي الْبَيْتِ *adamın kardeşi* أَخُو الرَّجُلِ

3. Hemze-i vasıl'ın yazıdan çıkarılışı (Okunmaması ve yazılmaması):

Hemze-i vasıl, şu yerlede yalnız okunuşta değil, yazıdan da çıkarılır:

a. (اِسْمٌ) kelimesinin hemzesi (بِسْمِ اللّٰهِ) "*Allah'ın adı ile*" ifâdesinde (بِاسْمِ اللّٰهِ yerine).

b. (اِبْنٌ) kelimesi iki özel isim arasında baba-oğul münâsebeti bildirdiğinde:

O, Ali'nin oğlu Ahmet'tir. هُوَ أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ .

Ömer'in oğlu Osman gitti. ذَهَبَ عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ .

c."Lâm" (لِ) harf-i cerrinden sonra gelen harf-i ta'rifin elif (ا)'i düşer:

لِلرَّجُلِ (لِالرَّجُلِ yerine), لِلْحَقِّ (لِالحَقِّ yerine)

d. "Te'kid lâm" (لَ)'ından sonra gelen harf-i ta'rifin elifi düşer:

gerçekten hak لَلْحَقُّ (لَالحَقُّ yerine)

e. Soru harfi olan "hemze "den sonra gelen hemze-i vasıl düşer:

Oğlun mu? أَبْنُكَ ⟵ (أَابْنُكَ yerine)

Uyandın mı? أَنْتَبَهْتَ ⟵ (أَانْتَبَهْتَ yerine)

f. Bazan münâdâ da düşer:

Ey amcamın oğlu! يَابْنَ عَمِّي ⟵ (يَا ابْنَ عَمِّي yerine)

Not: 1. Aşağıdaki durumlarda (ابْنُ) kelimesinin iki özel isim arasına girmesine rağmen "hemze"sinin düşmediği görülür:

a. (ابْنُ) kelimesinin "hemze"si, satır başında gelirse daima yazılır:

ضَرَبَ زَيْدٌ
ابْنُ خَالِدٍ

Hâlid'in oğlu Zeyd dövdü.

b. (ابْنُ) kelimesiden sonra gelen isim anne veya dedenin ismi olursa "hemze"si düşmez:

Meryem oğlu İsâ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

Mansûr'(un oğlunun) oğlu Ammâr عَمَّارُ ابْنُ مَنْصُورٍ
(*Mansûr'un torunu Ammâr*) da denir.

c. (ابْنُ) kelimesiyle (ابْنُ)'den önceki ismin (mevsûfun) , arasına başka bir kelime, meselâ, bir sıfat girerse "hemze"si yine düşmez:

Meymûn'un oğlu asil, cömert Yahyâ يَحْيَ الْكَرِيمُ ابْنُ مَيْمُونٍ

d. (ابْنُ) kelimesi bir isim cümlesinin haberi olduğu zaman "hemze"si düşmez:

Zeyd Amr'ın oğludur. زَيْدٌ ابْنُ عَمْرٍو

e. (ابْنُ) kelimesinden sonra gelen kelime, babanın ismi değilse, soyadı, künyesi veya lâkabı ise "hemze"si düşmez:

Esved'in oğlu (olan) Mikdâd مِقْدَادُ ابْنُ الأَسْوَدِ

2. (فُلاَنٌ)kelimesi, özel isimden kinâye olursa (ابْنُ) kelimesinin "hemzesi"si ile (فُلاَنٌ) kelimesinin tenvini düşer:

Bu, fulan kimsenin oğlu fulandır. هَذَا فُلاَنُ بْنُ فُلاَنٍ

3. a. (ابْنُ) iki özel isim arasına girip baba-oğul münâsebeti bildirdiğinde "hemze"si düştüğü gibi, mevsûfu olan ismin de tenvini düşer:

Hüseyin'in oğlu Mehmet مُحَمَّدُ بْنُ حُسَيْنٍ

b. (ابْنُ) kelimesi iki özel isim arasına girer, baba-oğul münâsebeti bildirirse, birinci ismin sıfatı, ikinci ismin muzâfı olur:

Kemâl'in oğlu Ali عَلِيٌّ بْنُ كَمَالٍ

Yukarıdaki misâlde (ابْنُ) kelimesi (عَلِيٌّ)'nün sıfatı (كَمَالُ)'in muzâfıdır. Başka bir deyişle (عَلِيٌّ), (ابْنُ)'in mevsûfu, (كَمَالُ)'in ise muzâfun ileyhidir.

B. Hemze-i (Elif-i) Kat' (هَمْزَةُ (أَلِفُ) القَطْعِ):

Kelime başında bulunan ve başka kelimeden sonra geldiğinde, mutlaka okunması gereken hemzelere "**hemze-i kat'ı**" (هَمْزَةُ القَطْعِ) denilir:

O daha faziletlidir. هُوَ أَفْضَلُ *Dedi: ikrâm et.* قَالَ : أَكْرِمْ

Aşağıdaki kelimelerin başlarındaki hemzeler " **hemze-i kat'** " dırlar:

1. İf'âl (إِفْعَالُ) bâbının mâzî, emr-i hâzır ve masdarının hemzesi (أَفْعَلَ ، أَفْعِلْ ، إِفْعَالُ)

2. Muzâri mütekellim'in hemzesi (أَكْتُبُ)

3. İsm-i tafdîl'in hemzesi (أَفْضَلُ)

4. Sıfat-ı müşebbehe'nin hemzesi (أَحْمَرُ)

5. (أَفْعَالٌ) veznindeki cem-i mükesser'in hemzesi (أَشْيَاءُ)

6. Sülâsî'den gelen mehmûzu'l-fâ'nin hemzesi (أَخَذَ)

7. Taaccüb fiillerinin hemzeleri (مَا أَفْعَلَهُ - أَفْعِلْ بِهِ)

8. Hemze ile başlıyan yabancı olan özel isimlerin hemzesi (إِبْرَاهِيم)

9. Yabancı olmayıp evveli hemze ile başlıyan cins isimlerin hemzesi (أَسَدٌ - إِبِلٌ)

10. Soru harfi olan (أ) hemze (أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ؟) (İnşirâh, 1)

11. Nidâ harfi olan (أ) hemze (أَ رَجُلُ !)

Not: "Hemze-i kat'ı" hemze-i vaslın dışında kalan hemzelerdir de denilebilir.

III. Hemzenin Değişme Durumları:

1. Hemze değişikliğe uğraması bakımından illet harfine benzer.

2. Hemze başta bulunduğunda daima harekeli, ortada ve sonda bulunuduğu zaman, bazan harekeli, bazan sâkindir:

أَكْبَرُ

أَطْفَأَ ⟵ أَطْفَى

عَائِشَةُ ⟵ عَايِشَةُ

3. Sâkin hemze, üst tarafının harekesine uygun illet harfine çevrilir:

ذِئْبٌ ⟵ ذِيبٌ

رَأْسٌ ⟵ رَاسٌ

مُؤْمِنٌ ⟵ مُومِنٌ

4. Harekeli hemzenin üst tarafı sâkin, sahîh bir harf ise, harekesi bu harfe nakledilip kendisi hazfedilebilir:

مَرْأَةٌ ← مَرَةٌ

مَنْ أَبُوكَ ← مَنَ بُوكَ ؟

قُرْآنٌ ← قُرَانٌ

5. Üst tarafında zâid bir med harfi varsa, hemze onun cinsine kalb olur ve idgâm edilir:

مُرُوءَةٌ ← مُرُوَّةٌ

بَرِيئَةٌ ← بَرِيَّةٌ

نَبِيءٌ ← نَبِيٌّ

6. Hemzenin üst tarafı elif ise, elif hareke ve idgâma gelmediğinden hemze ikisi ortası (بَيْنَ بَيْنَ) okunur. Yani harekesi fetha ise, (elif-hemze) arası; zamme ise, (vâv-hemze) arası; kesra ise, (yâ-hemze) arası bir sesle okunur. Buna kolaylaştırma (اَلتَّسْهِيلُ) denir:

سَاءَلَ تَسَاؤُلٌ وَسَائِلُ

7. Hemze, kelime sonunda kalb ve hazfe uğrayabilir:

اَطْفَأَ ← اَطْفَى

يُطْفِئُ ← يُطْفِي

لَمْ يُطْفِئْ ← لَمْ يُطْفِ

8. Hemze, bir sâkin hemze ile, üst tarafında harekeli bir hemze yan yana gelirse, ikinci hemze birinci hemzenin harekesine uygun bir med harfi olur:

أَءْمَالٌ ← آمَالٌ

أُءْتِيَ ← أُوتِيَ

إِءْمَانٌ ← إِيمَانٌ

9. (رَأَى) fiilinin muzârisinde ve emr-i hâzırında hemze hazfedilir:

رَأَى ← يَرَى ← رَ

10. (رَأَى) fiili (إِفْعَالٌ) bâbına nakledildiğinde hem mâzî, hem muzâri, hem de emr-i hâzırında hemze hazfedilir:

رَأَى ← أَرَى (أَرْآى) *gösterdi*

يُرْئِي ← يُرِى *gösterir*

أَرْءِ ← أَرِ *göster*

Bu durum şu beyitte açık olarak görülür:

رَبِّ أَرِنَا الْحَقَّ كَمَا هِيَ لاَ يُرَى قَعْرُهُ بِالتَّذَكُّرِ

"Düşünmekle görünmez dibi,

Rabbim, göster bize hakkı olduğu gibi."

KAYNAKLAR:
Şerh İbn Akîl, II,545; *Câmi'u'd-durûs*, I, 218; II, 162; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 42; *el-Muntehâb*, s. 38; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), 11,59; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 6; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. - Top.), IV,3-6,83,84; *Arapça Dilbilgisi* (A.Ateş), s. 15; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 27; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 65; Wright, I,10; Caspari, s. 11,15; Blachère, s. 22.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONDA YAZILAN TÂ ve ELİF

I. Sonda Yazılan "Tâ" (التاء) Şekilleri:

Gerek yazılışı, gerekse bulunduğu kelimede yaptığı görev bakımından birbirinden farklı olan iki "tâ" harfi vardır:

1. **Açık tâ**(اَلتَّاءُ الْمَبْسُوطَةُ)

2. **Bitişik tâ (kapalı veya yuvarlak tâ)** (اَلتَّاءُ الْمَرْبُوطَةُ)

Açık tâ (اَلتَّاءُ الْمَبْسُوطَةُ) :

a. Bulunduğu kelimenin asıl harfi olur:

vakit وَقْتٌ *susmak* سُكُوتٌ *azık, yiyecek* قُوتٌ

b) Mâzî fiillerde merfû muttasıl zamir olarak gelir:

gittin (müe.) ذَهَبْتِ *dövdün* ضَرَبْتَ *geldim* جِئْتُ

c) Mâzî fiillerde müfred gâibede müenneslik alâmeti olarak gelir:

aldı (müe.) أَخَذَتْ *çıktı (müe.)* خَرَجَتْ

Not: Bitişik (kapalı) tâ (ـة ، ة), muttasıl zamire muzâf olduğunda açık tâ şeklinde yazılır. bk. s.66

Bitişik (kapalı veya yuvarlak) tâ (ـة ، ة): Bir kelimenin asıl harflerinden olmayıp, müenneslik, müfredlik, mübâlağa siygasında, cemîlik ve mahzûf harfe karşılık isimlerin sonuna ilâve edilir:

a. Müennes (dişi) yapmak için müzekker isimlerin sonuna eklenir. Bu "tâ"ya "**tâu't-te'nîs**" (تَاءُ التَّأْنِيث) denilir:

(kız) çocuk طِفْلَةٌ ←—— *çocuk* طِفْلٌ

bayan öğretmen مُعَلِّمَةٌ ←—— *öğretmen* مُعَلِّمٌ

b. Müfred (tek) yapmak için ismü'l-cinsin sonuna eklenir: Bu "tâ"ya "**tâu'l-vahde**" (تَاءُ الوَحْدَة) denilir:

bir ağaç شَجَرَةٌ ←—— *ağaç cinsi, ağaçlar* شَجَرٌ

bir mevye ثَمَرَةٌ ←—— *meyve cinsi, meyveler* ثَمَرٌ

c. Mübâlaga siygasında kullanılır: Bu "tâ"ya " **harf li'l-mübâlaga** " (حَرْفٌ لِلْمُبَالَغَة) denir:

çok yalancı كَذَّابَةٌ *çok bilgin* عَلَّامَةٌ

çok anlayışlı فَهَّامَةٌ

d. Bazı ism-i mansûbların **cemisini yapmak**ta kullanılır:

hanefîler اَلْحَنَفِيَّةُ ←—— *hanefî* اَلْحَنَفِيُّ

mekkeliler اَلْمَكِّيَّةُ ←—— *mekkeli* اَلْمَكِّيُّ

e_1. Nesebe delâlet eden müntehe'l-cümû' kalıbında " **zâid olarak** " bulunur:

batılılar مَغَارِبَةٌ ←—— *batılı* مَغْرِبِيٌّ

e_2. (مَفَاعِيل) vezninde yâ (ي)'ya karşılık kelime sonuna ilâve edilir:

Zerdüşt dinine inanlar زَنَادِقَةٌ ←—— *Zerdüşt dinine inanan* زِنْدِيقٌ

Not: Bu "tâ"ya "**harf li'd-delâlet ala'n-neseb**" (حَرْفٌ لِلدَّلَالَةِ عَلَى النَّسَبِ) denir.

f. Mahzûf harfe karşılık ismin sonuna ilâve edilir. Bu "tâ"ya "**harf li't-ta'vîz an harf mahzûf**" (حَرْفٌ لِلتَّعْوِيضِ عَنْ حُرُوفٍ مَحْذُوفَةٍ) denir.

f_1. Hazfin başta olması:

öğüt vermek عِظَةٌ ←— *öğüt verdi* وَعَظَ

hibe etmek هِبَةٌ ←— *hibe etti* وَهَبَ

f_2. Hazfin ortada olması:

cevap vermek إِجَابَةٌ ←— *cevap verdi* أَجَابَ

gözükmek إِلاَحَةٌ ←— *gözüktü* أَلاَحَ

f_3. Hazfin sonda olması:

dudak الشَّفَةُ ←— *ağzına vurdu* شَفَهَ

yontmak بُرَةٌ ←— *yonttu* بَرَأَ

Not: 1. Yuvarlak (kapalı) tâ, muttasıl zamirlere muzâf olduğunda, açık tâ şeklinde yazılır:

kız çocuklarınız طِفْلَتُكُمْ *(bayan) öğretm* مُعَلِّمَتُهُ

2. Tâ harfinin sonda açık veya yuvarlak oluşu vakıf (durak) halinde belli olur. Durunca "hê" (ـه ، ه) şeklinde telâffuz edilen tâ'lar, (ـة ، ة) şeklinde, okunarak durulan tâ'lar ise, (ت) şeklinde yazılır:

الزَّكَاهْ ←— *zekât* الزَّكَاةُ

اَلْمُسْلِمَهْ ←— *hanım müslüman* اَلْمُسْلِمَةُ

النَّعْتْ ←— *sıfat, vasıf* النَّعْتُ

اَلْوَقْتْ ←— *vakit* اَلْوَقْتُ

KAYNAKLAR:

Evzâhu'l-mesâlik, IV,292; *el-Muntehab*, s. 403; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 120; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kah. Top.), IV,6,35; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 110; Wright, I,130

II. Sonda Yazılan "Elif" Şekilleri:

Arapça kelime sonunda elifler (اء ، ى ، ا) şekillerinde yazılır.

1. Son harfi "elif" (ا) veya "yâ" (ى) olup bu harflerden önceki harfin harekesi fethalı ise bu elife " **elif-i maksûra** " (اَلأَلِفُ الْمَقْصُورَةُ = kısa elif) denir:

manâ اَلْمَعْنَى *rüyâ* اَلرُّؤْيَا

2. İsimlerin sonunda zâid olarak "elif hemze" (اء) şeklinde gelen elife **"elif-i memdûde"** (اَلأَلِفُ الْمَمْدُودَةُ) denir.

Sarı اَلصَّفْرَاءُ *dilsiz (müe.)* بَكْمَاءُ *kırmızı* اَلْحَمْرَاءُ

Not: 1. Üçten fazla harfli kelimelerin sonundaki illet harfi ne olursa olsun, elifler "yâ" (ى) şeklinde yazılır:

en güzel (müe.) اَلْحُسْنَى *seçilmiş* اَلْمُصْطَفَى *dâvâ* اَلدَّعْوَى

susamış (müe.) اَلْعَطْشَى

2. Üç harfli kelimelerde aslı "yâ" (ى) olan elif "yâ" (ى) şeklinde, aslı "vâv" (و) olan elif ise "elif" (ا) şeklinde yazılır:

işkence اَلأَذَى *ense* اَلْقَفَا

3. "Yâ" (ى), şeklindeki elif-i maksûra ile biten kelimelere zamir birleştiğinde "yâ" (ى) şeklindeki elif, "elif" (ا) şeklinde yazılır:

senin zararın أَذَاكَ ⟵ أَذًى

Onları unutur. يَنْسَاهُمْ ⟵ يَنْسَى

4. Elif-i maksûradan önceki harf "yâ" (ى), olup yâ'dan önceki harf de sâkin olursa, elif-i maksûra elif (ا) şeklinde yazılır:

dünya دُنْيَا ⟵ دُنْيَى

yaşıyor, yaşar يَحْيَا ←—— يَحْيَى[12]

5 Vakıf yapılınca "elif"(ا) ile sonuçlanan kelimelerin tenvinleri de "elif" (ا) üzerine yazılır.

فَتْحًا ←—— فَتْحَا

عَمْرًا ←—— عَمْرَا

دَائِمًا ←—— دَائِمَا

II Elif-i maksûre ve Elif-i memdûde Aşağıdaki Şekilde Kısımlara Ayrılabilir:

A. Elif-i Maksûre (اَلْأَلِفُ الْمَقْصُورَةُ): İkiye ayrılır:

1. **Elif-i asliye** (اَلْأَلِفُ الْأَصْلِيَّةُ): Elif-i maksûre kelimenin kök (asıl) harfi olduğundan bu ismi alır:

baston, değnek اَلْعَصَا *genç* اَلْفَتَى

Not: Elif-i asliye zâid olmadığı için müenneslik alâmeti değildir.

2. **Elif-i te'nîs** (اَلْأَلِفُ التَّأْنِيثُ): Elif-i maksûre kök harfi olmayıp ziyâde harf olduğunda elif-i te'nîs olur:

anma, yâd اَلذِّكْرَى *dâvâ* اَلدَّعْوَى

Not: Elif-i te'nîs zâid olduğu için müenneslik alâmetidir.

Sonunda elif-i maksûre bulunan isimlere ism-i maksûr (اَلاِسْمُ الْمَقْصُورُ) denilebilir.

B. Elif-i Memdûde (الألف الممدودة) ikiye ayrılır:

1. **Elif-i asliye veya hemze-i asliye** (اَلْأَلِفُ الْأَصْلِيَّةُ أَوِ الْهَمْزَةُ الْأَصْلِيَّةُ): Elif-i memdûde kök harfi olduğunda bu ismi alır:

bırakmak اَلْإِبْقَاءُ *gök, semâ* اَلسَّمَاءُ

12. Bk. s. 350.

Not: Elif-i asliye veya hemze-i asliye kelimenin aslî harflerinden olduğu için müenneslik alâmeti değildir.

2. Elif-i te'nîs veya hemze-i te'nîs (أَلِفُ التَّأْنِيث أَو هَمْزَةُ التَّأْنِيث): Elif-i memdûde kök harfi olmayıp ziyâde harf olduğunda elif-i te'nîs olur:

topal (müe.) اَلْعَرْجَاءُ *kırmızı (müe.)* اَلْحَمْرَاءُ

Not: 1. Elif-i te'nîs veya hemze-i te'nîs kelimenin aslî harflerinden olmadığı için müenneslik alâmetidir.

2. Sonunda elif-i memdûde bulunan isimlere ism-i memdûd (اَلاِسْمُ الْمَمْدُودُ) denir.

3. Müenneslik alameti olan elif-i maksûre ile elif-i memdüdeye **"hemze-i ilhâk"** (هَمْزَةُ الالحاق) veya **"elif-i te'nîs"** (أَلِفُ التَّانِيس) de denir.

ALTINCI BÖLÜM

ÖZEL İMLÂSI OLAN BAZI KELİMELER

Arapçada gerek bazı karışıklıkların önüne geçmek için, gerekse Kur'ân-ı Kerîm'in özel imlâsı sebebiyle bir takım özel imlâ şekilleri meydana gelmiştir.

I. Yazıldığı Halde Okunmayan Harfler:

1. (أَنَا) zamirinin sonundaki " **elif** " (ا).

2. Fiil-i mâzi ile mansûb ve meczûm muzâriler ve emr-i hâzırlardaki cemi vâvından sonraki " **elif** " (ا)[13]:

yardım etmediler	لَمْ يَنْصُرُوا
yardım ettiler	نَصَرُوا
yardım etmeyecekler	لَنْ يَنْصُرُوا
yardım ediniz	اُنْصُرُوا

3. (مِائَةٌ = مِاءَةٌ) kelimesinin ortasındaki " **elif** " (ا).

4. (عَمْرٌو)'ın sonundaki " **vâv** " (و)[14].

5. (أُولُو) ile (أُولَاءِ) kelimelerinin ikinci harfi olan " **vâv** " (و).

---

13. Bu elife "elifu'l-vikâye" (أَلِفُ الْوِقَايَةِ) veya "elifu'l-fârıka (اَلْأَلِفُ الْفَارِقَةُ) denilir. Bk. Nahiv, Zamirler; Edatlar.

14. (عَمْرٌو)'ın sonundaki vâv, (عَمْرٌو)'ı (عُمَرُ)'den ayırmak için ref ve cerr hallerinde gelir. Nasb halinde ise vâvın yerine tenvin elifi alır;

Amr'ı bahçede gördüm . رَأَيْتُ عَمْرًا فِي الْحَدِيقَةِ *Amr okuldan geldi* جَاءَ عَمْرٌو مِنَ الْمَدْرَسَةِ

II. Okunduğu halde yazılmayan harfler:

اَللّٰهُ ، هٰذَا ، ذٰلِكَ ، اَلرَّحْمٰنُ ، أُولٰئِكَ ، هٰذِهِ ، لٰكِنَّ ، إِلٰهٌ ، كَذٰلِكَ

Uygun imlâ şekillerinin yanında eksik imlâlarına da rastlanan isimler vardır:

اِسْمٰعِيلُ	←	اِسْمَاعِيلُ
إِبْرٰهِمُ	←	إِبْرَاهِيمُ
دَاوُدُ	←	دَاوُودُ
هٰرُونُ	←	هَارُونُ
اَلْحٰرِثُ	←	اَلْحَارِثُ
طَاوُس	←	طَاوُوسُ
إِسْحٰقُ	←	إِسْحَاقُ
عُثْمٰنُ	←	عُثْمَانُ
ثَلٰثَةٌ	←	ثَلَاثَةٌ

YEDİNCİ BÖLÜM

BAZI ISTILAHLAR (TERİMLER):

I. Vasıl (اَلْوَصْلُ):

Okurken kelimeler arasında durmayıp, birbirine bağlamaktır:

مِنْ اَلْبَيْتْ ⟵ مِنَ الْبَيْتِ

جَاءَتْ اَلْمَرْأَةُ ⟵ جَاءَتِ الْمَرْأَةُ

هُمْ اَلْمُؤْمِنُونَ ⟵ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

II. Vakf (اَلْوَقْفُ):

Okurken durmak, kelimeleri birbirine bağlamayıp ayırmaktır. Vakıf da kelimenin son harekesi hazf olunur:

مَعَ الْمُؤْمِنِينْ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرْ

III. İbdâl (الإِبْدَالُ):

Bir harfin yerine başka bir harf getirmektir:

صَنَعَ ⟵ اِصْتَنَعَ ⟵ اِصْطَنَعَ *iyi yaptı, seçti*

وَهْمٌ ⟵ تُهْمَةٌ *töhmet*

IV. İdgâm (الإِدْغَامُ):

Aynı iki harf yan yana gelirse, kolay okuyup yazmak için bu iki harfi bir harf olarak yazıp, şeddelemeye denilir:

اَلْخَطُّ *yazı* اَلشِّدَّةُ *şiddet* عَدَّ *saydı*

V. İzhâr (الإظهارُ):

Aynı iki harf yan yana geldiğinde, şeddelemeden ayırmaktır. (İdgâmın zıddıdır.):

sebeb اَلسَّبَبُ *inciller* اَلدُّرَرُ *sayı* اَلْعَدَدُ

VI. İ'lâl (الإعْلاَلُ):

İllet harflerinden elif, vâv, yâ (ا ، و ، ي) harflerinin değişmesidir. İ'lâl için bk. s. 549

İ'lâl, **hazf** (اَلْحَذْفُ), **iskân** (الإسْكَانُ) ve **kalb** (اَلْقَلْبُ) olmak üzere üç kısma ayrılır:

1. Hazf (اَلْحَذْفُ), illet harflerini kaldırmak suretiyle yapılan i'lâldir:

söyle, de ! قُلْ ⟵ قُوْلْ

bağışlar يَهَبُ ⟵ وَهَبَ

kadı قَاضٍ ⟵ اَلْقَاضِي

2. İskân (الإسْكَانُ), illet harfinin harekesini kaldırmak suretiyle yapılan i'lâldir:

çağırır يَدْعُو ⟵ يَدْعُوُ

diyor, der يَقُولُ ⟵ يَقْوُلُ

çalışır, çalışıyor يَسْعَى ⟵ يَسْعَيُ

3. Kalb (اَلْقَلْبُ), illet harfini başka bir illet harfine çevirmek suretiyle yapılan i'lâldir:

dedi قَالَ ⟵ قَوَلَ

terazi, ölçü مِيزَانٌ ⟵ مِوْزَانٌ

günler أَيَّامٌ ⟵ أَيْوَامٌ

VII. İctimâu's-sâkineyn (اجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ) , iki sâkin (harekesiz) harfin yan yana gelmesine denir. Buna iltikâü's-sâkineyn (الْتِقَاءُ السَّاكِنَيْنِ) de denir.

İctimâu's-sâkineyn (اجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ) ikiye ayrılır:

A. 'Alâ haddihî (على حَدِّهِ = lisâna uygun),

B. 'Alâ gayr-i haddihî (عَلى غَيْرِ حَدِّهِ = lisana uygun olmayan).

Alâ haddihî (على حَدِّهِ = lisâna uygun):

1. Vakıftan hâsıl olan sükûn ile med harfinin yanyana gelmesidir.

imân edenler اَلْمُؤْمِنُونْ *çok sabırlı* الصَّبُّورْ *selâm, selâmet* اَلسَّلَامْ

2. İdgâm edilmiş (şeddelenmiş) harf ile med arasında meydana gelen birleşmedir:

canlı اَلدَّابَّةُ *sapıtanlar* اَلضَّالُّونَ

Not: Bu ikisine "alâ haddihi" (عَلَى حَدِّهِ = lisâna uygun olan) "ictimâ-i sâkine" denir.

'Alâ gayr-i haddihî (عَلى غَيْرِ حَدِّهِ lisana uygun olmayan):

Yukarıdaki iki durumun hâricinde, iki sâkin yan yana gelir ki, bu takdirde, ekseriya birisi hazfedilir:

1. İmlâda hazfedilir:

demedi لَمْ يَقُلْ ⟵ لَمْ يَقُولْ

henüz yürümedi لَمَّا يَسِرْ ⟵ لَمَّا يَسِيرْ

2. Yazıda bulunmasına rağmen, konuşmada veya okumada hazfedilir:

usûl üzerine عَلَى الأُصُولِ *kitapta* فِي الْكِتَابِ

Not: 1. Bu ikisine ise, "alâ gayr-i haddihî" (عَلَى غَيْرِهِ حَدِّهِ = lisâna uygun olmayanlar) denir.

2. Bunların dışında yabancı menşe'li isimlerde de "ictimâ-i sâkineyn"e rastlanmaktadır:

radyo رَادْيُو *taksi* تَاكْسِي

VIII. Tahrîku's-sâkin (تَحْرِيكُ السَّاكِنِ = Kelime sonundaki sâkin harfin harekelenmesi) :

Sâkin harflerden biri bir kelimenin sonunda, diğeri ikinci kelimenin başında bulunursa ve ikisi de illet harfi olmazsa, birinci kelimenin sonundaki sâkin harf harekelenir:

A. Kesra ile harekelenenler:

1. Muzâri meczûmların müfredlerinin son harfi:

Mektup yazmadı. لَمْ يَكْتُبِ الْكِتَابَ

2. Emr-i hâzırın müfred müzekkerinin son harfi:

Emri yaz! اُكْتُبِ الأَمْرَ

3. İsm-i mevsûl ve ism-i istifhâm olan (مَنْ)'lerin "nûn"ları:

Kim gitti ? مَنِ انْطَلَقَ ؟

4. Aşağıdaki edatların son harfleri:

إِنْ ، بَلْ ، قَدْ ، لَكِنْ ، لِكَيْ ، لَنْ ...

e) "Tesniyenin yâ (ي) sı:

Allah'ın huzurunda بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ ⟵ بَيْنَ يَدَيْ اللّٰهِ

B. Diğer harekelerle harekelenenler ve önemli hususlar:

1. "Mütekellim yâ" (يْ)'sı hari-i ta'rif (ال)'dan önce geldiğinde fetha ile harekelenir:

Sağ elimi öp. قَبِّلْ يَدِيَ الْيُمْنَى

Nimetle beni rızıklandır. أُرْزُقْنِيَ النِّعْمَةَ

2. (مِنْ) harf-i cerrinin "nûn" (ن)'u harf-i ta'rife bağlanırken fetha, diğer hemze-i vasıllara bağlanırken kesra ile harekelenir:

oğlumdan مِنِ ابْنِي *.gökten* مِنَ السَّمَاءِ

3. Sâkin cem-i müzekker-i sâlimin vâvı ile sâkin merfû muttasıl zamir olan cem-i vâvı zamme ile harekelenir:

Allah'ın seçkin kişileri مُصْطَفَوُ اللّٰهِ ← مُصْطَفَوْ اللّٰهِ

Allah'a dua ettiler. دَعَوُا اللّٰهَ ← دَعَوْا اللّٰهَ

4. (هُمْ)ve (أَنْتُمْ) munfasıl zamirleri, (كُمْ) ve (تُمْ) muttasıl zamirleriyle mâzînin cemî müzekkerinde bulunan (تُمْ) zamirlerinin "mim" (م)'leri zamme ile harekelenir.

Onlar biliyorlar. هُمُ الْعَالِمُونَ

Siz suçlusunuz. أَنْتُمُ الْمُذْنِبُونَ

Onlara akıllı kimse söyledi. قَالَ لَهُمُ الْعَاقِلُ

Hâkim sizi gördü. رَآكُمُ الْقَاضِي

Horozu yediniz. اَكَلْتُمُ الدِّيكَ

Not: (هُمْ) zamirinin "hâ" (هـ)'sı kesralı olursa, "mîm" (م) de kesra veya zamme ile harekelenmesi câizdir:

Onlar kurtuluş yolundayken Allah, onlara yardım eder. يَهْدِيهِمِ اللّٰهُ وَ بِهِمُ النَّجَاةُ

e) (مُذْ) harf-i cerrinin son harfi de zamme ile harekelenir:

seni gördüğüm günden beri مُذُ الْيَوْمِ رَأَيْتُكَ

IX. Ta'lîl (التَّعْلِيلُ): Bir kelimenin veya cümlenin sebep ifâde etmesidir:

Ali, seni görmek için geldi. جَاءَ عَلِيٌّ لِيَرَاكَ

Ahmed, korktuğu için kalktı. قَامَ أَحْمَدُ خَوْفًا

X. Zecr (الزَّجْرُ): Bir kelimenin men', azar ve teşvîk ifâde etmesidir:

sus! صَهْ *atı kovmak için bir sestir* هَلاً

XI. Tashîh (التَّصْحِيحُ): İllet harfini i'lâl etmeden olduğu gibi okuyup yazmaktır:

söz قَوْلٌ *mallar* أَمْوَالٌ

XII. Lîn (لِينْ) harfi: Üst tarafı fethalı kendisi sâkin vâv (و) ile yâ (ي)' ya denir:

akıllı, nâzik اَلْكَيْسُ *taşmak* اَلْفَوْرُ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İLLET, MED ve ZÂİD HARFLER

I. İllet Harfleri (حُرُوفُ الْعِلَّة) :

" Elif" (ا), " vâv" (و), ve "yâ" (ي) olur.

Bunların illet harfi olmaları için kelimenin asıl harflerinden olmaları gerekir:

atmayacak لن يرْمي *diyor* يَقُولُ . *yürümek* سَيْرٌ

II. Med Harfleri (حروف المد) :

İllet harfleri gibi "elif" (ا), "vâv" (و), ve "yâ" (ي) dır.

Bunların med harfi olmaları için -illet harfi olsun olmasın- elif'den önceki harfin harekesi fetha, vâv'dan önceki harfin harekesi zamme, yâ'dan önceki harfin harekesi ise kesre olması lazımdır:

bir mektup مَكْتُوبٌ *korkuyor* يَخَافُ *büyük* كَبِيرٌ

III. Zâid Harfler (اَلْحُرُوفُ الزَّائِد)

Kelimeyi meydana getiren asıl (kök) harflerden başka, çeşitli sebeblerle kelimelere ilâve edilen harflere "**zâid harfler**" (اَلْحُرُوفُ الزَّائِدَةُ) denilir.

Zâid Harfler Şunlardır: [15] ا ، ت ، س ، ل ، م ، ن ، و ، هـ ، ي

Not: 1. Zâid harfleri (اَلْيَوْمَ تَنْسَاهُ = *Onu bugün unutursun*.) cümlesi toplamıştır:

2. Zâid harfi anlamak için o harfi kaldırdığımızda manâ bozulmazsa, harf zâiddir; bozulursa, zâid değil, kelimenin aslındandır:

مَعْلُومٌ يَعْلَمُ عَلِمَ

15. Zâid harfler için bk. Edatlar

3. Bir kelimenin mu'tell sayılabilmesi için vâv yahut yâ'nın asıl harflerenden olması gerekir:

a. (طَيْرٌ ، نَوْمٌ ، سَيْرٌ) kelimelerindeki " **vâv** " (و) " **yâ** " (ي)'lar aslî harflerden olduğu için bu kelimeler mu'tell (illetli)'dir.

b. (بُخَيْرٌ ، قَبُولٌ ، قَتِيلٌ) kelimelerindeki " **vâv** " (و) ve " **yâ** " (ي)'lar aslî harflerden olmadığı için bu kelimeler mu'tell (illetli) değildirler.

4. Harekeli illet harfi bulunan kelimeye **şebîhun bi's-sahîh** (شَبِيهٌ بِالصَّحِيحِ) denir:

ظَبْيٌ دَلْوٌ قَوْمٌ وَجَبَ

5. Kök (asıl) harflerden meydana gelen isme " **aslî** " (اَلأَصْلِيُّ) fiillere ise "**mücerred**"(اَلْمُجَرَّدُ) denir.

6. Zâid harflerden bir veya birden fazlasını taşıyan isim ve fiillere "**ziyâdeli**" (مَزِيدٌ فِيهِ) veya (ذُو الزِّيَادَةِ) denilir.

KAYNAKLAR:

Evzâhu'l-mesâlik, I,22; *Katru'n-nedâ*, s. 26; *Câmi'u'd-durûs*, I,133; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,27,49; *en-Nahvu'l-vâdıh* (lise), I,5; *Minhâc*, s. 34; *el-Müntehab*, s. 485; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 3; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 7; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,48; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 38; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 35; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), I,125; *T.M. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 21, 210, 123; Wright, I,29,152,177, II,1; Caspari, s. 43; Blachère, s. 36,47,400

DOKUZUNCU BÖLÜM

KELİME (اَلْكَلِمَةُ)

Cümleler bir takım mânâlara delâlet eden anlamlı sözlerden meydana gelmiştir. Bunlara " **Kelime** " (اَلْكَلِمَةُ) denir.

Arapçada kelimeler, üç kısma ayrılır:

1. **İsim** (اَلاِسْمُ)
2. **Fiil** (اَلْفِعْلُ)
3. **Harf** (اَلْحَرْفُ)

İsim (اَلاِسْمُ):

Zamana bağlı olmadan kendi başına bir mânâsı olan kelimedir:

oda اَلْحُجْرَةُ *bilgi* اَلْعِلْمُ *genç* اَلْفَتَى

Fiil (اَلْفِعْلُ):

Zamana ve şahsa bağlı olarak bir iş veya oluş bildiren kelimedir:

oku اِقْرَأْ *okur, okuyor* يَقْرَأُ *okudu* قَرَأَ

Harf (اَلْحَرْفُ):

Yalnız başına bir mânâ ifâde etmeyen, isim ve fiillerle beraber bulunduğunda bir mânâ ifâde eden kelimedir:

mi ? أَ *nice* رُبَّ *yoksa* أَمْ

I. İSİM (اَلاِسْمُ):

İsim mutasarrıf (çekilebilen) ve gayr-i mutasarrıf (çekilemeyen) olmak üzere ikiye ayrılır:

A. Mutasarrıf İsim:

Mutasarrıf ismin müfredinden tesniye, cemî, ism-i tasgîr ve ism-i mensûb siygaları elde edilir:

şehirler مُدُنٌ *iki şehir* مَدِينَتَانِ *şehir* مَدِينَةٌ

şehirli مَدَنِيٌّ *şehircik* مُدَيْنَةٌ

B. Gayr-i Mutasarrıf İsim:

Gayr-i mutasarrıf isim, şekli değişmez, mutasarrıf isimlerde olduğu gibi çeşitli siygaları yoktur:

nasıl ? كَيْفَ *ne ?* مَا *kim ?* مَنْ

Mutasarrıf isim, **câmid** ve **müştak** olmak üzere ikiye ayrılır:

1. Câmid İsimler:

Türememiş isme " **câmid isim** (اَلْجَامِدُ) " denir.

Câmid isimler şunlardır:

a. Masdarlar:

gitmek ذَهَابٌ *açmak :* فَتْحٌ

b. Zamirler:

ben أنا *sen* اَنْتَ ، اَنْتِ o هُوَ ، هِيَ

c. İsm-i işâretler:

bu هَذَا *şu, o* تِلْكَ

d. İsm-i istifhâmlar:

kim مَنْ ؟ *nasıl?* كَيْفَ ؟

e. İsm-i mevsuller:

ki o اَلَّذِي *ki o şey* مَا

f. Şart isimleri:

o şey مَا *o zaman* أَيَّانَ

g. Fiil isimleri:

Beri gel ! هَلُمَّ *tez ol!* وَيْهاً

h. Savtlar (ses isimleri):

kapı sesi طَقْ طَقْ *(kediye) pis !* غِسْ

i. Bazı zat ve mânâ isimleri:

adam رَجُلٌ *balta* فَأْسٌ

Not: Bazı gramer kitaplarında " **ism-i mensûb** " ile " **ism-i tasgîr** " fiilden türemedikleri için câmid, bazıları ise isimlerden türediklerinden müştâk saymışlardır. Bu iki isim, isimden türemiş isimler bahsinde zikredilmiştir.

2. Müştak isimler:

Türemiş isme " **müştâk isim** (اَلْمُشْتَقُّ)" denir.

Müştâk isimlerin fiilden türeyenleri şunlardır:

a. İsm-i fâil (اسْمُ الْفَاعِلِ):

af dileyen مُسْتَغْفِرٌ *ikrâm eden* مُكْرِمٌ *açan* فَاتِحٌ

b. İsm-i mef'ûl (اسْمُ الْمَفْعُولِ):

beğenilen مُسْتَحْسَنٌ *ikrâm gören* مُكْرَمٌ *öldürülen* مَقْتُولٌ

c. Sıfat-ı müşebbehe (اَلصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ) :

sevinçli فَرِحٌ *güzel* حَسَنٌ *çirkin* قَبِيحٌ

d. İsm-i tafdîl (اسْمُ التَّفْضِيلِ) :

daha büyük أَكْبَرُ *daha şiddetli* أَشَدُّ *daha faziletli* أَفْضَلُ

e. Mübâlagalı ism-i fâil (مُبَالَغَةُ اسْمِ فَاعِلِ) :
çok bilen عَلاَّمَةٌ *çok bağışlayan* غَفَّارٌ *çok doğru* صِدِّيقٌ

f. İsm-i mekân (اسْمُ الْمَكَانِ):
labaratuvar مُخْتَبَرٌ *okul* مَدْرَسَةٌ *oturacak yer* مَجْلِسٌ

Not: Mezîd fiillerin ism-i mef'ûlleri aynı zamanda ism-i zaman ve ism-i mekânlarıdır. Bk. s. 456.

g. İsm-i zamân (اسْمُ الزَّمَانِ):
doğuş zamanı مِيلاَدٌ *geliş* مَجِيئَةٌ *dönüş* مَرْجِعٌ

h. İsm-i âlet (اسْمُ الآلَةِ):
diş fırçası مِسْوَاكٌ *süpürge* مِكْنَسَةٌ *törpü* مِبْرَاةٌ

İsimden türemiş isimler ise şunlardır:

a. İsm-i tasgîr (اسْمُ التَّصْغِيرِ) :
anahtarcık† مُفَيْتِيحٌ *göl* بُحَيْرٌ *kulcağız* عُبَيْدٌ

b. İsm-i mensûb (اسْمُ الْمَنْسُوبِ):
köylü قَرَوِيٌّ *Mekkeli* مَكِّيٌّ *Ankaralı* آنْقَرَاوِيٌّ

Not: Bir de ism-i mekân kısmına giren "ism-i kesret" (اسْمُ الْكَثْرَةِ) vardır. (bk. İsm-i mekân)

Sarf (ilmi) ile ilgili 11 cins isim vardır:

1. Masdar
2. İsm-i fâil
3. İsm-i mef'ûl
4. Sıfat-ı müşebbehe
5. Mübâlağa ism-i fâil
6. İsm-i tafdîl
7. İsm-i tasgîr
8. İsm-i mensûb
9. İsm-i zaman
10. İsm-i mekân
11. İsm-i âlet

C. Özel İsim (اِسْمُ الْعَلَمِ) ve **Cins İsim** (اِسْمُ الْجِنْسِ)

1. Özel isim (اَلْعَلَمُ = alem):

Kemâleddîn كَمَالُ الدِّينِ *Ömer* عُمَرُ *Mekke* مَكَّةُ

2. Cins isim (اِسْمُ الْجِنْسِ = ism-i cins):

Cins isim de iki kısma ayrılır:

a. Madde isim (اِسْمُ الْعَيْنِ = ism-i 'ayn):

Gözle görülüp elle tutulan isimlerdir:

ağaç شَجَرٌ *horoz* دِيكٌ *çocuk* وَلَدٌ

b. Mânâ ismi (اِسْمُ الْمَعْنَى = ism-i mânâ):

Bunlar madde isminin aksine gözle görülüp elle tutulan isimler olmayıp, düşünülen ve tahayyül edilen isimlerdir:

câhillik جَهْلٌ *sevgi* حُبٌّ *akıl* عَقْلٌ

D. Cemi' İsmi (اِسْمُ الْجَمْعِ = topluluk ismi):

Cemi mânâsı ifâde edip de, şekil bakımından cemi'ye benzemeyen ve aynı lafızdan müfredi olmayan isimlerdir:

millet شَعْبٌ *ordu* جَيْشٌ

Not: 1. Cemi' ismin müfredi yoktur; ancak, müfredi şu şekilde yapılabilir:

ahâliden biri وَاحِدٌ مِنَ الشَّعْبِ *kavimden birisi* وَاحِدٌ مِنَ الْقَوْمِ

2. Cemi' isimlerin cem-i mükesserleri vardır:

milletler شُعُوبٌ ⟵ شَعْبٌ *ordular* جُيُوشٌ ⟵ جَيْشٌ

E. Cem'iye Benzeyenler (أَشْبَاهُ الْجَمْعِ = eşbâh-ı cem'):

Cemi' mânâsı ifâde edip de, müfredi " bitişik tâ " (ـة ، ة) ile yapılan isimlerdir.

bir ağaç شَجَرَةٌ ←— *ağaç cinsi, ağaçlar* شَجَرٌ

bir meyve ثَمَرَةٌ ←— *meyve cinsi, meyveler* ثَمَرٌ

Not: 1. Bitişik tâ (ـة ، ة) müfredi yapılan isimlere " **ism-i vahde** " (اِسْمُ الْوَحْدَةِ) " tâ "ya da " **tâ-i vahde** " (تَاءُ الْوَحْدَةِ) denir.

2. Şibh cemîlerin cemileri vardır:

ağaçlar أَشْجَارٌ ←— *ağaç cinsi, ağaçlar* شَجَرٌ

meyveler أَثْمَارٌ ←— *meyve cinsi, meyveler* ثَمَرٌ

3. Millet, kavim, topluluk veya mezhep ifâde eden isimlerin müfredi " **nisbet yâ** "sı ile yapılır:

bir ateşperest اَلْمَجُوسِيُّ ←— *ateşperestler* اَلْمَجُوسُ

bir romalı (rum) اَلرُّومِيُّ ←— *romalılar veya rumlar* اَلرُّومُ

Bu isimlerin çekimi şu şekilde yapılabilir:

(عَرَبِيُّونَ) عَرَبٌ عَرَبِيَّانِ عَرَبِيٌّ

عَرَبِيَّاتٌ عَرَبِيَّتَانِ عَرَبِيَّةٌ

Bazan " **nisbet yâ** "sından sonra gelen Bitişik tâ (ـة ، ة) cemi' mânâsını ifâde eder:

hanefîler اَلْحَنَفِيَّةُ ←— *hanefî mezhebine mensûb bir adam* اَلْحَنَفِيُّ

şâfiîler اَلشَّافِعِيَّةُ ←— *şâfiî mezhebine mensûb bir adam* اَلشَّافِعِيُّ

F. Diğer İsimler:

Mânâ ve özellik bakımından diğer isimler şunlardır:

1. Sıfat (اَلنَّعْتُ ، الصِّفَةُ) :

büyük كَبِيرٌ *kırmızı* أَحْمَرُ *bilgin* عَالِمٌ

Not: Sıfat, müştak isimler (ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe ...) dir.

2. Zamir (اَلضَّمِيرُ):

ben أَنَا *sen* أَنْتَ *o* هُوَ

3. İşaret ismi (اِسْمُ الإِشَارَةِ):

o ذَلِكَ *şu* ذَاكَ *bu* هَذَا

4. İsm-i mevsûl (اِسْمُ الْمَوْصُولِ):

ki o şey مَا *ki o kimse* مَنْ *ki o* اَلَّذِي

5. Soru isimleri (اِسْمُ الاِسْتِفْهَامِ) :

kaç ? كَمْ *ne zaman ?* مَتَى *kim ?* مَنْ

6. Sayı isimleri (اِسْمُ الْعَدَدِ):

dörder dörder مَرْبَعُ *onuncu* عَاشِرٌ *üç* ثَلاَثَةٌ

G. Son Harfine Göre İsimler:

Son harfine göre isimlerin kısımlarını şöyle gösterebiliriz:

1. Sahih isim (اَلاِسْمُ الصَّحِيحُ): Son harfi illetli olmayan isimlerdir:

bulut سَحَابٌ *batı* مَغْرِبٌ *arslan* أَسَدٌ

Not: Son harfi "vâv" (و) veya "yâ" (ي) olan, fakat bu harflerden önceki harf sâkin olup, kendileri harekeli olan isimlere " **şibh-i sahîh isim** " (اِسْمُ شِبْهُ الصَّحِيحِ)'ler denir:

ceylan ظَبْيٌ *kova* دَلْوٌ

2. Maksûr isim (اَلاسْمُ الْمَقْصُورُ): Son harfi (ي veya ا şeklinde) elif, elifin önündeki harfin harekesi fethalı olan isimlerdir. (Daha geniş malûmat için bk. s 68):

seçilmiş مُصْطَفًى *dünya* دُنْيَا *ma'nâ* مَعْنًى

3. Menkûs isim (اَلاسْمُ الْمَنْقُوصُ): Son harfi yâ (ي) olan ve yâ (ي) 'dan önceki harfin harekesi kesralı olan isimlerdir:

bağıran اَلْمُنَادِي *hâkim* اَلْقَاضِي *müftü* اَلْمُفْتِي

4. Memdûd isim (اَلاسْمُ الْمَمْدُودُ): Sonundaki zâid eliften sonra "hemze " (ء); yani, elif-i memdûde (اء) bulunan isimlerdir. (Daha geniş malûmat için bk. s 68):

sarı اَلصَّفْرَاءُ *çöl* اَلصَّحْرَاءُ *gök* اَلسَّمَاءُ

Maksûr isim, menkûs isimden dört yerde ayrılır:

1. Sonu illetli olup, (أَفْعَلُ) vezninde gelen ism-i tafdîl ve sıfat-ı müşebbehelerde:

kör اَلأَعْمَى *daha yakın, daha aşağı* لَلأَدْنَى *uzak* اَلأَقْصَى

2. Sonu illetli olan ism-i zamân ve mekân, masdar-ı mîmî ve mezîd fiillerin ism-i mef'ûlleri:

seçilen اَلْمُصْطَفَى *maksat, merak, savaş yeri* اَلْمَغْزَى

hedef, atış yeri اَلْمَرْمَى

3. Sonu illetli olan (فُعْلَةٌ ، فِعْلَةٌ) veznindeki cemîler:

süsler, zinetler اَلْحِلَى *kulplar, ilikler* اَلْعُرَى

4. Sonu illetli masdarların (فِعَلٌ) vezni:

zengin olma اَلْغِنَى *kabul etme, râzı olma* اَلرِّضَى

Memdûd isim, menkûs isimden beş yerde ayrılır:

1. Sonu illetli olan mezîd masdarlarda:

araştırmak (اِسْتِقْصَاءٌ) اَلاِسْتِسْقَاءُ *verme* (إِعْطَاءٌ) اَلإِعْطَاءُ

2. (فَعَّالٌ) ve (مِفْعَالٌ) vezinlerinde gelen mübâlaga siygaları:

çok çok yavaş (بَطَّاءٌ) اَلْبَطَّاءُ *bağışı bol olan* (مِعْطَاءٌ) اَلْمِعْطَاءُ

3. Sonu illetli olup (تَفَعَّالٌ) bâbından gelen masdarlar:

sövme (تَهْجَاءٌ) اَلتَّهْجَاءُ *koşma* (تَعْدَاءٌ) اَلتَّعْدَاءُ

4. Sonu illetli olup cemisi (أَفْعِلَةٌ) olan, (فِعَالٌ) vezni:

aba, cübbe (رِدَاءٌ) اَلرِّدَاءُ *libâs, elbise* (كِسَاءٌ) اَلْكِسَاءُ

5. Sonu illetli olup hastalık ve ses ifâde eden masdarlar:

ishal olmak اَلْمُشَاءُ *böğürme, bağırma* اَلرُّغَاءُ

Not: Yukarıdaki misâllerde (اء) şeklindeki eliflerin kelimenin kök harflerinden oldukları için elif-i memdûde değil, elif-i asliyedir. Nekre hallerinde tenvin alırlar. Halbuki "elif-i memdûde" (اء)kelimenin kök harfinden değildir. Sonu elif-i memdûde ile biten (memdûd) isimler, gayr-i munsarif olduklarından nekre halinde tenvin almazlar. bk. Nahiv, Gayr-i munsarif

H. İsmin Özellikleri:

1. Zaman mefhûmu yoktur.
2. Bitişik tâ (ة) alır.
3. Tenvin alır.
4. Harf-i tarif alır.
5. Başına harf-i cer gelir.
6. Başına nidâ harfini alır, münâdâ olur.
7. İ'râbı merfû, mansûb ve mecrûr olur, meczûm olmaz.

II. FİİL (الْفِعْلُ):

Fiil, şahıs ve zamanla birlikte iş ve oluş bildiren kelimedir:

aç اِفْتَحْ *açar, açıyor* يَفْتَحُ *açtı* فَتَحَ

A. Zaman ve Fail Açısından Fiiller:

1. Arapçada fiiller, zaman bakımından üçe ayrılır:

a. Mâzî (اَلْمَاضِي = di'li geçmiş zaman),

b. Müzârî (اَلْمُضَارِعُ = şimdiki, geniş zaman ve istikbâl),

c. Emir (الأَمْرُ = emir).

2. Fiilin gösterdiği işi yapanın belli olup olmaması bakımından fiiller ikiye ayrılır:

a) Ma'lûm (اَلْمَعْلُومُ): Gösterdiği işi yapanı belli olan, yani fâili zikrolunan fiildir.

b) Mechûl (اَلْمَجْهُولُ): Gösterdiği işi yapanı belli olmayan fiildir. Mechûl fiilin fâili hazfonur. Mef'ûlü fâilin yerine "nâib-i fâil" olarak geçer.

B. Lâzım ve Müteaddî Fiiller (اَللاَّزِمُ و الْمُتَعَدِّي):

1. Lâzım (اللاَّزِمُ = geçişziz) fiil: Arapçada fâilin yaptığı iş kendi üzerinde kalan yahut mef'ûlün (mef'ûlün bih)ü doğrudan doğruya almayan, edatlar yardımı ile alan fiillerdir.

2. Müteaddî (اَلْمُتَعَدِّي = geçişli): Fâilin yaptığı iş kendi üzerinde kalmayıp başkasına geçen yahut mef'ûlün (mef'ûlün bih sarih)ü doğrudan alan fiillerdir.

C. Aslî Harfleri Açısından Fiiller:

Arapçada kökten (aslî harflerden) ibaret olan fiillere " **mücerred** " (اَلْمُجَرَّدُ) ve aslî harflere bazı ekler getirilirek yapılan fiillere " **mezîd** " (اَلْمَزِيدُ فِيهِ) denir.

1. Mücerred (اَلْمُجَرَّدُ): Aslî harf sayısına göre ikiye ayrılır:

a. Sülâsî (اَلثُّلاَثِيُّ = üç harfli):

güzel oldu حَسُنَ *çıktı* خَرَجَ *yardım etti* نَصَرَ

b. Rubâî (اَلرُّبَاعِيُّ = dört harfli):

yuvarladı دَحْرَجَ *sarstı* زَلْزَلَ *isbat etti* بَرْهَنَ

2. Mezîd (اَلْمَزِيدُ فِيهِ = artırılmış):

Sülâsî ve rubâî fiillere harf ilâve etmekle " **sülâsî mezîd** " ve " **rubâ' î mezîd** " fiiller meydana gelir:

a. Sülâsî mezîd (اَلثُّلاَثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) : Sülâsî fiillere;

- Bir harf ilâve etmekle meydana gelen fiillere " **rubâ' î**" (اَلرُّبَاعِيُّ = dört harfli),
- İki harf ilâve etmek ile meydana gelen fiillere " **humâsî** " (اَلْخُمَاسِيُّ = beş harfli),
- Üç harf ilâve etmek ile meydana gelen fiillere " **südâsî** " (اَلسُّدَاسِيُّ = altı harfli) denilir.

b. Rubâ'î mezîd (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ): Aslı dört harfli fiillere;

Bir harf ilâve edilerek meydana gelen fiillere " **humâsî** " (اَلْخُمَاسِيُّ),

İki harf ilâve edilerek meydana gelen fiillere " **südâsî** " (اَلسُّدَاسِيُّ) denilir.

D. Sahih ve İlletli Harfleri Açısından Fiiller:

Fiillerin aslî harflerini meydana getiren harfler ve sırasına göre yedi kısma ayrılır:

Sahîh (اَلصَّحِيحُ = illet harfi bulunmayan):

1. Sâlim fiil (اَلْفِعْلُ السَّالِمُ)

2. Muzâaf fiil (اَلْفِعْلُ الْمُضَاعَفُ)

3. Mehmûz fiil (اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ)

Mu'tel (اَلْمُعْتَلُّ = illet harfli olan):

4. Misâl fiil (اَلْفِعْلُ الْمِثَالُ)

5. Ecvef fiil (اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ)

6. Nâkıs fiil (اَلْفِعْلُ النَّاقِصُ)

7. Lefif fiil (اَلْفِعْلُ اللَّفِيفُ)

Yukarıdaki ilk üç fiile "sahîh fiil" (اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ), diğer dört fiile ise "mu'tel fiil" (اَلْفِعْلُ الْمُعْتَلُّ), hepsine ise " **aksâm-ı seb'a** " (الأَقْسَامُ السَّبْعَةُ) denilir.

E. Fiilin Özellikleri:

1. Fiilde zaman ve şahıs mefhûmu vardır.
2. Bitişik tâ (ة ، ـة = yuvarlak tâ) almaz.
3. Tenvin almaz.
4. Harf-i tarif almaz.
5. Harf-i cer almaz.
6. Önüne nidâ harfi gelmez.
7. Fiilin i'râbı merfû, mansûb ve meczûm olur, mecrûr olmaz.

III. HARF (اَلْحَرْفُ)

Harf, yalnız başına bir manâ ifâde etmeyen isim ve fiillerle beraber bulunduğunda bir mânâ ifâde eden kelimedir:

mi, mı ? هَلْ *de, da, içinde* فِي *ve* وَ

Harflerin Kısımları (حُرُوفُ الْمَعَانِي):

A. İsimlerle Kullanılan Harfler (اَلْحُرُوفُ الْمُخْتَصَّةُ بِالأَسْمَاءِ تِسْعَةُ أَقْسَامٍ) :
Dokuz kısımdır:

1. Harf-i cerler (حُرُوفُ الْجَرِّ):

بَاءٌ (بِ) ، مِنْ ، إِلَى ، عَنْ ، عَلَى ، لاَمْ (لِ) ، فِي ، كَافُ (كَ) ، حَتَّى ، رُبَّ

وَاوُ الْقَسَمِ (وَ) ، تَاءُ الْقَسَمِ (تَ) ، حَاشَا ، مُذْ ، مُنْذُ ، خَلاَ ، عَدَا ، لَوْلاَ ، كَيْ ،

لَعَلَّ

Bunlara " **hurûfu'l-izâfe** " (حُرُوفُ الإِضَافَة) de denilir. Bunlardan bazıları isim, bazıları da fiil olarak da kullanılır: (Bk. Edatlar)

Not: 1. Bazan isim olarak kullanılanlar:

عَنْ ، عَلَى ، كَافُ (كَ) مُذْ ، مُنْذُ

2. Bazan fiil olarak kullanılanlar:

خَلاَ ، عَدَا ، حَاشَا

2. Yemin harfleri (أَحْرُفُ الْقَسَمِ):

وَاوٌ (وَ) ، بَاءٌ (بِ) ، تَاءٌ (تَ)

3. İstisnâ harfleri (أَحْرُفُ الِاسْتِثْنَاءِ):

إِلاَّ ، خَلاَ ، عَدَا ، حَشَا

4. Nidâ harfleri (أَحْرُفُ النِّدَاءِ):

اَلْهَمْزَةُ (أَ) ، يَا ، آ ، أَيْ ، أَيَا ، هَيَا ، وَا

5. Hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil (اَلأَحْرُفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ) :

إِنَّ ، أَنَّ ، كَأَنَّ ، لَكِنَّ ، لَيْتَ ، لَعَلَّ

6. Müfâce'e (sürpriz) harfleri (حَرْفَا الْمُفَاجَأَةِ) :

إِذَا ، إِذْ

Not: (إِذَا) isim cümlesinin başında bulunduğu zaman, (إِذْ) ise (بَيْنَمَا) ve (بَيْنَا) bazan da (لَمْ يَكَدْ) ve (مَا كَادَ) kelimelerinden sonra geldiği zaman müfâce'e harfi olurlar. (Bk. Edatlar)

7. Tafsîl harfleri (حَرْفَا التَّفْصِيلِ) :

إِمَّا ، أَمَّا

8. Tenbîh harfleri (أَحْرُفُ التَّنْبِيهِ) :

هَا ، أَمَا ، أَلاَ

9. Harf-i tarif (حَرْفُ التَّعْرِيفِ) :

اَلأَلِفُ – اَللاَّمُ (ا ل)

B. Fiillerle Kullanılan Harfler (اَلْحُرُوفُ الْمُخْتَصَّةُ بِالْفِعْلِ ثَمَانِيَةُ أَقْسَامٍ) :

Sekiz kısımdır:

1. Fiil-i muzâriyi nasb eden harfler (أَحْرُفُ النَّصْبِ):

أَنْ ، لَنْ ، كَيْ (لِكَيْ) ، إِذَنْ

2. Masdar harfleri (أَحْرُفُ الْمَصْدَرِ):

أَنْ ، أَنَّ ، كَيْ (لِكَيْ) ، مَا ، لَوْ ، اَلأَلِفُ التَّسْوِيَةُ (أ)

3. Şart harfleri (حَرْفَا الشَّرْطِ) :

إِنْ ، لَوْ

4. Fiil-i muzâriyi cezm eden harfler (أَحْرُفُ الْجَزْمِ):

إِنْ ، لَمْ ، لَمَّا ، لاَمُ الأَمْرِ (لِ) ، لاَ النَّاهِيَةِ (لاَ)

5. Tahdîd (teşvik) harfleri (أَحْرُفُ التَّحْضِيضِ):

أَلاَّ ، أَمَّا ، هَلاَّ ، لَوْلاَ ، لَوْمَا

Bu harfler teşvik için kullanılırlarsa da kınamak, azarlamak ve ayıplamak için de kullanılır.

6. İstikbâl (gelecek zaman) harfleri (حَرْفَا الاِسْتِفْهَامِ) :

اَلسِّينُ (سَ) ، سَوْفَ

7. Tahkîk harfi (حَرْفُ التَّوَقُّعِ):

قَدْ

8. Men'etmek ve azarlamak harfi (حَرْفُ الرَّدْعِ):

كَلاَّ

C. Hem Fiil ve Hem İsimle Müşterek Kullanılan Harfler (اَلْحُرُوفُ الْمُشْتَرَكُ) :

1. Atıf harleri (أَحْرُفُ الْعَطْفِ):

اَلْوَاوُ (وَ) ، اَلْفَاءُ (فَ) ، ثُمَّ ، حَتَّى ، أَوْ ، إِمَّا ، أَمْ ، لاَ ، بَلْ ، لَكِنْ

2. İstifhâm harfleri (حَرْفَا الاِسْتِفْهَامِ) :

اَلْهَمْزَةُ (أَ) ، هَلْ

3. Tefsir harfleri (حَرْفَا التَّفْسِيرِ) :

أَيْ ، أَنْ

Not: İzâ-i tefsîriyye (إِذَا) "ey" (أَيْ) mânasında kullanılınca tefsîr harfi olur. bk. Nahiv, Atf-ı beyân; Edatlar.

4. İstintâc harfleri (حَرْفَا الاِسْتِنْتَاجِ) : Bu harflere başlangıç (istiftâh) ve tenbîh edatları da denir.

أَلاَ ، أَمَا

5. Nefy (olumsuzluk) harfleri (أَحْرُفُ النَّفْيِ) :

مَا ، لاَ ، لاَتَ ، إِنْ ، لَمْ ، لَمَّا ، لَنْ

6. Cevap herfleri (أَحْرُفُ الْجَوَابِ):

نَعَمْ ، لا ، بَلَى ، إِيْ ، أَجَلْ ، جَيْرِ ، جَلَلْ

7. Hurûfü's-sıla veya mukhame veyahut zâid (حُرُوفُ الصِّلَةِ أَوِ الْمُقْحَمَةِ أَوِ الزَّائِدَةِ) :

إِنْ ، أَنْ ، مَا ، لاَمْ (لِ) ، مِنْ ، اَلْبَاءُ (بِ) ، لاَ

8. Meftûh lâmlar (اَللاَّمَاتُ الْمَفْتُوحَةُ):

لاَمُ الْقَسَمِ (لَ) ، اَللاَّمُ الْمُوَطِّئَةُ (لَ) ، لاَمُ الْجَوَابِ لِ « لَوْ وَ لَوْلاَ (لَ) ،
لاَمُ الابْتِدَاءِ (لَ)

Harfler ayrıca harf sayıları (maddeleri) önüne geldikleri kelimeleri (isim ve fiil gibi), amelleri ve tesirleri bakımından da bir tasnife tâbi tutabiliriz.

D. Harfler mânâları itibâriyle yukarıdaki tasnifinden ayrılarak şu şekilde de bir tasnif yapılabilir:

1. İstikbâl harfleri (أَحْرُفُ الاسْتِقْبَالِ) :

إِنْ ، أَنْ ، سَ ، سَوْفَ ، لَنْ ، هَلْ

2. Tahdîd (teşvîk) harfleri (أَحْرُفُ التَّحْضِيضِ) :

أَلاَ ، أَلاَّ ، لَوْلاَ ، لَوْمَا ، هَلاَّ

3. Tenbîh harfleri (أَحْرُفُ التَّنْبِيهِ) :

أَلاَ ، أَمَا ، هَا ، يَا

4. Te'kîd harfleri (أَحْرُفُ التَّأْكِيدِ) :

إِنَّ ، أَنَّ ، قَدْ ، لاَمُ الابْتِدَائِيَّةِ (لَ) ، اَلنُّونُ (ن)

5. Cevab harfleri (أَحْرُفُ الْجَوَابِ):

نَعَمْ ، لاَ ، بَلَى ، إِيْ ، أَجَلْ ، جَيْرِ ، جَلَلْ

6. Şart harfleri (أَحْرُفُ الشَّرْطِ) :

إِنْ ، إِذْمَا ، أَمَّا ، لَوْ ، لَوْلاَ ، لَوْمَا

7. Masdariyye harfleri (أَحْرُفُ الْمَصْدَرِ) :

أَنْ ، أَنَّ ، كَيْ ، لَوْ ، مَا

8. Nefy harfleri (أَحْرُفُ النَّفْيِ) :

إِنْ ، لَمْ ، لَمَّا ، لَنْ ، لاَ ، لاَتَ ، مَا

9. Zâid harfleri (أَحْرُف الزِّيَادَةِ) :

بِ ، لِ ، مِنْ ، لاَ ، مَا ، إِنْ ، أَنْ

10. Fücâiyye harfleri (حَرْفَا الْفُجَائِيَّةِ) :

إِذْ ، إِذَا

11. İstidrâk harfi (حَرْفُ الاِسْتِدْرَاكِ) :

لَكِنَّ

E. Harfler Amelleri İtibâriyle İki Kısımdır:

1. Amel edenler:

a. Harf-i cerler,

b. İstisnâ harfleri,

c. Nidâ harfleri,

d. Hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil,

e. Fiil-i muzâriyi nasb eden harfler,

f. Fiil-i muzâriyi cezm eden harfler,

g. Masdar harfleri,

h. Nefy (olumsuzluk) harfleri,

i. Hurûfu's-sıla.

2. Amel etmeyenler:

a. Mufâcee harfleri,

b. Tafsîl harfleri,

c. Tenbîh harfleri,

d. Harf-i tarif,

e. Şart harfi (لَوْ),

f. Tahdîd (teşvîk) harfleri,

g. İstikbâl (gelecek zaman) harfleri,

h. Tahkîk harfi,

i. Menetme ve azarlama harfi,

j. Atıf harfleri,

k. İstifhâm harfleri,

l. Cevap harfleri,

m. Meftûh lâmlar.

Not: Harflerin i'râbı yoktur. Kullanılışları harfler ve edatlar kısmında anlatılacaktır. (bk. Edatlar)

G. Harf Sayıları Bakımından Beş Kısımdır:

1. Bir harfliler (الأحَادِيَّةُ): Onüç tanedir:

ءَ ، ا ، ب ، ت ، س ، ف ، ك ، ل ، م ، ن ، هـ ، و ، ي

2. İki harfliler (اَلثُّنَائِيَّةُ) : Yirmialtı tanedir:

آ ، إِذْ ، اَلْ ، أَمْ ، أَنْ ، إِنْ ، أَوْ ، أَيْ ، إِيْ ، بَلْ ، عَنْ ، فِي ، قَدْ ، كَيْ ، لاَ ، لَمْ ،

لَنْ ، لَوْ ، مَا ، مَنْ ، مُذْ ، هَا ، هَلْ ، وَا ، يَا ، اَلنُّونُ الثَّقِيلَةُ (نَّ)

3. Üç harfliler (اَلثُّلاَثِيَّةُ) : Yirmibeş tanedir.

آنْ ، أَجَلْ ، إِذَا ، إِذاً ، ألاَ ، إِلَى ، أَمَا ، إِنَّ ، أَنَّ ، أَيَا ، بَلَى ، ثُمَّ ، جَلَلْ ، جَيْرِ ، خَلاَ ،

رُبَّ ، سَوْفَ ، عَدَا ، عَلَّ ، عَلَى ، لاَتَ ، لَيْتَ ، مُنْذُ ، نعَمْ ، هَيَا

4. Dört harfliler(اَلرُّبَاعِيَّةُ) : Onbeş tanedir.

إِذْمَا ، أَلاَّ ، إِلاَّ ، أَمَّا ، إِمَّا ، حَاشَا ، حَتَّى ، كَأَنَّ ، كَلاَّ ، لٰكِنْ ، لَعَلَّ ، لَمَّا ، لَوْلاَ ،

لَوْمَا ، هَلاَّ

5. Beş harfliler (اَلْخُمَاسِيُّ): Bir tanedir.

لٰكِنَّ

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, III,245; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,159; *el-Muktedâb*, s. 4; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 406; *Arapça Sarf-Nahv* (Kah.-Top.), IV,9; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 206,245; Wright, I,278,287,290,292, II,46,147,252,310. Harfler, bütün gramer kitaplarında ayrı bölümler halinde veya kendileri ile ilgili kısımlarda geçmektedirler.

İKİNCİ KISIM

FİİL (الفِعْلُ)

BİRİNCİ BÖLÜM

FİİLİN ÇEŞİTLERİ

I. Zaman, Sayı, Cinsiyet ve Şahıs Açısından Fiiller:

Arapçada zaman ve özelliği bakımından altı cins fiil vardır:

1. Mâzî	4. Nehiy
2. Muzâri	5. Taaccüb
3. Emir	6. Medh ve Zem

Arapçada fiillerin fâillerine (öznelerine) bağlı olarak ondört siygası (kipi) vardır.

A. Kemiyet (sayı) Bakımından Bu Sıygalar Üçe Ayrılır:

1. Müfred (اَلْمُفْرَدُ = tekil) Bir şahsa delâlet eder.

2. Tesniye (اَلتَّثْنِيَةُ = ikil): İki şahsa delâlet eder.

3. Cemi' (اَلْجَمْعُ = çoğul): İkiden fazla şahsa delâlet eder.

B. Keyfiyet (müzekkerlik-müenneslik = erkeklik-dişilik) Bakımından İkiye Ayrılır:

1. Müzekker (اَلْمُذَكَّرُ = erkek)

2. Müennes (اَلْمُؤَنَّثُ = dişi)

Not: Bazı sarf kitaplarında bir de " **müstevî** " (اَلْمُسْتَوِي) veya " **müşterek** " (اَلْمُشْتَرَكُ) siygaları vardır ki, mütekellim şahıslar için kullanılır.

C. Şahıs Bakımından Üçe Ayrılır:

1. Gâib (اَلْغَائِبُ = üçüncü şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunmayan,

2. Muhâtab (اَلْمُخَاطَبُ = ikinci şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunan, kendisiyle konuşulan,

3. Mütekellim (اَلْمُتَكَلِّمُ = birinci şahıs) Konuşan şahıs.

Not: a. Gâib ve muhâtab şahıslarda müzekker ve müennes siygalar olmasına rağmen, mütekellim siygada müzekkerlik ve müenneslik yoktur, müşterektir.

b. Ayrıca tesniye ve cemi siygaları için aynı siyga kullanılır.

Arapçadaki şahısların müzekker ve müennes olma durumları da göz önüne alınırsa şahıs bakımından fiiller beşe ayrılır:

1. Gâib (غَائِبٌ = üçüncü şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunmayan erkek,

2. Gâibe (غَائِبَةٌ = üçüncü şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunmayan dişi,

3. Muhâtab (مُخَاطَبٌ = ikinci şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunan erkek,

4. Muhâtaba (مُخَاطَبَةٌ = ikinci şahıs): Yanımızda ve karşımızda bulunan dişi,

5. Mütekellim (مُتَكَلِّمٌ = birinci şahıs) Konuşan erkek veya dişi (mütekellim siygada müzekkerlik ve müenneslik yoktur, müşterektir.)

II. Ma'lûm ve Mechûl Fiiller (اَلْمَعْلُومُ وَالْمَجْهُولُ):

Fiilde belirtilen işi yapan "fâil" (اَلْفَاعِلُ = özne)"in zikredilip zikredilmemesine göre fiiller ikiye ayrılır:

A. Ma'lûm (اَلْمَعْلُومُ = etken): İşi yapan, fâili bilinen (zikrolunan) fiillere denilir.

Çocuk kalemi kırdı . كَسَرَ الْوَلَدُ الْقَلَمَ

Kedi sütü içti . . شَرِبَ الْقِطُّ اللَّبَنَ

B. Mechûl (اَلْمَجْهُولُ = edilgen): Faili belli olmayan (hazfolununca), mef'ûlünü merfûlaştırıp nâib-i fâil olarak alan fiillere denilir.

Kalem kırıldı. . كُسِرَ الْقَلَمُ   *Çocuk kalemi kırdı* . كَسَرَ الْوَلَدُ الْقَلَمَ

Süt içildi. . شُرِبَ اللَّبَنُ   *Kedi sütü içti* . شَرِبَ الْقِطُّ اللَّبَنَ

Mâzî fiilin mechûlünü yapmak için, sondan bir önceki harf kesralanır, diğer harekeli harfler zamme ile harekelenir, son harfi aynen kalır.

açıldı فُتِحَ ⟵ *açtı* فَتَحَ

çıkarıldı أُسْتُخْرِجَ ⟵ *çıkardı* اِسْتَخْرَجَ

Muzâri fiilin mechûlünü yapmak için muzâri harfi zamme ile, sondan bir önceki harf ise fetha ile harekelenir:

toplanır يُجْمَعُ ⟵ *toplar* يَجْمَعُ

öğretilir يُعَلَّمُ ⟵ *öğretir* يُعَلِّمُ

III. Lâzım ve Müteaddî Fiiller (اَللاَّزِمُ وَ الْمُتَعَدِّي):

A. Lâzım (اَللاَّزِمُ = geçişsiz) **Fiil**: Mef'ûlleri (mef'ûlün bih)'ni doğrudan doğruya almayıp bazı edatlar (harf-i cerler) yardımı ile alan fiillerdir; Yani, fâilin yaptığı iş, fâilde kalırsa veya bir fiil söylendiği zaman işiten kimse, kimi (bazan da kime), neyi (bazan da neye) sorularını sormaya mecbur olmazsa, bu fillere **lâzım fiil** denir [1].

Öğrenci yatakta uyudu. . نَامَ التِّلْمِيذُ فِي الْفِرَاشِ

1. Umûmiyetle lâzım fiillerin meçhûlleri ve ism-i mef'ûlleri yoktur.

B. Müteaddî (اَلْمُتَعَدِّي = geçişli) **Fiil:** Mef'ûlü (mef'ûlün bih)'nü doğrudan doğruya (harf-i cersiz) alan fiillerdir. Yani fâilin yaptığı iş, fâilde kalmayıp başkasına (mef'ûlüne) tesir ediyorsa, veya fiil söylendiği zaman işiten kimse kimi (bazan da kime), neyi (bazan da neyye) sorularını sormaya mecbur olursa, böyle fiillere **müteaddî fiil** denir.

Tilki tavuğu yedi . أَكَلَ الثَّعْلَبُ الدَّجَاجَةَ

Not: Lâzım ve müteaddî fiiler şu şekillerde de tarif edilmektedir.

1. İsm-i mef'ûlü yapılabilen fiiller müteaddî, yapılamıyan fiillerse lâzımdır.

2. Masdarın mânâsı fâilin bir işi ise fiil müteaddî, masdarın mânâsı fâilin bir hâlini veya durumunu bildirmiyorsa lâzımdır.

Bazı filler, hem lâzım, hem de müteaddî olur:

Ali oğlunu men'etti. . سَكَرَ عَلِيٌّ وَلَدَهُ   *Ali durdu.* . سَكَرَ عَلِيٌّ

Müteaddî fiil dört kısma ayrılır:

1. Bir mef'ûlün bih'i nasbeden yani bir mef'ûlün bih alan fiiller:

Süvari ata biner . . يَرْكَبُ الْفَارِسُ الْجَوَادَ

Not: Beş duyu fiilleri de mef'ûllerini harf-i cersiz alırlar:

Ayı gördüm. . رَأَيْتُ الْقَمَرَ   *Ezanı işittim.* . سَمِعْتُ الأَذَانَ

Yemeği tattım. . ذُقْتُ الطَّعَامَ   *Gülü kokladım.* . شَمَمْتُ الْوَرْدَةَ

Kitaba dokundum. . لَمَسْتُ الْكِتَابَ

2. İki mef'ûlün bih alan fiiller:

a. Aslı mübtedâ ve haber olan iki mef'ûlü nasbeden fiiller (أَفْعَالُ الْقُلُوبِ):

Havayı mu'tedil (ılıman, güzel) zannettim. .ظَنَنْتُ الْجَوَّ مُعْتَدِلاً

Yukarıdaki iki mef'ûl, (ظَنَنْتُ) fiili önlerine gelmeden önce, اَلْجَوُّ مُعْتَدِلٌ = *Hava mu'tedil (ılıman)'dir.*) şeklinde isim cümlesinin mübtedâ ve haberi idiler. Ef'âlu'l-kulûb için bk. Nahiv.

b. Aslı mübtedâ ve haber olmayan iki mef'ûl alan fiiller:

İlim, sahibine heybetini (ağır başlığını) giydirir. . يَكْسُو الْعِلْمُ أَهْلَهُ وَقَاراً

3. Üç mef'ûlün bih alan fiiller [2]:

Onlara kibrin kötü huy olduğunu haber verdim. . نَبَّأْتُهُمُ الْكِبْرَ مَمْقُوتًا

Not: 1. Dikkat edilirse üç mef'ûl alan fiillerin üçüncü mef'ûlleri müştaktır. (Müştak kelimeler, İsm-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe ... gibi kelimelerdendir.)

2. İkinci ve üçüncü mef'ullerinin aslı mübteda ve haberdir [3].

Lâzım fiilin müteaddî yapılışı:

1. Sülâsî fiili " **if'âl** " (إِفْعَالٌ) ve " **tef'îl** " (تَفْعِيلٌ) bâblarına nakletmekle:

Çocuk uyudu. . نَامَ الْوَلَدُ

Anne çocuğunu uyuttu. . أَنَامَتِ الْوَالِدَةُ وَلَدَهَا

Anne çocuğunu uyuttu. . نَوَّمَتِ الْوَالِدَةُ وَلَدَهَا

2. Bazı fiillerin mef'ûllerinin önüne şu harf-i cerlerden birini getirmekle yapılır:

بَاءٌ (ب) ، مِنْ ، إِلَى ، عَنْ ، عَلَى ، لاَمٌ (ل) ، فِي [4]

Çocuk gitti. . ذَهَبَ الْوَلَدُ

---

2. Üç mef'ûl alan fiiller: أَرَى ، أَعْلَمَ ، أَنْبَأَ ، نَبَّأَ ، أَخْبَرَ ، خَبَّرَ ، حَدَّثَ

Bunların özellikleri için Bk. Nahiv, Mef'ûlün bih.

3. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 245.

4. Bu har-i cerlerden "bâ" (ب), diğerlerinden daha çok kullanılır. Bundan dolayı bu durumda kullanıldığında "bâ-i ta'diye" (بَاءُ التَّعْدِيَةِ) denilir. Yukarıdaki harf-i cerlerin kullanılışları mef'ûlün bih, tazmin ve ayrıca edatlar kısmında genişçe anlatılacaktır.

Çocuk arkadaşını götürdü. ذَهَبَ الْوَلَدُ بِصَدِيقِهِ .

3. Tahvîl fiilleri (أَفْعَالُ التَّحْوِيلِ) yardımı ile yapılır[5]:

Onu götürdüm. جَعَلْتُهُ ذَاهِبًا (ذَهَبْتُ بِهِ)

Not: 1. Müteaddî fiili " **if'âl** " (إِفْعَال) ve " **tef'îl** " (تَفْعِيل) bâblarına çevirince çift müteaddî olur, yani iki mef'ûlün bih sarîh alır.

Adam ekmeği yedi. أَكَلَ الرَّجُلُ الْخُبْزَ .

Adam oğluna ekmeği yedirdi. أَكَّلَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ الْخُبْزَ .

2. Müteaddî fiilin "mutâvaat" (اَلْمُطَاوَعَةُ = dönüşlülük)'ı yapılınca, fiil lâzım olur:

Hademe, pencereyi kırdı. كَسَرَ الْخَادِمُ النَّافِذَةَ .

Pencere kırıldı. اِنْكَسَرَتِ النَّافِذَةُ .

Mutâvaat (اَلْمُطَاوَعَةُ = dönüşlülük), müteaddî fiilin mef'ûlü bu (mutâvaat) durumundaki fiilin fâili olur, fiilse, lâzım olur. [6]

Öğretmen öğrencileri topladı. جَمَعَ الْمُعَلِّمُ التَّلاَمِيذَ

Öğrenciler toplandı. اِجْتَمَعَ التَّلاَمِيذُ

---

5. Tahvil fiilleri için Bk. Nahiv, el-Ef'âlü'l-Kulûb

Tahvil fiilleri, Ef'alu'l-kulûb'den olup,"kıldı, etti, yaptı, bir halden diğer bir hale çevirdi" mânâsına gelirler. Bu fiiller isim cümlesinin önüne gelirler. Mübtedayı da heberi de mef'ûl yaparlar. Haber müştak bir kelime veya fiil cümlesi ise, müştak kelimenin ve fiilin mânasına müteaddilik kazandırırlar.

Belli başlı tahvîl fiilleri şunlardır: جَعَلَ ، اتَّخَذَ ، صَيَّرَ ، تَرَكَ ، رَدَّ

6. Mutâvaat (اَلْمُطَاوَعَةُ = dönüşlülük), arapçadaki dönüşlülük Türkçedeki dönüşlülükten farklıdır.

Türkçedeki dönüşlülükte, kişinin işi kendisinin yapması ve işin kendi üzerinde vuku bulması gerekir. "Adam yıkandı." cümlesinde "yıkandı" mânâsı adamın kendisini yıkamasıdır. Bu cümledeki "yıkandı" fiili dönüşlüdür. "Bebek yıkandı." cümlesindeki "yıkandı" ise bebeğin kendini yıkayamıyacağından dönüşlü değil, mechûldür.

Arapçadaki dönüşlülük bildiren fiillerde ise Türkçedeki bu farklılık gözetilmediği için dönüşlü fiillerle bazı mechûllük bildiren fiiller karışmıştır: (اِنْكَسَرَ الزُّجَاجُ = Cam kırıldı.) cümlelesindeki kırılma kendisinden olmayacağı için "kırılma" fiili Türkçeye göre mechûl, Arapçaya göre dönüşlü kabul edilmiştir.

D. Lâzım Fiiller Şu Şekilde Tasnif Edilebilir:

1. Yaratılıştan olan bir şeyi gösterenler:

yiğit oldu شَجُعَ *korkak oldu* جَبُنَ

2. Boy durumunu bildirenler:

uzadı, uzun boylu oldu طَالَ

kısa oldu, kısaldı قَصُرَ

3. Renk gösterenler:

yeşil oldu, yeşillendi اِخْضَرَّ

kırmızı oldu, kızardı اِحْمَرَّ

4. Üzüntü veya sevinç bildirenler:

sevindi. فَرِحَ *öfkelendi* غَضِبَ

5. Temizliği ve kirliliği gösterenler:

temiz oldu نَظُفَ *pis oldu* قَذِرَ

6. Mutâvaat (dönüşlü) ifâde eden fiiller:

yuvarlandı تَدَحْرَجَ *kırıldı* اِنْكَسَرَ

E. 1. Başlıca Mutâvaat Bâbları:

a. (اِنْفِعَالٌ): *açıldı* اِنْفَتَحَ

b. (تَفَعْلُلٌ): *sarsıldı* تَزَلْزَلَ

2. Yukarıdaki iki bâb gibi,daima mutâvaat ifâde etmeyen bâblar da vardır:

a. (افْتِعَالٌ): *toplandı* اِجْتَمَعَ

b. (تَفَعُّلٌ): *parçalandı* تَقَطَّعَ

c. (تَفَاعُلٌ): *uzak durdu* تَبَاعَدَ

d. (اِسْتِفْعَالٌ): *kederlendi* اِسْتَوْحَشَ

e. (اِفْعِنْلَالٌ): *toplandı* اِحْرَنْجَمَ

7. İnsanın bütün vücudu ile yaptığı işi bildiren fiiller:

yürüdü مَشَى *oturdu* قَعَدَ

8. Vücut noksanlığı ve sakatlığı bildiren fiiller:

sağır oldu صَمَّ *topal oldu* عَرِجَ

9. Normalde lâzım olan fiiller:

a. Sülâsî beşinci bâbdan gelen fiiller:

güzel oldu حَسُنَ *büyük oldu* كَبُرَ

b. (اِفْعِلَالٌ) vezninde gelen fiiller:

eğri oldu اِعْوَجَّ *kırmızı oldu* اِحْمَرَّ

c. (اِفْعِيلَالٌ) vezninde gelen fiiller:

çok kızardı اِحْمَارَّ *çok yeşerdi* اِخْضَارَّ

10. Taaccüb fiilinin (أَفْعِلْ بِهِ) vezindeki ikinci vezni:

Zeyd ne kadar sabırlıdır! أَصْبِرْ بِزَيْدٍ !

11. Medih ve zem fiilleri:
Zeyd iyi adamdır. نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ .

12. (كَانَ) ve benzerleri nâkıs fiil olarak amel ettikleri zaman lâzımdırlar:
Zeyd âlim idi. كَانَ زَيْدٌ عَالِمًا .

F. Bir Fiilin Lâzım Olup Olmadığını Bâbından ve Mânâsından Anlaşılabilir:

1. Bâbından anlaşılanlar:

a. Sülâsî beşinci bâb,

b. (انْفِعَال) bâbı,

c. (افْعِلَال) bâbı,

d. (افْعِيلَال) bâbı,

e. (تَفَعْلُل) bâbı,

f. (افْعِنْلَال) bâbı,

g. (افْعِوَّال) bâbı,

h. Teaccüb fiilinin (أَفْعِلْ بِهِ) veznindeki ikinci vezni,

i. Medih ve zem fiilleri,

(كَانَ) ve benzerleri nâkis iseler lâzımdırlar.

2. Mânasından anlaşılanlar:

Mef'ûlün bih sarih almayan fiiller

Not: Mef'ûlü mutlak, mef'ûlün fih, mef"ûlün leh, mef"ûlün maah, hâl ve temyîz gibi mansûb olanlara âmil (fiil) alabilmek için müteaddîlik şart değildir. Lâzım fiiller de bu sayılanların âmili (fiili) olabilirler; yani bunları alabilirler.

İKİNCİ BÖLÜM

MÂZÎ (الْمَاضِي)

Mâzî, geçmiş zamandaki bir durum ve olayı gösteren fiildir.

I. Mâzî Fiilin Çekimi:

Çekimler, sadece sâlim fiillerden yapılmıştır. Mehmûz, muzâaf ve mu'tel fiillerin çekimleri ise, aksâmu's-seb'a kısmında yapılacaktır.

Mâzî fiilin çekiminde kullanılan ekler şunlardır:

الْجَمْعُ Çoğul	التَّثْنِيَةُ İkil	الْمُفْرَدُ Tekil		
...ُوا	...َا	...	الْمُذَكَّرُ Erkek	الْغَائِبُ
...ْنَ	...تَا	...َتْ	الْمُؤَنَّثُ Dişi	الْغَائِبَةُ
...تُمْ	...تُمَا	...ْتَ	الْمُذَكَّرُ Erkek	الْمُخَاطَبُ
...تُنَّ	...تُمَا	...ْتِ	الْمُؤَنَّثُ Dişi	الْمُخَاطَبَةُ
...نَا		...ْتُ	الْمُتَكَلِّمُ الْمُذَكَّرُ الْمُؤَنَّثُ Erkek-Dişi I. Şahıs	

Buna göre (كَتَبَ = *yazdı*) fiilinin mâzî ma'lûmunun çekimi ve siygalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
كَتَبُوا *yazdılar*	كَتَبَا *ikisi yazdı*	كَتَبَ *yazdı*	الْغَائِبُ
كَتَبْنَ *yazdılar*	كَتَبَتَا *ikisi yazdı*	كَتَبَتْ *yazdı*	الْغَائِبَةُ
كَتَبْتُمْ *yazdınız*	كَتَبْتُمَا *ikiniz yazdınız*	كَتَبْتَ *yazdın*	الْمُخَاطَبُ
كَتَبْتُنَّ *yazdınız*	كَتَبْتُمَا *ikiniz yazdınız*	كَتَبْتِ *yazdın*	الْمُخَاطَبَةُ
كَتَبْنَا *yazdık*	كَتَبْنَا *ikimiz yazdık*	كَتَبْتُ *yazdım*	الْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûlün çekiminde aldığı ekler mâzî ma'lûmununkinin aynıdır.

Mâzî mechûlün (كُتِبَ = *yazıldı*) fiilinden çekimi ve siygalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
كُتِبُوا *yazıldılar*	كُتِبَا *ikisi yazıldı*	كُتِبَ *yazıldı*	الْغَائِبُ
كُتِبْنَ *yazıldılar*	كُتِبَا *ikisi yazıldı*	كُتِبَتْ *yazıldı*	الْغَائِبَةُ
كُتِبْتُمْ *yazıldınız*	كُتِبْتُمَا *ikiniz yazıldınız*	كُتِبْتَ *yazıldın*	الْمُخَاطَبُ
كُتِبْتُنَّ *yazıldınız*	كُتِبْتُمَا *ikiniz yazıldınız*	كُتِبْتِ *yazıldın*	الْغَائِبَةُ
كُتِبْنَا *yazıldık*	كُتِبْنَا *ikimiz yazıldık*	كُتِبْتُ *yazıldım*	الْمُتَكَلِّمُ

II. Sülâsî Mezîd, Rubâ'î Mücerred ve Rubâ'î Mezîd Fiillerin Mâzî Ma'lûm ve Mechûllerinin Çekimleri:

A. Sülâsî Mezîd Fiiller:

1. Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâveli "rubâ'î" (اَلرُّبَاعِيُّ) bâblar:

a) (إِفْعَالٌ) bâbı:

	Vezni: أَفْعَلَ			Mevzûnu: أَكْرَمَ		
Ma'lûm:	أَفْعَلَ	أَفْعَلاَ	أَفْعَلُوا ...	أَكْرَمَ	أَكْرَمَا	أَكْرَمُوا ...
Mechûl:	أُفْعِلَ	أُفْعِلاَ	أُفْعِلُوا ...	أُكْرِمَ	أُكْرِمَا	أُكْرِمُوا ...

b) (تَفْعِيلٌ) bâbı:

	Vezni: فَعَّلَ			Mevzûnu: عَلَّمَ		
Ma'lûm:	فَعَّلَ	فَعَّلاَ	فَعَّلُوا ...	عَلَّمَ	عَلَّمَا	عَلَّمُوا ...
Mechûl:	فُعِّلَ	فُعِّلاَ	فُعِّلُوا ...	عُلِّمَ	عُلِّمَا	عُلِّمُوا ...

c) (مُفَاعَلَةٌ) bâbı:

	Vezni: فَاعَلَ			Mevzûnu: لاَعَبَ		
Ma'lûm:	فَاعَلَ	فَاعَلاَ	فَاعَلُوا ...	لاَعَبَ	لاَعَبَا	لاَعَبُوا ...
Mechûl:	فُوعِلَ	فُوعِلاَ	فُوعِلُوا ...	لُوعِبَ	لُوعِبَ	لُوعِبُوا ...

2. Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâveli "humâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِنْفِعَالٌ) bâbı:

	Vezni: اِنْفَعَلَ			Mevzûnu: اِنْكَسَرَ		
Ma'lûm:	اِنْفَعَلَ	اِنْفَعَلاَ	اِنْفَعَلُوا ...	اِنْكَسَرَ	اِنْكَسَرَا	اِنْكَسَرُوا ...
Mechûl: yoktur[7] ...	...	...	...	...	...	...

7. Bu bâb mutâvaat (dönüşlük) bildirdiğinden lâzımdır. Bu bakımından bazı sarf kitaplarında mechûlü yoktur, diye çekimi yapılmamışken, bazı sarf kitaplarında diğer bâblara kıyasla çekimi yapılmıştır. Bk. Mebâdiü'l-arabî, IV, Çekim tabloları kısmı, s. 2

b) (افْتِعَالٌ) bâbı:

Mevzûnu: اِجْتَمَعَ Vezni: اِفْتَعَلَ

Ma'lûm: اِفْتَعَلَ اِفْتَعَلاَ اِفْتَعَلُوا ... اِجْتَمَعَ اِجْتَمَعَا اِجْتَمَعُوا...

Mechûl: أُفْتُعِلَ أُفْتُعِلاَ أُفْتُعِلُوا ... أُجْتُمِعَ أُجْتُمِعَا أُجْتُمِعُوا...

c) (افْعِلاَلٌ) bâbı:

Mevzûnu: اِحْمَرَّ Vezni: اِفْعَلَّ

Ma'lûm: اِفْعَلَّ اِفْعَلاَّ اِفْعَلُّوا ... اِحْمَرَّ اِحْمَرَّا اِحْمَرُّوا...

Mechûl: yoktur[8] ... ...

Not: (اِفْعَلَّ)'nin mâzî çekiminde "nûnu'n-nisve" ile birleşince idgâm çözülür (şedde kalkar اِفْعَلَلْنَ) şeklini alır.

d) (تَفَعُّلٌ) bâbı:

Mevzûnu: تَقَبَّلَ Vezni: تَفَعَّلَ

Ma'lûm: تَفَعَّلَ تَفَعَّلاَ تَفَعَّلُوا ... تَقَبَّلَ تَقَبَّلاَ تَقَبَّلُوا ...

Mechûl: تُفُعِّلَ تُفُعِّلاَ تُفُعِّلُوا ... تُقُبِّلَ تُقُبِّلاَ تُقُبِّلُوا ...

e) (تَفَاعُلٌ) bâbı:

Mevzûnu: تَمَارَضَ Vezni: تَفَاعَلَ

Ma'lûm: تَفَاعَلَ تَفَاعَلاَ. تَفَاعَلُوا ... تَمَارَضَ تَمَارَضَا تَمَارَضُوا...

Mechûl: تُفُوعِلَ تُفُوعِلاَ. تُفُوعِلُوا ... تُمُورِضَ تُمُورِضَا تُمُورِضُوا...

8 Bu bâb da lâzımdır. (اِنْفِعَالٌ) bâbı gibi. Bk. Mebâdiü'l-arabî, IV, Çekim tabloları kısmı, s. 2

3. Sülâsî mücerred fiile üç harf ilâveli "südâsî" (السُّدَاسِي) bâblar:

a) (اِسْتِفْعَالٌ) bâbı:

Vezni: اِسْتَفْعَلَ Mevzûnu: اِسْتَخْرَجَ

Ma'lûm: اِسْتَفْعَلَ اِسْتَفْعَلاَ اِسْتَفْعَلُوا .... اِسْتَخْرَجَ اِسْتَخْرَجَا اِسْتَخْرَجُوا...

Mechûl: أُسْتُفْعِلَ أُسْتُفْعِلاَ أُسْتُفْعِلُوا ... أُسْتُخْرِجَ أُسْتُخْرِجَا أُسْتُخْرِجُوا...

b) (اِفْعِيلاَلٌ) bâbı:

Vezni: اِفْعَالَّ Mevzûnu: اِحْمَارَّ

Ma'lûm: اِفْعَالَّ اِفْعَالاَّ اِفْعَالُّوا ... اِحْمَارَّ اِحْمَارَّا اِحْمَارُّوا...

Mechûl: yoktur [9] ... ...

Not: (اِفْعَالَّ)'nin mâzî çekiminde "nûnu'n-nisve" ile ile birleşince idgâm çözülür (şedde kalkar) (اِفْعَالَلْنَ) şeklini alır.

c) (اِفْعِيعَالٌ) bâbı:

Vezni: اِفْعَوْعَلَ Mevzûnu: اِحْدَوْدَبَ

Ma'lûm: اِفْعَوْعَلَ اِفْعَوْعَلاَ اِفْعَوْعَلُوا ... اِحْدَوْدَبَ اِحْدَوْدَبَا اِحْدَوْدَبُوا ...

Mechûl: أُفْعُوعِلَ أُفْعُوعِلاَ أُفْعُوعِلُوا ... أُحْدُودِبَ أُحْدُودِبَا أُحْدُودِبُوا ...

d) (اِفْعِوَّالٌ) bâbı:

Vezni: اِفْعَوَّلَ Mevzûnu: اِجْلَوَّذَ

Ma'lûm: اِفْعَوَّلَ اِفْعَوَّلاَ. اِفْعَوَّلُوا ... اِجْلَوَّذَ اِجْلَوَّذَا اِجْلَوَّذُوا ...

Mechûl: أُفْعُوِّلَ أُفْعُوِّلاَ. أُفْعُوِّلُوا ... أُجْلُوِّذَ أُجْلُوِّذَا أُجْلُوِّذُوا...

9 Bu bâb (اِنْفِعَالٌ) bâbı gibidir.

Rubâî Fiiller:

B. Rubâ'î Mücerred (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ) Bâbı:

	Mevzûnu:	دَحْرَجَ		Vezni:	فَعْلَلَ	
Ma'lûm:	دَحْرَجُوا...	دَحْرَجَا	دَحْرَجَ	فَعْلَلُوا ...	فَعْلَلَا	فَعْلَلَ
Mechûl:	دُحْرِجُوا...	دُحْرِجَا	دُحْرِجَ	فُعْلِلُوا ...	فُعْلِلَا	فُعْلِلَ

C. Rubâ'î Mezîd Fiiller (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) :

1. Rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâveli humâsî (اَلْخُمَاسِيُّ) bâb:

(تَفَعْلَلَ) bâbı:

	Mevzûnu:	تَدَحْرَجَ		Vezni:	تَفَعْلَلَ	
Ma'lûm:	تَدَحْرَجُوا...	تَدَحْرَجَا	تَدَحْرَجَ	تَفَعْلَلُوا ...	تَفَعْلَلَا	تَفَعْلَلَ
Mechûl: yoktur [10]	...	...	...	....	...	...

2. Rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِفْعَنْلَلَ) bâbı:

	Mevzûnu:	اِحْرَنْجَمَ		Vezni:	اِفْعَنْلَلَ	
Ma'lûm:	اِحْرَنْجَمُوا ...	اِحْرَنْجَمَا	اِحْرَنْجَمَ	اِفْعَنْلَلُوا...	اِفْعَنْلَلَا.	اِفْعَنْلَلَ
Mechûl:yoktur [11]	...	...	...	...	...	...

---

10. Bu bâb da (اِنْفَعَالَ) bâbı gibidir.

11. (اِنْفَعَالَ) bâbı gibi, bu bâbın mechûlü yoktur.

b) (افْعَلَّلَّ) bâbı:

Mevzûnu: اقْشَعَرَّ Vezni: افْعَلَلَّ

Ma'lûm:	... اقْشَعَرُّوا ...	اقْشَعَرَّا	اقْشَعَرَّ	... افْعَلَلُّوا ...	افْعَلَلاَّ	افْعَلَلَّ
Mechûl:	... اُقْشُعِرُّوا ...	اُقْشُعِرَّا	اُقْشُعِرَّ	... اُفْعُلِلَّ ...	اُفْعُلِلاَّ	اُفْعُلِلَّ

Not: (افْعَلَّلَّ) mâzi ma'lûmunun nisve ile birleşince şedde kalkar (اقْشَعْرَرْنَ), mechûlü ise (اُقْشُعْرِرْنَ) .şeklinde gelir.

III. Mâzî Fiilin Mânâ ve Özellikleri:

1. Geçmiş zaman (-di'li geçmiş zaman) mânâsına gelir:

Ona iyilik etti. أَنْعَمَ عَلَيْهِ

Çocuk kardeşine selâm söyledi. سَلَّمَ الْوَلَدُ عَلَى أَخِيهِ

Not: Geçmiş zaman ifade eden mâzi fiilin menfi (olumsuz)'si (مَا) ile yapılır.

2.Tamamlanmış ve bitmiş işlerde kullanılır:

Okudu ve yazdı. قَرَأَ وَ كَتَبَ

3. Yemin ve istek cümlelerinde kullanılır:

Andolsun, karanlığı söküp te sükûn bulduğu zaman geceye. (Duhâ, 2) وَ اللَّيْلِ إِذَا سَجَى

4. Mâzî fiilin başına (قَدْ) gelince, nakl-i mâzî (-miş'li) geçmiş zaman ve tahkîk (gerçeklik) mânâlarına gelir:

Muhakkak (gerçekten) o doğru söylemiştir. قَدْ صَدَقَ

Yürümüş. قَدْ مَشَى

5. Mâzî fiil, (كَانَ)'den sonra (قَدْ)'lı veya (قَدْ)sız geldiğinde hikâyey-i nakl-i mâzî (-mişli) geçmişin hikâyesi veya hikâye-i mâzî (mâzînin hikâyesi) ile tercüme edilir.

Onu dövmüştü veya dövdü idi. كَانَ ضَرَبَهُ
Onu dövmüştü veya dövdü idi. كَانَ قَدْ ضَرَبَهُ

6. (كَانَ)'nin muzârisinden sonra gelen ve başında (قَدْ) bulunan veya bulunmayan mâzi fiil Türkçe'ye istikbâlle (gelecek zamanla) tercüme edilir:

Şüphesiz senin dönmenden önce işi bitireceğim. . إِنِّي قَبْلَ رُجُوعِكَ أَكُونُ قَدْ تَمَّمْتُ الأَمْرَ

7. Mâzi fiil (وَ قَدْ) ile marife isimden sonra gelir ve onun durumunu açıklarsa hâl olur [12]:

Çocuk ağlayarak geldi. . جَاءَ الْوَلَدُ وَ قَدْ بَكَى

8. Mâzî bazı durumlarda hâl, yakın istikbâl (gelecek zaman) ve te'kidli istikbâl de ifâde eder [13]:

Allah için sana yalvarıyorum. . نَشَدْتُكَ اللّٰهَ

Dur: Kurtuldum (şimdi bitireceğim). . تَمَهَّلْ : نَجَزْتُ

Bunu sana sattım (Muhakkak bunu sana satacağım.) . بِعْتُكَ هٰذَا

9. Dua, temennî (olmasını istmek) ve tereccî (ummak, ümit etmek) için de kullanılır. O zaman mâzî fiilden sonra umûmiyetle Allah (اَللّٰهُ) İsm-i Celâli gelmelidir. (Türkçede emr-i gâib mânâsına gelir.):

Allah ondan râzı olsun. . رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

Allah ona merhamet etsin. . رَحِمَهُ اللّٰهُ

Not: Duâ'nın olumsuzu (لاَ) ile yapılır [14]:

Allah ona rahmet etmesin. . لاَ رَحِمَهُ اللّٰهُ

12. Mâzi fiille başlayan cümlenin hâl olması için Bk. Nahiv, Hâl

13. Yapılmak istenilen iş henüz meydana gelmeden o işi açıklamak maksadiyle kullanılan mâzî fiil bu mânâlara gelir. Bu tip ifadelere Türkçe'de de rastlanmaktadır. Meselâ: Birisi elindeki malını satmadan pazarlığını yaparken "Bunu sana sattım, gitti." ifâdesini "Bunu sana satacağım." mânâsına kullanıldığına sıkça rastlanmaktadır.

14. Duânin olumsuzu için bk. Edatlar

10. Mâzî fiil, şart cümlesinin cevabı olursa muzâri (geniş zamanla) tercüme edilir:

Eğer sabredersen kazanırsın . إِنْ صَبَرْتَ ظَفِرْتَ

Oturunca, uyur. . إِذَا جَلَسَ نَامَ

11. Farz ve tahmin bildiren bir cevap cümlesini, diğer bir cümleye bağlayan (لَوْ ، لَوْلاَ)'dan sonra gelen şart cümlesindeki birinci mâzî fiil hikâye-i şartiyye ile, cevap cümlesindeki ikinci mâzi fiil ise geniş zamanın hikâyesi veya hikâye-i nakl-i mâzî ile tercüme edilir:

Öldürse idi, ölürdü (ölmüştü). . لَوْ قَتَلَ لَقُتِلَ

Bunu bilseydim, seni döverdim (dövmüştüm). . لَوْ كُنْتُ عَلِمْتُ ذَلِكَ لَضَرَبْتُكَ

Şayet kardeşim olmasaydı helâk olurdum (helâk olmuştum). . لَوْلاَ أَخِي لَهَلَكْتُ

12. "Menfî mâzî fiil", "vâv" (و)'lı veya "vâv" (و)'sız marife isimden sonra gelir ve onun durumunu açıklarsa hâl olur[15]:

Zeyd, Amr kalkmadan geldi. .(جَاءَ زَيْدٌ وَ مَا قَامَ عَمْرٌو (= جَاءَ زَيْدٌ مَا قَامَ عَمْرٌو

13. Hikâye ve masallardaki normal mâzî fiiller (-miş'li) geçmiş zamanı veya hikâye-i nakl-i mâzî (-miş'li geçmişin hikâyesi)'yi ifâde ederler:

Uykusunda bir arslan görmüş (görmüştü). . رَأَى أَسَدًا فِي مَنَامِهِ

Mâzî fiilin bunların dışında daha başka özellikleri varsa da yeri geldikçe bahsedilecektir.

III. Mâzî Fiilin Menfîsi (Olumsuzu):

A. Mâzî (geçmiş zaman)'nın olumsuzu (مَا) ile yapılır:

Ahmet gelmedi. مَا جَاءَ أَحْمَدُ

---

15. Bu kullanılış şekline pratikte az rastlanır. Bu mânâdaki haller daha çok (لم) ile yapılır. Bk. Nahiv, Hâl.

B. (لاَ) ile menfî yapılan mâzîler duâ'nın menfisi olmakla beraber, gereklilik de ifâde eder:

Allah ondan razı olmasın. لاَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ .

Onu görmemem gerekir. لاَ رَأَيْتُهُ .

C. Mâzinin başında (لاَ) mutlak olumsuzluk ifâde ederse bu takdirde (لاَ)'nın tekrarı gerekir.

Ne biz onları gördük ne de onlar bizi gördü. لاَ رَأَيْنَاهُمْ وَ لاَ رَأَوْنَا .

Ne biz onlara verdik, ne de onlar bize verdiler. لاَ أَعْطَيْنَاهُ وَ لاَ أَعْطَوْنَا .

Not: 1. Ahrufu'n-nefy (أَحْرُفُ النَّفْيِ = olumsuzluk harfleri):[16]

a.. Fiile âit (mahsus) olanlar: لَمْ ، لَمَّا ، لَنْ

b. İsme âit (mahsus) olanlar: إِنْ ، لاَ

c. Hem isme, hem de fiile âit (mahsus) olanlar: لاَ ، مَا

d. Mutlak olumsuzluk, (لا)'nın (لا)'dan sonra gelmesiyle olduğu gibi, (لا)'nın başka olumsuzluk edatlarından sonra geldiğinde de olur:

Ne (böyle) ... ne de (böyle): لَيْسَ ... وَ لاَ

Ne (böyle) ... ne de (böyle): مَا ... وَ لاَ

Ne (böyle) ... ne de (böyle): لَمْ ... وَ لاَ

Ne (böyle) ... ne de (böyle): لاَ ... وَ لاَ

Ne (böyle) ... ne de (böyle): غَيْرُ ... وَ لاَ

---

16. Ahrufu'n-nefy (olumsuzluk harfleri) mânâları ve kullanışları için bk. Edatlar

D. Mâzî'nin menfisi yerine çahd-i mutlak; yani, (لَمْ)le yapılan meczûm muzâri de kullanılır:

yazmadı (مَا كَتَبَ =) لَمْ يَكْتُبْ

1. Bazı gramer kitaplarında (لَمْ)'li meczûm muzâri fiiller, (قَدْ)'lı müsbet mâzî'nin olumsuzu olur, denilmektedir:

muhakkak yazmadı لَمْ يَكْتُبْ *muhakkak yazdı* قَدْ كَتَبَ

2. Yukarıda gördüğümüz "ne (böyle) ... ne de (böyle)" ifadesi (لَمْ)'in tekrarı ile de olur:

Ne arkadaşımı gördüm ne de onun haber (ler)'ini işittim. لَمْ أَرَ صَدِيقِي و لَمْ أَسْمَعْ أَخْبَارَهُ

IV. Mâzî Fiilin İ'râbı:

Mâzî fiiller mebnîdir (son harflerinin harekesi ve sükûnu değişmez).

1. Gâib ve gâibenin müfred ve tesniyelerinde meftûh (fethalı)'dır; yani, fetha üzerine mebnîdir.

2. Müzekker cemi'inde mazmûm (zammeli)'dir; yani, zamme üzere mebnîdir.

3. Geri kalan yerler de sâkindir; yani, sükûn üzere mebnîdir. (Bk. Nahiv, Fiillerde i'râb)

Not: Şekil olarak ta şöyle gösterilebilir:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
2	1	1	الْغَائِبُ
3	1	1	الْغَائِبَةُ
3	3	3	الْمُخَاطَبُ
3	3	3	الْمُخَاطَبَةُ
3		3	الْمُتَكَلِّمُ

(1) ile rakamlanmış siygalar fetha üzere mebnîdir.

(2) ile rakamlanmış siyga zamme üzere mebnîdir.

(3) ile rakamlanmış siyga sükûn üzere mebnîdir.

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, I,116; *Katru'n-nedâ*, s. 27; *el-Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,7; *en-Nahvu'l-vâdıh* (lise), I,5; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk), II,18; *el-Müntehâb*, s. 486; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 27,144; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,51; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 39; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 39; *Arapça gramer* (H. Atay), s. 24,110; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 24,110; Caspari, s. 44; Blachère, s. 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUZÂRÎ (اَلْمُضَارِعُ)

I. Tarifi: Bir işin **şimdiki** ve **gelecek zaman**da yapılacağını bildiren fiildir. Türkçedeki geniş zamanı da içine alır.

yapar, yapıyor يَفْعَلُ *yer, yiyor* يَأْكُلُ

Muzâri fiilin başında "yâ" (ي), "tâ" (ت), "elif" (ا) ve "nûn" (ن) harflerinden biri bulunur. Bu harflere "muzâri harfleri" (أَحْرُفُ الْمُضَارَعَة) denir. Bu harfler (أَتَيْنَ) veya (نَأْتِي) yahutta (أَنَيْتُ) kelimelerinde toplanırlar.

düşersin, düşüyorsun تَسْقُطُ *düşer, düşüyor* يَسْقُطُ

düşeriz, düşüyoruz نَسْقُطُ *düşerim, düşüyorum* أَسْقُطُ

Muzâri harflerinden "yâ" (ي) gâib (müzekker) ve gâibenin cemî, "tâ" (ت) gâibe (müennes)'nin müfredi ve tesniyesi, ile muhâtab ve muhâtaba, "elif" (ا) müfred mütekellim, "nûn" (ن) cemî mütekellim siygalarının başında bulunur:

(cem-i gâibe) يَذْهَبْنَ (üç gâib)	يَذْهَبُ ، يَذْهَبَانِ ، يَذْهَبُونَ
(iki gâibe)	تَذْهَبُ ، تَذْهَبَانِ
(muhâtab sıygaları)	تَذْهَبُ ، تَذْهَبَانِ ، تَذْهَبُونَ
(muhâtaba)	تَذْهَبِينَ تَذْهَبَانِ ، تَذْهَبْنَ
(müfred mütekellim)	أَذْهَبُ ،
(cem-i mütekellim)	نَذْهَبُ ،

Muzari fiillerin sonlarında tesniyelerinde (انِ), cemî müzekkerinde (ونَ), cemî müenneslerde (نَ), müfred muhâtablarında (ينَ) ekleri bulunur.

anlıyorlar (müz.) يَفْهَمُونَ *o ikisi biliyor* (müz.) يَعْلَمَانِ

yıkıyorsın (müe.) تَغْسِلِينَ *yemek pişiriyorlar* (müe.) يَطْبَخْنَ

II. Muzârinin yapılışı ve harflerin harekeleri:

1. Muzâri harfleri malûm muzârilerde fethalı, meçhûl muzârilerle rubâî (mâzisi dört harfli) muzârilerin malûm ve meçhûllerinde zammelidir.

(muzâri mechûl) يُتْرَكُ (muzâri ma'lûm) يَتْرُكُ (sülâsî) ⟵ تَرَكَ

(muzâri mechûl) يُكْرَمُ (muzâri ma'lûmu) يُكْرِمُ (rubâî) ⟵ أَكْرَمَ

(muzâri mechûl) يُكْتَسَبُ (muzâri ma'lûmu) يَكْتَسِبُ (humâsî) ⟵ اِكْتَسَبَ

2. Sâlim sülâsîlerde: Fâu'l-fiil[17] sâkindir.

toplar , topluyor يَجْمَعُ ⟵ *topladı* جَمَعَ

---

17. Fiil ve isimlerin asıl harflerine vezin (اَلْوَزْنُ) denir:

a. Sülâsî fiil ve isimlerin vezni (فعل)'dir. Birinci harfe "fâu'l-fiil" (فاء), ikinci harfe "aynu'l-fiil" (عين), üçüncü harfe "lâmu'l-fiil" (لام) denir:

gitti ذَهَبَ

ذ : فَاءُ الْفِعْلِ   هـ : عَيْنُ الْفِعْلِ   ب : لاَمُ الْفِعْلِ

b. Rubâî fiil ve isimlerin vezni (فعلل)'dir. İlk üç harfinin isimleri sülâsî fiilin aynıdır. Dördüncü harf yerine "ikinci lâmu'l-fiil" (لام) getirilir:

yuvarlandı دَحْرَجَ

د : فَاءُ الْفِعْلِ   ح : عَيْنُ الْفِعْلِ   ر : لاَمُ الْفِعْلِ الأولى   ج : لاَمُ الْفِعْلِ الثَّانِيَةُ

c. Beş harfli isimlerin vezni (فعللل) olur. İlk dört harfinin isimleri rubâî fiilin aynıdır. Beşinci harfin yerine "üçüncü lâmu'l-fiil" (لام) getirilir:

ahır اِصْطَبْلٌ

ا : فَاءُ الْفِعْلِ   ص : عَيْنُ الْفِعْلِ   ط : لاَمُ الْفِعْلِ الأولى   ب : لاَمُ الْفِعْلِ الثَّانِيَةُ   ل : لاَمُ الْفِعْلِ الثَّالِثَةُ

3. Sâlim sülâsî fiillerin aynu'l-fiilinin belli bir harekesi yoktur. Zammeli, fethalı ve kesralı olabilir. Bu harekeler bâba göre değişir. Bir fiilin kaçıncı bâbdan olduğu lügattan öğrenilir:

över, övüyor يَمْدَحُ *kırar, kırıyor* يَكْسِرُ *çıkar, çıkıyor* يَخْرُجُ

4. Sâlim sülâsî fiillerde lâmu'l-fiil zammelidir:

tanıyor, tanır يَعْرِفُ *yaratıyor, yaratır* يَخْلُقُ

5. Mezîd fiillerde: Mâzîde evveli tâ'sız fiillerin sondan bir evvelki harfi daima kesralıdır:

أَنْكَرَ ⟵ يُنْكِرُ

اِجْتَمَعَ ⟵ يَجْتَمِعُ

اِسْتَكْبَرَ ⟵ يَسْتَكْبِرُ

زَلْزَلَ ⟵ يُزَلْزِلُ

6. Mezîd fiillerde: Mâzîde evveli tâ'lı fiillerin sondan bir evvelki harfi daima fethalıdır.

تَعَلَّمَ ⟵ يَتَعَلَّمُ

تَمَارَضَ ⟵ يَتَمَارَضُ

تَزَلْزَلَ ⟵ يَتَزَلْزَلُ

7. Mezîd fiillerin mâzîsi hemze ile başlıyorsa muzâri harfi getirilmeden hemze hazfedilir:

أَخْرَجَ ⟵ يُخْرِجُ

اِنْتَقَمَ ⟵ يَنْتَقِمُ

اِسْتَصْغَرَ ⟵ يَسْتَصْغِرُ

III. Bâblar (الأَبْوَابُ) :

A. Sülâsî mücerred fiillerin mâzî ve muzârideki aynu'l-fiil (ikinci harfinin) harekesinin altı durumu vardır ki, buna bâb denir.

	Muzâri	Mâzi	Muzâri	Mâzi	Muzâri	Mâzi
Birinci bâb:	Zamme (ـُـ)	Fetha (ـَـ)	يَكْتُبُ	كَتَبَ	يَفْعُلُ	فَعَلَ
İkinci bâb:	Kesra (ـِـ)	Fetha (ـَـ)	يَضْرِبُ	ضَرَبَ	يَفْعِلُ	فَعَلَ
Üçüncü bâb:[18]	Fetha (ـَـ)	Fetha (ـَـ)	يَذْهَبُ	ذَهَبَ	يَفْعَلُ	فَعَلَ
Dördüncü bâb:	Fetha (ـَـ)	Kesra (ـِـ)	يَعْلَمُ	عَلِمَ	يَفْعَلُ	فَعِلَ
Beşinci bâb:	Zamme (ـُـ)	Zamme (ـُـ)	يَحْسُنُ	حَسُنَ	يَفْعُلُ	فَعُلَ
Altıncı bâb:[19]	Kesra (ـِـ)	Kesra (ـِـ)	يَحْسِبُ	حَسِبَ	يَفْعِلُ	فَعِلَ

B. Mezîd fiillerin masdarları aynı zamanda bâbının adıdır:

اِسْتِفْعَالٌ bâbı   تَفَاعُلٌ bâbı   تَفْعِيلٌ bâbı

Not: 1. Sülâsî fiillerin bâbları sorulurken "*kaçıncı bâb* ?" diye sorular.

2. Mezîd fiillerin bâbları sorulurken "*hangi bâb* ?" diye sorular.

---

18. Sülâsî mücerred fiilin aynu'l-fiili veya lâmü'l-fiili hurûfu halktan (boğaz harflerinden) birisi olursa, umûmiyetle üçüncü bâbdan gelir, yani, mâzîde ve muzâride aynu'l-fiili meftûh (fethalı) olur.
Hurûf-u halk (boğaz harfleri) şunlardır: (ا ، ح ، خ ، ع ، غ ، هـ)

19. Altıncı bâbdan gelen fiiller, (حَسِبَ) dışında umûmiyetle misâl fiillerden gelir. (حَسِبَ) dördüncü bâbdan geldiği zaman da mânâsı değişmez.
vali oldu وَلِيَ   *ümit kesti* يَئِسَ   *sevdi* وَمِقَ

IV. Muzârî Meçhûl:

Muzâri harfi zamme ile, sondan bir önceki harf ise fetha ile harekelenir, diğerleri aynen kalır [20].

toplanır, toplanıyor يُدَحْرَجُ *kırılır, kırılıyor* يُكْسَرُ

çıkartılır, çıkartılıyor يُسْتَخْرَجُ

V. Muzâri Fiilin Çekimi:

Muzâri fiilin çekiminde kullanılan ekler şunlardır:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ		
يـْ...ُونَ	يـْ...َانِ	يـْ...ُ	الْمُذَكَّرُ	الْغَائِبُ
يـْ...ْنَ	تـْ...َانِ	تـْ...ُ	الْمُؤَنَّثُ	الْغَائِبَةُ
تـْ...ُونَ	تـْ...َانِ	تـْ...ُ	الْمُذَكَّرُ	الْمُخَاطَبُ
تـْ...ْنَ	تـْ...َانِ	تـْ...ِينَ	الْمُؤَنَّثُ	الْمُخَاطَبَةُ
نـْ...ُ	نـْ...ُ	أْ...ُ	الْمُتَكَلِّمُ الْمُذَكَّرُ و الْمُؤَنَّثُ	

20. Muzâri fiilin yapılışı için bk. s. 126.

Muzârî ma'lûmun (يَكْتُبُ = *yazar, yazıyor*) fiilinin çekimi ve siygalarının mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَكْتُبُونَ *yazarlar, yazıyorlar*	يَكْتُبَانِ *ikisi yazar, yazıyor*	يَكْتُبُ *yazar, yazıyor*	اَلْغَائِبُ
يَكْتُبْنَ *yazarlar, yazıyorlar*	تَكْتُبَانِ *ikisi yazar, yazıyor,*	تَكْتُبُ *yazar, yazıyor*	اَلْغَائِبَةُ
تَكْتُبُونَ *yazarsınız, yazıyorsunuz,*	تَكْتُبَانِ *ikiniz yazarsınız, yazıyorsunuz,*	تَكْتُبُ *yazarsın, yazıyorsun,*	اَلْمُخَاطَبُ
تَكْتُبْنَ *yazarsınız, yazıyorsunuz,*	تَكْتُبَانِ *ikiniz yazarsınız, yazıyorsun*	تَكْتُبِينَ *yazarsın, yazıyorsun*	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَكْتُبُ *yazarız yazıyoruz*	نَكْتُبُ *ikimiz yazarız yazıyoruz*	أَكْتُبُ *yazarım, yazıyorum*	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl'ün (يُكْتَبُ = *yazılır, yazılıyor*) fiilinin çekimi ve siygalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يُكْتَبُونَ *yazılırlar, yazılıyorlar*	يُكْتَبَانِ *ikisi yazılır, yazılıyor*	يُكْتَبُ *yazılır, yazılıyor,*	الْغَائِبُ
يُكْتَبْنَ *yazılırlar, yazılıyorlar*	تُكْتَبَانِ *ikisi yazılır, yazılıyor*	تُكْتَبُ *yazılır, yazılıyor*	الْغَائِبَةُ
تُكْتَبُونَ *yazılırsınız, yazılıyorsunuz*	تُكْتَبَانِ *ikiniz yazılırsınız, yazılıyorsunuz,*	تُكْتَبُ *yazılırsın, yazılıyorsun*	الْمُخَاطَبُ
تُكْتَبْنَ *yazılırsınız, yazılıyorsunuz*	تُكْتَبَانِ *ikiniz yazılırsınız yazılıyorsunuz*	تُكْتَبِينَ *yazılırsın yazılıyorsun*	الْمُخَاطَبَةُ
نُكْتَبُ *yazılırız, yazılıyoruz*	نُكْتَبُ *ikimiz yazılırız yazılıyoruz*	أُكْتَبُ *yazılırım, yazılıyorum*	الْمُتَكَلِّمُ

A. Sülâsî Mezîd Fiillerin Çekimi:

Sülâsî mezîd, rubâî mücerred ve rubâî mezîd fiillerin muzâri ma'lûm ve mechûllerinin çekimleri:

1) Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâveli"rubâî" (اَلرُّبَاعِيُّ) bâblar [21]:

a. (إِفْعَالٌ) bâbı: Mâzîsi (أَفْعَلَ)

Mevzûnu: يُكْرِمُ　　Vezni: يُفْعِلُ

Ma'lûm: يُفْعِلُ يُفْعِلَانِ يُفْعِلُونَ ... يُكْرِمُ يُكْرِمَانِ يُكْرِمُونَ ...

Mechûl: يُفْعَلُ يُفْعَلَانِ يُفْعَلُونَ ... يُكْرَمُ يُكْرَمَانِ يُكْرَمُونَ ...

b. (تَفْعِيلٌ) bâbı: Mâzisi (فَعَّلَ)

Mevzûnu: يُعَلِّمُ　　Vezni: يُفَعِّلُ

Ma'lûm: يُفَعِّلُ يُفَعِّلَانِ يُفَعِّلُونَ ... يُعَلِّمُ يُعَلِّمَانِ يُعَلِّمُونَ ...

Mechûl: يُفَعَّلُ يُفَعَّلَانِ يُفَعَّلُونَ ... يُعَلَّمُ يُعَلَّمَانِ يُعَلَّمُونَ ...

c. (مُفَاعَلَةٌ) bâbı: Mâzisi (فَاعَلَ)

Mevzûnu: يُلَاعِبُ　　Vezni: يُفَاعِلُ

Ma'lûm: يُفَاعِلُ يُفَاعِلَانِ يُفَاعِلُونَ ... يُلَاعِبُ يُلَاعِبَانِ يُلَاعِبُونَ ...

Mechûl: يُفَاعَلُ يُفَاعَلَانِ يُفَاعَلُونَ ... يُلَاعَبُ يُلَاعَبَانِ يُلَاعَبُونَ ...

---

21. Muzâri fiil mezîd olsun, mücerred olsun "rubâ'î" (اَلرُّبَاعِيُّ) olduğunda muzâri harfleri zamme ile harekelenir.

أَكْرَمَ ⟵ يُكْرِمُ　　دَحْرَجَ ⟵ يُدَحْرِجُ

Muzâri harfi iki durumda zamme ile harekelenir:

a. Fiil rubâ'î (dört harfli) olup ma'lûm olduğunda:

عَلَّمَ ⟵ يُعَلِّمُ　　دَارَبَ ⟵ يُدَارِبُ　　زَلْزَلَ ⟵ يُزَلْزِلُ

b. Muzâri fiil mechûl olduğunda:

عَلِمَ ⟵ يُعْلَمُ　　اِسْتَكْبَرَ ⟵ يُسْتَكْبَرُ　　أَكْرَمَ ⟵ يُكْرَمُ

2. Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâveli "humâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâblar:

a. (اِنْفِعَالٌ) bâbı: Mâzisi (اِنْفَعَلَ)

	Mevzûnu:		يَنْكَسِرُ		Vezni:	يَنْفَعِلُ
Ma'lûm:	... يَنْكَسِرُونَ	يَنْكَسِرَانِ	يَنْكَسِرُ	... يَنْفَعِلُونَ	يَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلُ
Mechûl: Yoktur [22].	...	...		...	...	...

b. (اِفْتِعَالٌ) bâbı: Mâzisi (اِفْتَعَلَ)

	Mevzûnu:		يَجْتَمِعُ		Vezni:	يَفْتَعِلُ
Ma'lûm:	... يَجْتَمِعُونَ	يَجْتَمِعَانِ	يَجْتَمِعُ	... يَفْتَعِلُونَ	يَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلُ
Mechûl:	... يُجْتَمَعُونَ	يُجْتَمَعَانِ	يُجْتَمَعُ	... يُفْتَعَلُونَ	يُفْتَعَلَانِ	يُفْتَعَلُ

c. (اِفْعِلَالٌ) bâbı: Mâzisi (اِفْعَلَّ)

	Mevzûnu:		يَحْمَرُّ		Vezni:	يَفْعَلُّ
Ma'lûm:	... يَحْمَرُّونَ	يَحْمَرَّانِ	يَحْمَرُّ	... يَفْعَلُّونَ	يَفْعَلَّانِ	يَفْعَلُّ
Mechûl: Yoktur [23]	...	...		...	...	...

Not: (اِفْعَلَّ)'nin muzâri çekiminde "nûnu'n-nisve"lerle birleşince idgâm çözülür, şedde kalkar (تَفْعَلِلْنَ ، يَفْعَلِلْنَ) şeklini alır.

22. Bu bâb mutâvaat (dönüşlük) bildirdiğinden lâzımdır. Bu bakımından bazı sarf kitapla-rında mechûlü yoktur, diye çekimi yapılmamışken, bazı sarf kitaplarında diğer bâblara kıyasla çekimi yapılmıştır. Bk. Mebâdiü'l-arabiyye, IV, çekim tabloları kısmı, s. 2

23. Bu bâb (اِنْفِعَالٌ) gibi lâzımdır. Bu bakımından bazı sarf kitaplarında mechûlü yoktur, diye çekimi yapılmamışken, bazı sarf kitaplarında diğer bâblara kıyasla çekimi yapılmıştır. Bk. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, çekim tabloları kısmı, s. 2

d. (تَفَعُّل) bâbı: Mâzisi (تَفَعَّلَ)

Mevzûnu: يَتَقَبَّلُ Vezni: يَتَفَعَّلُ

Ma'lûm: يَتَفَعَّلُ تَفَعَّلاَنِ تَفَعَّلُونَ ... يَتَقَبَّلُ يَتَقَبَّلاَنِ يَتَقَبَّلُونَ ...

Mechûl: يُتَفَعَّلُ يُتَفَعَّلاَنِ يُتَفَعَّلُونَ ... يُتَقَبَّلُ يُتَقَبَّلاَنِ يُتَقَبَّلُونَ ...

e. (تَفَاعُل) bâbı: Mâzisi (تَفَاعَلَ)

Mevzûnu: يَتَمَارَضُ Vezni: يَتَفَاعَلُ

Ma'lûm: يَتَفَاعَلُ يَتَفَاعَلاَنِ يَتَفَاعَلُونَ ... يَتَمَارَضُ يَتَمَارَضَانِ يَتَمَارَضُونَ ...

Mechûl: يُتَفَاعَلُ يُتَفَعَلاَنِ يُتَفَاعَلُونَ ... يُتَمَارَضُ يُتَمَارَضَانِ يُتَمَارَضُونَ ...

3. Sülâsî mücerred fiile üç harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâbları:

a. (اِسْتِفْعَال) bâbı: Mâzisi (اِسْتَفْعَلَ)

Mevzûnu: يَسْتَخْرِجُ Vezni: يَسْتَفْعِلُ

Ma'lûm: يَسْتَفْعِلُ يَسْتَفْعِلاَنِ يَسْتَفْعِلُونَ ... يَسْتَخْرِجُ يَسْتَخْرِجَانِ يَسْتَخْرِجُونَ ...

Mechûl: يُسْتَفْعَلُ يُسْتَفْعَلاَنِ يُسْتَفْعَلُونَ ... يُسْتَخْرَجُ يُسْتَخْرَجَانِ يُسْتَخْرَجُونَ...

b. (اِفْعِيلاَل) bâbı: Mâzisi (اِفْعَالَّ)

Mevzûnu: يَحْمَارُّ Vezni: يَفْعَالُّ

Ma'lûm: يَفْعَالُّ يَفْعَالاَّنِ يَفْعَالُّونَ ... يَحْمَارُّ يَحْمَارَّانِ يَحْمَارُّونَ ...

Mechûl: Yoktur[24] ... ...

Not: (اِفْعَالَّ) nin muzârisi "nûnu'n-nisve"lerle birleşince idgâm çözülür (şedde kalkar)
(يَفْعَالِلْنَ ، تَفْعَالِلْنَ) şeklini alır.

24. Bu bâb da i'f"iâl (اِفْعِلاَل) bâbı gibidir.

c. (افْعِيعَالٌ) bâbı: Mâzisi (افْعَوْعَلَ)

Mevzûnu: يَحْدَوْدِبُ Vezni: يَفْعَوْعِلُ

Ma'lûm: يَفْعَوْعِلُ يَفْعَوْعِلاَنِ يَفْعَوْعِلُونَ ... يَحْدَوْدِبُ يَحْدَوْدِبَانِ يَحْدَوْدِبُونَ ...

Mechûl: يُفْعَوْعَلُ يُفْعَوْعَلاَنِ يُفْعَوْعَلُونَ ... يُحْدَوْدَبُ يُحْدَوْدَبَانِ يُحْدَوْدَبُونَ ...

d. (افْعِوَّالٌ) bâbı: Mâzisi (افْعَوَّلَ)

Mevzûnu: يَجْلَوِّزُ Vezni: يَفْعَوِّلُ

Ma'lûm:... يَفْعَوِّلُ يَفْعَوِّلاَنِ يَفْعَوِّلُونَ ... يَجْلَوِّزُ يَجْلَوِّزَانِ يَجْلَوِّزُونَ

Mechûl: يُفْعَوَّلُ يُفْعَوَّلاَنِ يُفْعَوَّلُونَ ... يُجْلَوَّزُ يُجْلَوَّزَانِ يُجْلَوَّزُونَ ...

Rubâî Fiiller:
B. Rubâî Mücerred (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ):

(فَعْلَلَةٌ) bâbı: Mâzîsi (فَعْلَلَ)
Mevzûnu: يُدَحْرِجُ Vezni: يُفَعْلِلُ

Ma'lûm: يُفَعْلِلُ يُفَعْلِلاَنِ يُفَعْلِلُونَ ... يُدَحْرِجُ يُدَحْرِجَانِ يُدَحْرِجُونَ ...

Mechûl: يُفَعْلَلُ يُفَعْلَلاَنِ يُفَعْلَلُونَ ... يُدَحْرَجُ يُدَحْرَجَانِ يُدَحْرَجُونَ ...

C. Rubâî Mezîd Fiiller (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) :

1. Rubâî mücerred fiile bir harf ilâveli "humâsî" (الْخُمَاسِيُّ) bâb:

(تَفَعْلُلٌ) bâbı: Mâzisi (تَفَعْلَلَ)

Mevzûnu: يَتَدَحْرَجُ Vezni: يَتَفَعْلَلُ

Ma'lûm: يَتَفَعْلَلُ يَتَفَعْلَلاَنِ يَتَفَعْلَلُونَ ... يَتَدَحْرَجُ يَتَدَحْرَجَانِ يَتَدَحْرَجُونَ ...

Mechûl: Yoktur [25] ... ...

2. Rubâî mücerred fiile iki harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâblar:

a. اِفْعِنْلَالٌ bâbı : Mâzisi (اِفْعَنْلَلَ)

Mevzûnu: يَحْرَنْجِمُ Vezni: يَفْعَنْلِلُ

Ma'lûm:... يَفْعَنْلِلُ يَفْعَنْلِلَانِ يَفْعَنْلِلُونَ ... يَحْرَنْجِمُ. يَحْرَنْجِمَانِ يَحْرَنْجِمُونَ ...

Mechûl: ... يُفْعَنْلَلُ يُفْعَنْلَلُونَ يُفْعَنْلَلُونَ ... يُحْرَنْجَمُ يُحْرَنْجَمَانِ يُحْرَنْجَمُونَ ...

b. (اِفْعِلَّالٌ) bâbı: Mâzisi (اِفْعَلَلَّ)

Mevzûnu: يَقْشَعِرُّ Vezni: يَفْعَلِلُّ

Ma'lûm: ... يَفْعَلِلُّ يَفْعَلِلَّانِ يَفْعَلِلُّونَ ... يَقْشَعِرُّ يَقْشَعِرَّانِ يَقْشَعِرُّونَ ...

Mechûl: ... يُفْعَلَلُّ يُفْعَلَلَّانِ يُفْعَلَلُّونَ ... يُقْشَعَرُّ يُقْشَعَرَّانِ يُقْشَعَرُّونَ ...

Not: (اِفْعِلَّالٌ)'ın ma'lûm muzârisi nûnu'n-nisve ile birleşince şedde öndeki lâma geçer. Muzâri ma'lûmunda (يَفْعَلِّلْنَ ، تَفْعَلِّلْنَ), muzâri mechûlünde ise (يُفْعَلَّلْنَ ، تُفْعَلَّلْنَ) şeklinde gelir.

VI. Muzârî Fiilin Mânâ ve Özellikleri:

1. Geniş zaman bildirir:

Öğrenci dersine çalışır. يَجْتَهِدُ التِّلْمِيذُ

Not: Arapçada "istikbâl" denilince " **geniş zaman** " ve " **istikbâl** " anlaşılır.

2. Hâl (اَلْحَالُ = şimdiki zaman) bildirir:

Hâlid kardeşini görüyor. يَرَى خَالِدٌ أَخَاهُ

3. Muzâri fiilin başına (قَدْ) gelirse, azlık (اَلتَّقْلِيلُ) veya yaklaştırma (اَلتَّقْرِيبُ) bildirir:

bazan doğru söyler قَدْ يَصْدُقُ — *dövebilir* قَدْ يَضْرِبُ

25. Bu bâb da (اِنْفِعَالٌ) gibi mutâvaat (dönüşlülük) bildirdiğinden lâzımdır.

4. Muzâri fiil (كَانَ)'nin haberi olarak gelirse, hâlin (şimdiki zamanının) veya geniş zamanın hikâyesini ifâde eder:

Adam evine gidiyordu veya giderdi. كَانَ الرَّجُلُ يَذْهَبُ إِلَى بَيْتِهِ

Kedi yatakta uyuyordu veya uyurdu. كَانَ الْقِطُّ يَنَامُ فِي الْفِرَاشِ

5. Muzâri fiilin başına (س) gelince (yakın), (سَوْفَ) gelince (uzak) istikbâli bildirir.

Çocuk kitabı (hemen) okuyacak. سَيَدْرُسُ الْوَلَدُ الْكِتَابَ
(sonra) yazacak سَوْفَ يَكْتُبُ

Not: a. Normal muzâri istikbâl mânâsına da gelir:

Amca! ben bunu yapacağım (yaparım). يَا عَمِّي ! أَفْعَلُ هَذَا .

b. İstikbâl (اِسْتِقْبَالُ = gelecek zaman) ileride geniş bir şekilde anlatılacaktır:

6. Muzâri fiil marife isimden sonra gelir de, marife ismin durumunu açıklarsa hâl olur:

Kardeşin gülerek gitti. ذَهَبَ أَخُوكَ يَضْحَكُ

Çocuk ağlayarak geldi. جَاءَ الْوَلَدُ يَبْكِي .

7. Muzâri fiil, (لَمْ) ile menfi (olumsuz) olur; bu durumda kendinden önceki marife ismin durumunu açıklarsa, başında vâv (و) bulunsun veya bulunmasın hâl olur:

Zeyd çalışmadan geldi. جَاءَ زَيْدٌ وَلَمْ يَدْرُسْ (= جَاءَ زَيْدٌ لَمْ يَدْرُسْ) .

Öğrenci (ders) çalışmadın uyudu.. نَامَ التِّلْمِيذُ وَلَمْ يَدْرُسْ (نَامَ التِّلْمِيذُ لَمْ يَدْرُسْ)

Not: (لَمْ) ile menfi hallerde umûmiyetle vavlı gelir.

8. Muzâri "mâ" (مَا) veya "lâ" (لَا) ile menfi (olumsuz) olur, marife isimden sonra gelip, onun durumunu açıklarsa hâl olur:

Asker, düşmanları korkmadığı halde saldırdı. هَجَمَ الْجَيْشُ مَا يَخَافُ الأَعْدَاءُ

Not: "Mâ" (مَا) veya "lâ" (لاَ) ile menfi (olumsuz) olan muzârilerin önlerine umûmiyetle "vâv-ı hâliye" gelmez.

9. Muzâri fiil bazı durumlarda mâzî mânâda da kullanılır:

Bunu niçin yaptın (yapıyorsun)? لِمَاذَا تَفْعَلُ هٰذَا ؟

Not: Bu tip ifâdeye Türkçede de rastlanır. Daha çok soru şeklinde kullanılır. Öncelikle mahkemede veya karakolda "Bunu niçin yaptın?" yerine "Bunu niçin yapıyorsun?" diye mâzî yerine muzâri kullanıldığı görülür.

10. Hikâye veya masallarda peş peşe gelen muzâri fiiller umûmiyetle "hâlin hikâyesi" bazan da "geniş zamanın hikâyesi" ifâde ederler.

Hırsız rüyasında kaçıyordu. . يَفِرُّ اللِّصُّ فِى نَوْمِهِ

Bunların dışında başka özellikleri varsa da yeri geldikçe bahsedilecektir.

VII. Muzâri Fiilin Menfisi (Olumsuzu):

A. Muzâri fiilin evveline (مَا) gelince **Nefy-i hâl** (نَفْيُ الْحَالِ = şimdiki zamanın olumsuzu) olur:

okumuyor مَا يَقْرَأُ *bilmiyor* مَا يَعْلَمُ

B. Muzâri fiilin evveline (لاَ) gelince muzârinin menfisi **Nefy-i istikbal** (نَفْيُ الاِسْتِقْبَالِ = gelecek ve geniş zamanın olumsuzu) olur:

sormaz, sormayacak لاَ يَسْأَلُ *anlamaz, anlamayacak* لاَ يَفْهَمُ

Not: Çok defa (مَا) ile (لاَ) birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar.

C. Muzâri fiilin evveline (لَنْ) gelince sonunu nasbeder ve mânâsını **Te'kîd-i nefy-i istikbâl** حَرْفُ تَأْكِيدِ نَفْيٍ وَ نَصْبٍ وَ اسْتِقْبَالٍ = gelecek zamanın te'kidli menfisini, olumsuzun) i yapar [26]:

asla kabul etmeyecek لَنْ يَقْبَلَ *asla açmayacak* لَنْ يَفْتَحَ

---

26. Bazı gramercilere göre, (لَنْ) " nefy lâ" (لاَ)'sı ile "en-i masdariyye" (أَنْ)' birleşmesinden meydana gelmiştir. Bk. Cami'ud-durûs, II,174; Edatlar

Not: 1. (لَنْ) Türkçede "*hiç, kesinlikle, asla, elbette, hiçbir zaman olmayacak*" anlamlarında tercüme edilir.

Cimri asla cömert olmayacaktır. . لَنْ يَجُودَ الْبَخِيلُ

2. (لَنْ) dua mânâsında da kullanılır. [27]

Allah fakirin yardımcısı olsun ! . لَنْ يَزَالَ اللّٰهُ نَصِيرَ الْفَقِيرِ

3. Çoğu defa (لَنْ), normal istikbâlin olumsuzunu yapmak için kullanılır.

Kediyi dövmeyeceğim. . لَنْ أَضْرِبَ الْقِطَّ

4. Bazı gramerciler (لَنْ) ile te'kîd lâmlı ve te'kîd nûnlu muzârilerin olumsuzunun yapıldığını söylemişlerdir.

Muhakkak kardeşine yardım edeceksin. . لَتَنْصُرَنَّ أَخَاكَ

Asla kardeşine yardım etmeyeceksin. . لَنْ تَنْصُرَ أَخَاكَ

Not: (لَنْ) mensûb muzâri ve edatlar kısmında tekrar anlatılacaktır:

D. Muzâri fiilin evveline (لَمْ) gelirse muzâri fiili cezmeder, muzârinin mânâsını mâzî menfiye çevirir. **Cahd-i mutlak** (اَلنَّفْيُ الْمُطْلَقُ أَوِ الْجَحْدُ الْمُطْلَقُ):

işitmedi (= مَا سَمِعَ) لَمْ يَسْمَعْ   *yıkamadı* (= مَا غَسَلَ) لَمْ يَغْسِلْ

Not: 1. (لَمْ) ile yapılan menfi, (مَا) getirmekle yapılan menfiden daha kuvvetlidir.

2. (لَمْ) ile yapılan menfi, (قَدْ)'lı mâzî fiilin menfisidir, denilmektedir:

gerçekte yapmadı لَمْ يَفْعَلْ ⟵ *muhakkak yaptı* قَدْ فَعَلَ

E. Muzâri fiilin başına (لَمَّا) gelince (لَمْ) gibi onu cezm eder ve mânâsını mâzîye çevirerek söyleniş zamanına kadar fiilin belirttiği işin olmadığını bildirir. **Cahd-i müstagrak** (اَلنَّفْيُ الْمُسْتَغْرَقُ أَوِ الْجَحْدُ الْمُسْتَغْرَقُ) :

şimdiye kadar bakmadı . (لَمَّا يَنْظُرْ = لَمْ يَنْظُرْ بَعْدُ = مَا نَظَرَ بَعْدُ = مَا نَظَرَ حَتَّى الآنَ)

27. el-Mu'cemu'l-vasît, II,847; Raid, s. 1299; Edatlar .

لَمَّا يَجِدْ (= لَمْ يَجِدْ بَعْدُ = مَا وَجَدَ بَعْدُ =مَا وَجَدَ حَتَّى الآنَ) . *şimdiye kadar bulamadı*

Not: 1. (لَمَّا)'da "*henüz*" mânası olduğundan kendisine "*cahd-ı müstağrak*" denilmeştir. Türkçede; "*hâlâ, henüz, daha, şimdiye kadar, henüz olmadı, hiç olmadı, şu ana kadar olmadı*" gibi mânalarla tercüme edilir.

2. Muzâri fiili cezmeden ve harf olan (لَمَّا) ile zarf olan ve cümleye muzaf olan (لَمَّا)'yı karıştırmamak lâzımdır. Bilindiği gibi cezmeden (لَمَّا) dan sonra muzâri, cümleye muzâf olan (لَمَّا)'dan sonra ise mâzi fiil gelir. (Bk. Edatlar)

وَصَلْنَا إِلَى آنْقَرَة وَ لَمَّا نَدْخُلْهَا . . *Ankara'ya vardık, henüz içine girmedik*

لَمَّا ذَهَبَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ دَخَلَ الصَّفَّ . *Okula gelince sınıfa girdi.*

3. (لَمَّا)'nın (لَم)'den farkı [28]:

a. (لَم) şart edatları ile kullanılmasına rağmen, (لَمَّا) kullanılmaz:

(إِنْ لَمْ تَقُمْ) denilir; (إِنْ لَمَّا تَقُمْ) denilmez.

b (لَم)'in olumsuzluğunda fiilin gerçekleşmesi beklenmez. (لَمَّا)'nın olumsuzluğunda ise fiilinin gerçekleşmesi beklenebilir.

c. Duruma göre (لَمَّا)'nin fiilinin hazfedilmesine rağmen (لَم)'in fiili hazfedilmez:

(هَلْ ذَهَبْتَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ ؟) diyene (لَمَّا) "*henüz*"le cevap verilebilir. Takdiri (لَمَّا أَذْهَبْ = *Henüz gitmedim.*) şeklindedir.

(هَلْ ذَهَبْتَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ ؟) diyene (لَم) diye cevap verilmez.

VIII. İSTİKBÂL (الاِسْتِقْبَالُ):

A. Târifi ve Çekimi:

Bir işin gelecek zamanda yapılacağını bildiren fiildir. Arapçada "istikbâl" (الاِسْتِقْبَالُ = gelecek zaman) muzâriden yapılır.

---

28. Müncid, s. 733; el-Mu'cemu'l-vasît, II,846; Edatlar.

Bunun için muzâri fiilin başına "**sin**" (س) ve "**sevfe**" (سَوْفَ) getirilir, çekiminde hiç bir değişiklik yapılmaz.

1. "**Sin**" (س) muzâri fiilin başına gelince, yakın geleceği ifâde eder:

سَيَكْتُبُونَ	سَيَكْتُبَانِ	سَيَكْتُبُ
(yakında, hemen) yazacaklar	*ikisi yazacak*	*yazacak*

2. "**Sevfe**" (سَوْفَ) muzâri fiilin başına gelince, uzak geleceği ifâde eder:

سَوْفَ يَكْتُبُونَ	سَوْفَ يَكْتُبَانِ	سَوْفَ يَكْتُبُ
(ileride, daha sonra) azacaklar	*ikisi yazacak*	*yazacak*

Mechûlleri de aynen malûmları gibidir:

سَيُكْتَبُونَ	سَيُكْتَبَانِ	سَيُكْتَبُ
(yakında, hemen) yazılacaksınız	*ikiniz yazılacaksınız*	*yazılacak*
سَوْفَ يُكْتَبُونَ	سَوْفَ يُكْتَبَانِ	سَوْفَ يُكْتَبُ
(ilerde, daha sonra) yazılacaksınız	*ikiniz yazılacaksınız*	*yazılacak*

"Sin" (س)'li istikbâl (gelecek zaman)'in çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَيَكْتُبُونَ	سَيَكْتُبَانِ	سَيَكْتُبُ	اَلْغَائِبُ
سَيَكْتُبْنَ	سَتَكْتُبَانِ	سَتَكْتُبُ	اَلْغَائِبَةُ
سَتَكْتُبُونَ	سَتَكْتُبَانِ	سَتَكْتُبُ	اَلْمُخَاطَبُ
سَتَكْتُبْنَ	سَتَكْتُبَانِ	سَتَكْتُبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سَنَكْتُبُ	سَنَكْتُبُ	سَأَكْتُبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

"Sevfe" (سَوْفَ)'li istikbâl (gelecek zaman)'in çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَوفَ يَكْتُبُونَ	سَوفَ يَكْتُبَانِ	سَوْفَ يَكْتُبُ	اَلْغَائِبُ
سَوفَ يَكْتُبْنَ	سَوفَ تَكْتُبَانِ	سَوفَ تَكْتُبُ	اَلْغَائِبَةُ
سَوفَ تَكْتُبُونَ	سَوفَ تَكْتُبَانِ	سَوفَ تَكْتُبُ	اَلْمُخَاطَبُ
سَوفَ تَكْتُبْنَ	سَوفَ تَكْتُبَانِ	سَوفَ تَكْتُبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سَوفَ نَكْتُبُ	سَوْفَ نَكْتُبُ	سَوْفَ أَكْتُبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

B. İstikbâlin Menfîsi (Olumsuzu):

1. Muzâri fiilin başına (لَنْ) getirmekle yapılır [29]:

لَنْ يَكْتُبَ — *yazmayacak*

لَنْ يَكْتُبَا — *ikisi yazmayacak*

لَنْ يَكْتُبُوا — *yazmayacaklar*

2. Bazan da (لاَ) getirmekle yapılır:

لاَ يَكْتُبُ — *yazmayacak*

لاَ يَكْتُبَانِ — *ikisi yazmayacak*

لاَ يَكْتُبُونَ — *yazmayacaklar*

Not: 1. (لَنْ) muzâri fiili nasbeder.

29. a. (لَنْ)'nin özellikleri için bk. s. 59; Câmi'u'd-durûs, II,174; Nahiv, Mansûb muzâriler; Edatlar;

b. Arapça gazetelerede ve konuşmada istikbâlin olumsuzu için (سَوْفَ) 'den sonra (لاَ) veya (لَنْ) getirilmektedir:.

yazmayacak سَوْفَ لاَ يَكْتُبُ (= سَوْفَ لَنْ يَكْتُبَ)

Not: Önüne (سَوْفَ لاَ) gelen muzârinin çekimi normal muzâri gibidir. Önüne (سَوْفَ لَنْ) gelen muzârının çekimi ise (لَنْ)'li muzârinin çekimi gibidir. Cami'u'd-durûs, III, 265; Edatlar;

(لَنْ) ile muzâri fiilin çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لَنْ يَكْتُبُوا	لَنْ يَكْتُبَا	لَنْ يَكْتُبَ	الْغَائِبُ
لَنْ يَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	الْغَائِبَةُ
لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	الْمُخَاطَبُ
لَنْ تَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبِي	الْمُخَاطَبَةُ
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ أَكْتُبَ	الْمُتَكَلِّمُ

2. (لاَ) muzâri fiilin i'râbına tesir etmez.

(لاَ) ile muzâri fiilin çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لاَ يَكْتُبُونَ	لاَ يَكْتُبَانِ	لاَ يَكْتُبُ	الْغَائِبُ
لاَ يَكْتُبْنَ	لاَ تَكْتُبَانِ	لاَ تَكْتُبُ	الْغَائِبَةُ
لاَ تَكْتُبُونَ	لاَ تَكْتُبَانِ	لاَ تَكْتُبُ	الْمُخَاطَبُ
لاَ تَكْتُبْنَ	لاَ تَكْتُبَانِ	لاَ تَكْتُبِينَ	الْمُخَاطَبَةُ
لاَ نَكْتُبُ	لاَ نَكْتُبُ	لاَ أَكْتُبُ	الْمُتَكَلِّمُ

IX. Muzâriyi Zaman Bakımından Hâle Çeviren Edatlar:

A. "Mâ-i nâfiye" (مَا):

Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. . وَ مَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا

B. "İn-i nâfiye" (إِنْ):

Ben ıslâhtan başka bir şey arzu etmem. إِنْ أُرِيدُ إِلاَّ الإِصْلاَحَ

C. "Leyse" (لَيْسَ):

(Şu anda) olanlardan başkasını söylemiyorum. لَسْتُ أَقُولُ إِلاَّ الْوَاقِعَ

D. "Lâm-ı ibtidâiyye" (لَ):

Onu götürmeniz muhakkak ki beni üzüyor. . انِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ

E. "el-âne" (الآنَ) v.s.:

Şu anda (yahut şu saatte) gidiyorum. . الآنَ أَذْهَبُ

X. Muzâriye istikbâle çeviren edatlar:

A. Sîn (س):

O zulmedenler yakında bilecekler. سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

B. Sevfe (سَوْفَ):

Tenbelliğinden dolayı pişman olacaksın. سَوْفَ تَنْدَمُ عَلَى كَسَلِكَ

C. Len (لَنْ):

Tenbel elbette başaramaz. . لَنْ يَنْجَحَ الْكَسُولُ

D. İki fiili muzâriyi cezmeden şart edatları:

Yolcu olursan Allah seni korur. . إِنْ تُسَافِرْ فَاللَّهُ يَكْلَؤُكَ بِرِعَايَتِهِ

Not: Yurakıda da belirtildiği gibi, Arapçada geniş zaman istikbâl sayılır:

E. Te'kîd nûn (ن)'ları:

Herhalde zindana atılacak ve her hâlde zillete uğrayanlardan olacaktır. (Yûsuf, 32) لَيُسْجَنَنَّ وَ لَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ .

Not: (وَلَيَكُونًا)'nin sonundaki tenvîn ("en-nûnu'l-müekkedetu'l-hafîfe" اَلنُّونُ الْمُؤَكَّدَةُ الْخَفِيفَةُ)'dur. Bk. s. 368

F. Tereccî edâtı:

Maksadıma ereceğimi umuyorum. لَعَلِّي أَبْلُغُ قَصْدِي .

G. Fiil-i muzâri taleb mânasını taşıdığı zaman istikbâl ifâde eder:

Allah sana merhamat etsin. يَرْحَمُكَ اللّٰهُ

Not: Türkçede hâl, şimdiki zamanı; muzâri, geniş zamanı; istikbâlse gelecek zamanı ifâde eder. Yukarıdaki misâllerde ise "muzâriyi zaman bakımından hâle çeviren maddelerdeki tercümelere bakıldığında hem şimdiki zamana hem de geniş zamana rastlanmaktadır. Yine yukarıdaki misâllerde "muzâriyi istikbâle çeviren edatların tercümelerine bakıldığında hem gelecek zamana hem geniş zamana hem de şimdiki zamana rastlanmaktadır. Bu duruma bakıpta Türkeçeye göre değerlendirerek "Bu hâldir, istikbâl değildir." denilemez. Her lisân kendi özellikleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

XI. Muzâriyi Mâziye Çeviren Edatlar:

A. "Lem" (لَمْ) :

Ali dersini yazmadı. لَمْ يَكْتُبْ عَلِيٌّ دَرْسَهُ .

B. "Lemmâ" (لَمَّا) :

Ali henüz dersini ezberlemedi. لَمَّا يَحْفَظْ عَلِيٌّ دَرْسَهُ

C. "Rubbemâ" (رُبَّمَا):

Senin için hayırlı olanı çoğu kez hoşlanmadın. رُبَّمَا تَكْرَهُ مَا فِيهِ الْخَيْرُ لَكَ

Not: Bu edatlar için bk. Edatlar

XII. Muzâri Fiilin İ'râbı:

Muzâri fiil mu'rabdır, yani merfû, mansûb ve meczûm olabilir:

Ali, (asla) yazmayacak. لَنْ يَكْتُبَ عَلِيٌّ . *Ali yazdı.* يَكْتُبُ عَلِيٌّ .

Ali yazmadı. لَمْ يَكْتُبْ عَلِيٌّ .

Muzâri fiilin 14 siygası üç gurupta toplanır:

1. Müfred siygalar,

2. Nûn'lu siygalar,

3. Mebnî siygalar.

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
2	2	1	الْغَائِبُ
3	2	1	الْغَائِبَةُ
2	2	1	الْمُخَاطَبُ
3	2	2	الْمُخَاطَبَةُ
1		1	الْمُتَكَلِّمُ

a. Muzârinin beş siygasına "müfred siyga" denilir. Bu siygalar yukarıdaki (1) rakamı ile gösterilmiştir.

Bunlar: نَفْعَلُ ، أَفْعَلُ ، تَفْعَلُ ، يَفْعَلُ siygalarıdır.

Not: 1. (تَفْعَلُ) iki siygayı içine alır. Birincisi müfred gâibe, ikincisi ise müfred muhâtab siygasıdır.

2. (نَفْعَلُ) siygası mânâ bakımından cemi siyga ise de sarf yönünden (yapılışı bakımından) müfred siygalara benzediği için müfred siyga kabul edilmiştir.

b. Muzârinin yedi siygasına da "nûn'lu siyga" veya "**el-ef'alu'l-hamse**" (الأفْعَالُ لخَمْسَةُ) denilir. Bu siygalar yukarıdaki tabloda (2) rakamı ile gösteril-mişir.

Bunlar: تَفْعَلِينَ ، تَفْعَلُونَ ، تَفْعَلاَنِ ، يَفْعَلُونَ ، يَفْعَلاَنِ siygalarıdır.

Not: (تَفْعَلاَنِ), tesniye gâibe, tesniye muhâtab ve tesniye muhâtaba olmak üzere üç siygayı içine almaktadır.

c. Muzârinin "nûnu'n-nisve" ile birleşen iki siygası da mebnidir. Bu siygalar da (3) rakamı ile gösterilmiştir.

Bunlar: تَفْعَلْنَ ، يَفْعَلْنَ siygalardır.

Yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi muzâri fiilin i'rabı:

Merfû olur.

Mansûb olur.

Meczûm olur.

A. Merfû muzâri: Önünde nasb ve cezm edatı bulunmayan muzâri fiildir.

Sâlim fiiller raf hâllerinde:

a. Müfred siygalar zammeli olur.

b. Nûn'lu siygaların nûn'ları düşmez.

c. Mebnî siygalarda i'râb alameti görülmeyeceğinden mahallî i'râbla i'râblanır (mahallen merfû olur).

Merfû muzârinin çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ	الْغَائِبُ
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	الْغَائِبَةُ
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ	الْمُخَاطَبُ
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	الْمُؤَنَّثُ
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	أَكْتُبُ	الْمُتَكَلِّمُ

B. Mansûb muzâri: Önünde nasb edatı bulunan muzâri fiildir.

Sâlim fiillerin nasb hâllerinde:

a. Müfred siygalar fethalı olur.

b. Nûn'lu siygaların nûn'ları düşer.

c. Mebni siygalarda i'râb alâmeti görülmeyeceğinden mahallî i'râbla i'râblanır (mahallen mansûb olur).

Mansûb muzârinin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَنْ يَكْتُبُوا	لَنْ يَكْتُبَا	لَنْ يَكْتُبَ	اَلْغَائِبُ
لَنْ يَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	اَلْغَائِبَةُ
لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبَ	اَلْمُخَاطَبُ
لَنْ تَكْتُبْنَ	لَنْ تَكْتُبَا	لَنْ تَكْتُبِي	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ نَكْتُبَ	لَنْ أَكْتُبَ	اَلْمُتَكَلِّمُ

C. Meczûm muzâri: Önünde cezm edatı bulunan muzâri fiildir.

Sâlim fiillerin cezm hâllerinde:

a. Müfred siygalar sâkin(cezimli) olur.

b. Nûn'lu siygaların nûn'ları düşer.

c. Mebnî siygalarda i'râb alâmeti görülmeyeceğinden mahalli i'râbla i'râblanır (mahallen meczûm olur).

Meczûm muzâri fiilin çekimi:

	الْمُفْرَدُ	التَّثْنِيَةُ	الْجَمْعُ
الْغَائِبُ	لَمْ يَكْتُبْ	لَمْ يَكْتُبَا	لَمْ يَكْتُبُوا
الْغَائِبَةُ	لَمْ تَكْتُبْ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ يَكْتُبْنَ
الْمُخَاطَبُ	لَمْ تَكْتُبْ	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبُوا
الْمُخَاطَبَةُ	لَمْ تَكْتُبِي	لَمْ تَكْتُبَا	لَمْ تَكْتُبْنَ
الْمُتَكَلِّمُ	لَمْ أَكْتُبْ	لَمْ نَكْتُبْ	لَمْ نَكْتُبْ

Not: 1. Muzâri fiil iki durumda mebnî olur:

a. Nûnu'n-nisve ile birleştiğinde sükûn üzere mebnidir.

bilirler, biliyorlar (müe.) يَعْلَمْنَ

ikrama edersiniz, ediyorsunuz (müe.) تُكْرِمْنَ

b. Te'kîd nûnları ile birleşince fetha üzerine mebni olur:

elbette okumayacak لَيَقْرَأَنْ *muhakkak açacak* لَيَفْتَحَنَّ

2. Aksâm-ı seb'aya göre muzâri fiillerin i'râbından yeri geldikçe bahsedilecektir.

KAYNAKLAR:

Şuzûru'z-zeheb, s. 160; *Evzahu'l-mesâlik*, IV,141; *Câmi'u'd-durûs*, I,216; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,8; *en-Nahvu'l-vâdih* (ilk.), I,57; II,28; *Katru'n-nedâ*, s. 34,57; *el-Müntehâb*, s. 27; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah), s. 1,147; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.) IV,55; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 40; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 39; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 25,110; Wright , I,60; II,64,199,364; Caspari, s. 45; Blachère, s. 43.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİR (الامر)

Bir şeyin olmasını veya yapılmasını istemektir.Emri, karşımızda bulunan (muhatab)a veriyorsak " **emr-i hâzır** " (أَمْرُ الْحَاضِرِ)[30], karşımızda olmayan (gâib) a veriyorsak " **emr-i gâib** " (أَمْرُ الْغَائِبِ)[31] denir.

I. Emr-i hâzır (أَمْرُ الحَاضِرِ):

A. Yapılışı:

Emr-i hâzır, muzâri (mâ'lum) fiilin muhâtab (müzekker) ve muhataba (müennes) olmak üzere altı siygasından yapılır. Bu altı siyganın başındaki muzâri harfi olan tâ (ت)'lar atılır. Atılan muzâri harflerinden sonraki harfler sakinse, başlarına elif getirilir, eğer sâkin değilse elif getirilmeksizin harfin harekesiyle harekelenir:

دَخَلَ ← يَدْخُلُ ← أُدْخُلْ

عَلَّمَ ← يُعَلِّمُ ← عَلِّمْ

اِسْتَخْرَجَ ← يَسْتَخْرِجُ ← اِسْتَخْرِجْ

تَدَحْرَجَ ← يَتَدَحْرَجُ ← تَدَحْرَجْ

1. Emir fiil yapılırken siygaların sonundaki değişiklikler:

a. Müfred müzekker siyganın sonu sükûn (cezim)'lenir[32]:

konuş ! تَكَلَّمْ ← تَتَكَلَّمُ   *bil !* اِعْلَمْ ← تَعْلَمُ

---

30. (أَمْرُ الحَاضِرِ)'ı (الأَمْرُ الْحَاضِرُ) şekillerinde yazmak ve okumak mümkündür.

31. (أَمْرُ الْغَائِبِ)'i (الأَمْرُ الْغَائِبُ) şekillerinde yazmak ve okumak mümkündür

32. Fiilin son harfi illetli ise düşer:

unut! إِنْسَ ← تَنْسَى   *at!* إِرْمِ ← تَرْمِي

b. Nûn'lu siygaların nûnları düşer:

gidiniz ! اذْهَبَا *ikiniz biliniz !* اعْلَمَا

giriniz ! أُدْخُلُوا *bak ! (müe.)* أُنْظُرِي

c. Cem-i müennes siyga mebni olduğu için değişiklik olmaz:

yuvarlayınız (müe.) دَحْرِجْنَ *dövünüz (müe.)* اضْرِبْنَ

2. Atılan muzâri harflerinden sonraki harfler sâkin ise önlerine getirilen elifin harekesi:

a) Sülâsî mücerred fiillerde aynu'l-fiili zammeli olan fiillerde zamme ile, fethalı ve kesralı olan fiillerde ise kesra ile harekelenir. Başka bir deyişle birinci ve beşinci bâblarda zamme ile; ikinci, üçüncü, dördüncü ve altıncı bâblarda ise kesra ile harekelenir:

in ! اِنْزِلْ ← تَنْزِلُ *aç !* افْتَحْ ← تَفْتَحُ

terket ! أُتْرُكْ ← تَتْرُكُ

b) Mâzîsi elifle başlayan mezîd fiillerin -"if'âl" (إِفْعَالٌ) bâbı hâriç- emr-i hâzırlarındaki elifler kesra ile harekelenir:

kesil ! اِنْقَطِعْ *kazan !* اِكْتَسِبْ *çıkar !* اِسْتَخْرِجْ

c) "İf'âl" (إِفْعَالٌ) bâbının muzârisi yapılırken atılan fethalı hemze emr-i hâzır yapılırken tekrar getirilir:

yaptır ! أَفْعِلْ ← تُفْعِلُ ← أَفْعَلَ

ikrâm et ! أَكْرِمْ ← تُكْرِمُ ← أَكْرَمَ

B. Emr-i hâzırın Çekimi

Emr-i hâzırın çekiminde kullanılan ekler:

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	...	...َا	...ُوا
اَلْمُؤَنَّثُ	...ِي	...َا	...ْنَ

Emr-i hâzırın çekimi ve siygalarının mânâları:

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	أُكْتُبْ *yaz*	أُكْتُبَا *ikiniz yazınız*	أُكْتُبُوا *yazınız*
اَلْمُؤَنَّثُ	أُكْتُبِي *yaz*	أُكْتُبَا *ikiniz yazınız*	أُكْتُبْنَ *yazınız*

Not: Emr-i hâzırın müfred müzekker siyganın fâili muzmar müstetir (gizli) (أَنْتَ), her iki tesniyede muzmar bâriz "tesniye elif" (ا)'i, cem-i müzekker siygada "cem-i vâv" (و)'ı, müfred müennes siygada "muhâtaba yâ" (ي)'sı, cem-i müennes siygada ise "nûnu'n-nisve" (ن = müenneslik nûnu)'dur.

1. Sülâsî mücerred (اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ) emr-i hâzırlarının vezin ve mevzûnları:

a) Birinci bâb: Vezni (أُفْعُلْ); Mevzûnu (أُكْتُبْ);

b) İkinci bâb: Vezni (اِفْعِلْ); Mevzûnu (اِنْزِلْ);

c) Üçüncü bâb: Vezni (اِفْعَلْ); Mevzûnu (اِذْهَبْ);

d) Dördüncü bâb: Vezni (اِفْعَلْ); Mevzûnu (اِعْلَمْ);

e) Beşinci bâb: Vezni (اُفْعُلْ); Mevzûnu (اُكْرُمْ);

f) Altıncı bâb: Vezni (اِفْعِلْ); Mevzûnu (اِحْسِبْ).

2. Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâveli "rubâ'î" (اَلرُّبَاعِيُّ) bâblar:

a) (إِفْعَالٌ) bâbı: Vezni (اَفْعِلْ); Mevzûnu (اَكْرِمْ);

b) (تَفْعِيلٌ) bâbı: Vezni (فَعِّلْ); Mevzûnu (عَلِّمْ);

c) (مُفَاعَلَةٌ) bâbı: Vezni (فَاعِلْ); Mevzûnu (لاَعِبْ).

3. Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâveli "hümâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِنْفِعَالٌ) bâbı: Vezni (اِنْفَعِلْ); Mevzûnu (اِنْكَسِرْ);

b) (اِفْتِعَالٌ) bâbı: Vezni (اِفْتَعِلْ); Mevzûnu (اِجْتَمِعْ);

c) (اِفْعِلاَلٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَلِلْ = اِفْعَلَّ); Mevzûnu (اِحْمَرِرْ = اِحْمَرَّ);

d) (تَفَعُّلٌ) bâbı: Vezni (تَفَعَّلْ); Mevzûnu (تَقَبَّلْ);

e) (تَفَاعُلٌ) bâbı: Vezni (تَفَاعَلْ); Mevzûnu (تَمَارَضْ);

4. Sülâsî mücerred fiile üç harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِسْتِفْعَالٌ) bâbı: Vezni (اِسْتَفْعِلْ); Mevzûnu (اِسْتَخْرِجْ);

b) (اِفْعِيلاَلٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَالِلْ = اِفْعَالَّ); Mevzûnu (اِحْمَارِرْ = اِحْمَارَّ)

c) (اِفْعِيعَالٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَوْعِلْ); Mevzûnu (اِحْدَوْدِبْ);

d) (اِفْعِوَّالٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَوِّلْ); Mevzûnu (اِجْلَوِّذْ).

5. Rubâ'î mücerred (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ):

Vezni (فَعْلَلَ); Mevzûnu (دَحْرَجَ).

6. Rubâ'î mezîd fiiller (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) :

7 Rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâveli "humâsî" (الْخُمَاسِيُّ) bâbı:

تَفَعْلُلٌ babı: Vezni (تَفَعْلَلَ); Mevzûnu (تَدَحْرَجَ).

b) Rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâveli " **südâsî** " (اَلسُّدَاسِيُّ) bâbı:

a. (اِفْعِنْلَالٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَنْلَلَ); Mevzûnu (اِحْرَنْجَمَ);

b. (اِفْعِلَّالٌ) bâbı: Vezni (اِفْعَلَلَّ = اِفْعَلَّلَ);Mevzûnu (اِقْشَعَرَّ=اِقْشَعْرَرَ).

Not: 1. Bazı gramer kitaplarında muhâtab altı siyganın başına "lâmu'l-emr" (لِ)[33] getirilerek de emr-i hâzır yapıldığı görülmektedir. Ancak bu şekil pratikte kullanılmaz[34]:

Muhâtab altı siyganın başına lâmu'l-emr getirerek şöyle bir çekim tablosu yapılabilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لِتَكْتُبُوا *yazınız*	لِتَكْتُبَا *ikiniz yazınız*	لِتَكْتُبْ *yaz*	اَلْمُذَكَّرُ
لِتَكْتُبُوا *yazınız*	لِتَكْتُبَا *ikiniz yazınız*	لِتَكْتُبِي *yaz*	اَلْمُؤَنَّثُ

2. Başına "hemze" (أ) gelmeyen emr-i hâzırlar:

a. Ecveflerin emr-i hâzırları;

33. Lâmu'l-emr (لَامُ الأَمْرِ) Bk. Câmiu'd-durûs, II,190; Minhâc. s. 91,104,297; Nahiv, Meczûm muzâriler; Edatlar

34. Emr-i hâzırın lâmu'l-emrle yapılması için Bk. Câmiu'd-durûs, II,190; Mebâdiu'l-arabiyle, IV,12; Muntehab, s. 592; en-Nahvu'l-vâdıh, II,60; Edatlar

b. Dördüncü ve beşinci bâb hâriç vâvlı misâllerin emr-i hâzırları;

c. Lefîf-i mefrûklardan ikinci ve altıncı bâblardan gelen fiillerin emr-i hâzırları (dördüncü bâb hâriç);

d. Tef'îl (تَفْعِيل) bâbının emr-i hâzırı;

e. Mufâale (مُفَاعَلَة) bâbının emr-i hâzırı;

f. Tefaul (تَفَعُّل) bâbının emr-i hâzırı;

g. Tefâ'ul (تَفَاعُل) bâbının emr-i hâzırı;

h. Rubâî mücerredin (فَعْلَلَة) emr-i hâzırı;

i. Tefâ'lül (تَفَعْلُل) bâbının emr-i hâzırı;

3. Muzâri fiillerin idgâm (şeddesi) çözülürse muzâaf fiilin başına "hemze" (أ) gelir, çözülmezse gelmez:

أُمْدُدْ مُدَّ

C. Emr-i hâzırın mechûlünün yapılışı, çekimi ve siygalarının mânâları:

1.Muzâri mechûl muhâtab ve muhâtaba altı siyganın başına lâmu'l-emr (لِ) getirilmekle yapılır.

a. Lâmu'l-emr muzâri fiili cezm ettiği için müfred müzekker siyganın son harfi sükûn (cezm) olur.

b. Nûn'lu siygaların nûn'ları düşer.

c. Cem-i müennes siyga mebni olduğu için değişiklik olmaz.

2. Emr-i hâzırın meçhûlünün çekimi ve siygalarının mânâları:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
لِتُكْتَبُوا *yazılınız*	لِتُكْتَبَا *ikiniz yazılınız*	لِتُكْتَبْ *yazıl*	المُذَكَّرُ
لِتُكْتَبْنَ *yazılınız*	لِتُكْتَبَا *ikiniz yazılınız*	لِتُكْتَبِي *yazıl*	المُؤَنَّثُ

D. Emr-i hâzırın İ'râbı:

Sâlim fiilin emr-i hâzırının i'râbı:

a. Müfred siygada "sükûn" üzere mebnidir.

b. Nûn'lu siygalarda "nûn"un hazfi üzere mebnidir.

c. Cem-i müennes siygalarda "sukûn" üzere mebnidir.

Şema üzerinde şöyle gösterilir:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
2	2	1	الغَائِبُ
1	2	2	الغَائِبَةُ

(1) rakkamının gösterdiği siygalar sukûn üzere mebnidir,

(2) rakkamının gösterdiği siygalar "nûn"un hazfi üzere mebnidir,

Not: 1. Emr-i hâzıra "nûnu't-tevkîd"ler birleşince "fetha" üzere mebni olur.

(muhakkak) kazan ! اِكْتَسِبَنْ *(muhakkar) aç !* اِفْتَحَنَّ

2. Aksâm-ı seb'aya göre emr-i hâzırların i'râbından aksâm-ı seb'a kısmında bahsedilecektir.

II. Emr-i gâib (أَمْرُ الْغَائِبِ):

A. Yapılışı :

Muzâri malûm gâib (müzekker) ve gâibe (müennes) altı siygadan yapılır. Bu siygaların başlarına "**lâmu'l-emir**" (لاَمُ الأَمْرِ)[35] getirilir. Lâmu'l-emr, muzâri fiili cezmettiği için,

1. Müfred siygaların son harfi sâkin (cezm) olur.

2. Nûn'lu siygaların nûnları düşer.

3. Cemî müennes siygası mebni olduğundan değişikliğe urğramaz.

içsin! لِيَشْرَبْ *yesin!* لِيَأْكُلْ *çalışsın!* لِيَجْتَهِدْ

içsinler ! لِيَشْرَبْنَ *ikisi yesin !* لِيَأْكُلاَ *çalışsın !* لِيَجْتَهِدْ

B. Emr-i gâibin Çekimi:

Emr-i gâibin çekiminde kullanılan ekler:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لِيـ ... وا	لِيـ ... ـَا	لِيـ ...	الْمُذَكَّرُ
لِيـ ... نَ	لِتـ ... ـا	لِتـ ...	الْمُؤَنَّثُ

Emr-i gâibin çekimi ve sigalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لِيَكْتُبُوا *yazsınlar*	لِيَكْتُبَا *ikisi yazsın*	لِيَكْتُبْ *yazsın*	الْمُذَكَّرُ
لِيَكْتُبْنَ *yazsınlar*	لِتَكْتُبَا *ikisi yazsın*	لِتَكْتُبْ *yazsın*	الْمُؤَنَّثُ

35. "Lâmu'l-emr" (لِ)'in harekesi kesradır.

1. Sülâsî mücerred (الثُّلاثِيَةُ الْمُجَرَّدُ) emr-i gâiblerinin vezin ve mevzûnları:

a) Birinci bâb: Vezni (لِيَفْعُلْ); Mevzûnu (لِيَكْتُبْ)

b) İkinci bâb: Vezni (لِيَفْعِلْ); Mevzûnu (لِيَنْزِلْ)

c) Üçüncü bâb: Vezni (لِيَفْعَلْ); Mevzûnu (لِيَذْهَبْ)

d) Dördüncü bâb: Vezni (لِيَفْعَلْ); Mevzûnu (لِيَعْلَمْ)

e) Beşinci bâb: Vezni (لِيَفْعُلْ); Mevzûnu (لِيَكْرُمْ)

f) Altıncı bâb: Vezni (لِيَفْعِلْ); Mevzûnu (لِيَحْسِبْ).

2. Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâveli "rubâ'î" (الرُّبَاعِيُّ) bâblar:

a) (إِفْعَالٌ) bâbı: Vezni (لِيُفْعِلْ); Mevzûnu (لِيُكْرِمْ)

b) (تَفْعِيلٌ) bâbı: Vezni (لِيُفَعِّلْ) Mevzûnu (لِيُعَلِّمْ)

c) (مُفَاعَلَةٌ) bâbı: Vezni (لِيُفَاعِلْ); Mevzûnu (لِيُلَاعِبْ)

3. Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâveli "hümâsî" (الْخُمَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِنْفِعَالٌ) bâbı: Vezni (لِيَنْفَعِلْ); Mevzûnu (لِيَنْكَسِرْ)

b) (اِفْتِعَالٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْتَعِلْ); Mevzûnu (لِيَجْتَمِعْ)

c) (اِفْعِلَالٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَلِلْ = لِيَفْعَلَّ); Mevzûnu (لِيَحْمَرِرْ = لِيَحْمَرَّ).

d) (تَفَعُّلٌ) bâbı: Vezni (لِيَتَفَعَّلْ); Mevzûnu (لِيَتَقَبَّلْ)

e) (تَفَاعُلٌ) bâbı: Vezni (لِيَتَفَاعَلْ); Mevzûnu (لِيَتَمَارَضْ).

4. Sülâsî mücerred fiile üç harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِسْتِفْعَال) bâbı: Vezni (لِيَسْتَفْعِلْ); Mevzûnu (لِيَسْتَخْرِجْ)

b) (اِفْعِيلاَلٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَالَّ = لِيَفْعَالِلْ); Mevzûnu (لِيَحْمَارَّ=لِيَحْمَارِرْ);

c) (اِفْعِيعَالٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَوْعِلْ); Mevzûnu (لِيَحْدَوْدِبْ);

d) (اِفْعِلاَّلٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَوِّلْ); Mevzûnu (لِيَجْلَوِّزْ).

5. Rubâ'î mücerred (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ):

Vezni (لِيُفَعْلِلْ); Mevzûnu (لِيُدَحْرِجْ).

6. Rubâ'î mezîd fiiller (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ):

7. Rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâveli "humâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâb:

تَفَعْلُلٌ babı Vezni (لِيَتَفَعْلَلْ); Mevzûnu (لِيَتَدَحْرَجْ).

8 Rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâb:

a. (اِفْعِنْلاَلٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَنْلِلْ); Mevzûnu (لِيَحْرَنْجِمْ)

b. (اِفْعِلاَّلٌ) bâbı: Vezni (لِيَفْعَلِلْ = لِيَفْعَلَّ) Mevzûnu (لِيَقْشَعِرَّ = لِيَقْشَعْرِرْ)

C. Emr-i gâibin mechûlünün çekimi ve siygalarının mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لِيُكْتَبُوا *yazılsınlar*	لِيُكْتَبَا *ikisi yazılsın*	لِيُكْتَبْ *yazılsın*	اَلْمُذَكَّرُ
لِيُكْتَبْنَ *yazılsınlar*	لِتُكْتَبَا *ikisi yazılsın*	لِتُكْتَبْ *yazılsın*	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Lâmu'l-emirden evvel "vâv" (و), "fâ" (ف) "summe" (ثُمَّ)'den birisi bulunursa lâm (لْ) sâkin olur:

Okusun ! anlasın ! sonra yazsın! وَلْيَقْرَأْ فَلْيَفْهَمْ ثُمَّ لْيَكْتُبْ

2. Emr-i gâibenin i'râbı için bk. s. 162.

D. Sâlim Fiilin Emr-i gâibin İ'râbı:

Emr-i gâib, meczûm muzâri fiildir. Sâlim fiile göre emr-i gâibin cezminin alâmeti;

a. Müfred siygalarda sükûn,

b. Nûn'lu siygalarda "nûn"un hazfi,

c. Cem-i müennes siyga mebni olduğu için mahallen meczûmdur.

Şema üzerinde şöyle gösterilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
__2__	__2__	__1__	اَلْغَائِبُ
__3__	__2__	__1__	اَلْغَائِبَةُ

(1) rakamının gösterdiği siygalarda cezim alâmeti sükûndur,

(2) rakamının gösterdiği siygalarda cezm alâmeti "nûn"un hazfidir,

(3) rakamının gösterdiği siyga mebni olduğu için mahallen meczûmdur.

III. Emr-i mütekellim (أَمْرُ الْمُتَكَلِّمِ):

Muzâri malûm mütekellim iki siyganın başına emr-i gâibde olduğu gibi "lâmu'l-emr" (لاَمُ الأَمْرِ) getirilir. Her iki siyga da meczûm olur:

Emr-i mütekkellim siygaları ve mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لِنَكْتُبْ *yazalım*	لِنَكْتُبْ *ikimiz yazalım*	لِأَكْتُبْ *yazayım*	اَلْمُذَكَّرُ وَ الْمُؤَنَّثُ

Emr-i mütekellimin mechûlü ve mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لِنُكْتَبْ *yazılalım*	لِنُكْتَبْ *ikimiz yazılalım*	لِأُكْتَبْ *yazılayım*	اَلْمُذَكَّرُ وَ الْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Emr-i mütekellimin mezîd fiillere göre çekimi aynen emr-i gâib gibidir.

2. Emr-i mütekellim, eski kaynaklarda emr-i gâib içinde gösterilmiştir. Bu ayırım son zamanlarda ortaya çıkmıştır [36].

3. Emr-i mütekellimin cemisi müfredine nisbetle daha çok kullanılır [37]. Müfred siygası türkçeye çevrildiğinde emir değilmiş gibi bir mânâ ile karşılaşmaz. Bu durum bizi yanıltmamalıdır.

4. Mütekellim siygalarda tesniye ve cemi için aynı siyganın kullanıldığından daha önce bahsedilmişti.

36. Arapça Dilbilgisi (Ateş), s. 50
37. Câmiu'd-durûs, II,190; Mebâdiü'l-arabiyye, IV,12; el-Muntehâb, s. 592

BEŞİNCİ BÖLÜM

NEHİY (اَلنَّهْيُ)

Bir işin yapılmamasını istemeğe (emretmeğe) yani, yasaklamaya nehiy denir. Nehiy emrin olumsuzu da denilebilir. Bir işin yapılmaması emri karşıdaki kimse (muhâtab)'dan isteniyorsa buna " **nehy-i hâzır** " (اَلنَّهْيُ الْحَاضِرُ) [38] karşımızda olmayan (gâib)'e veriyorsak " **Nehy-i gâib** " (اَلنَّهْيُ الْغَائِبُ) [39] denir.

kırma	لاَ تَكْسِرْ	←	اِكْسِرْ		*dövme*	لاَ تَضْرِبْ	←	اِضْرِبْ
konuşmasın	لاَ يَتَكَلَّمْ	←	لِيَتَكَلَّمْ		*bilmesin*	لاَ يَعْلَمْ	←	لِيَعْلَمْ

I. Nehy-i hâzır (اَلنَّهْيُ الْحَاضِرُ):

A. Yapılışı:

Muzâri ma'lûm muhâtab altı siyganın başına **"le'n-nâhiye"** (لاَ النَّاهِيَة) [40] getirilir. "Le'n-nâhiye" muzâri fiili cezm ettiği için,

1. Müfred siygalarda sükûn (cezim)'lenir,

2. Nûn'lu siygaların "nûn"ları düşer,

3. Cem-i müennes siyga mebni olduğu için değişikliğe uğramaz.

---

38. (اَلنَّهْيُ الْحَاضِرُ)'ı (نَهْيُ الْحَاضِرُ) şeklinde yazmak ve okumak mümkündür.
39. (اَلنَّهْيُ الْغَائِبُ)'i (نَهْيُ الْغَائِبُ) şeklinde yazmak ve okumak mümkündür.
40. (لاَ) (لاَ النَّاهِيَة) muzâri fiili cezmederek anlamını olumsuz emir kipine çevirir. Bk. Camiu'd-durus, II,191; Mebâdiu'l-arabiyye, II,175; Minhac, s. 307; Nahiv, Mansûb Muzâriler; Edatlar.

B. Nehy-i hâzırın Çekimi

1. Nehy-i hâzırın çekimi ve siygalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لَا تَكْتُبُوا *yazmayın*	لَا تَكْتُبَا *ikiniz yazmayın*	لَا تَكْتُبْ *yazma*	الْمُذَكَّرُ
لَا تَكْتُبْنَ *yazmayınız*	لَا تَكْتُبَا *ikiniz yazmayın*	لَا تَكْتُبِي *yazma*	الْمُؤَنَّثُ

2. Nehy-i hâzırın mechûlünün çekimi ve siygalarının mânâları:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لَا تُكْتَبُوا *yazılmayın*	لَا تُكْتَبَا *ikiniz yazılmayın*	لَا تُكْتَبْ *yazılma*	الْمُذَكَّرُ
لَا تُكْتَبْنَ *yazılmayın*	لَا تُكْتَبَا *ikiniz yazılmayın*	لَا تُكْتَبِي *yazılma*	الْمُؤَنَّثُ

3. Sülâsî mücerred (الثُّلَاثِيُّ الْمُجَرَّدُ) nehy-i hâzırlarının vezin ve mevzûnları:

a) Birinci bâb: Vezni (لَا تَفْعُلْ); Mevzûnu (لَا تَكْتُبْ)

b) İkinci bâb: Vezni (لَا تَفْعِلْ); Mevzûnu (لَا تَنْزِلْ)

c) Üçüncü bâb: Vezni (لَا تَفْعَلْ); Mevzûnu (لَا تَذْهَبْ)

d) Dördüncü bâb: Vezni (لَا تَفْعَلْ); Mevzûnu (لَا تَعْلَمْ)

e) Beşinci bâb: Vezni (لَا تَفْعُلْ); Mevzûnu (لَا تَكْرُمْ)

f) Altıncı bâb: Vezni (لَا تَفْعِلْ); Mevzûnu (لَا تَحْسِبْ).

4. Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâveli "rubâ'î" (اَلرُّبَاعِيُّ) bâblar:

a) (إِفْعَالٌ) bâbı: Vezni (لاَ تُفْعِلْ); Mevzûnu (لاَ تُكْرِمْ)

b) (تَفْعِيلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تُفَعِّلْ); Mevzûnu (لاَ تُعَلِّمْ)

c) (مُفَاعَلَةٌ) bâbı: Vezni (لاَ تُفَاعِلْ); Mevzûnu (لاَ تُلاَعِبْ).

5. Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâveli "humâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِنْفِعَالٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَنْفَعِلْ); Mevzûnu (لاَ تَنْكَسِرْ)

b) (اِفْتِعَالٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْتَعِلْ); Mevzûnu (لاَ تَجْتَمِعْ)

c) (اِفْعِلاَلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْعَلَّ = لاَتَفْعَلِلْ); Mevzûnu (لاَ تَحْمَرَّ = لاَ تَحْمَرِرْ)

d) (تَفَعُّلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَتَفَعَّلْ); Mevzûnu (لاَ تَتَقَبَّلْ)

e) (تَفَاعُلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَتَفَاعَلْ); Mevzûnu (لاَ تَتَمَارَضْ)

6. Sülâsî mücerred fiile üç harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâblar:

a) (اِسْتِفْعَالٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَسْتَفْعِلْ); Mevzûnu (لاَ تَسْتَخْرِجْ)

b) (اِفْعِيلاَلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْعَالَّ = لاَ تَفْعَالِلْ); Mevzûnu (لاَ تَحْمَارَّ = لاَ تَحْمَارِرْ)

c) (اِفْعِيعَالٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْعَوْعِلْ); Mevzûnu (لاَ تَحْدَوْدِبْ)

d) (اِفْعِلاَّلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْعَوَّلْ); Mevzûnu (لاَ تَجْلَوَّذْ).

7. Rubâ'î mücerred (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ):

Vezni (لاَ تُفَعْلِلْ); Mevzûnu (لاَ تُدَحْرِجْ).

8. Rubâ'î mezîd fiiller (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ):

9. Rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâveli "humâsî" (اَلْخُمَاسِيُّ) bâb:

Vezni (لاَ تَتَفَعْلَلْ); Mevzûnu (لاَ تَتَدَحْرَجْ).

10. Rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâveli "südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) bâb:

a. (اِفْعِنْلاَلٌ) bâbı: Vezni (لاَ تَفْعَنْلِلْ); Mevzûnu (لِتَحْرَنْجِمْ)

b. (اِفْعِلاَّلٌ) bâbı:

Vezni (لاَ تَفْعَلِلَّ = لاَ تَفْعَلِلْ); Mevzûnu (لاَ تَقْشَعِرَّ = لاَ تَقْشَعْرِرْ)

Not: 1. Aksâm-ı seb'ya göre nehy-i hâzırın çekiminden ve i'râbından aksâm–ı seb'a kısmında bahsedilecektir.

2. Nehy-i hâzırın i'râbı emr-i gâib gibidir. Bk. s. 162.

II. Nehy-i gâib (اَلنَّهْيُ الْغَائِبُ):

A. Yapılışı:

Muzâri ma'lûm gâib (müzekker) ve gâibe (müennes) altı siyganın başına "**le'n-nâhiye**" (لاَ النَّاهِيَةُ) getirilir. "Le'n-nâhiye" muzâri fiili cezmettiği için;

1. Müfred siygalarda sükûn olur,

2. Nûn'lu siygaların "nûn"ları düşer,

3. Cem-i müennes siyga mebni olduğu için mahallen meczûmdur.

B. Nehy-i gâibin Çekimi

Nehy-i gâibin çekimi ve siygaların mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لاَ يَكْتُبُوا *yazmasınlar*	لاَ يَكْتُبَا *ikisi yazmasın*	لاَ يَكْتُبْ *yazmasın*	اَلْمُذَكَّرُ
لاَ يَكْتُبْنَ *yazmasınlar*	لاَ تَكْتُبَا *ikisi yazmasın*	لاَ تَكْتُبْ *yazmasın*	اَلْمُؤَنَّثُ

Nehy-i gâibin mechûlünün çekimi ve siygaların mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لاَ يُكْتَبُوا *yazılmasınlar*	لاَ يُكْتَبَا *ikisi yazılmasın*	لاَ يُكْتَبْ *yazılmasın*	اَلْمُذَكَّرُ
لاَ يُكْتَبُوا *yazılmasınlar*	لاَ تُكْتَبَا *ikisi yazılmasın*	لاَ تُكْتَبْ *yazılmasın*	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: Mezîd fiillerin nehy-i gâibleri ve i'râbları emr-i gâib gibidir. Bk. s. 97

III. Nehy-i mütekellim (اَلنهْيُ الْمُتَكَلِّمُ):

A. Yapılışı:

Ma'lûm muzâri mütekellim iki siyganın önüne "le'n-nâhiye" (لاَ النَّاهِيَةُ) getirilereke yapılır. Her iki siyga da cezmlenir.

B. Nehy-i mütekellimin çekimi ve siygalarının mânâları:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لاَ نَكْتُبْ *yazmayalım*	لاَ نَكْتُبْ *ikimiz yazmayalım*	لاَ أَكْتُبْ *yazmayayım*	اَلْمُذَكَّرُ والْمُؤَنَّثُ

C. Nehy-i mütekellimin mechûlününün çekimi ve siygalarının mânâları:

الجَمْع	التَّثْنِيَة	المُفْرَد	
لاَ نُكْتَبْ *yazılmayalım*	لاَ نُكْتَبْ *ikimiz yazılmayalım*	لاَ أُكْتَبْ *yazılmayayım*	المُذَكَّرُ والمُؤَنَّثُ

Not: Nehy-i mütekellimin özellikleri emr-i mütekeellim gibidir.

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, II,169; *Katru'n-nedâ*, s. 30; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,10-13; *en-Nahvu'l-vâdih* (ilk.), II,22; *el-Müntehâb*, s. 575; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah), s. 26; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,64; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 47; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 47; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 112; Wright, I,61; Caspari, s. 49,212; Blachère, s. 46.

ALTINCI BÖLÜM

MEZÎD FİİLLER (الأَفْعَالُ الْمَزِيدَةُ)

Mezîd fiil, aslî harfi üç olan "sülâsî mücerred" (اَلثُّلاَثِيُّ الْمُجَرَّدُ) veya aslî harfleri dört olan "rubâ'î mücerred" (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ) fiillere harfler ilâve edilerek yapılan fiillerdir [41].

yükseldi اِرْتَفَعَ ←—— *yükseltti* رَفَعَ

yuvarlandı تَدَحْرَجَ ←—— *yuvarladı* دَحْرَجَ

rızasını istedi اِسْتَرْضَى ←—— *razı oldu* رَضِيَ

Mezîd fiiller ikiye ayrılır:

Sülâsî mezîd fiil (اَلثُّلاَثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ)

Rubâ'î mezîd fiil (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ)

I. Sülâsî Mezîd Fiil (اَلثُّلاَثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ)

Sülâsî mücerred fiile bir, iki ve üç harf ilâve ederek sülâsî mezîd (اَلثُّلاَثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) fiiller yapılır:

1. Sülâsî mücerrred fiillere bir harf ilâve edilerek maydana gelen dört harfli fiillere " **rubâ'î** " (اَلرُّبَاعِيُّ);

2. Sülâsî mücerrred fiillere iki harf ilâve edilerek maydana gelen beş harfli fiillere " **humâsî** " (اَلْخُمَاسِيُّ);

41. Normal olarak bütün müştekât (türemeler de: İsm-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi) da mâzî fiil esas alınır.

3. Sülâsî mücerrred fiillere üç harf ilâve edilerek maydana gelen altı harfli fiillere " **südâsî** " (اَلسُّدَاسِيُّ) denilir.

A. Sülâsînin Mezîdi Olan "Rubâ'î" (الرُّبَاعِيُّ = dört harfli) Fiiller:

Sülâsî mücerred fiile bir harf ilâve edilerek meydana gelen fiiller üç bâbdan gelir [42].

1. İf'âl (إِفْعَالٌ) bâbı:

a) Yapılışı: [43]

Sülâsî fiilin başına fethalı bir hemze (hemze-i kat') getirmekle yapılır.

أَ [44] . . . ⟵ أَفْعَلَ

ikrâm etti أَكْرَمَ ⟵ *cömert oldu* كَرُمَ

öğretti, bildirdi أَعْلَمَ ⟵ *bildi* عَلِمَ

b) Özelliği:

Ta'diye (تَعْدِيَةٌ = geçişli) yapar:

Lâzım olan fiiller bu bâba çevrilince müteaddî olur. Eğer müteaddî ise çift müteaddî (iki mef'ûl alan fiil) olur:

yaklaştırdı أَقْرَبَ ⟵ *yaklaştı* قَرُبَ

bindirdi أَرْكَبَ ⟵ *indi* رَكِبَ

---

42. a. Rubâ'î fiiller mücerred olsun mezîd olsun muzâri malûmda da muzâraat harfi mazmûm (zammeli) olur.
b. Mezîd fiillerin masdarı aynı zamanda bâbının ismidir.
c. Sülâsî fiillerin bâbları sorulurken "Kaçıncı bâb ?" diye, mezîd fiillerin bâbları sorulurken "Hangi bâb ?" diye sorulur.
43. "Yapılışı" ile bâbın "mâzî ma'lûmunun yapılışı" kastedilmektedir.
44. Daha net görülmesi için kök harfleri nokta ile gösterilmesidir. Her nokta bir harfin karşılığıdır. Sağdan birinci nokta "fâu'l-fiil"; ikinci nokta "aynu'l-fiil", üçüncü nokta da lâmu'l-fiil" karşılığıdır.

Diğer özellikleri:

- "Olmak, vücut bulmak" mânâsına gelir:

Hâlid etli oldu, şişmanladı أَلْحَمَ خَالِدٌ

- Haynûne (حَيْنُونَةٌ = zamanı gelmek) mânâsına gelir:

Ekini biçme zamanı geldi . . أَحْصَدَ الزَّرْعُ

- Duhûl (دُخُولٌ = giriş) ifâde eder:

Yolcu akşamladı (akşam vaktine girdi). أَمْسَى ابْنُ السَّبِيلِ .

- Bir yere gitmeyi veya girmeyi bildirir:

Ali, Hicâz'a gitti. أَحْجَزَ عَلِيٌّ .

- Fiilin türediği nesnenin fiilde meydana gelmesini bildirir:

Ağaç meyve verdi. أَثْمَرَتِ الشَّجَرَةُ .

- Sayrûre (صَيْرُورَةٌ = dönüşmek, halden hâle geçmek) ifâde eder:

Adam fakir oldu. (صَارَ الرَّجُلُ فَقِيراً . =) أَفْقَرَ الرَّجُلُ .

- Mübâlaga ifâde eder:

Onunla çok meşgul oldum. أَشْغَلْتُهُ .

- Bir sıfat üzere bulmağı bildirir:

Onu büyük buldum, gördüm. أَعْظَمْتُهُ .

- Arz bildirir:

O, köleyi satmak için arz etti. أَبَاعَ الْعَبْدَ .

- Bazan sülâsî mücerred mânâsına gelir:

أَقَلْتُ الْبَيْعَ (= قِلْتُ الْبَيْعَ). *Alış verişi bozdum.*

Not: 1. (إِفْعَال) bâbının hemzesi hemze-i katı' olduğundan mâzi, emr-i hâzır ve masdarlarının başındaki hemzenin önüne başka kelime geldiğinde atlanmaz, okunur.

2. İf'âl (إِفْعَال) bâbındaki fiil ecvef olursa, yâni üçüncü harfi uzun sesli elif (ا) olursa, masdarı (إِفَالَةٌ) olur:

أَرَادَ ⟵ يُرِيدُ ⟵ إِرَادَةً *istemek*

أَمَالَ ⟵ يُمِيلُ ⟵ إِمَالَةٌ *eğmek*

3. İf'âl bâbından gelen ecveflerin masdarları bazan (إِفَال) vezninden de gelir:

رِجَالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ لاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَ إِقَامِ الصَّلَاةِ وَ إِيتَاءِ الزَّكَاةِ .

Nice adamlar vardır ki, ne bir ticaret, ne de bir alış-veriş, Allah'ı anmaktan (ona ibâdetmekten ve emirlerine bağlan-maktan) namazı gereği üzere kılmaktan ve zekât vermekten kendilerini alıkoymaz. (Nûr, 37)

c) Çekimi [45]:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûn (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzi :	أَفْعَلَ	أُفْعِلَ	أَكْرَمَ	أُكْرِمَ
Muzâri :	يُفْعِلُ	يُفْعَلُ	يُكْرِمُ	يُكْرَمُ
İsm-i fâil:	مُفْعِلٌ [46]	———	مُكْرِمٌ	———

45. Umûmiyetle mezîd fiillerin (zaman söylemeksizin) çekimleri denilince, mâzinin ve muzârisinin ma'lûm ve mechûllerin, ism-i fâillerin ve ism-i mef'ûllerin, emr-i hâzırların ve masdarların bir sıraya göre yazılmaları ve söylenmeleri anlaşılmaktadır.

46. İsm-i fâil, muzâri ma'lûmdan yapıldığı ve şibh fiil olarak amel ettiği zaman ma'lûm fiil gibi amel

İsm-i mef'ûl : _____ مُفْعَلٌ [47] _____ مُكْرَمٌ

Emir : أَفْعِلْ أَكْرِمْ

Masdar: إِفْعَالٌ [48] إِكْرَامٌ

Zamanları göre çekimleri:

Masdarı: الإِكْرَامُ *ikrâm etmek.*

Mâzî (الْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أَكْرَمُوا	أَكْرَمَا	أَكْرَمَ	اَلْغَائِبُ
أَكْرَمْنَ	أَكْرَمَتَا	أَكْرَمَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أَكْرَمْتُمْ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أَكْرَمْتُنَّ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

---

ettiği için ma'lûm kısmına konulmuştur.

47. İsm-i mef'ûl, muzâri mechûlden yapıldığı ve şibh fiil olarak amel ettiği zaman mechûl fiil gibi amel ettiği için mechûl kısmına konulmuştur.

48. Kâideye uygun olmayan masdarlara "ism-i masdar" (اِسْمُ الْمَصْدَرِ) denir. Bu tip masdarlara daha çok (اِفْعَالٌ) , (تَفْعِيلٌ) ve (مُفَاعَلَةٌ) bablarında rastlanır.

حُبٌّ (yerine إِحْبَابٌ (⟵ أَحَبَّ

بُغْضٌ (yerine إِبْغَاضٌ (⟵ أَبْغَضَ

تَجْرِبَةٌ (veya تَجْرِيبٌ (⟵ جَرَّبَ

سَفَرٌ (yerine مُسَافَرَةٌ (⟵ سَافَرَ

Muzâri اَلْمُضَارِعُ :

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُكْرِمُونَ	يُكْرِمَانِ	يُكْرِمُ	اَلْغَائِبُ
يُكْرِمْنَ	تُكْرِمَانِ	تُكْرِمُ	اَلْغَائِبَةُ
تُكْرِمُونَ	تُكْرِمَانِ	تُكْرِمُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُكْرِمْنَ	تُكْرِمَانِ	تُكْرِمِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُكْرِمُ	نُكْرِمُ	أُكْرِمُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أَكْرِمُوا	أَكْرِمَا	أَكْرِمْ .	اَلْمُذَكَّرُ
أَكْرِمْنَ	أَكْرِمَا	أَكْرِمِي	اَلْمُؤَنَّثُ

2. Tef'îl (تَفْعِيلٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin aynu'l-fiilini şeddelemekle yapılır:

فَعَّلَ ⟵

boşalttı فَرَّغَ ⟵ *boşaldı* فَرَغَ

büyüttü كَبَّرَ ⟵ *büyüdü* كَبُرَ

b) Özellikleri:

1. (إفْعَالٌ) bâbında olduğu gibi "**ta'diye**" (تَعْدِيَةٌ = geçişli) yapar, yani, lâzım fiili müteaddî yapar.

Sülâsîsi lâzım olan fiiller bu bâba çevrilince müteaddî olur. Eğer müteaddî ise çift müteaaddî (iki mef'ûl bih sarîh alan fiil) olur:

sevindirdi فَرَّحَ ⟵ *sevindi* فَرِحَ

öğretti عَلَّمَ ⟵ *bildi* عَلِمَ

Öğrenci dersini bildi. عَلِمَ التِّلْمِيذُ دَرْسَهُ .

Öğretmen öğrenciye dersini öğretti (bildirdi). عَلَّمَ الْمُعَلِّمُ التِّلْمِيذَ دَرْسَهُ .

2. **Teksîr** (اَلتَّكْثِيرُ = bir işin çok, kuvvetli, aşırı ve şiddetli yapıldığını) bildirir: (bk. s. 177)

çok dövdü ضَرَّبَ ⟵ *dövdü* ضَرَبَ

parça parça yaptı قَطَّعَ ⟵ *kesti* قَطَعَ

dağıttı فَرَّقَ ⟵ *ayırdı* فَرَقَ

parçaladı مَزَّقَ ⟵ *yırttı* مَزَقَ

Diğer özellikleri:

- Fiilin kök mânâsını mef'ûle isnâd etmek; yani, fiil mef'ûlün mânâsını ihtivâ eder:

Adama yalan isnâd ettim كَذَّبْتُ الرَّجُلَ .

Adama yalancı olduğunu söyledim.

- Hikâye etmekte ("*Şöyle dedi*") için kullanılır:

"Âmin !" dedi أَمَّنَ *" Lâilâhe illellâh" dedi* هَلَّلَ

- Bir yerde hazır bulunmağı ifâde eder:

Adam cumada bulundu . جَمَّعَ الرَّجُلُ

- Bazan isimden de yapılmış olabilir:

Topluluk çadır kurdu. خَيَّمَ الْقَوْمُ

Not: 1. Teksîr (çokluk) üç yerde olur:

a. Fiilin kendisinde olur ki; çok tekrarlandığını bildirir:

Adam dolaştı. . طَوَّفَ الرَّجُلُ

Buradaki "*çok*" mânâsı şeddeden anlaşılır.

b. Fâilde olur:

Çok düşman öldü. . مَوَّتَ الْعَدُوُّ

c. Mef'ûlde olur:

Çok koyunları boğazladırlar. . ذَبَّحُوا شِيَاهَهُمْ

2. Bazı sâlim fiillerin de masdarları (تَفْعِلَة) vezninde gelir:

denemek تَجْرِبَةٌ veya تَجْرِيبٌ ⟵ جَرَّبَ

3. Ayrıca bu bâbdaki bazı fiillerin masdarları (فِعَّالٌ) vezninde gelir:

yalanlamak, çok yalan söylemek كِذَّابٌ veya تَكْذِيبٌ ⟵ كَذَّبَ

konuşmak, söz söylemek كِلَامٌ veya تَكْلِيمٌ ⟵ كَلَّمَ

4. Bu bâbdaki fiilin sonu illetli ve mehmûzu'l-lâm olursa, masdar (تَفْعِلَةٌ) vezninde gelir:

süzdü, temizledi تَصْفِيَةٌ ⟵ صَفَّى

kutladı تَهْنِئَةٌ ⟵ هَنَّأَ

c) Çekimi:

		Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûn (اَلْمَوْزُونُ):	
	:	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî	:	فَعَّلَ	فُعِّلَ	عَلَّمَ	عُلِّمَ
Muzâri	:	يُفَعِّلُ	يُفَعَّلُ	يُعَلِّمُ	يُعَلَّمُ
İsm-i fâil[49]	:	مُفَعِّلٌ	______	مُعَلِّمٌ	______
İsm-i mef'ûl[50]	:	______	مُفَعَّلٌ	______	مُعَلَّمٌ
Emir	:	فَعِّلْ		عَلِّمْ	
Masdar[51]	:	تَفْعِيلٌ		تَعْلِيمٌ	

49. İsm-i fâilin yapılışı ve özelliği için bk. İsm-i fâil.
50. İsm-i mef'ûlün yapılışı ve özelliği için bk. İsm-i mef'ûl.
51. Sülâsî fiillerin masdarları semâ'î (kâideli değil, duymak veya lügata bakarak öğrenilir)'dir. Rubâ'î mücerred ve mezîdlerin masdarları ise kıyâsî (kâideye göre yapılır)'dir.

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلتَّعْلِيمُ *bildirmek, öğretmek.*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
عَلَّمُوا	عَلَّمَا	عَلَّمَ	اَلْغَائِبُ
عَلَّمْنَ	عَلَّمَتَا	عَلَّمَتْ	اَلْغَائِبَةُ
عَلَّمْتُمْ	عَلَّمْتُمَا	عَلَّمْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
عَلَّمْتُنَّ	عَلَّمْتُمَا	عَلَّمْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
عَلَّمْنَا	عَلَّمْنَا	عَلَّمْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُعَلِّمُونَ	يُعَلِّمَانِ	يُعَلِّمُ	اَلْغَائِبُ
يُعَلِّمْنَ	تُعَلِّمَانِ	تُعَلِّمُ	اَلْغَائِبَةُ
تُعَلِّمُونَ	تُعَلِّمَانِ	تُعَلِّمُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُعَلِّمْنَ	تُعَلِّمَانِ	تُعَلِّمِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُعَلِّمُ	نُعَلِّمُ	أُعَلِّمُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
عَلِّمُوا	عَلِّمَا	عَلِّمْ	الْمُذَكَّرُ
عَلِّمْنَ	عَلِّمَا	عَلِّمِي	الْمُؤَنَّثُ

3. Müfâ'ale (الْمُفَاعَلَةُ) bâbı:

a) Yapılışı:

Fâu'l-fiil ile aynu'l-fiil arasına elif (ا) getirmekle yapılır.

فَاعَلَ ⟵ . . ا .

yenmeğe çalıştı غَالَبَ ⟵ *yendi* غَلَبَ

birlikte içti شَارَبَ ⟵ *içti* شَرِبَ

b) Özellikleri:

1. **Müşâreket**[52] (bir işte ortaklık) bildirir:

vuruştu ضَارَبَ ⟵ *vurdu* ضَرَبَ

yazıştı كَاتَبَ ⟵ *yazdı* كَتَبَ

2. Bir işi yapmakta **gayret ve devamlılık** bildirir:

---

52. (مُفَاعَلَة) bâbının ifêde ettiği müşareket fâille mef'ul arasındadır.

Ahmed, Hasan'la ortak oldu. شَارَكَ اَحْمَدُ حَسَناً

(تَفَاعُلَ) bâbının ifâde ettiği müşareketse fâiller arasındadır.

İki adam ortak oldu. تَشَارَكَ الرَّجُلَانِ

Ahmet ve Hasan ortak oldular. تَشَارَكَ اَحْمَدُ وَحَسَنٌ

devamlı istedi طَالَبَ ⟵ *istedi* طَلَبَ

geçmeye çalıştı سَابَقَ ⟵ *geçti* سَبَقَ

3. **Bazan sülâsî mücerred fiil mânâsında da kullanılır:**

Zeyd yolculuk yaptı. سَافَرَ زَيْدٌ .

Diğer Özellikleri:

- Davranma tarzı da ifâde eder:

iyi davrandı حَاسَنَ *sert davrandı* خَاشَنَ

- Bazen "müteaddî" olur:

İlâç bana şifâ verdi عَافَانِي الدَّوَاءُ

- "Tef'îl" bâbı gibi "teksîr" ifâde eder:

katladı, kat kat yaptı (ضَعَّفَ) ضَاعَفَ

- Bazan da "if'âl" bâbındaki fiillerin mânâlarını ifade eder:

Allah sana sıhhat ve âfyet verdi (versin). (أَعْفَاكَ اللّٰهُ) عَافَاكَ اللّٰهُ

Not: Mehmûzu'l-fâ olan fiillerin "mufâale" (مُفَاعَلَةٌ) bâbı ile "if'âl" (إِفْعَالٌ) bâblarının mâzileri aynı vezinden gelir. Bunların hangi bâbdan oldukları muzârilerinden veya masdarlarından ayrılabilir:

büyü yaptı إِيخَاذٌ ⟵ يُؤْخِذُ ⟵ آخَذَ ⟵ أَخَذَ ⟵ (إِفْعَالٌ)

muâheze etti مُؤَاخَذَةٌ ⟵ يُؤَاخِذُ ⟵ آخَذَ ⟵ أَخَذَ ⟵ (مُفَاعَلَةٌ)

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ)		Mevzûn (اَلْمَوْزُونُ)	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	فَاعَلَ	فُوعِلَ	عَامَلَ	عُومِلَ
Muzâri :	يُفَاعِلُ	يُفَاعَلُ	يُعَامِلُ	يُعَامَلُ
İsm-i fâil:	مُفَاعِلٌ	——	مُعَامِلٌ	——
İsm-i mef'ûl:	——	مُفَاعَلٌ	——	مُعَامَلٌ
Emir :	فَاعِلْ		عَامِلْ	
Masdar[53]:	مُفَاعَلَةٌ		مُعَامَلَةٌ	
	فِعَالٌ		عِمَالٌ	

Zamanlara göre çekimleri:
Masdar: اَلْمُعَامَلَةُ *karşılıklı iş yapmak*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
عَامَلُوا	عَامَلاَ	عَامَلَ	اَلْغَائِبُ
عَامَلْنَ	عَامَلَتَا	عَامَلَتْ	اَلْغَائِبَةُ
عَامَلْتُمْ	عَامَلْتُمَا	عَامَلْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
عَامَلْتُنَّ	عَامَلْتُمَا	عَامَلْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
عَامَلْنَا	عَامَلْنَا	عَامَلْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

53. (مُفَاعَلَةٌ) babının (فِعَالٌ)'den başka (فِيعَالٌ) vezninde bir masdarı daha vardır. Bu vezin nâdir kullanılır.

Muzâri (الْمُضَارِعُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يُعَامِلُونَ	يُعَامِلاَنِ	يُعَامِلُ	الْغَائِبُ
يُعَامِلْنَ	تُعَامِلاَنِ	تُعَامِلُ	الْغَائِبَةُ
تُعَامِلُونَ	تُعَامِلاَنِ	تُعَامِلُ	الْمُخَاطَبُ
تُعَامِلْنَ	تُعَامِلاَنِ	تُعَامِلِينَ	الْمُخَاطَبَةُ
نُعَامِلُ	نُعَامِلُ	أُعَامِلُ	الْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
عَامِلُوا	عَامِلاَ	عَامِلْ	الْمُذَكَّرُ
عَامِلْنَ	عَامِلاَ	عَامِلِي	الْمُؤَنَّثُ

B. Sülâsînin Mezîdi Olan " Hümâsî " (الْخُمَاسِيُّ = beş harfli) Fiiller:

Sülâsî mücerred fiile iki harf ilâve edilerek meydana gelen fiillerin beş bâbı vardır:

اِنْفِعَالٌ - اِفْتِعَالٌ - اِفْعِلاَلٌ - تَفَعُّلٌ - تَفَاعُلٌ

1. İnfi'âl (اِنْفِعَالٌ):

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına kesrali elif (hemze-i vasl) ve sâkin "nûn" getirmekle yapılır:

اِ نْ . . . ← اِنْفَعَلَ

كَسَرَ kırdı ← اِنْكَسَرَ kırıldı

قَطَعَ kesti ← اِنْقَطَعَ kesildi

b) Özelliği:

Mutâvaat (اَلْمُطَاوَعَةُ = dönüşlülük) ifâde eder.[54] :

كَسَرْتُ الْبَابَ . *Kapıyı kırdım* ← اِنْكَسَرَ الْبَابُ . *Kapı kırıldı*

كَشَفَ *açtı, meydana çıkardı* ← اِنْكَشَفَ *açıldı, meydana çıktı*

Diğer özellikleri:

- Lâzım (geçişsiz)'dır:

اِنْطَلَقَ خَالِدٌ . *Hâlid gitti.*

- Bir yere gitmeyi ve varmayı ifâde etmek için kullanılır. Gidilecek ve varılacak yerin isminden yapılır.

اَلْحِجَازُ *Hicâz şehri* ← اِنْحَجَزْتُ *Hicâz'a gittim*

---

54. Mutâvaat (اَلْمُطَاوَعَةُ = dönüşlülük): Müteaddî (geçişli) fiilin lâzım (tesirinin mef'ûlde görülmesi) fiile dönüşmesidir. Yani müteaddî fiilin mef'ûlün bih sarihi, mutâvaatı yapılınca fâili olur. Mutâvaat için bk. 108

فَتَحَ الْوَلَدُ النَّافِذَةَ . *Çocuk pençereyi açtı.* اِنْفَتَحَتِ النَّافِذَةُ . *Pençere açıldı.*

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِنْفَعَلَ	—[55]	اِنْقَلَبَ	—
Muzâri :	يَنْفَعِلُ	—	يَنْقَلِبُ	—
İsm-i fâil :	مُنْفَعِلٌ	—	مُنْقَلِبٌ	—
İsm-i mef'ûl:	—	—	—	—
Emir :	اِنْفَعِلْ		اِنْقَلِبْ	
Masdar :	اِنْفِعَالٌ		اِنْقِلَابٌ	

Not: 1. a. Mâzîsi elifle başlayan mezîd fiillerin muzârilerinde sondan bir evvelki harf kesralıdır:

اِنْكَسَرَ ⟵ يَنْكَسِرُ   اِسْتَخْرَجَ ⟵ يَسْتَخْرِجُ

b. Mâzisi "tâ" (ت) ile başlayanların mezîdlerinde ise sondan bir evvelki harf fethalıdır:

تَعَلَّمَ ⟵ يَتَعَلَّمُ   تَدَحْرَجَ ⟵ يَتَدَحْرَجُ

2. a. Mâzisi elifle başlayan mezîd fiillerin masdarların yapılırken baştan üçüncü harf kesralanır, son harfin önüne elif getirilir:

اِنْفَتَحَ ⟵ اِنْفِتَاحٌ   اِفْعَالَّ ⟵ اِفْعِيلَالٌ

b. Mâzisi "tâ" (ت) ile başlayan mezîdlerin masdarlarında ise sondan bir evvelki harf zammelenir:

تَكَلَّمَ ⟵ تَكَلُّمٌ   تَدَحْرَجَ ⟵ تَدَحْرُجٌ

55. Bu bâbın mechûlünün bazı sarf kitaplarında olduğunu bazılarında olmadığını mâzi ve muzâri bahislerinde söylemiştik. (Bk. Mâzi ve muzâri)

3. "İnfi'âl" (اِنْفِعَالٌ) bâbından gelen ecvef fiillerin ism-i fâilleri (مُنْفَالٌ) vezninden gelir:

اِنْسِيَاقٌ ⟵ مُنْسَاقٌ *tâbi olan*

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اِنْقِلاَبٌ *dönmek*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِنْقَلَبُوا	اِنْقَلَبَا	اِنْقَلَبَ	اَلْغَائِبُ
اِنْقَلَبْنَ	اِنْقَلَبَتَا	اِنْقَلَبَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِنْقَلَبْتُمْ	اِنْقَلَبْتُمَا	اِنْقَلَبْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِنْقَلَبْتُنَّ	اِنْقَلَبْتُمَا	اِنْقَلَبْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِنْقَلَبْنَا	اِنْقَلَبْنَا	اِنْقَلَبْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَنْقَلِبُونَ	يَنْقَلِبَانِ	يَنْقَلِبُ	اَلْغَائِبُ
يَنْقَلِبْنَ	تَنْقَلِبَانِ	تَنْقَلِبُ	اَلْغَائِبَةُ
تَنْقَلِبُونَ	تَنْقَلِبَانِ	تَنْقَلِبُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَنْقَلِبْنَ	تَنْقَلِبَانِ	تَنْقَلِبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَنْقَلِبُ	نَنْقَلِبُ	أَنْقَلِبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
انْقَلِبُوا	انْقَلِبَا	انْقَلِبْ	الْمُذَكَّرُ
انْقَلِبْنَ	انْقَلِبَا	انْقَلِبِي	الْمُؤَنَّثُ

2. İfti'âl (افْتِعَالٌ) bâbı:

a) Yapılılış:

Sülâsî fiilin başına kesrali elif (hemze-i vasıl) ve fâ'u'l-fiili ile 'aynu'l-fiili arasına fethalı "tâ" (ت) getirmekle yapılır:

إِ . تَ . . ⟵ افْتَعَلَ

فَرَقَ *ayırdı* ⟵ افْتَرَقَ *ayrıldı*

نَقَلَ *taşıdı* ⟵ انْتَقَلَ *taşındı*

b) Özellikleri:

1. **Mutâvaat** (dönüşlülük) ifâde eder:

جَمَعَ *topladı* ⟵ اِجْتَمَعَ *toplandı*

نَشَرَ *yaydı* ⟵ انْتَشَرَ *yayıldı*

2.Bu bâbdaki bazı fiiller **fâilinin gayretini gösterir** [56]:

جَهَدَ *çalıştı* ⟵ اِجْتَهَدَ *çabaladı*

حَفَلَ *toplandı* ⟵ اِحْتَفَلَ *toplantı yaptı*

56. Bu özellik aşağıdaki iki cümlede daha açık görülür:

Malı (çalışmadan) kazandım (miras gibi) كَسَبْتُ الْمَالَ .

Malı (çalışmakla) kazandım. اكْتَسَبْتُ الْمَالَ .

3. **Müşâreket** ifâde eder[57]:

Ahmet ve Hâlid münâkaşa ettiler. . اِخْتَصَمَ أَحْمَدُ و خَالِدٌ.

4. **İsimden fiil yapmakta** kullanılır:

ekmek yapmak اِخْتَبَزَ ⟵ *ekmek* اَلْخُبْزُ

Diğer özellikleri:

- İttihâz etmek, edinmek, kendine mal etmek, benimsemek'te kullanılır:

Ali eti kendisi için kızarttı. . اِشْتَوَى عَلِيٌّ اللَّحْمَ

- Mübâlaga bildirir:

çok kazandı اِكْتَسَبَ ⟵ *kazandı* كَسَبَ

- Taleb (istek) bildirir:

birisinin bir hususta zahmet ve zorluk çekmesini istedi اِكْتَدَّ

- Sülâsî mücerred mânâsında kullanılır:

çekip aldı (جَذَبَ =) اِجْتَذَبَ

Not: 1. "İfti'âl" (اِفْتِعَال)'in "fâ"sının ve "tâ"sının değişmesi için Bk. Ziyâdeli bâblarda harflerin değişmesi. Bk. s. 230.

2. "İfti'âl" (اِفْتِعَال) vezninden gelen ecvef fiillerin ism-i fâil ve ism-i mef'ûlleri "muftâlün" (مُفْتَالٌ) vezninde gelir:

hile yapılan (ism-i mef'ûl) مُحْتَالٌ *hile yapan (ism-i fâil)* مُحْتَالٌ. *hile yaptı* اِحْتَالَ

hiddetlenilen (ism-i mef'ûl) مُغْتَاظٌ *hiddetlenen (ism-i fâil)* مُغْتَاظٌ *hiddetlendı* اِغْتَاظَ

57. (اِفْتِعَال) bâbının ifâde ettiği müşareket (تَفَاعُل)bâbına benzer. Fâiller arasında olur.
Mahmut ve Necib anlaştılar. اِتَّفَقَ مَحْمُودٌ وَنَجِيبٌ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْتَعَلَ	اُفْتُعِلَ	اِجْتَمَعَ	اُجْتُمِعَ
Muzâri :	يَفْتَعِلُ	يُفْتَعَلُ	يَجْتَمِعُ	يُجْتَمَعُ
İsm-i fâil:	مُفْتَعِلٌ	——	مُجْتَمِعٌ	——
İsm-i mef'ûl:	——	مُفْتَعَلٌ	——	مُجْتَمَعٌ
Emir :	اِفْتَعِلْ		اِجْتَمِعْ	
Masdar :	اِفْتِعَالٌ		اِجْتِمَاعٌ	

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلاِجْتِمَاعُ *toplanmak*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِجْتَمَعُوا	اِجْتَمَعَا	اِجْتَمَعَ	اَلْغَائِبُ
اِجْتَمَعْنَ	اِجْتَمَعَتَا	اِجْتَمَعَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِجْتَمَعْتُمْ	اِجْتَمَعْتُمَا	اِجْتَمَعْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِجْتَمَعْتُنَّ	اِجْتَمَعْتُمَا	اِجْتَمَعْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِجْتَمَعْنَا	اِجْتَمَعْنَا	اِجْتَمَعْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَجْتَمِعُونَ	يَجْتَمِعَانِ	يَجْتَمِعُ	اَلْغَائِبُ
يَجْتَمِعْنَ	تَجْتَمِعَانِ	تَجْتَمِعُ	اَلْغَائِبَةُ
تَجْتَمِعُونَ	تَجْتَمِعَانِ	تَجْتَمِعُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَجْتَمِعُونَ	تَجْتَمِعَانِ	تَجْتَمِعِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَجْتَمِعُ	نَجْتَمِعُ	أَجْتَمِعُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِجْتَمِعُوا	اِجْتَمِعَا	اِجْتَمِعْ	اَلْمُخَاطَبُ
اِجْتَمِعْنَ	اِجْتَمِعَا	اِجْتَمِعِي	اَلْمُخَاطَبُ

3. İfilâl (اِفْعِلاَلٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin önüne kesrali bir elif (hemze-i vasıl) getirilir ve lâmu'l-fiil şeddelenir:

اِ . . . ّ ← اِفْعَلَّ

أَبْيَضُ *beyaz, ak* ← اِبْيَضَّ *ağardı*

أَعْرَجُ *topal* ← اِعْرَجَّ *topal oldu*

b) Özellikleri:

- Renk ve beden kusurlarını gösterir. Bu mânâlârda mübâlağa da vardır:

sarardı اِصْفَرَّ	←	*sarı* أَصْفَرُ	
siyahlaştı اِسْوَدَّ	←	*siyah* أَسْوَدُ	
kamburlaştı اِحْدَبَّ	←	*kambur* أَحْدَبُ	
dilsiz oldu اِخْرَسَّ	←	*dilsiz* أَخْرَسُ	

- Bu bâb dâima (أَفْعَلُ) vezninden gelen sıfat-ı müşebbehe-lerden türer:

kızardı	اِحْمَرَّ	←	*kırmızı*	أَحْمَرُ
şaşı oldu	اِحْوَلَّ	←	*şaşı*	أَحْوَلُ

c) Çekimi:

	Vezni (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَلَّ	———	اِخْضَرَّ	———
Muzâri :	يَفْعَلُّ	———	يَخْضَرُّ	———
İsm-i fâil:	مُفْعَلٌّ	———	مُخْضَرٌّ	———
İsm-i mef'ûl:	———	———	———	———
Emir :	اِفْعَلِلْ veya اِفْعَلَّ		اِخْضَرِرْ veya اِخْضَرَّ	
Masdar :	اِفْعِلَالٌ		اِخْضِرَارٌ	

Not: a) Bu bâbın mechûlü yoktur.

b) Mâzî ma'lûmunun çekiminde nûnu'n-nisve ve tâu'l-fâiller birleşince lâmu'l-fiilin idgamı (اِحْمَرَرْنَ ، اِحْمَرَرْتَ ...) şeklinde fetha ile çözülür.

c) Muzâri ma'lûmunun çekiminde nûnu'n-nisve birleşince mâzîsi elifle başlayan mezîd olduğu için idgamı kesra ile çözülür. (يَحْمَرِرْنَ)

Zamanları göre çekimleri:

Masdarı: اَلاِحْمِرَارُ *kızarmak*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِحْمَرُّوا	اِحْمَرَّا	اِحْمَرَّ	اَلْغَائِبُ
اِحْمَرَرْنَ	اِحْمَرَّتَا	اِحْمَرَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِحْمَرَرْتُمَا	اِحْمَرَرْتُمَا	اِحْمَرَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِحْمَرَرْتُمْ	اِحْمَرَرْتُمَا	اِحْمَرَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِحْمَرَرْنَا	اِحْمَرَرْنَا	اِحْمَرَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَحْمَرُّونَ	يَحْمَرَّانِ	يَحْمَرُّ	اَلْغَائِبُ
يَحْمَرِرْنَ	تَحْمَرَّانِ	تَحْمَرُّ	اَلْغَائِبَةُ
تَحْمَرُّونَ	تَحْمَرَّانِ	تَحْمَرُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تَحْمَرِرْنَ	تَحْمَرَّانِ	تَحْمَرِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَحْمَرُّ	نَحْمَرُّ	أَحْمَرُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
احْمَرُّوا	احْمَرَّا	احْمَرَّ (احْمَرِرْ)	اَلْمُذَكَّرُ
احْمَرِرْنَ	احْمَرَّا	احْمَرِّي	اَلْمُؤَنَّثُ

4. Tefâ'ul (تَفَعُّلٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına "fethalı bir tâ" (ت) getirilir ve 'aynu'l-fiili şeddelenir. تَفَعَّلَ ⟵ ت . ـّ . .

kırıldı تَكَسَّرَ ⟵ *kırdı* كَسَرَ

kibirli oldu, büyüklük tasladı تَكَبَّرَ ⟵ *büyüdü* كَبُرَ

b) Özellikleri:

1. "Tef'îl" (تَفْعِيل) bâbındaki bazı fiillerin **mutâvaat**ını yapar:

kırıldı تَكَسَّرَ ⟵ *kırdı* كَسَّرَ

ayrıldı تَفَرَّقَ ⟵ *ayırdı* فَرَّقَ

2. Tekellüf (zorla olmak ve elde etmek) mânâsı verir:

kahramanlık tasladı تَشَجَّعَ *büyüklendi* تَكَبَّرَ

Diğer özellikleri:

- İsimden fiil yapmak (veya ittihâz edinmek) için kullanılır:

yastık edindi تَوَسَّدَ ⟵ *yastık* اَلْوِسَادَةُ

- Müteaddî (geçişli) de olur:

Öğrenci dersi öğrendi. تَعَلَّمَ التِّلْمِيذُ الدَّرْسَ .

- Bir işin tekrar (yahutta azar azar) olduğunu bildirir:

Hâlid suyu yutkuna yutkuna içti. تَجَرَّعَ خَالِدٌ الْمَاءَ .
Yahut Hâlid suyu yudum yudum (azar azar) içti.

- İnkilâb (bir hâlden diğer hâle geçmek) için kullanılır:

Çamur taşlaştı. تَحَجَّرَ الطِّينُ .

- Kaçınmak (uzaklaşmak ve sakınmak) ifâde eder:

Günahtan kaçındım. تَأَثَّمْتُ .

- Taleb (istek) bildirir, yani kök fiilinin mânâsını taşır:

O, onu acele yapmasını istedi. تَعَجَّلَهُ .

- Mensûbiyet bildirir:

O, çöle ait olduğunu söyledi. . تَبَدَّى
Yahut O, çölde yaşadığını söyledi.

- Giyinmek (telebbüs) için kullanılır:

Adam gömlek giydi. . تَقَمَّصَ الرَّجُلُ

Not: 1. Daha önce de belirtildiği gibi, mâzîsi "tâ" (ت) ile başlayan mezîd fiillerin muzârilerinde sondan bir evvelki harf fethalıdır:

تَعَلَّمَ ⟵ يَتَعَلَّمُ   تَدَحْرَجَ ⟵ يَتَدَحْرَجُ

2. Mâzîsi "tâ" (ت) ile başlayan fiillerin masdarları yapılırken sondan bir evvelki harf zammelenir:

تَكَلَّمَ ⟵ تَكَلُّمٌ   تَعَاوَنَ ⟵ تَعَاوُنٌ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	تَفَعَّلَ	تُفُعِّلَ	تَعَلَّمَ	تُعُلِّمَ
Muzâri :	يَتَفَعَّلُ	يُتَفَعَّلُ	يَتَعَلَّمُ	يُتَعَلَّمُ
İsm-i fâil:	مُتَفَعِّلٌ	———	مُتَعَلِّمٌ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُتَفَعَّلٌ	———	مُتَعَلَّمٌ
Emir :	تَفَعَّلْ		تَعَلَّمْ	
Masdar :	تَفَعُّلٌ		تَعَلُّمٌ	

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلتَّعَلُّمُ *öğrenmek*

Mâzi (الْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
تَعَلَّمُوا	تَعَلَّمَا	تَعَلَّمَ	اَلْغَائِبُ
تَعَلَّمْنَ	تَعَلَّمَتَا	تَعَلَّمَتْ	اَلْغَائِبَةُ
تَعَلَّمْتُمْ	تَعَلَّمْتُمَا	تَعَلَّمْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
تَعَلَّمْتُنَّ	تَعَلَّمْتُمَا	تَعَلَّمْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
تَعَلَّمْنَا	تَعَلَّمْنَا	تَعَلَّمْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (الْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَتَعَلَّمُونَ	يَتَعَلَّمَانِ	يَتَعَلَّمُ	اَلْغَائِبُ
يَتَعَلَّمْنَ	تَتَعَلَّمَانِ	تَتَعَلَّمُ	اَلْغَائِبَةُ
تَتَعَلَّمُونَ	تَتَعَلَّمَانِ	تَتَعَلَّمُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَتَعَلَّمْنَ	تَتَعَلَّمَانِ	تَتَعَلَّمِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَتَعَلَّمُ	نَتَعَلَّمُ	أَتَعَلَّمُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
تَعَلَّمُوا	تَعَلَّمَا	تَعَلَّمْ	المُذَكَّرُ
تَعَلَّمْنَ	تَعَلَّمَا	تَعَلَّمِي	المُؤَنَّثُ

5. Tefâ'ul (تَفَاعُلَ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına "fethalı bir tâ" (ت), fâ'u'l-fiil ile 'aynu'l-fiilin arasına elif (ا) getirmekle yapılır:

تَ . ا . . ⟵ تَفَاعَلَ

yardım etti (عَانَ) أَعَانَ ⟵ تَعَاوَنَ *yardımlaştı*

câhil oldu جَهِلَ ⟵ تَجَاهَلَ *kendini câhil gösterdi*

b) Özellikleri:

1. **Müşâreket** bildirir[58]:

تَضَارَبَ *döğüştü* تَكَالَمَ *(karşılıklı) konuştu*

---

58. (تَفَاعُلَ) bâbının ifâde ettiği müşareket umumiyetle fâiller arasındadır.

İki çocuk döğüştü. تَضَارَبَ الوَلَدَانِ

Ömer ve Halid döğüştüler. تَضَارَبَ عُمَرُ وخَالِدٌ

(مُفَاعَلَةٌ) bâbının ifâde ettiği müşareketse fâille mef'ul arasındadır.

2. Mufâ'ale (مُفَاعَلَة) bâbındaki bazı fiillerin **mutâvaat**ını yapar:

uzaklaştı تَبَاعَدَ ⟵ *uzaklaştırdı* بَاعَدَ

kendi kendine öğündü تَفَاخَرَ ⟵ *öğündü* فَاخَرَ

3. **Bir işi yapar gibi görünmeği** yahut **bir işi yalancıktan yapmayı** yahutta **kendisinde olmayan bir şeyi var gibi göstermeği** bildirir:

hasta olmadığı halde hasta göründü تَمَارَضَ

yalancıktan ağladı تَبَاكَى

uyur gibi davrandı تَنَاوَمَ

"Tefâ'ul" (تَفَاعُل) bâbının muzârisinin ve masdarının yapılışı, "tefa'ul" (تَفَعُّل) bâbı gibidir. Bk. s. 194- 195.

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûn (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	تَفَاعَلَ	تُفُوعِلَ	تَبَاعَدَ	تُبُوعِدَ
Muzâri :	يَتَفَاعَلُ	يُتَفَاعَلُ	يَتَبَاعَدُ	يُتَبَاعَدُ
İsm-i fâil:	مُتَفَاعِلٌ	———	———	مُتَبَاعِدٌ
İsm-i mef'ûl :	———	مُتَفَاعَلٌ	———	مُتَبَاعَدٌ
Emir :	تَفَاعَلْ		تَبَاعَدْ	
Masdar :	تَفَاعُلٌ		تَبَاعُدٌ	

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلتَّبَاعُدُ *uzaklaşmak*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
تَبَاعَدُوا	تَبَاعَدَا	تَبَاعَدَ	اَلْغَائِبُ
تَبَاعَدْنَ	تَبَاعَدَتَا	تَبَاعَدَتْ	اَلْغَائِبَةُ
تَبَاعَدْتُمْ	تَبَاعَدْتُمَا	تَبَاعَدْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
تَبَاعَدْتُنَّ	تَبَاعَدْتُمَا	تَبَاعَدْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
تَبَاعَدْنَا	تَبَاعَدْنَا	تَبَاعَدْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَتَبَاعَدُونَ	يَتَبَاعَدَانِ	يَتَبَاعَدُ	اَلْغَائِبُ
يَتَبَاعَدْنَ	تَتَبَاعَدَانِ	تَتَبَاعَدُ	اَلْغَائِبَةُ
تَتَبَاعَدُونَ	تَتَبَاعَدَانِ	تَتَبَاعَدُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَتَبَاعَدْنَ	تَتَبَاعَدَانِ	تَتَبَاعَدِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَتَبَاعَدُ	نَتَبَاعَدُ	أَتَبَاعَدُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
تَبَاعَدُوا	تَبَاعَدَا	تَبَاعَدْ	اَلْمُذَكَّرُ
تَبَاعَدْنَ	تَبَاعَدَا	تَبَاعَدِي	اَلْمُؤَنَّثُ

C. Sülâsînin Mezîdi Olan "Südâsî" (اَلسُّدَاسِيُّ) Fiiller:

Sülâsî fiillere üç harf ilâve edilen fiiller:

اِسْتِفْعَالٌ   اِفْعِيلاَلٌ   اِفْعِيعَالٌ   اِفْعِوَّالٌ

1. İstif'âl (اِسْتِفْعَالٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına "kesrali elif" (hemze-i vasl), "sâkin sîn" (س) ve fethalı tâ (ت) getirmekle yapılır:

اِ سْ تَ . . . ⟵ اِسْتَفْعَلَ

أَذِنَ *izin verdi* ⟵ اِسْتَأْذَنَ *müsâade istedi*

حَسُنَ *güzel oldu* ⟵ اِسْتَحْسَنَ *güzel buldu*

b) Özellikleri:

1. **Taleb** (istek) bildirir:

اِسْتَغْفَرَ *af diledi* اِسْتَرْحَمَ *merhamet diledi* اِسْتَأْذَنَ *müsâade istedi*

2. **Bulmak** ve **telâkkî etmek** (saymak) anlamına gelir:

اِسْتَقْبَحَ *çirkin buldu* اِسْتَخَفَّ *hafif buldu* اِسْتَحَلَّ *helâl saydı*

3. **Değişkliğe uğramayı** ifâde eder:

(çamur) taşlaştı (الطِينُ) اِستَحْجَرَ

Diğer özellikleri:

- "İf'âl" (إِفْعَالٌ) bâbındaki bazı fiillerin mutâvaatını yapar:

kederlendi اِسْتَوْحَشَ ⟵ *kederlendirdi* أَوْحَشَ

- Sülâsî fiili müteaddî yapar:

çıkardı اِسْتَخْرَجَ ⟵ *çıktı* خَرَجَ

- Sülâsî ile aynı anlama gelir:

yerleşti. ikâmet etti اِسْتَقَرَّ ⟵ *yerleşti. ikâmet etti* قَرَّ

- Tekellüf (zorla olmak veya külfetli, zorla olan işlerde kullanılmak) ifâde eder:

yiğitlendi, yiğitlik iddiâ etti اِسْتَجْرَأَ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِسْتَفْعَلَ	أُسْتُفْعِلَ	اِسْتَخْرَجَ	أُسْتُخْرِجَ
Muzâri :	يَسْتَفْعِلُ	يُسْتَفْعَلُ	يَسْتَخْرِجُ	يُسْتَخْرَجُ
İsm-i fâil:	مُسْتَفْعِلٌ	———	مُسْتَخْرِجٌ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُسْتَفْعَلٌ	———	مُسْتَخْرَجٌ
Emir :	اِسْتَفْعِلْ		اِسْتَخْرِجْ	
Masdar :	اِسْتِفْعَالٌ		اِسْتِخْرَاجٌ	

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلاسْتِغْفَارُ *af dilemek*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اسْتَغْفَرُوا	اسْتَغْفَرَا	اسْتَغْفَرَ	اَلْغَائِبُ
اسْتَغْفَرْنَ	اسْتَغْفَرَتَا	اسْتَغْفَرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اسْتَغْفَرْتُمْ	اسْتَغْفَرْتُمَا	اسْتَغْفَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اسْتَغْفَرْتُنَّ	اسْتَغْفَرْتُمَا	اسْتَغْفَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اسْتَغْفَرْنَا	اسْتَغْفَرْنَا	اسْتَغْفَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَسْتَغْفِرُونَ	يَسْتَغْفِرَانِ	يَسْتَغْفِرُ	اَلْغَائِبُ
يَسْتَغْفِرْنَ	تَسْتَغْفِرَانِ	تَسْتَغْفِرُ	اَلْغَائِبَةُ
تَسْتَغْفِرُونَ	تَسْتَغْفِرَانِ	تَسْتَغْفِرُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَسْتَغْفِرْنَ	تَسْتَغْفِرَانِ	تَسْتَغْفِرِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَسْتَغْفِرُ	نَسْتَغْفِرُ	أَسْتَغْفِرُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir: (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اِسْتَغْفِرُوا	اِسْتَغْفِرَا	اِسْتَغْفِرْ	الْمُذَكَّرُ
اِسْتَغْفِرْنَ	اِسْتَغْفِرَا	اِسْتَغْفِرِي	الْمُذَكَّرُ

2.İf'îlâl (اِفْعِيلاَلُ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına kesrali elif (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil arasına elif getirmekle ve lâmu'l-fiili şeddelemekle yapılır:

اِفْعَالَّ ⟵ إِ . . ا . ّ

(çok kara oldu) karardı اِسْوَادَّ   *(çok eğri) büğrü oldu* اِعْوَاجَّ

b) Özelliği:

İf'îlâl (اِفْعِلاَلُ) bâbındaki fiillerin mânâlarını kuvvetlendirir ve **mübâlaga bildirir**. Bu bâbdaki fiiller lâzımdırlar. Renk ve kusur ifâde ederler:

(çok mavi oldu) göverdi اِزْرَاقَّ ⟵ *göverdi* اِزْرَقَّ

(çok kara oldu) karardı اِسْوَادَّ ⟵ *karardı* اِسْوَدَّ

(çok eğildi) eğri büğrü oldu اِعْوَاجَّ ⟵ *eğri, büğrü oldu* اِعْوَجَّ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَالَّ	———	اِعْرَاجَّ	———
Muzâri :	يَفْعَالُّ	———	يَعْرَاجُّ	———
İsm-i fâil:	مُفْعَالٌّ	———	مُعْرَاجٌّ	———
İsm-i mef'ûl :	———	———	———	———
Emir :	اِفْعَالَّ veya اِفْعَالِلْ		اِعْرَاجَّ veya اِعْرَاجِجْ	
Masdar :	اِفْعِيلاَلٌ		اِعْرِيجَاجٌ	

Not: a) Bu bâbın mechûlu yoktur.

b) Mâzî ma'lûmunun çekiminde nûnu'n-nisve ve fau'l-fâillerle birleşince lâmu'l-fiilin idgamı (اِفْعَالَلْتَ ، اِفْعَالَلْنَ ...) şeklinde fetha ile çözülür.

c) Muzâri ma'lumunun çekiminde nûnu'n-nisve ile birleşince mâzisi elifle başlayan mezîd fiillerden olduğu için (يَفْعَالِلْنَ ...) şeklinde kesra ile çözülür.

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلاِعْرِيجَاجُ *yukarı çıkmak*

Mâzî (اَلْمَاضِي):			
اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِعْرَاجُّوا	اِعْرَاجَّا	اِعْرَاجَّ	اَلْغَائِبُ
اِعْرَاجَجْنَ	اِعْرَاجَّتَا	اِعْرَاجَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِعْرَاجَجْتُمْ	اِعْرَاجَجْتُمَا	اِعْرَاجَجْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِعْرَاجَجْتُنَّ	اِعْرَاجَجْتُمَا	اِعْرَاجَجْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِعْرَاجَجْنَا	اِعْرَاجَجْنَا	اِعْرَاجَجْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):			
اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَعْرَاجُّونَ	يَعْرَاجَّانِ	يَعْرَاجُّ	اَلْغَائِبُ
يَعْرَاجِجْنَ	تَعْرَاجَّانِ	تَعْرَاجُّ	اَلْغَائِبَةُ
تَعْرَاجُّونَ	تَعْرَاجَّانِ	تَعْرَاجُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تَعْرَاجِجْنَ	تَعْرَاجَّانِ	تَعْرَاجِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَعْرَاجُّ	نَعْرَاجُّ	أَعْرَاجُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir: (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اعْرَاجُّوا	اعْرَاجَّا	اعْرَاجَّ (اعْرَاجِجْ)	الْمُذَكَّرُ
اعْرَاجِجْنَ	اعْرَاجَّا	اعْرَاجِّي	الْمُذَكَّرُ

3. İf'î'âl (افْعِيعَالٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiillerin başına kesrali bir elif (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiille lâmu'l-fiil arasına sâkin "vâv" (و) ile 'aynu'l-fiilin cinsinden bir harf getirmekle yapılır:

اِ . . وْ عَ . ⟵ افْعَوْعَلَ

خَشُنَ *sert oldu* ⟵ اخْشَوْشَنَ *çok sert oldu*

حَدِبَ *kambur oldu* ⟵ احْدَوْدَبَ *kamburlaştı*

b) Özelliği:

1. Bu bâb az kullanılır, **mübâlaga** ifâde eder:

اعْشَوْشَبَ *(yer) çok otlandı*

2. Bu bâbdan gelen bazı fiiller **sülâsî mücerred ile aynı mânâdadırlar:**

احْلَوْلَى (= حَلاَ) *(bir şey) tatlı oldu*

Not: (احْلَوْلَى) fiilin harflerinde değişiklik olmuştur.: Sülâsî (حلو) idi. Harfler ilâve edilince (احْلَوْلَوَ) olur, ancak, üç harften sonra gelen illet harfleri "ya"ya kalb olduğundan (احْلَوْلَى) olmuştur.

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَوْعَلَ	أُفْعُوعِلَ	اِحْدَوْدَبَ	أُحْدُودِبَ
Muzâri :	يَفْعَوْعِلُ	يُفْعَوْعَلُ	يَحْدَوْدِبُ	يُحْدَوْدَبُ
İsm-i fâil:	مُفْعَوْعِلٌ	———	مُحْدَوْدِبٌ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفْعَوْعَلٌ	———	مُحْدَوْدَبٌ
Emir :	اِفْعَوْعِلْ		اِحْدَوْدِبْ	
Masdar :	اِفْعِيعَالٌ		اِحْدِيدَابٌ	

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلاِحْدِيدَابُ *kanburlaşmak*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِحْدَوْدَبُوا	اِحْدَوْدَبَا	اِحْدَوْدَبَ	اَلْغَائِبُ
اِحْدَوْدَبْنَ	اِحْدَوْدَبَتَا	اِحْدَوْدَبَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِحْدَوْدَبْتُمْ	اِحْدَوْدَبْتُمَا	اِحْدَوْدَبْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِحْدَوْدَبْتُنَّ	اِحْدَوْدَبْتُمَا	اِحْدَوْدَبْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِحْدَوْدَبْنَا	اِحْدَوْدَبْنَا	اِحْدَوْدَبْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَحْدَوْدِبُونَ	يَحْدَوْدِبَانِ	يَحْدَوْدِبُ	اَلْغَائِبُ
يَحْدَوْدِبْنَ	تَحْدَوْدِبَانِ	تَحْدَوْدِبُ	اَلْغَائِبَةُ
تَحْدَوْدِبُونَ	تَحْدَوْدِبَانِ	تَحْدَوْدِبُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَحْدَوْدِبْنَ	تَحْدَوْدِبَانِ	تَحْدَوْدِبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَحْدَوْدِبُ	نَحْدَوْدِبُ	أَحْدَوْدِبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir: (الأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِحْدَوْدِبُوا	اِحْدَوْدِبَا	اِحْدَوْدِبْ	اَلْمُذَكَّرُ
اِحْدَوْدِبْنَ	اِحْدَوْدِبَا	اِحْدَوْدِبِي	اَلْمُؤَنَّثُ

4. İf'ivvâl (اِفْعِوَّالٌ) bâbı:
a) Yapılışı:

Sülâsî fiillerin başına kesrali bir elif (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil arasına şeddeli "vâv" (وّ) getirilir:

اِفْعَوَّلَ ← . وّ . . اِ

sür'atli gitti اِجْلَوَّذَ ← ______ جَلَذَ

fazla uzattı.(yaydı) اِخْرَوَّطَ ← *(demiri) uzattı* خَرَطَ

b) Özelliği:

Çok az kullanılır. Bu bâbdaki fiiller mübâlaga bildirirler ve lâzımdırlar:

sür'atli gitti اِجْلَوَّذَ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَوَّلَ	اُفْعُوِّلَ	اِجْلَوَّذَ	اُجْلُوِّذَ
Muzâri :	يَفْعَوِّلُ	يُفْعَوَّلُ	يَجْلَوِّذُ	يُجْلَوَّذُ
İsm-i fâil:	مُفْعَوِّلٌ	———	مُجْلَوِّذٌ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفْعَوَّلٌ	———	مُجْلَوَّذٌ
Emir :	اِفْعَوِّلْ		اِجْلَوِّذْ	
Masdar :	اِفْعِوَّالٌ		اِجْلِوَّاذٌ	

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلاِجْلِوَّاذُ *sür'atli gitmek*

Mâzi (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِجْلَوَّذُوا	اِجْلَوَّذَا	اِجْلَوَّذَ	اَلْغَائِبُ
اِجْلَوَّذْنَ	اِجْلَوَّذَتَا	اِجْلَوَّذَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِجْلَوَّذْتُمْ	اِجْلَوَّذْتُمَا	اِجْلَوَّذْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِجْلَوَّذْتُنَّ	اِجْلَوَّذْتُمَا	اِجْلَوَّذْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِجْلَوَّذْنَا	اِجْلَوَّذْنَا	اِجْلَوَّذْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَجْلَوِّذُونَ	يَجْلَوِّذَانِ	يَجْلَوِّذُ	اَلْغَائِبُ
يَجْلَوِّذْنَ	تَجْلَوِّذَانِ	تَجْلَوِّذُ	اَلْغَائِبَةُ
تَجْلَوِّذُونَ	تَجْلَوِّذَانِ	تَجْلَوِّذُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَجْلَوِّذِينَ	تَجْلَوِّذَانِ	تَجْلَوِّذِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَجْلَوِّذُ	نَجْلَوِّذُ	أَجْلَوِّذُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir: (الأمْرُ):

	الْمُفْرَدُ	التَّثْنِيَةُ	الْجَمْعُ
الْمُذَكَّرُ	اجْلَوِّذْ	اجْلَوِّذَا	اجْلَوِّذُوا
الْمُؤَنَّثُ	اجْلَوِّذِي	اجْلَوِّذَا	اجْلَوِّذْنَ

Südâsî bu dört bâbın dışında çok az kullanılan şu bâblar da vardır:

افْعِيلاَءٌ افْعِنْلاَلٌ افْعِنْلاَءٌ

5. İf'îlâ' (افْعِيلاَءٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına kesrali bir "elif" (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil arasına sâkin "vâv" (و), lâmu'l-fiilden sonra "elif-i maksûre" (ي = yâ şeklinde elif) getirilir:

ا . . وْ . ى ⟵ افْعَوْلَى

ata çıplak bindi اِعْرَوْرَى

b) Özelliği:

Bu bâb çok az kullanılır. Bir kaç fiilde bir kaç gramer kitabı hâriç diğer gramer kitapları ve ve lügatlar, bu bâbdan gelen fiilleri "if'î'âl" (افْعِيعَالٌ) vezninde gelen şekli ile kullandıklarından bu bâbı zikretmemişlerdir:

çıplak ata bindi اِعْرَوْرَى

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ): Ma'lûm	Vezin (اَلْوَزْنُ): Mechûl	Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ): Ma'lûm	Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ): Mechûl
Mâzî :	اِفْعَوْلَى	أُفْعُولِيَ	اِعْرَوْرَى	أُعْرُورِيَ
Muzâri :	يَفْعَوْلِي	يُفْعَوْلَى	يَعْرَوْرِى	يُعْرَوْرَى
İsm-i fâil:	مُفْعَوْلٍ	———	مُعْرَوْرٍ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفْعَوْلًى	———	مُعْرَوْرًى
Emir :	اِفْعَوْلِ		اِعْرَوْرِ	
Masdar :	اِفْعِيلاَءٌ		اِعْرِيرَاءٌ	

Zamanları göre çekimleri:
Masdarı: اَلاعْرِيرَاءُ *çıplak ata binmek*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِعْرَوْرَوْا	اِعْرَوْرَيَا	اِعْرَوْرَى	اَلْغَائِبُ
اِعْرَوْرَيْنَ	اِعْرَوْرَتَا	اِعْرَوْرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِعْرَوْرَيْتُمْ	اِعْرَوْرَيْتُمَا	اِعْرَوْرَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِعْرَوْرَيْتُنَّ	اِعْرَوْرَيْتُمَا	اِعْرَوْرَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِعْرَوْرَيْنَا	اِعْرَوْرَيْنَا	اِعْرَوْرَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَعْرَوْرُونَ	يَعْرَوْرِيَانِ	يَعْرَوْرِي	اَلْغَائِبُ
يَعْرَوْرِينَ	تَعْرَوْرِيَانِ	تَعْرَوْرِي	اَلْغَائِبَةُ
تَعْرَوْرُونَ	تَعْرَوْرِيَانِ	تَعْرَوْرِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَعْرَوْرِينَ	تَعْرَوْرِيَانِ	تَعْرَوْرِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَعْرَوْرِي	نَعْرَوْرِي	أَعْرَوْرِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِعْرَوْرُوا	اِعْرَوْرِيَا	اِعْرَوْرِ	اَلْمُذَكَّرُ
اِعْرَوْرِينَ	اِعْرَوْرِيَا	اِعْرَوْرِي	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: Son harfinin elif-i maksûra alması olduğundan bütün çekimler (رَمَى) gibi olur.

6. İf'inlâl (اِفْعِنْلاَلٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına "kesrali elif" (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil arasına "sâkin nûn" (ن) ve lâmu'l-fiilden sonra lâmu'l-fiil cinsinden bir harf getirilir:

إ . . نْ . ← اِفْعَنْلَلَ

(saç) çok siyah ve gür oldu اِعْلَنْكَكَ

b) Özelliği:

Çok az kullanılan bu bâb rubâ'î mücerred'e iki harf ilâveli İf'inlâl (اِفْعِنْلاَلٌ) bâbı ile karıştırılmaktadır. Sülâsî fiilden türemişin son iki harfi aynı cinsten harfler, rubâ'î'den türemişlerin son iki harfi ise ayrı cinsten harflerdendir:

(saç) çok siyah ve gür oldu اِعْلَنْكَكَ ← *çiğnedi* عَلَكَ (sülâsîden)

toplantı اِحْرَنْجَمَ ← *topladı* حَرْجَمَ (rubâîden)

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَنْلَلَ	اُفْعُنْلِلَ	اِعْلَنْكَكَ	اُعْلُنْكِكَ
Muzâri :	يَفْعَنْلِلُ	يُفْعَنْلَلُ	يَعْلَنْكِكُ	يُعْلَنْكَكُ
İsm-i fâil:	مُفْعَنْلِلٌ	______	مُعْلَنْكِكٌ	______
İsm-i mef'ûl:	______	مُفْعَنْلَلٌ	______	مُعْلَنْكَكٌ
Emir :	اِفْعَنْلِلْ		اِعْلَنْكِكْ	
Masdar :	اِفْعِنْلاَلٌ		اِعْلِنْكَاكٌ	

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلاِعْلِنْكَاكُ *(saç) çok siyah ve gür olmak:*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	اِعْلَنْكَكَ	اِعْلَنْكَكَا	اِعْلَنْكَكُوا
اَلْغَائِبَةُ	اِعْلَنْكَكَتْ	اِعْلَنْكَكَتَا	اِعْلَنْكَكْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	اِعْلَنْكَكْتَ	اِعْلَنْكَكْتُمَا	اِعْلَنْكَكْتُمْ
اَلْمُخَاطَبَةُ	اِعْلَنْكَكْتِ	اِعْلَنْكَكْتُمَا	اِعْلَنْكَكْتُنَّ
اَلْمُتَكَلِّمُ	اِعْلَنْكَكْتُ	اِعْلَنْكَكْنَا	اِعْلَنْكَكْنَا

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَعْلَنْكِكُ	يَعْلَنْكِكَانِ	يَعْلَنْكِكُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَعْلَنْكِكُ	تَعْلَنْكِكَانِ	يَعْلَنْكِكْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَعْلَنْكِكُ	تَعْلَنْكِكَانِ	تَعْلَنْكِكُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَعْلَنْكِكِينَ	تَعْلَنْكِكَانِ	تَعْلَنْكِكْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَعْلَنْكِكُ	نَعْلَنْكِكُ	نَعْلَنْكِكُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اِعْلَنْكِكُوا	اِعْلَنْكِكَا	اِعْلَنْكِكْ	الْمُذَكَّرُ
اِعْلَنْكِكْنَ	اِعْلَنْكِكَا	اِعْلَنْكِكِي	الْمُؤَنَّثُ

7. İf'inlâ' (اِفْعِنْلاَءُ) bâbı:

a) Yapılışı:

Sülâsî fiilin başına kesrali elif (hemze-i vasl), 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil arasına "sâkin nûn" (ن), lâmu'l-fiilden sonra elif-i maksûre (ـَـ ي) getirilir:

اِفْعَنْلَى ⟵ ى َ . نْ . . إِ

sırt üstü uyudu اِسْلَنْقَى

b) Özelliği:

Bu bâb kaynakların büyük bir kısmında çok az kullanıldığı için zikredilmemiştir. **Mânâ bakımından sülâsî mücerrede benzer**:

katı ve sert oldu, kesif, iri oldu اِعْلَنْدَى ⟵ *katı oldu* عَلَدَ

sırt üstü uyudu اِسْلَنْقَى ⟵ *sırt üstü yere yattı* سَلَقَ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَنْلَى	أُفْعُنْلِيَ	اِعْلَنْدَى	أُعْلُنْدِيَ
Muzâri :	يَفْعَنْلِي	يُفْعَنْلَى	يَعْلَنْدِي	يُعْلَنْدَى
İsm-i fâil:	مُفْعَنْلٍ	———	مُعْلَنْدٍ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفْعَنْلًى	———	مُعْلَنْدًى
Emir :	اِفْعَنْلِ		اِعْلَنْدِ	
Masdar :	اِفْعِنْلَاءٌ		اِعْلِنْدَاءٌ	

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلاِعْلِنْدَاءُ *katı ve sert olmak:*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اِعْلَنْدَوْا	اِعْلَنْدَيَا	اِعْلَنْدَى	اَلْغَائِبُ
اِعْلَنْدَيْنَ	اِعْلَنْدَتَا	اِعْلَنْدَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِعْلَنْدَيْتُمْ	اِعْلَنْدَيْتُمَا	اِعْلَنْدَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِعْلَنْدَيْتُنَّ	اِعْلَنْدَيْتُمَا	اِعْلَنْدَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِعْلَنْدَيْنَا	اِعْلَنْدَيْنَا	اِعْلَنْدَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَعْلَنْدي	يَعْلَنْدِيَان	يَعْلَنْدُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَعْلَنْدي	تَعْلَنْدِيَان	يَعْلَنْدِينَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَعْلَنْدي	تَعْلَنْدِيَان	تَعْلَنْدُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَعْلَنْدِينَ	تَعْلَنْدِيَان	تَعْلَنْدِينَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَعْلَنْدي	نَعْلَنْدي	نَعْلَنْدي

Emir (اَلأَمْرُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	اِعْلَنْدِ	اِعْلَنْدِيَا	اِعْلَنْدُوا
اَلْمُؤَنَّثُ	اِعْلَنْدِي	اِعْلَنْدِيَا	اِعْلَنْدِينَ

II. Rubâ'î Filler (اَلأَفْعَالُ الرُّبَاعِيَّةُ) :

A. Rubâî Mücerred Fiil (اَلأَفْعَالُ الرُّبَاعِيَّةُ) [59]:

1. Tarifi ve Vezni:

Aslî (sessiz) harfleri dört harften meydana gelen fiillere "mücerred rubâ'î veya rubâ'î mücerred" (اَلرُّبَاعِيُّ الْمُجَرَّدُ) denir.

59. Rubâî Mücerred Fiilin özellik ve Çekimleri mezîd fiillere benzediğinden mezîd fiiller kısmında anlatılmıştır.

Mücerred rubâ'î fiillerin vezni (فَعْلَلَ)'dir [60]:

dağıldı شَمْعَلَ *topladı* جَمْهَرَ *yuvarladı* دَحْرَجَ

Not: 1. Rubâ'î mücerred fiillerin çekimi sülâsînin mezîdi olan "if'âl" (إِفْعَالٌ) bâbı gibidir. Mâzîsi dört harfli olduğu için muzâri malûmunda muzâri harfi zammelidir:

2. Rubâî mücerred fiiller müteaddîdir.

2. Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	فَعْلَلَ	فُعْلِلَ	دَحْرَجَ	دُحْرِجَ
Muzâri :	يُفَعْلِلُ	يُفَعْلَلُ	يُدَحْرِجُ	يُدَحْرَجُ
İsm-i fâil:	مُفَعْلِلٌ	———	مُدَحْرِجٌ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفَعْلَلٌ	———	مُدَحْرَجٌ
Emir :	فَعْلِلْ		دَحْرِجْ	
Masdar :	فَعْلَلَةٌ veya فِعْلاَلٌ		دَحْرَجَةٌ veya دِحْرَاجٌ	

60. 1. Sülâsî mücerred fiilin kalıbının sonuna ikinci bir "lâm" (ل) ilâve edilir.

(دَحْرَجَ) fiilinde د = fâu'l-fiil (فَاءُ الْفِعْلِ); ح = aynu'l-fiil (عَيْنُ الفِعْلِ) ; ر = lâmu'l-fiilu'l-ûlâ (لاَمُ الْفِعْلِ الأولَى) ; ج = lâmu'l-fiili's-sâniye (لاَمُ الْفِعْلِ الثَّانِيَةُ) 'dir.

2 Rubâ'î mücerred fiillerin harfleri (. . . .) ile gösterilir.

3. Rubâ'î fiiller genel olarak şu şekillerde teşkil edilmiştir:

a. Bilhassa bir sesi ifâde eden iki harften ibâret bir hecenin tekrar edilmesi ile meydana gelmiştir: (Bu şekildeki rubâ'î fiillere rubâ'î mudâaf denir):
Bk. Arapça Dilbilgisi (A. Ateş), s. 76

baba dedi بَابَا *gargara yaptı* غَرْغَرَ

b. Bu türlü fiiller bazan bir sülâsî fiile bir sessiz eklenmesiyle meydana gelmiştir:

dağıldı شَمْعَلَ ←—— *şâmil oldu, içine aldı* شَمَعَ

c. Rubâ'î fiiller bazan da çok sık kullanılan tâbirlerden meydana getirilmiştir:

elhamdülillah dedi حَمْدَلَ *bismillah dedi* بَسْمَلَ

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلدَّحْرَجَةُ *yuvarlamak*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
دَحْرَجُوا	دَحْرَجَا	دَحْرَجَ	اَلْغَائِبُ
دَحْرَجْنَ	دَحْرَجَتَا	دَحْرَجَتْ	اَلْغَائِبَةُ
دَحْرَجْتُمْ	دَحْرَجْتُمَا	دَحْرَجْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
دَحْرَجْتُنَّ	دَحْرَجْتُمَا	دَحْرَجْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
دَحْرَجْنَا	دَحْرَجْنَا	دَحْرَجْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُدَحْرِجُونَ	يُدَحْرِجَانِ	يُدَحْرِجُ	اَلْغَائِبُ
يُدَحْرِجْنَ	تُدَحْرِجَانِ	تُدَحْرِجُ	اَلْغَائِبَةُ
تُدَحْرِجُونَ	تُدَحْرِجَانِ	تُدَحْرِجُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُدَحْرِجْنَ	تُدَحْرِجَانِ	تُدَحْرِجِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُدَحْرِجُ	نُدَحْرِجُ	أُدَحْرِجُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
دَحْرِجُوا	دَحْرِجَا	دَحْرِجْ	الْمُذَكَّرُ
دَحْرِجْنَ	دَحْرِجَا	دَحْرِجِي	الْمُؤَنَّثُ

B. Rubâ'î Mezîd Fiil (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ أو الأَفْعَالُ الْمَزِيدَةُ عَلَى الرُّبَاعِيِّ)

Rubâ'î mücerred fiile bir ve iki harf ilâve ederek "rubâ'î mezîd" (اَلرُّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ) fiiller yapılır:

Rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâve ile " **humâsî** " (اَلْخُمَاسِيُّ)

Rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâve ile "**südâsî**" (اَلسُّدَاسِيُّ) meydana gelir.

1. Rubâ'înin Mezîdi Olan Humâsî Fiiller:

Rubâ'înin mezîdi olan " humâsî " (اَلْخُمَاسِيُّ) fiiller rubâ'î mücerred fiile bir harf ilâve edilerek yapılır. Bir bâbı vardır:

تَفَعْلُلٌ

1. Tefa'lül (تَفَعْلُلٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Rubâ'î mücerred fiilin başına "fethalı tâ" (ت) getirilerek yapılır:

تَ . . . . ⟵ تَفَعْلَلَ

padişah, sultan oldu تَسَلْطَنَ   *fakir oldu* تَمَسْكَنَ

b) Özelliği:

Rubâ'î mücerred fiilin mutâvaatını yapar:

yuvarlandı	تَدَحْرَجَ	←	*yuvarladı*	دَحْرَجَ
sallandı	تَزَلْزَلَ	←	*salladı*	زَلْزَلَ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	تَفَعْلَلَ	——[61]	تَدَحْرَجَ	——
Muzâri :	يَتَفَعْلَلُ	——	يَتَدَحْرَجُ	——
İsm-i fâil:	مُتَفَعْلِلٌ	——	مُتَدَحْرِجٌ	——
İsm-i mef'ûl:	——	——	——	——
Emir :	تَفَعْلَلْ		تَدَحْرَجْ	
Masdar :	تَفَعْلُلٌ		تَدَحْرُجٌ	

61. Ma'lûm ve mechûl bahsinde anlatıldığı gibi, bazı sarf kitapları mechûlünü yapmış, bazıları yapmamıştır.

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: التَّدَحْرُجُ *yuvarlamak*

Mâzî (الْمَاضِي):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
تَدَحْرَجُوا	تَدَحْرَجَا	تَدَحْرَجَ	الْغَائِبُ
تَدَحْرَجْنَ	تَدَحْرَجَتَا	تَدَحْرَجَتْ	الْغَائِبَةُ
تَدَحْرَجْتُمْ	تَدَحْرَجْتُمَا	تَدَحْرَجْتَ	الْمُخَاطَبُ
تَدَحْرَجْتُنَّ	تَدَحْرَجْتُمَا	تَدَحْرَجْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
تَدَحْرَجْنَا	تَدَحْرَجْنَا	تَدَحْرَجْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (الْمُضَارِعُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَتَدَحْرَجُونَ	يَتَدَحْرَجَ	يَتَدَحْرَجُ	الْغَائِبُ
يَتَدَحْرَجْنَ	تَتَدَحْرَجَانِ	تَتَدَحْرَجُ	الْغَائِبَةُ
تَتَدَحْرَجُونَ	تَتَدَحْرَجَانِ	تَتَدَحْرَجُ	الْمُخَاطَبُ
تَتَدَحْرَجْنَ	تَتَدَحْرَجَانِ	تَتَدَحْرَجِينَ	الْمُخَاطَبَةُ
نَتَدَحْرَجُ	نَتَدَحْرَجُ	أَتَدَحْرَجُ	الْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
تَدَحْرَجُوا	تَدَحْرَجَا	تَدَحْرَجْ	اَلْمُذَكَّرُ
تَدَحْرَجْنَ	تَدَحْرَجَا	تَدَحْرَجِي	اَلْمُؤَنَّثُ

2. Rubâ'înin Mezîdi Olan Südâsî Fiiller:

Rubâ'înin mezîdi olan " südâsî " (اَلسُّدَاسِيُّ) fiiller rubâ'î mücerred fiile iki harf ilâve edilerek yapılır. İki bâbı vardır:

اِفْعِنْلَالٌ اِفْعِلَّالٌ

1) İf'inlâl (اِفْعِنْلَالٌ) bâbı:

a) Yapılışı:

Rubâ'î mücerred fiilin başına kesrali bir "elif" (hemze-i vasl) ile 'aynu'l-fiil ile birinci lâmu'l-fiil arasına sâkin "nûn" (ن) ilâve edilir:

اِ . . نْ . . ⟶ اِفْعَنْلَلَ

اِثْعَنْجَرَ *döküldü* اِبْرَنْشَقَ *çiçek açıldı, çiçeklendi*

b) Özelliği:

Çok az kullanılan bu bâb, bazı **rubâ'î mücerred fiillerin mutâvaatını yapar:**

حَرْجَمَ *toplamak* ⟶ اِحْرَنْجَمَ *toplanmak*

فَرْقَعَ *parmak çıtlatmak* ⟶ اِفْرَنْقَعَ *parmak çıtlamak*

(3) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَنْلَلَ	——[62]	اِحْرَنْجَمَ	——
Muzâri :	يَفْعَنْلِلُ	——	يَحْرَنْجِمُ	——
İsm-i fâil:	مُفْعَنْلِلٌ	——	مُحْرَنْجِمٌ	——
İsm-i mef'ûl:	——	——	——	——
Emir :	اِفْعَنْلِلْ		اِحْرَنْجِمْ	
Masdar :	اِفْعِنْلَالٌ		اِحْرِنْجَامٌ	

Zamanları göre çekimleri:

Masdar: اَلاِحْرِنْجَامُ *toplanmak*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِحْرَنْجَمُوا	اِحْرَنْجَمَا	اِحْرَنْجَمَ	اَلْغَائِبُ
اِحْرَنْجَمْنَ	اِحْرَنْجَمَتَا	اِحْرَنْجَمَتْ	اَلْغَائِبَةُ
اِحْرَنْجَمْتُمْ	اِحْرَنْجَمْتُمَا	اِحْرَنْجَمْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اِحْرَنْجَمْتُنَّ	اِحْرَنْجَمْتُمَا	اِحْرَنْجَمْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اِحْرَنْجَمْنَا	اِحْرَنْجَمْنَا	اِحْرَنْجَمْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

62. Mechûlü tefâ'lül (تَفَعْلُلٌ) bâbı gibidir. Kıyâsî olarak bazı sarf kitaplarında çekimi yapılmış bazılarında ise çekilmemiştir. Mebâdiu'l-arabiyye, Cedvelu't-tasrifi'l-ef'âl, s. 3;

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ) :			
اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَحْرَنْجِمُونَ	يَحْرَنْجِمَانِ	يَحْرَنْجِمُ	اَلْغَائِبُ
يَحْرَنْجِمْنَ	تَحْرَنْجِمَانِ	تَحْرَنْجِمُ	اَلْغَائِبَةُ
تَحْرَنْجِمُونَ	تَحْرَنْجِمَانِ	تَحْرَنْجِمُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَحْرَنْجِمْنَ	تَحْرَنْجِمَانِ	تَحْرَنْجِمِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَحْرَنْجِمُ	نَحْرَنْجِمُ	أُحْرَنْجِمُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِحْرَنْجِمُوا	اِحْرَنْجِمَا	اِحْرَنْجِمْ	اَلْمُذَكَّرُ
اِحْرَنْجِمْنَ	اِحْرَنْجِمَا	اِحْرَنْجِمِي	اَلْمُؤَنَّثُ

2) "İf'illâl (اِفْعِلاَّلٌ) bâbı:

a)Yapılışı:

Rubâ'î mücerred fiilin başına kesrali "elif" (hemze-i vasl) getirilir, ikinci lâmu'l-fiil şeddelenir:

اِفْعَلَلَّ ⟵ ّ . . . اِ

çok güç oldu اِضْمَأَلَّ   *sâkin oldu, rahat buldu* اِطْمَأَنَّ

b) Özelliği:

Çok az kullanılan bu bâb **lâzımdır ve mübâlaga mânâsı verir:**

ürpermek اِقْشَعَرَّ *iğrenmek* اِشْمَأَزَّ

c) Çekimi:

	Vezin (اَلْوَزْنُ):		Mevzûnu (اَلْمَوْزُونُ):	
	Ma'lûm	Mechûl	Ma'lûm	Mechûl
Mâzî :	اِفْعَلَلَّ	أُفْعُلِلَّ	اِقْشَعَرَّ	أُقْشُعِرَّ
Muzâri :	يَفْعَلِلُّ	يُفْعَلَلُّ	يَقْشَعِرُّ	يُقْشَعَرُّ
İsm-i fâil:	مُفْعَلِلٌّ	———	مُقْشَعِرٌّ	———
İsm-i mef'ûl:	———	مُفْعَلَلٌّ	———	مُقْشَعَرٌّ
Emir :	اِفْعَلِلَّ veya اِفْعَلْلِلْ		اِقْشَعِرَّ veya اِقْشَعْرِرْ	
Masdar :	اِفْعِلاَلٌ		اِقْشِعْرَارٌ	

Not: 1) Mâzî ma'lûmunun çekiminde nûnu'n-nisve ve fâu'l-fâillerle birleştiğinde ikinci lâmu'l-fiildeki şedde birinci lâmu'l-fiile fethalı olarak geçer. (اِفْعَلَلْتُ ، اِفْعَلَلْنَ ...)

2) Muzâri ma'lumunun çekiminde nûnu'n-nisve ile birleştiğinde mâzîsi elifle başlayan mezîd fiillerden olduğu için sonundaki idgam kesra ile çözülür. (يَقْشَعْرِرْنَ ...)

Zamanlara göre çekimleri:

Masdar: اَلاِقْشِعْرَارُ *ürpermek*

Mâzî (اَلْمَاضِي):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اقْشَعَرُّوا	اقْشَعَرَّا	اقْشَعَرَّ	اَلْغَائِبُ
اقْشَعْرَرْنَ	اقْشَعَرَّتَا	اقْشَعَرَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
اقْشَعْرَرْتُمْ	اقْشَعْرَرْتُمَا	اقْشَعْرَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
اقْشَعْرَرْتُنَّ	اقْشَعْرَرْتُمَا	اقْشَعْرَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اقْشَعْرَرْنَا	اقْشَعْرَرْنَا	اقْشَعْرَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri (اَلْمُضَارِعُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَقْشَعِرُّونَ	يَقْشَعِرَّانِ	يَقْشَعِرُّ	اَلْغَائِبُ
يَقْشَعْرِرْنَ	تَقْشَعِرَّانِ	تَقْشَعِرُّ	اَلْغَائِبَةُ
تَقْشَعِرُّونَ	تَقْشَعِرَّانِ	تَقْشَعِرُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تَقْشَعْرِرْنَ	تَقْشَعِرَّانِ	تَقْشَعِرِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَقْشَعِرُّ	نَقْشَعِرُّ	أَقْشَعِرُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِقْشَعِرُّوا	اِقْشَعِرَّا	اِقْشَعِرَّ (اِقْشَعْرِرْ)	اَلْمُذَكَّرُ
اِقْشَعْرِرْنَ	اِقْشَعِرَّا	اِقْشَعِرِّي	اَلْمُؤَنَّثُ

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, I,226; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,18; *en-Nahvu'l-vâdıh*, (lise), I,7;II,55; *el-Müntehab*, s. 48; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 11,70; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,15; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 66; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 45; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 45; Wright, I,31,115; Blachère, s. 50.

III. ZİYÂDELİ BÂBLARDA HARFLERİN DEĞİŞMESİ

Sülâsî fiilden mezîd fiile çevrilirken bazı fiillerin harflerinde değişiklik olur. Bazan da iki aynı harf veya ses benzerliği olan iki harf yanyana geldiklerinde tek harf olarak yazılıp şeddelenir.

A. Umûmî Değişiklikler:

1. (افْتَعَلَ)'nin fâu'l-fiili (د ، ذ ، ز) harflerinden birisi olursa, "ifti'âl"in (ت)'sı (د) olur:

gözyaşı döktü ادَّمَعَ ⟵ دَمَعَ *menetti* ازْدَجَرَ ⟵ زَجَرَ

hatırladı ادَّكَرَ ⟵ اذْدَكَرَ ⟵ ذَكَرَ

2. (افْتَعَلَ)'nin fâu'l-fiili (ص ، ض ، ط ، ظ) harflerinden birisi olursa, "ifti'âl"in (ت)'sı (ط) olur:

sabretti اِصْطَبَرَ ⟵ اِصْتَبَرَ ⟵ صَبَرَ

hareket etti اِضْطَرَبَ ⟵ اِضْتَرَبَ ⟵ ضَرَبَ

terketti اِظَّهَرَ ⟵ اِظْطَهَرَ ⟵ ظَهَرَ

3. (افْتَعَلَ)'nin fâu'l-fiili (ث ، و ، ي) harflerinden birisi olursa, bu harfler (ت)'ya kalbedilir ve idgâm olunur:

korktu, çekindi اِتَّقَى ⟵ وَقَى *çocuğun dişleri bitti* اِثْتَغَرَ ⟵ ثَغَرَ

hazır oldu اِتَّسَرَ ⟵ يَسَرَ

4. (تَفَعَّلَ) ve (تَفَاعَلَ) bâblarının fâu'l-fiili (ت ، ث ، د ، ذ ، ر ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ) harflerinden biri olursa, bu bâbların (ت)'sı bu harflere kalbedilir ve şeddelenir. Şedde önünde harekleli bir harf olmadığından okunamayacağı için başlarına bir kesralı hemze-i vasıl getirilir:

iyice temizledi اِطَّهَّرَ ⟵ تَطَهَّرَ

yüklendi اِثَّاقَلَ ← تَثَاقَلَ

B. Ziyâdeli bâbların harflerindeki özel değişmeler:

1. (أَخَذَ)'nin (اِفْتَعَلَ)'sindeki hemze (ء)'i (ت)'ya kalbedilerek idgâm olunur:

edindi اِتَّخَذَ ← اِئْتَخَذَ ← أَخَذَ

2. (اِفْتَعَلَ)'nin (ف)'sı (ت ، ث ، د ، ذ ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ) harflerinden birisi olursa, bazan (اِفْتَعَلَ)'nin (ت)'sı bu harflere kalbolunur ve idgâm olunur:

اِتْتَبَعَ ← اِتَّبَعَ   اِثْتَأَرَ ← اِثَّأَرَ

اِدْتَعَى ← اِدَّعَى   اِذْدَكَرَ ← اِذَّكَرَ ← اِدَّكَرَ

اِزْدَانَ ← اِزَّانَ   اِظْطَلَمَ ← اِظَّلَمَ

اِشْتَبَهَ ← اِشَّبَهَ (Nadiren)   اِسْتَمَعَ ← اِسَّمَعَ (Nadiren)

اِصْطَبَرَ ← اِصَّبَرَ (Nadiren)   اِضْطَرَبَ ← اِضَّرَبَ (Nadiren)

3. (اِفْتَعَلَ) bâbından olup da (اِخْتَصَمَ ، اِعْتَذَرَ ، اِقْتَتَلَ) gibi (ع)'nı yani dördüncü harfi (ت ، ث ، د ، ذ ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ) harflerinden birisi olan fiil normal olarak okunduğu gibi mâzîsi (فَعَّلَ veya فِعَّلَ), muzârisi (يَفَعِّلُ veya يَفِعِّلُ), emr-i hâzırı (فَعِّلْ veya فِعِّلْ) ve masdarı (فِعَّالٌ) şeklinde okumak da mümkündür ve câizdir:

Meselâ: (اِخْتَصَمَ)'nın (ع)'nı (ص) olduğu için mâzisi (خَصَّمَ veya خِصَّمَ), muzârisi (يَخَصِّمُ veya يَخِصِّمُ), emr-i hâzırı (خَصِّمْ veya خِصِّمْ) ve masdarı da (خِصَّامٌ) şeklinde yazmak ve okumak mümkündür. Mâzi mechûlü (خُصِّمَ), muzâri mechûlü (يُخَصِّمُ) şeklinde gelir.

KAYNAKLAR:

en-Nahvu'l-vâdıh (Lise), I,26; *Arapça Sarf Nahiv* (Bah.), s. 12; *Arapça Sarf Nahiv* (Kar. Top.), IV,54; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), I,108; Caspari, s. 53.

YEDİNCİ BÖLÜM

AKSÂM-I SEB'A (اَلأَقْسَامُ السَّبْعَةُ)

Aslî Harfleri Açısından Fiiller:

Fiillerin aslî harflerini meydana getiren harflerin[63] çeşidine göre yedi kısma ayrılırlar.

Evvelâ fiillerin aslî harflerinin sahîh ve illetli olması bakımından ikiye ayrılır.

Sahîh (اَلصَّحِيحُ = illetsiz)
Mu'tel (اَلْمُعْتَلُّ = illetli)

I. Sahîh Fiil (اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ):

Asli harflerinden biri illet harfi (ا ، ي ، و) olmayan fiildir:

aldı أَخَذَ *saydı* عَدَّ *tanıdı* عَرَفَ

Sahîh fiiller üçe ayrılır:

Sâlim (اَلسَّالِمُ)
Mehmûz (اَلْمَهْمُوزُ)
Muzâaf (اَلْمُضَاعَفُ)

A. Sâlim fiil (اَلْفِعْلُ السَّالِمُ):

Aslî harflerinden biri illet harfi ve hemze olmayan veya son iki harfi (sessizi) aynı olup bir harf yazılarak şedelenmeyen fiildir:

taptı, ibâdet etti عَبَدَ *gönderdi* بَعَثَ *sevindi* فَرِحَ

---

63. Harften maksad fiilin çatısını meydana getiren sessizlerdir.

B. Mehmûz fiil (اَلْفِعْلُ اَلْمَهْمُوزُ):

Aslî harflerinden biri hemzeli olan fiildir:

okudu قَرَأَ *sordu* سَأَلَ *izin verdi* أَذِنَ

a) Fiilin ilk harfi hemze olursa, "**mehmûzu'l-fâ**" (مَهْمُوزُ الْفَاءِ)'dır:

aldı أَخَذَ *yedi* أَكَلَ *emretti* أَمَرَ

b) Fiilin ikinci harfi hemze olursa, "**mehmûzu'l-'âyn**" (مَهْمُوزُ الْعَيْنِ)'dır :

şefkatli oldu رَؤُفَ *bıktı, usandı* سَئِمَ *başkan oldu* رَأَسَ

c) Fiilin üçüncü harfi hemze olursa, "**mehmûzu'l-lâm**" (مَهْمُوزُ اللاَّمِ):

kâfi geldi, yetti كَفَأَ *başladı* بَدَأَ *doldurdu* مَلأَ

C. Muzâaf Fiil (اَلْفِعْلُ الْمُضَاعَفُ):

Son iki harfi aynı olup ikinci harfle üçüncü harf "idgâm" (اَلإِدْغَامُ = kaynaşma) yapmak suretiyle bir harf yazılarak şeddelenen fiildir:

geri çevirdi,red etti رَدَّ ← رَدَدَ *kaçtı* فَرَّ ← فَرَرَ

menetti كَفَّ ← كَفَفَ

Muzâaf fiil ikiye ayrılır:

a.Sülâsî muzâaf : Aynu'l-fiili ile lâmu'l-fiili aynı olan fiilerin idgâm yapıl (tek harf yazılıp şeddelen)'masidir:

emdi مَصَّ *geri döndü* كَرَّ *uzattı* مَدَّ

b. Rubâ'î muzâaf: Fâu'l-fiili ile lâmu'l-fiil evvelî veya aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiil sânî ile aynı olan yani iki harften ibâret olan bir hecenin tekrar edilmesiyle meydana gelen fiildir:

baba dedi بَأْبَأَ *gargara yaptı* غَرْغَرَ

II. Mu'tel Fiil (الفِعْلُ الْمُعْتَلُّ = illetli, hastalıklı fiil):

Aslî harflerden biri veya ikisi illetli harfi olan fiildir.

Dörde ayrılır:
Misâl (اَلْمِثَالُ)
Ecvef (اَلأَجْوَفُ)
Nâkıs (اَلنَّاقِصُ)
Lefif (اَللَّفِيفُ)

A. Misâl fiil (اَلْفِعْلُ الْمِثَالُ):

Aslî harflerinden ilki yâni fâu'l-fiili "vâv" (و) veya "yâ" (ي) olan fiildir:

a) Vâv'lı olanlara "**el-misâlu'l-vâvî**" (المِثَالُ الْوَاوِي):

mirasçı oldu وَرِثَ *durdu* وَقَفَ *hediye etti* وَهَبَ

b) Yâ'lı olanlara "**el-misâlu'l-yâî**" (المِثَالُ الْيَائِي): denir.

yetim kaldı يَتِمَ *uyandı* يَقِظَ *kurudu* يَبِسَ

B. Ecvef fiil (اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ):

Aslî harflerinden ortadaki harfi yani 'aynu'l-fiili illetli harflerden biri olan fiildir:

uçtu طَارَ ← طَيَرَ *öldü* مَاتَ ← مَوَتَ

C. Nâkıs fiil (اَلْفِعْلُ النَّاقِصُ) :

Aslî harflerden sonuncusu yani lâmu'l-fiili illetli harflerden biri olan fiildir:

yürüdü مَشَى ← مَشَيَ *okudu* تَلاَ ← تَلَوَ

D. Lefîf fiil (اَلْفِعْلُ اللَّفِيفُ) :

Aslî harflerinden ikisi illetli olan fiildir.

İkiye ayrılır:
Lefîf-i makrûn (اَللَّفِيفُ الْمَقْرُونُ)
Lefîf-i mefrûk (اَللَّفِيفُ الْمَفْرُوقُ)

a) Lefîf-i makrûn (اَللَّفِيفُ الْمَقْرُونُ = bitişik lefîf):

Aslî harflerinden son iki harfi, yani 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiili illetli harflerden biri olan fiildir:

yaşadı حَيِيَ *rivâyet etti* رَوَى *kızarttı* شَوَى

b) Lefîf-i mefrûk (اَللَّفِيفُ الْمَفْرُوقُ = ayrı lefîf):

Aslî harflerinden ilki ile son harfi, yani fâ'u'l-fiil ile 'aynu'l-fiili illetli harflerden biri olan fiildir:

sözünde durdu وَفَى *yakın oldu* وَلِيَ *korudu* وَقِيَ

Not: Özetlersek:

Aslî harfleri illetli, hemzeli ve son iki harfi aynı şeddeli olmayan fiillere "sâlim fiil",

Aslî harflerinden biri hemzeli olan fiillere "mehmûz fiil",

Aslî harflerinden son iki harfi aynı olup bir harf yazılarak şeddelenen fiillere "muzâaf fiil",

İlletli harfi; başta bulunursa "misâl fiil",
ortada bulunursa "ecvef fiil",
sonda bulunursa "nâkıs fiil",
İki harfi illetli olan fiillere "lefîf fiil"ler denir.
Yukarıda fiillerin kısımları topluca şöyle gösterilebilir:

Fiillerin Bölümleri (أَقْسَامُ الأفْعَال)

1. Sâlim fiil (اَلسَّالِمُ)
2. Mehmûz fiil (اَلْمَهْمُوزُ) Sahih fiil (اَلْفِعْلُ الصَّحِيحُ)
3. Mudâaf fiil (اَلْمُضَاعَفُ)

----

4. Misâl fiil (اَلْمِثَالُ)
5. Ecvef fiil (الأَجْوَفُ) Mu'tel Fiil (اَلْفِعْلُ اَلْمُعْتَلُّ)
6. Nâkıs fiil (اَلنَّاقِصُ)
7. Lefif fiil (اَللَّفِيفُ)

Not: Fiillerin bu şekildeki tasnifine **Yedi Kısım** (الأَقْسَامُ السَّبْعَةُ) da denir.

I. SÂLİM FİİLLER (اَلْفِعْلُ السَّالِمُ)

A. Tarifi ve Özellikleri:

Aslî harfleri (sessizleri) illetli, hemzeli ve son iki harfi aynı olup şeddeli olmayan fiillere "sâlim fiil" denir.

Sâlim fiiler, sülâsî altı bâbdan da gelir:

Sâlim fiillerin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

Birinci bâb:	*yazdı*	مَكْتُوبٌ	كَاتِبٌ	اُكْتُبْ	يُكْتَبُ	يَكْتُبُ	كُتِبَ	كَتَبَ
İkinci bâb:	*oturdu*	مَجْلُوسٌ	جَالِسٌ	اِجْلِسْ	يُجْلَسُ	يَجْلِسُ	جُلِسَ	جَلَسَ
Üçüncü bâb:	*gitti*	مَذْهُوبٌ	ذَاهِبٌ	اِذْهَبْ	يُذْهَبُ	يَذْهَبُ	ذُهِبَ	ذَهَبَ
Dördüncü bâb:	*bildi*	مَعْلُومٌ	عَالِمٌ	اِعْلَمْ	يُعْلَمُ	يَعْلَمُ	عُلِمَ	عَلِمَ
Beşinci bâb:	*büyük oldu*	____	كَبِيرٌ	اُكْبُرْ	____	يَكْبُرُ	____	كَبُرَ
Altıncı bâb:	*zannetti*	مَحْسُوبٌ	حَاسِبٌ	اِحْسِبْ	يُحْسَبُ	يَحْسِبُ	حُسِبَ	حَسِبَ

Not: 1. Beşinci bâbdan gelen fiiller lâzım olduğu için mechûlleri ve ism-i mef'ulleri yoktur.

2. Beşinci bâbın ism-i fâili yerine sıfat-ı müşebbehesi kullanılır.

B. 1. Sülâsî sâlim fiillerin zamanlara göre çekimleri

Masdar: فَعْلٌ *yapmak*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
فَعلُوا	فَعلَا	فَعلَ	الْغَائِبُ
فَعلْنَ	فَعلَتَا	فَعلَتْ	الْغَائِبَةُ
فَعلْتُمْ	فَعلْتُمَا	فَعلْتَ	الْمُخَاطَبُ
فَعلْتُنَّ	فَعلْتُمَا	فَعلْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
فَعلْنَا	فَعلْنَا	فَعلْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Not: Yukarıdaki mâzi ma'lûmun çekiminde aynu'l-fiil (ع)'le hareke konulmamıştır; çünkü mâzi ve muzârinin ma'lûmlarında bâba göre harekesi değişir.

Mâzî mechûl (الْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
فُعلُوا	فُعلاَ	فُعلَ	الْغَائِبُ
فُعلْنَ	فُعلَتَا	فُعلَتْ	الْغَائِبَةُ
فُعلْتُمْ	فُعلْتُمَا	فُعلْتَ	الْمُخَاطَبُ
فُعلْتُنَّ	فُعلْتُمَا	فُعلْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
فُعلْنَا	فُعلْنَا	فُعلْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (الْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَفْعلُونَ	يَفْعلاَنِ	يَفْعلُ	الْغَائِبُ
يَفْعلْنَ	تَفْعلاَنِ	تَفْعلُ	الْغَائِبَةُ
تَفْعلُونَ	تَفْعلاَنِ	تَفْعلُ	الْمُخَاطَبُ
تَفْعلْنَ	تَفْعلاَنِ	تَفْعلِينَ	الْمُخَاطَبَةُ
نَفْعلُ	نَفْعلُ	أَفْعلُ	الْمُتَكَلِّمُ

Not: Mâzî ma'lûmda belirtildiği gibi muzâride de aynu'l-fiil (ع)'in harekesi bâba göre değişeceği için hareke konmamıştır.

Muzâri mechûl (الْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يُفْعَلُونَ	يُفْعَلَانِ	يُفْعَلُ	الْغَائِبُ
يُفْعَلْنَ	تُفْعَلَانِ	تُفْعَلُ	الْغَائِبَةُ
تُفْعَلُونَ	تُفْعَلَانِ	تُفْعَلُ	الْمُخَاطَبُ
تُفْعَلْنَ	تُفْعَلَانِ	تُفْعَلِينَ	الْمُخَاطَبَةُ
نُفْعَلُ	نُفْعَلُ	أُفْعَلُ	الْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
افْعَلُوا	افْعَلَا	افْعَلْ	الْمُذَكَّرُ
افْعَلْنَ	افْعَلَا	افْعَلِي	الْمُؤَنَّثُ

Not: Emr-i hâzırın aynu'l-fiil (ع)'nin harekesi bâba göre değişeceği gibi elifinki de değişir; onun için eliflere de hareke konmamıştır.

İsm-i fâil : فَاعِلٌ – فَاعِلَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَفْعُولٌ – مَفْعُولَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil, s. 439; İsm-i mef'ûl, s. 448.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَفْعَلَ	أَنْ يَفْعَلاَ	أَنْ يَفْعَلُوا
أَنْ تَفْعَلَ	أَنْ تَفْعَلاَ	أَنْ يَفْعَلْنَ
أَنْ تَفْعَلَ	. . .	

Meczûm muzâri :

لَمْ يَفْعَلْ	لَمْ يَفْعَلاَ	لَمْ يَفْعَلُوا
لَمْ تَفْعَلْ	لَمْ تَفْعَلاَ	لَمْ يَفْعَلْنَ
لَمْ تَفْعَلْ	. . .	

2. Sâlim fiillerin mezîdlerinin çekimleri:

				الْمُضَارِعُ		الْمَاضِي	
الْمَصْدَرُ	اسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ
إِفْعَالٌ	مُفْعَلٌ	مُفْعِلٌ	أَفْعِلْ	يُفْعَلُ	يُفْعِلُ	أُفْعِلَ	أَفْعَلَ
تَفْعِيلٌ	مُفَعَّلٌ	مُفَعِّلٌ	فَعِّلْ	يُفَعَّلُ	يُفَعِّلُ	فُعِّلَ	فَعَّلَ
مُفَاعَلَةٌ	مُفَاعَلٌ	مُفَاعِلٌ	فَاعِلْ	يُفَاعَلُ	يُفَاعِلُ	فُوعِلَ	فَاعَلَ
انْفِعَالٌ	—	مُنْفَعِلٌ	انْفَعِلْ	—	يَنْفَعِلُ	—	انْفَعَلَ
إِفْتِعَالٌ	مُفْتَعَلٌ	مُفْتَعِلٌ	افْتَعِلْ	يُفْتَعَلُ	يَفْتَعِلُ	أُفْتُعِلَ	افْتَعَلَ
تَفَعُّلٌ	مُتَفَعَّلٌ	مُتَفَعِّلٌ	تَفَعَّلْ	يُتَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلُ	تُفُعِّلَ	تَفَعَّلَ
تَفَاعُلٌ	مُتَفَاعَلٌ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعَلْ	يُتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلُ	تُفُوعِلَ	تَفَاعَلَ
اسْتِفْعَالٌ	مُسْتَفْعَلٌ	مُسْتَفْعِلٌ	اسْتَفْعِلْ	يُسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعِلُ	أُسْتُفْعِلَ	اسْتَفْعَلَ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II,607-608; *Câmiu'd-durûs*, I,232; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV,46; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 4; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,88; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 38-55; Wright, I-57-62.

II. MUZÂAF FİİLLER (اَلْفِعْلُ الْمُضَاعَفُ)

A. Tarifi ve Özellikleri:

Aslî harfler (sessiz)'lerden son ikisi aynı olup yani 'aynu'l-fiil ile lâmu'l-fiili "idgâm" (اَلإِدْغَامُ = kaynaşma) ile bir yazılarak şeddelenen fiildir:

usandı مَلَّ ←—— مَلِلَ *hafif oldu* خَفَّ ←—— خَفَفَ *yol gösterdi* دَلَّ ←—— دَلَلَ

Muzâaf fiiller umûmiyetle, birinci, ikinci ve dördüncü bâblardan gelirler:

Muzâaf fiilin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

Birinci bâb:	*uzattı*	مَمْدُودٌ	مَادٌّ	(أُمْدُدْ veya) مُدَّ	يُمَدُّ	يَمُدُّ	مُدَّ	مَدَّ
İkinci bâb:	*kaçtı*	مَفْرُورٌ	فَارٌّ	(اِفْرِرْ veya) فِرَّ	يُفَرُّ	يَفِرُّ	فُرَّ	فَرَّ
Dördüncü bâb:	*usandı*	مَمْلُولٌ	مَالٌّ	(اِمْلَلْ veya) مَلَّ	يُمَلُّ	يَمَلُّ	مُلَّ	مَلَّ

Not: 1. Ancak dördüncüve beşinci bâblardan gelen bazı fiillerin son iki harfi idgâm yapılamıyarak (şeddelenmiyerek) ayrı yazılanları da vardır.

Dördüncü bâb: *pis koktu* يَأْلَلُ ←—— أَلِلَ

Beşinci bâb: *akıllı oldu* يَلْبُبُ ←—— لَبُبَ

2. Muzâaf fiiller, mâzîde "cemî müennes nûnuyla (ـنَ), tâu'l-fâillere (تُ ، تَ) ve nâ (نَا)" birleşince vâcip olarak idgâm çözülür. Çözülünce de harfler bâbına göre sâlim gibi harekelenir:

مَدَّ ←—— مَدَدْنَ - مَدَدْتَ - مَدَدْنَا

فَرَّ ←—— فَرَرْنَ - فَرَرْتَ - فَرَرْنَا

مَلَّ ←—— مَلِلْنَ - مَلِلْتَ - مَلِلْنَا

3. Muzâaf fiiller, muzâride "nûnu'n-nisve" ile birleşince vâcip olarak idgâm çözülür:

يَمُدُّ ← يَمْدُدْنَ - تَمْدُدْنَ

يَفِرُّ ← يَفْرِرْنَ - تَفْرِرْنَ

يَمَلُّ ← يَمْلَلْنَ - تَمْلَلْنَ

4. Emir de ise müfred müzekker siygada idgâmın çözülmesi câiz, nûnu'n-nisve birleştiğinde ise idgāmın çözülmesi vâciptir:

مُدَّ (مُدِّ - مُدُّ) ← اُمْدُدْ - اُمْدُدْنَ

فِرَّ (فِرِّ) ← اِفْرِرْ - اِفْرِرْنَ

مَلَّ (مَلِّ) ← اِمْلَلْ - اِمْلَلْنَ

5. Muzâri meczûmların müfred siygalarında da idgâmın çözülmesi câizdir:

لَمْ يَمُدَّ (لَمْ يَمُدِّ - لَمْ يَمُدُّ) ← لَمْ يَمْدُدْ

لَمْ يَفِرَّ (لَمْ يَفِرِّ) ← لَمْ يَفْرِرْ

لَمْ يَمَلَّ (لَمْ يَمَلِّ) ← لَمْ يَمْلَلْ

6. Muzâaf fiillerin mezîdleri hangi bâbdan gelirse gelsin geldiği bâbın özelliğini değil, bulunduğu mezîd fiilin özelliğini taşır. Muzâaf mezîd fiilin çekimi için bk. s. 255

7. (مَسَّ)'nin mâzî ma'lûm çekiminde (مَسِسْنَ) geldiği gibi, (مَسْنَ) veya (مِسْنَ) şeklinde de gelebilir. Çekimi hangi şeklide gelmişse, bu siygadan sonrası o şekilde devam eder.

8. (ظَلَّ)'nın mâzî ma'lûm çekiminde (ظَلِلْنَ) geldiği gibi, (ظَلْنَ) veya (ظِلْنَ) şeklinde de gelebilir. Çekimi hangi şekilde gelmişse, bu siygadan sonrası o şekilde devam eder.

B. Muzâaf fiilin birinci bâbının zamanlara göre çekimleri:

Masdar: مَدٌّ *uzatmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَدُّوا	مَدَّا	مَدَّ	اَلْغَائِبُ
مَدَدْنَ	مَدَّتَا	مَدَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
مَدَدْتُمْ	مَدَدْتُمَا	مَدَدْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
مَدَدْتُنَّ	مَدَدْتُمَا	مَدَدْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
مَدَدْنَا	مَدَدْنَا	مَدَدْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُدُّوا	مُدَّا	مُدَّ	اَلْغَائِبُ
مُدِدْنَ	مُدَّتَا	مُدَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
مُدِدْتُمْ	مُدِدْتُمَا	مُدِدْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
مُدِدْتُنَّ	مُدِدْتُمَا	مُدِدْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
مُدِدْنَا	مُدِدْنَا	مُدِدْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَمُدُّونَ	يَمُدَّانِ	يَمُدُّ	اَلْغَائِبُ
يَمْدُدْنَ	تَمُدَّانِ	تَمُدُّ	اَلْغَائِبَةُ
تَمُدُّونَ	تَمُدَّانِ	تَمُدُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تَمْدُدْنَ	تَمُدَّانِ	تَمُدِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَمُدُّ	نَمُدُّ	أَمُدُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُمَدُّونَ	يُمَدَّانِ	يُمَدُّ	اَلْغَائِبُ
يُمْدَدْنَ	تُمَدَّانِ	تُمَدُّ	اَلْغَائِبَةُ
تُمَدُّونَ	تُمَدَّانِ	تُمَدُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تُمْدَدْنَ	تُمَدَّانِ	تُمَدِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُمَدُّ	نُمَدُّ	أُمَدُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُدُّوا	مُدَّا	مُدَّ(-اُمْدُدْ مُدِّ - مُدُّ)	اَلْمُذَكَّرُ
اُمْدُدْنَ	مُدَّا	مُدِّي	اَلْمُؤَنَّثُ

Bazı gramer kitaplarında muzâafın birinci bâbdan gelen fiillerin emr-i hâzırlarının aşağıdaki şekilde de çekimine rastlanılmaktadır:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اُمْدُدُوا	اُمْدُدَا	اُمْدُدْ	اَلْمُذَكَّرُ
اُمْدُدْنَ	اُمْدُدَا	اُمْدُدِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : مَادٌّ – مَادَّةٌ

İsm-i mef'ûl : مَمْدُودٌ – مَمْدُودَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil, s. 440; İsm–i mef'ûl, s. 448.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَمُدَّ   أَنْ يَمُدَّا   أَنْ يَمُدُّوا

أَنْ تَمُدَّ   أَنْ تَمُدَّا   أَنْ يَمْدُدْنَ

أَنْ تَمُدَّ . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَمُدَّ (لَمْ يَمُدِّ - لَمْ يَمُدُّ - لَمْ يَمْدُدْ) لَمْ يَمُدَّا لَمْ يَمُدُّوا

لَمْ تَمُدَّ (لَمْ تَمُدِّ - لَمْ تَمُدُّ - لَمْ تَمْدُدْ) لَمْ تَمُدَّا لَمْ يَمْدُدْنَ

لَمْ تَمُدَّ (لَمْ تَمُدِّ - لَمْ تَمُدُّ - لَمْ تَمْدُدْ) . . .

Not: Birinci bâbdan gelen (مَدَّ) fiilin mezîdinin çekimi muzâfın sonundadır. Bk. s. 255.

C. Muzâaf fiilin ikinci bâbının zamanlara göre çekimi:

Masdar: فِرَارٌ *kaçmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
فَرُّوا	فَرَّا	فَرَّ	اَلْغَائِبُ
فَرَرْنَ	فَرَّتَا	فَرَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
فَرَرْتُمْ	فَرَرْتُمَا	فَرَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
فَرَرْتُنَّ	فَرَرْتُمَا	فَرَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
فَرَرْنَا	فَرَرْنَا	فَرَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
فُرُّوا	فُرَّا	فُرَّ	اَلْغَائِبُ
فُرِرْنَ	فُرَّتَا	فُرَّتْ	اَلْغَائِبَةُ
فُرِرْتُمْ	فُرِرْتُمَا	فُرِرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
فُرِرْتُنَّ	فُرِرْتُمَا	فُرِرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
فُرِرْنَا		فُرِرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَفِرُّونَ	يَفِرَّانِ	يَفِرُّ	اَلْغَائِبُ
يَفْرِرْنَ	تَفِرَّانِ	تَفِرُّ	اَلْغَائِبَةُ
تَفِرُّونَ	تَفِرَّانِ	تَفِرُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تَفْرِرْنَ	تَفِرَّانِ	تَفِرِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَفِرُّ	نَفِرُّ	أَفِرُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُفَرُّونَ	يُفَرَّانِ	يُفَرُّ	اَلْغَائِبُ
يُفْرَرْنَ	تُفَرَّانِ	تُفَرُّ	اَلْغَائِبَةُ
تُفَرُّونَ	تُفَرَّانِ	تُفَرُّ	اَلْمُخَاطَبُ
تُفْرَرْنَ	تُفَرَّانِ	تُفَرِّينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُفَرُّ	نُفَرُّ	أُفَرُّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ): Birinci şekli:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
فِرُّوا	فِرَّا	فِرَّ(فِرِّ – اِفْرِرْ)	اَلْمُذَكَّرُ
اِفْرِرْنَ	فِرَّا	فِرِّي	اَلْمُؤَنَّثُ

İkinci şekli:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِفْرِرُوا	اِفْرِرَا	اِفْرِرْ	اَلْمُذَكَّرُ
اِفْرِرْنَ	اِفْرِرَا	اِفْرِرِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : فَارٌّ - فَارَّةٌ

İsm-i mef'ûl : مَفْرُورٌ - مَفْرُورَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (مَادٌّ'un gibi çekilir,), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَمْدُودٌ'un gibi çekilir.), s.448

Mansûb muzâri :

أَنْ يَفِرَّ	أَنْ يَفِرَّا	أَنْ يَفِرُّوا
أَنْ تَفِرَّ	أَنْ تَفِرَّا	أَنْ يَفْرِرْنَ
أَنْ تَفِرَّ	. . .	

Meczûm muzâri :

لَمْ يَفِرَّ (لَمْ يَفِرِّ - لَمْ يَفْرِرْ)	لَمْ يَفِرَّا	لَمْ يَفِرُّوا
لَمْ تَفِرَّ (لَمْ تَفِرِّ - لَمْ تَفْرِرْ)	لَمْ تَفِرَّا	لَمْ يَفْرِرْنَ
لَمْ تَفِرَّ (لَمْ تَفِرِّ - لَمْ تَفْرِرْ)	. . .	

Not: Muzâaf ikinci bâbdan gelen fiillerin mezidlerininin çekimi de birinci bâbdan gelen (مَدَّ)'ninki gibidir. Bk. s. 255

D. Muzâaf fiillerin dördüncü bâbının zamanlara göre çekimleri:

Masdar: مَلٌّ *usanmak*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مَلُّوا	مَلاَّ	مَلَّ	الْغَائِبُ
مَلِلْنَ	مَلَّتَا	مَلَّتْ	الْغَائِبَةُ
مَلِلْتُمْ	مَلِلْتُمَا	مَلِلْتَ	الْمُخَاطَبُ
مَلِلْتُنَّ	مَلِلْتُمَا	مَلِلْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
مَلِلْنَا	مَلِلْنَا	مَلِلْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (الْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مُلُّوا	مُلاَّ	مُلَّ	الْغَائِبُ
مُلِلْنَ	مُلَّتَا	مُلَّتْ	الْغَائِبَةُ
مُلِلْتُمْ	مُلِلْتُمَا	مُلِلْتَ	الْمُخَاطَبُ
مُلِلْتُنَّ	مُلِلْتُمَا	مُلِلْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
مُلِلْنَا	مُلِلْنَا	مُلِلْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (المُضَارِعُ المَعْلُومُ):

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
يَمَلُّونَ	يَمَلَّانِ	يَمَلُّ	الغَائِبُ
يَمْلَلْنَ	تَمَلَّانِ	تَمَلُّ	الغَائِبَةُ
تَمَلُّونَ	تَمَلَّانِ	تَمَلُّ	المُخَاطَبُ
تَمْلَلْنَ	تَمَلَّانِ	تَمَلِّينَ	المُخَاطَبَةُ
نَمَلُّ	نَمَلُّ	أَمَلُّ	المُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (المُضَارِعُ المَجْهُولُ):

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
يُمَلُّونَ	يُمَلَّانِ	يُمَلُّ	الغَائِبُ
يُمْلَلْنَ	تُمَلَّانِ	تُمَلُّ	الغَائِبَةُ
تُمَلُّونَ	تُمَلَّانِ	تُمَلُّ	المُخَاطَبُ
تُمْلَلْنَ	تُمَلَّانِ	تُمَلِّينَ	المُخَاطَبَةُ
نُمَلُّ	نُمَلُّ	أُمَلُّ	المُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ): Birinci şekli:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مَلُّوا	مَلاَّ	مَلَّ(مَلِّ – امْلُلْ)	الْمُذَكَّرُ
امْلُلْنَ	مَلاَّ	مَلِّي	الْمُؤَنَّثُ

İkinci şekli:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
امْلُلُوا	امْلُلاَ	امْلُلْ	الْمُذَكَّرُ
امْلُلْنَ	امْلُلاَ	امْلُلِي	الْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : مَالٌّ – مَالَّةٌ
İsm-i mef'ûl : مَمْلُولٌ – مَمْلُولَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (مَادٌّ'un gibi çekilir,), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَمْدُودٌ'un gibi çekilir.), s. 448

Mansûb muzâri :

أَنْ يَمَلَّ أَنْ يَمَلاَّ أَنْ يَمَلُّوا

أَنْ تَمَلَّ أَنْ تَمَلاَّ أَنْ يَمْلَلْنَ

أَنْ تَمَلَّ . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَمَلَّ (لَمْ يَمَلِّ – لَمْ يَمْلَلْ) لَمْ يَمُدَّا لَمْ يَمَلُّوا

لَمْ تَمَلَّ (لَمْ تَمَلِّ – لَمْ تَمْلَلْ) لَمْ تَمَلاَّ لَمْ يَمْلَلْنَ

لَمْ تَمَلَّ (لَمْ تَمَلِّ – لَمْ تَمْلَلْ) . . .

E. Muzâaf fiillerin mezîdlerinin çekimleri:

				الْمُضَارِعُ		الْمَاضِي	
الْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	الْأَمْرُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ
إِمْدَادٌ	مُمَدٌّ	مُمِدٌّ	أَمِدَّ - أَمْدِدْ	يُمَدُّ	يُمِدُّ	أُمِدَّ	أَمَدَّ
تَمْدِيدٌ	مُمَدَّدٌ	مُمَدِّدٌ	مَدِّدْ	يُمَدَّدُ	يُمَدِّدُ	مُدِّدَ	مَدَّدَ
مُمَادَّةٌ-مِدَادٌ	مُمَادٌّ	مُمَادٌّ	مَادَّ-مَادِدْ	يُمَادُّ	يُمَادُّ	مُودَّ	مَادَّ
اِنْمِدَادٌ	——	مُنْمَدٌّ	اِنْمَدَّ-اِنْمَدِدْ	——	يَنْمَدُّ	——	اِنْمَدَّ
إِمْتِدَادٌ	مُمْتَدٌّ	مُمْتَدٌّ	اِمْتَدَّ-اِمْتَدِدْ	يُمْتَدُّ	يَمْتَدُّ	أُمْتُدَّ	اِمْتَدَّ
تَمَدُّدٌ	مُتَمَدَّدٌ	مُتَمَدِّدٌ	تَمَدَّدْ	يُتَمَدَّدُ	يَتَمَدَّدُ	تُمُدِّدَ	تَمَدَّدَ
تَمَادٌّ	مُتَمَادٌّ	مُتَمَادٌّ	تَمَادَّ-تَمَادَدْ	يُتَمَادُّ	يَتَمَادُّ	تُمُودَّ	تَمَادَّ
اِسْتِمْدَاداً	مُسْتَمَدٌّ	مُسْتَمِدٌّ	اِسْتَمِدَّ-اِسْتَمْدِدْ	يُسْتَمَدُّ	يَسْتَمِدُّ	أُسْتُمِدَّ	اِسْتَمَدَّ

F. Muzâaf fiillerin Mezîdlerinin Zamanlara Göre Çekimi:

1. Muzâaf fiillerin son harfi şeddeli olan bütün mezîd fiillerin mâzî ma'lûmları nûnu'n-nisve ile birleşince, şeddeleri çözülür ve şeddeli harfin ilki fetha ile harekelenir:

اِمْدَدْنَ ، مَادَدْنَ ، اِنْمَدَدْنَ ، اِمْتَدَدْنَ ، تَمَادَدْنَ ، اِسْتَمْدَدْنَ

2. Muzâri ma'lûmları ve emr-i hâzırları nûnu'n-nisve ile birleşince,

a) Dört harflilerden (اِفْعَال) ، (مُفَاعَلَة) ile mâzîsi elifle başlayan mezîd fiillerin şeddeleri çözülür ve şeddeli harfin ilki kesra ile harekelenir:

Muzâri Ma'lûm: يُمْدِدْنَ، يُمَادِدْنَ، يَنْمَدِدْنَ، يَمْتَدِدْنَ ، يَسْتَمْدِدْنَ

Emr-i hâzır: أَمْدِدْنَ ، مَادِدْنَ ، اِنْمَدِدْنَ ، اِمْتَدِدْنَ ، اِسْتَمْدِدْنَ

b) Mâzîsi tâ (تَ)ile başlayan (تَفَاعُلٌ) bâbında ise, fetha ile harekelenir.

Muzâri ma'lûm: يَتَمَادَدْنَ

Emr-i hâzır: تَمَادَدْنَ

3. (مُفَاعَلَةٌ): (افْتِعَالٌ)، (تَفَاعُلٌ) bablarından gelen muzâaf fiillerin ism-i fâilleri ile ism-i mef'ullleri aynı vezinden gelir:

مُفَاعَلَةٌ ←—— مُمَادٌّ افْتِعَالٌ ←—— مُمْتَدٌّ تَفَاعُلٌ ←—— مُتَمَادٌّ

(افْعَالٌ) bâbı: (أَمَدَّ)

Mâzî ma'lûm:

أَمَدَّ	أَمَدَّا	أَمَدُّوا
أَمَدَّتْ	أَمَدَّتَا	أَمْدَدْنَ
أَمْدَدْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يُمِدُّ	يُمِدَّانِ	يُمِدُّونَ
تُمِدُّ	تُمِدَّانِ	يُمْدِدْنَ
تُمِدُّ	. . .	

Emr-i hâzır:

أَمِدَّ (أَمِدَّ)	أَمِدَّا	أَمِدُّوا
أَمِدِّي	أَمِدَّا	أَمْدِدْنَ

İsm-i fâil: (مُمِدٌّ):

İsm-i mef'ûlü: (مُمَدٌّ)

Masdarı: (إِمْدَادٌ)

(تَفْعِيلٌ) **bâbı** (مَدَّدَ) son harfi şeddeli olmadığı için sâlim çekilir. Bk. s. 179.

(مُفَاعَلَةٌ) **bâbı** : (مَادَّ)

Mâzî ma'lûmu:

مَادَّ   مَادَّا   مَادُّوا

مَادَّتْ   مَادَّتَا   مَادَدْنَ

مَادَدْتَ   . . .

Muzâri ma'lûmu:

يُمَادُّ   يُمَادَّانِ   يُمَادُّونَ

تُمَادُّ   تُمَادَّانِ   يُمَادِدْنَ

تُمَادُّ   . . .

Emr-i hâzırı:

مَادَّ (مَادِدْ)   مَادَّا   مَادُّوا

مَادِّي   مَادَّا   مَادِدْنَ

İsm-i fâili: (مُمَادٌّ) İsm-i mef'ûlü de aynı vezinden gelir.

İsm-i mef'ulu: (مُمَادٌّ)

Masdarı: (مُمَادَّةٌ)

(اِنْفِعَالٌ) **bâbı:** (اِنْمَدَّ)

Mâzî ma'lûmu:

اِنْمَدَّ   اِنْمَدَّا   اِنْمَدُّوا

اِنْمَدَّتْ   اِنْمَدَّتَا   اِنْمَدَدْنَ

اِنْمَدَدْتَ   . . .

Muzâri ma'lûmu:

يَنْمَدُّ	يَنْمَدَّانِ	يَنْمَدُّونَ
تَنْمَدُّ	تَنْمَدَّانِ	يَنْمَدِدْنَ
تَنْمَدُّ	. . .	

İsm-i fâili: (مُنْمَدٌّ)

İsm-i mef'ûlü: Bu bâbdan gelen fiillerin hepsi lâzım olduğu için, ism-i mef'ûlü yoktur.

Masdarı: (اِنْمِدَادٌ)

(اِفْتِعَالٌ) bâbı: (اِمْتَدَّ)

Mâzî ma'lûmu

اِمْتَدَّ	اِمْتَدَّا	اِمْتَدُّوا
اِمْتَدَّتْ	اِمْتَدَّتَا	اِمْتَدَدْنَ
اِمْتَدَدْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûmu:

يَمْتَدُّ	يَمْتَدَّانِ	يَمْتَدُّونَ
تَمْتَدُّ	تَمْتَدَّانِ	يَمْتَدِدْنَ
تَمْتَدُّ	. . .	

Emr-i hâzırı:

اِمْتَدَّ (اِمْتَدِدْ)	اِمْتَدَّا	اِمْتَدُّوا
اِمْتَدِّي	اِمْتَدَّا	اِمْتَدِدْنَ

İsm-i fâili: (مُمْتَدٌّ) İsm-i mef'ûlü ile aynı

İsm-i mef'ulu: (مُمْتَدٌّ) İsm-i fâili ile aynı

Masdarı: (اِمْتِدَادٌ)

(تَفَعَّلَ) bâbı : (تَمَدَّدَ) nin son harfi şeddeli olmadığı için sâlim gibi çekilir. Bk. s. 194.

(تَفَاعَلَ) bâbı : (تَمَادَّ)

Mâzî ma'lûmu:

تَمَادُّوا	تَمَادَّا	تَمَادَّ
تَمَادَدْنَ	تَمَادَّتَا	تَمَادَّتْ
	. .	تَمَادَدْتَ

Muzâri ma'lûmu:

يَتَمَادُّونَ	يَتَمَادَّانِ	يَتَمَادُّ
يَتَمَادَدْنَ	تَتَمَادَّانِ	تَتَمَادُّ
	. .	تَتَمَادُّ

Emr-i hâzırı:

تَمَادُّوا	تَمَادَّا	تَمَادَّ(تَمَادَدْ)
تَمَادَدْنَ	تَمَادَّا	تَمَادِّي

İsm-i fâili: (مُتَمَادٌّ) İsm-i mef'ulu ile aynı

İsm-i mef'ûlu: (مُتَمَادٌّ) İsm-i fâili ile aynı

Masdarı: (تَمَادٌّ)

(اِسْتِفْعَالٌ) bâbı: (اِسْتَمَدَّ)

Mâzî ma'lûmu:

اِسْتَمَدَّ   اِسْتَمَدَّا   اِسْتَمَدُّوا

اِسْتَمَدَّتْ   اِسْتَمَدَّتَا   اِسْتَمْدَدْنَ

اِسْتَمْدَدْتَ   . .

Muzâri ma'lûmu:

يَسْتَمِدُّ   يَسْتَمِدَّانِ   يَسْتَمِدُّونَ

تَسْتَمِدُّ   تَسْتَمِدَّانِ   يَسْتَمْدِدْنَ

تَسْتَمِدُّ   . .

Emr-i hâzırı:

اِسْتَمِدَّ(اِسْتَمْدِدْ)   اِسْتَمِدَّا   اِسْتَمِدُّوا

اِسْتَمِدِّي   اِسْتَمِدَّا   اِسْتَمْدِدْنَ

İsm-i fâili: (مُسْتَمِدٌّ)

İsm-i mef'ûlu: (مُسْتَمَدٌّ)

Masdarı: (اِسْتِمْدَادٌ)

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 609- 613; *Câmi'u'd-durûs*, I, 233; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 46; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 5; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,89; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 80-85;Wright, I,68-71.

III. MEHMÛZ FİİLLER (اَلْفِعْلُ الْمَهْمُوزُ)

Tarifi ve Özellikleri:

Aslî harf (sessiz)'lerinden biri hemze olan fiillere "mehmûz (اَلْمَهْمُوزُ= hemzeli) fiiller denir.

Fiilin kök harflerinden ilki yani, "fâu'l-fiili" hemzeli olan fiile **mehmûzu'l-fâ** (مَهْمُوزُ الْفَاءِ);

Fiilin kök harflerinden ikincisi yani "aynu'l-fiili" hemzili olan fiillere "**mehmûzu'l-ayn**" (مَهْمُوزُ الْعَيْنِ);

Fiilin kök harflerinden üçüncüsü yani, "lâmu'l-fiil" hemzeli olan fiillere "**mehmûzu'l-lâm**" (مَهْمُوزُ اللاَّمِ) denilir.

A. Mehmûzu'l-fâ (مَهْمُوزُ الْفَاءِ): Birinci, ikinci, dördüncü ve beşinci bâblardan gelir.

Mehmûzu'l-fâ'nın tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

Birinci bâb:	*yedi*	مَأْكُولٌ	آكِلٌ	كُلْ	يُؤْكَلُ	يَأْكُلُ	أُكِلَ	أَكَلَ
İkinci bâb:	*bağladı*	مَأْسُورٌ	آسِرٌ	إِيسِرْ	يُؤْسَرُ	يَأْسِرُ	أُسِرَ	أَسَرَ
Dördüncü bâb:	*alıştı*	مَأْلُوفٌ	آلِفٌ	إِيلَفْ	يُؤْلَفُ	يَأْلَفُ	أُلِفَ	أَلِفَ
Beşinci bâb:	*edib oldu*	___	أَدِيبٌ	أُودُبْ	___	يَأْدُبُ	___	أَدُبَ

Not: 1. Umûmiyetle mehmûzu'l-fâ olan fiillerin çekimleri sâlim fiiller gibidir.

2. Mehmûzu'l-fâ'nın çekiminde muzâri müfred mütekellim siyga (أَأْسِرُ) yerine iki elifin yanyana gelmesi sebebiyle (آسِرُ) olur.

3. Mehmûzu'l-fâ'nın emr-i hâzırları şu vezinlerde gelir:

Birinci ve beşinci bâb: (أُوعُلْ) أُودُبْ ←—— يَأْدُبُ ←—— أَدُبَ

İkinci bâb: (ايعِلْ) ايسِرْ ⟵ يَأْسِرُ ⟵ أَسَرَ

Dördüncü bâb: (ايعَلْ) ايلَفْ ⟵ يَأْلَفُ ⟵ أَلِفَ

4. Hangi bâbdan olursa olsun mehmûzu'l-fâ'nın emr-i hâzırın başında "vâv" (و) veya "fâ" (ف) gelirse, emr-i hâzırlarının başındaki "û" (أو) veya "î" (اي) düşer. Bunların yerine sâkin (cezimli) elif (hemze) gelir:

أُومُلْ ⟵ وَأْمُلْ - فَأْمُلْ

ايلَفْ ⟵ وَأْلَفْ - فَأْلَفْ

5. Birinci bâbdan gelen üç fiilin emr-i hâzırlarında kolaylık için "elif" (ا) ve "vâv" (و)'ı hazfedilir:

اَكَلَ ⟵ يَأْكُلُ ⟵ (أُوكُلْ yerine) كُلْ ! *ye*

اَخَذَ ⟵ يَأْخُذُ ⟵ (أُوخُذْ yerine) خُذْ ! *al*

اَمَرَ ⟵ يَأْمُرُ ⟵ (أُومُرْ yerine) مُرْ *emret!*

6. Bunlardan (خُذْ) ve (كُلْ) kelimelerinin başına "vâv" (و) veya "fâ" (ف) gelirse normal şekilleri ile birleşir:

خُذْ ⟵ فَخُذْ - وَخُذْ

كُلْ ⟵ فَكُلْ - وَكُلْ

Ancak (مُرْ) kelimesinin başına "vâv" (و) veya "fâ" (ف) gelirse normal şekilleri ile birleşmesi câiz olduğu gibi, yukarıdaki kâideye yani, umûmî mehmûzu'l-'ayn'ın emr-i hâzırları kâidesine uygun olarak, destek olarak gelen elif'in üzerine yazılmış sâkin hemze ile de gelebilir:

مُرْ ⟵ وَأْمُرْ - وَمُرْ

مُرْ ⟵ فَأْمُرْ - فَمُرْ

7. Beşinci bâbın ism-i fâili yerine sıfat-ı müşebbehesi kullanılır.

8. Beşinci bâbdan gelen fiiller lâzım olduğu için mechûlleri ve ism-i mef'ulleri yoktur.

1. Mehmûzu'l-fâ'nın zamanlara göre çekimleri:

Masdar: أَمْرٌ *emretmek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أَمَرُوا	أَمَرَا	أَمَرَ	اَلْغَائِبُ
أَمَرْنَ	أَمَرَتَا	أَمَرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أَمَرْتُمْ	أَمَرْتُمَا	أَمَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أَمَرْتُنَّ	أَمَرْتُمَا	أَمَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أَمَرْنَا	أَمَرْنَا	أَمَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُمِرُوا	أُمِرَا	أُمِرَ	اَلْغَائِبُ
أُمِرْنَ	أُمِرَتَا	أُمِرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أُمِرْتُمْ	أُمِرْتُمَا	أُمِرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أُمِرْتُنَّ	أُمِرْتُمَا	أُمِرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أُمِرْنَا	أُمِرْنَا	أُمِرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَأْمُرُونَ	يَأْمُرَانِ	يَأْمُرُ	اَلْغَائِبُ
يَأْمُرْنَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرُ	اَلْغَائِبَةُ
تَأْمُرُونَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَأْمُرْنَ	تَأْمُرَانِ	تَأْمُرِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَأْمُرُ	نَأْمُرُ	آمُرُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُؤْمَرُونَ	يُؤْمَرَانِ	يُؤْمَرُ	اَلْغَائِبُ
يُؤْمَرْنَ	تُؤْمَرَانِ	تُؤْمَرُ	اَلْغَائِبَةُ
تُؤْمَرُونَ	تُؤْمَرَانِ	تُؤْمَرُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُؤْمَرْنَ	تُؤْمَرَانِ	تُؤْمَرِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُؤْمَرُ	نُؤْمَرُ	أُؤْمَرُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُرُوا	مُرَا	مُرْ	اَلْمُذَكَّرُ
مُرْنَ	مُرَا	مُرِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil: آمِرٌ - آمِرَةٌ

İsm-i mef'ûl: مَأْمُورٌ - مَأْمُورَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (آخِذٌ'un gibi çekilir,), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَأْخُوذٌ'un gibi çekilir.), s. 449

Mansûb muzâri :

أَنْ يَأْمُرُوا	أَنْ يَأْمُرَا	أَنْ يَأْمُرَ
أَنْ يَأْمُرْنَ	أَنْ تَأْمُرَا	أَنْ تَأْمُرَ
	. . .	أَنْ تَأْمُرَ

Meczûm muzâri

لَمْ يَأْمُرُوا	لَمْ يَأْمُرَا	لَمْ يَأْمُرْ
لَمْ يَأْمُرْنَ	لَمْ تَأْمُرَا	لَمْ تَأْمُرْ
	. . .	لَمْ تَأْمُرْ

2. Mehmûzu'l-fâ'nın mezîdlerinin çekimleri:

				الْمُضَارِعُ		الْمَاضِي	
الْمَصْدَرُ	اسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ
إِيمَارٌ	مُؤْمَرٌ	مُؤْمِرٌ	آمِرْ	يُؤْمَرُ	يُؤْمِرُ	أُومِرَ	آمَرَ
تَأْمِيرٌ	مُؤَمَّرٌ	مُؤَمِّرٌ	أَمِّرْ	يُؤَمَّرُ	يُؤَمِّرُ	أُمِّرَ	أَمَّرَ
مُؤَامَرَةٌ	مُؤَامَرٌ	مُؤَامِرٌ	آمِرْ	يُؤَامَرُ	يُؤَامِرُ	أُومِرَ	آمَرَ
اِنْئِمَاراً	—	مُنْأَمِرٌ	اِنْأَمِرْ	—	يَنْأَمِرُ	—	اِنْأَمَرَ
إِيتِمَارٌ	مُؤْتَمَرٌ	مُؤْتَمِرٌ	اِيتَمِرْ	يُؤْتَمَرُ	يَأْتَمِرُ	أُوتُمِرَ	اِيتَمَرَ
تَأَمُّرٌ	مُتَأَمَّرٌ	مُتَأَمِّرٌ	تَأَمَّرْ	يُتَأَمَّرُ	يَتَأَمَّرُ	تُؤُمِّرَ	تَأَمَّرَ
تَآمُرٌ	مُتَآمَرٌ	مُتَآمِرٌ	تَآمَرْ	يُتَآمَرُ	يَتَآمَرُ	تُؤُومِرَ	تَآمَرَ
اِسْتِئْمَارٌ	مُسْتَأْمَرٌ	مُسْتَأْمِرٌ	اِسْتَأْمِرْ	يُسْتَأْمَرُ	يَسْتَأْمِرُ	أُسْتُؤْمِرَ	اِسْتَأْمَرَ

B. Mehmûzu'l-'ayn (مَهْمُوزُ الْعَيْنِ) : İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bâblardan gelir:

Mehmûzu'l-'ayn'ın tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

İkinci bâb: *reis oldu* رَأَسَ رُئِسَ يَرْئِسُ يُرْأَسُ اِرْئِسْ رَائِسٌ مَرْؤُوسٌ

Üçüncü bâb: *sordu* سَأَلَ سُئِلَ يَسْأَلُ يُسْأَلُ اِسْأَلْ(سَلْ) سَائِلٌ مَسْؤُولٌ

Dördüncü bâb: *usandı* سَئِمَ سُئِمَ يَسْأَمُ يُسْأَمُ اِسْأَمْ سَائِمٌ مَسْؤُومٌ

Beşinci bâb: *şefkatli oldu* رَؤُفَ ــــ يَرْؤُفُ ــــ أُرْؤُفْ رَؤُوفٌ ــــ

Not: Çekimi sâlim gibidir. Yalnız hemzelerin desteklerine dikkat edilmelidir.

1. Mehmûzu'l-'ayn'ın zamanlara göre çekimleri:

Masdar: سُؤَالٌ *sormak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَأَلُوا	سَأَلَا	سَأَلَ	اَلْغَائِبُ
سَأَلْنَ	سَأَلَتَا	سَأَلَتْ	اَلْغَائِبَةُ
سَأَلْتُمْ	سَأَلْتُمَا	سَأَلْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
سَأَلْتُنَّ	سَأَلْتُمَا	سَأَلْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سَأَلْنَا	سَأَلْنَا	سَأَلْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سُئِلُوا	سُئِلَا	سُئِلَ	اَلْغَائِبُ
سُئِلْنَ	سُئِلَتَا	سُئِلَتْ	اَلْغَائِبَةُ
سُئِلْتُمْ	سُئِلْتُمَا	سُئِلْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
سُئِلْتُنَّ	سُئِلْتُمَا	سُئِلْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سُئِلْنَا	سُئِلْنَا	سُئِلْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَسْأَلُ	يَسْأَلاَنِ	يَسْأَلُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَسْأَلُ	تَسْأَلاَنِ	يَسْأَلْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَسْأَلُ	تَسْأَلاَنِ	تَسْأَلُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَسْأَلِينَ	تَسْأَلاَنِ	تَسْأَلْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	اَسْأَلُ	نَسْأَلُ	نَسْأَلُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يُسْأَلُ	يُسْأَلاَنِ	يُسْأَلُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تُسْأَلُ	تُسْأَلاَنِ	يُسْأَلْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تُسْأَلُ	تُسْأَلاَنِ	تُسْأَلُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تُسْأَلِينَ	تُسْأَلاَنِ	تُسْأَلْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أُسْأَلُ	نُسْأَلُ	نُسْأَلُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِسْأَلُوا	اِسْأَلاَ	اِسْأَلْ	اَلْمُذَكَّرُ
اِسْأَلْنَ	اِسْأَلاَ	اِسْأَلِي	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: (سَأَلَ)'nin emr-i hâzırı (اِسْأَلْ) geldiği gibi, özellikle eski metinlerde (سَلْ) olarak da gelir.

Çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَلُوا	سَلاَ	سَلْ	اَلْمُذَكَّرُ
سَلْنَ	سَلاَ	سَلِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil: سَائِلٌ - سَائِلَةٌ

İsm-i mef'ûl: مسْؤُولٌ - مَسْؤُولَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (آخِذٌ'un gibi çekilir,), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَأْخُوذٌ un gibi çekilir.), 448

Mansûb muzâri :

أَنْ يَسْأَلَ   أَنْ يَسْأَلاَ   أَنْ يَسْأَلُوا

أَنْ تَسْأَلَ   أَنْ تَسْأَلاَ   أَنْ يَسْأَلْنَ

أَنْ تَسْأَلَ   . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَسْأَلْ   لَمْ يَسْأَلاَ   لَمْ يَسْأَلُوا

لَمْ تَسْأَلْ   لَمْ تَسْأَلاَ   لَمْ يَسْأَلْنَ

لَمْ تَسْأَلْ   . . .

2. Mehmûzu'l-'ayn'ın mezidlerinin çekimleri:

اَلْمَاضِي		اَلْمُضَارِعُ					
اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلأَمْرُ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اَلْمَصْدَرُ
أَسْأَلَ	أُسْئِلَ	يُسْئِلُ	يُسْأَلُ	أَسْئِلْ	مُسْئِلٌ	مُسْأَلٌ	إِسْآلٌ
سَأَّلَ	سُئِّلَ	يُسَئِّلُ	يُسَأَّلُ	سَئِّلْ	مُسَئِّلٌ	مُسَأَّلٌ	تَسْئِيلٌ
سَاءَلَ	سُوئِلَ	يُسَائِلُ	يُسَاءَلُ	سَائِلْ	مُسَائِلٌ	مُسَاءَلٌ	مُسَاءَلَةٌ
اِنْسَأَلَ	—	يَنْسَئِلُ	—	إِنْسَئِلْ	مُنْسَئِلٌ	—	إِنْسِئَالٌ
اِسْتَأَلَ	أُسْتُئِلَ	يَسْتَئِلُ	يُسْتَأَلُ	اِسْتَئِلْ	مُسْتَئِلٌ	مُسْتَأَلٌ	اِسْتِئَالٌ
تَسَأَّلَ	تُسُئِّلَ	يَتَأَسَّلُ	يُتَسَأَّلُ	تَسَأَّلْ	مُتَسَئِّلٌ	مُتَسَأَّلٌ	تَسَؤُّلٌ
تَسَاءَلَ	تُسُوئِلَ	يَتَسَائِلُ	يُتَسَاءَلُ	تَسَاءَلْ	مُتَسَائِلٌ	مُتَسَاءَلٌ	تَسَاؤُلٌ
اِسْتَسْأَلَ	أُسْتُسْئِلَ	يَسْتَسْئِلُ	يُسْتَسْأَلُ	اَسْتَسْئِلْ	مُسْتَسْئِلٌ	مُسْتَسْأَلٌ	اِسْتِسْآلٌ

C. Mehmûzu'l-lâm (مَهْمُوزُ اللاَّمِ): İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bâblardan gelir:

Mehmûzu'l-lâm'nın tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü:

İkinci bâb: *çıka geldi* طَرَأَ طُرِئَ يَطْرِئُ يُطْرَأُ اِطْرِئْ طَارِئٌ مَطْرُوءٌ

Üçüncü bâb: *okudu* قَرَأَ قُرِئَ يَقْرَأُ يُقْرَأُ اِقْرَأْ قَارِئٌ مَقْرُوءٌ

Dördüncü bâb: *çok susadı* ظَمِئَ ظُمِئَ يَظْمَأُ يُظْمَأُ اِظْمَأْ ظَامِئٌ مَظْمُوءٌ

Beşinci bâb: *cesûr oldu* جَرُؤَ — يَجْرُؤُ — أُجْرُؤْ جَرِيءٌ —

1. Mehmûzu'l-'ayn'ın zamanlara göre çekimleri:

Masdar: قِرَاءَةٌ *okumak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ **):**

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قَرَؤُوا	قَرَآ	قَرَأَ	اَلْغَائِبُ
قَرَأْنَ	قَرَأَتَا	قَرَأَتْ	اَلْغَائِبَةُ
قَرَأْتُمْ	قَرَأْتُمَا	قَرَأْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
قَرَأْتُنَّ	قَرَأْتُمَا	قَرَأْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
قَرَأْنَا	قَرَأْنَا	قَرَأْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قُرِئُوا	قُرِئَا	قُرِئَ	اَلْغَائِبُ
قُرِئْنَ	قُرِئَتَا	قُرِئَتْ	اَلْغَائِبَةُ
قُرِئْتُمْ	قُرِئْتُمَا	قُرِئْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
قُرِئْتُنَّ	قُرِئْتُمَا	قُرِئْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
قُرِئْنَا		قُرِئْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَقْرَؤُونَ	يَقْرَآنِ	يَقْرَأُ	اَلْغَائِبُ
يَقْرَأْنَ	تَقْرَآنِ	تَقْرَأُ	اَلْغَائِبَةُ
تَقْرَؤُونَ	تَقْرَآنِ	تَقْرَأُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَقْرَأْنَ	تَقْرَآنِ	تَقْرَئِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَقْرَأُ	نَقْرَأُ	أَقْرَأُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُقْرَؤُونَ	يُقْرَآنِ	يُقْرَأُ	اَلْغَائِبُ
يُقْرَأْنَ	تُقْرَآنِ	تُقْرَأُ	اَلْغَائِبَةُ
تُقْرَؤُونَ	تُقْرَآنِ	تُقْرَأُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُقْرَأْنَ	تُقْرَآنِ	تُقْرَئِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُقْرَأُ	نُقْرَأُ	أُقْرَأُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِقْرَؤُوا	اِقْرَآ	اِقْرَأْ	اَلْمُذَكَّرُ
اِقْرَأْنَ	اِقْرَآ	اِقْرَئِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : قَارِئٌ – قَارِئَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَقْرُوءٌ – مَقْرُوءَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (آخِذٌ' un gibi çekilir,), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَأْخُوذٌ un gibi çekilir.), 449

Mansûb muzâri :

أَنْ يَقْرَأَ   أَنْ يَقْرَآ   أَنْ يَقْرَؤُوا

أَنْ تَقْرَأَ   أَنْ تَقْرَآ   أَنْ يَقْرَأْنَ

أَنْ تَقْرَأَ   . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَقْرَأْ   لَمْ يَقْرَآ   لَمْ يَقْرَؤُوا

لَمْ تَقْرَأْ   لَمْ تَقْرَآ   لَمْ يَقْرَأْنَ

لَمْ تَقْرَأْ   . . .

2. Mehmûzu'l-lâm'ın mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِقْرَاءٌ	مُقْرَأٌ	مُقْرِئٌ	اَقْرِئْ	يُقْرَأُ	يُقْرِئُ	أُقْرِئَ	اَقْرَأَ
تَقْرِئَةٌ	مُقَرَّأٌ	مُقَرِّئٌ	قَرِّئْ	يُقَرَّأُ	يُقَرِّئُ	قُرِّئَ	قَرَّأَ
مُقَارَأَةٌ	مُقَارَأٌ	مُقَارِئٌ	قَارِئْ	يُقَارَأُ	يُقَارِئُ	قُورِئَ	قَارَأَ
إِنْقِرَاءٌ	—	مُنْقَرِئٌ	إِنْقَرِئْ	—	يَنْقَرِئُ	—	اِنْقَرَأَ
اِقْتِرَاءٌ	مُقْتَرَأٌ	مُقْتَرِئٌ	اِقْتَرِئْ	يُقْتَرَأُ	يَقْتَرِئُ	أُقْتُرِئَ	اِقْتَرَأَ
تَقَرُّؤٌ	مُتَقَرَّأٌ	مُتَقَرِّئٌ	تَقَرَّأْ	يُتَقَرَّأُ	يَتَقَرَّأُ	تُقُرِّئَ	تَقَرَّأَ
تَقَارُؤٌ	مُتَقَارَأٌ	مُتَقَارِئٌ	تَقَارَأْ	يُتَقَارَأُ	يَتَقَارَأُ	تُقُورِئَ	تَقَارَأَ
اِسْتِقْرَاءٌ	مُسْتَقْرَأٌ	مُسْتَقْرِئٌ	اِسْتَقْرِئْ	يُسْتَقْرَأُ	يَسْتَقْرِئُ	أُسْتُقْرِئَ	اِسْتَقْرَأَ

KAYNAKLAR:
Şerh İbn Akîl, II, 614- 618; *Câmi'u'd-durûs*, I, 232; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 6; *Cedvelu't-tasrîf*; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,90-92; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 86-96; Wright, I,72-77.

MU'TEL FİİLLER (اَلْفِعْلُ الْمُعْتَلُّ = (İlletli Fiiller))[64]

IV. MİSÂL FİİLLER (اَلْفِعْلُ الْمِثَالُ)

Aslî harf (sessiz)'lerinden ilki yani fâ'u'l-fiili "vâv" (و) veya "yâ" (ي) olan fiillerdir. İlki "vâv" (و) ise "vav'lı misâl" (اَلْمِثَالُ الْوَاوِيُّ); "yâ" (ي) ise "yâ'lı misâl" (اَلْمِثَالُ الْيَائِيُّ) denir.

Not: Misâl (اَلْمِثَالُ) sâlim fiile benzeyen demek mânâsında kullanılmıştır.

A. Misâl-i vâvî (اَلْمِثَالُ الْوَاوِيُّ = vâv'lı misâl) fiiller, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bâblardan gelirler:

Özellikleri:

Misâl-i vâvîlerin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü ve kıyâsî olan masdarları:

İkinci bâb:	*vaadetti*	عِدَةٌ	مَوْعُودٌ	وَاعِدٌ	عِدْ	يُوعَدُ	يَعِدُ	وُعِدَ	وَعَدَ
Üçüncü bâb:	*verdi*	هِبَةٌ	مَوْهُوبٌ	وَاهِبٌ	هَبْ	يُوهَبُ	يَهَبُ	وُهِبَ	وَهَبَ
Dördüncü bâb:	*korktu*	—	مَوْجُولٌ	وَاجِلٌ	اِيجَلْ	يُوجَلُ	يَوْجَلُ	وُجِلَ	وَجِلَ
Beşinci bâb:	*vakarlı oldu*	—	—	وَقُورٌ	اُوقُرْ	—	يَوْقُرُ	— ،	وَقُرَ
Altıncı bâb:	*sevdi*	مِقَةٌ	مَوْمُوقٌ	وَامِقٌ	مِقْ	يُومَقُ	يَمِقُ	وُمِقَ	وَمِقَ

Not: 1. Misâl-i vâvîlerin mâzîleri sâlim gibi çekilir.

64.Bazı arap gramercileri bundan önce görülmüş olan hemzeli fiilleri de mu'tel fiiller arasına sokmaktadır. Bk. Arapça Dilbilgisi (A. Ateş), s. 97.

2. Muzârilerinin çekiminde ikinci, üçüncü ve altıncı bâblardan gelen fiillerin vâv (و)"ları düşer; dördüncü ve beşinci bâblardan gelen fiillerde ise vâv (و)"lar düşmez; ancak dördüncü bâbdan olmalarına rağmen aşağıdaki iki fiilin muzâride vâv (و)"ları düşer:

çiğnemek يَطَأُ ←—— وَطِئَ *geniş oldu* يَسَعُ ←—— وَسِعَ

3. Misâl-i vâvîlerin emr-i hâzırlarının çekiminde ikinci, üçüncü ve altıncı bâbdan gelen fiillerin muzâride vâvları düştüğü gibi, emr-i hâzırlarında da düşerler. Dördüncü ve beşinci bâblardan gelen fiillerde ise düşmezler; ancak, dördüncü bâbdan olmalarına rağmen muzârilerinde vâvları düşen iki fiilin emr-i hâzırlarında da vâvları düşer:

طَأْ ←—— يَطَأُ ←—— وَطِئَ سَعْ ←—— يَسَعُ ←—— وَسِعَ

4. Misâli vâvîlerin ikinci, üçüncü ve altıncı bâblarının semâî masdarları olduğu gibi kıyâsî masdarları da vardır. Kıyâsî masdarlarında vâv (و) düşer; düşen vâv'a karşılık sonuna bitişik tâ (ـة ، ة) alır. İkinci ve altıncı bâblardan gelen masdarlar da 'aynu'l-fiilleri muzârideki harekesi yani kesra ile harekelenmesine rağmen, üçüncü bâbdan gelen fiillerin 'aynu'l-fiili bazan fethalı bazan da kesralı olur:

İkinci bâb: *vasfetti* صِفَةٌ ←—— يَصِفُ ←—— وَصَفَ

Üçüncü bâb: *verdi* هِبَةٌ ←—— يَهَبُ ←—— وَهَبَ

Altıncı bâb: *sevdi* مِقَةٌ ←—— يَمِقُ ←—— وَمِقَ

1. Misâl-i vâvî fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: وَعْدٌ *söz vermek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَعَدُوا	وَعَدَا	وَعَدَ	اَلْغَائِبُ
وَعَدْنَ	وَعَدَتَا	وَعَدَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وَعَدْتُمْ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وَعَدْتُنَّ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وَعَدْنَا	وَعَدْنَا	وَعَدْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وُعِدُوا	وُعِدَا	وُعِدَ	اَلْغَائِبُ
وُعِدْنَ	وُعِدَتَا	وُعِدَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وُعِدْتُمْ	وُعِدْتُمَا	وُعِدْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وُعِدْتُنَّ	وُعِدْتُمَا	وُعِدْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وُعِدْنَا	وُعِدْنَا	وُعِدْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَعِدُ	يَعِدَانِ	يَعِدُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَعِدُ	تَعِدَانِ	يَعِدْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَعِدُ	تَعِدَانِ	تَعِدُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَعِدِينَ	تَعِدَانِ	تَعِدْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَعِدُ	نَعِدُ	نَعِدُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يُوعَدُ	يُوعَدَانِ	يُوعَدُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تُوعَدُ	تُوعَدَانِ	يُوعَدْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تُوعَدُ	تُوعَدَانِ	تُوعَدُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تُوعَدِينَ	تُوعَدَانِ	تُوعَدْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أُوعَدُ	نُوعَدُ	نُوعَدُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
عِدُوا	عِدَا	عِدْ	اَلْمُذَكَّرُ
عِدْنَ	عِدَا	عِدِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : وَاعِدٌ – وَاعِدَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَوْعُودٌ – مَوْعُودَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil, s. 440; İsm-i mef'ûl, s. 449.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَعِدَ   أَنْ يَعِدَا   أَنْ يَعِدُوا

أَنْ تَعِدَ   أَنْ تَعِدَا   أَنْ يَعِدْنَ

أَنْ تَعِدَ   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَعِدْ   لَمْ يَعِدَا   لَمْ يَعِدُوا

لَمْ تَعِدْ   لَمْ تَعِدَا   لَمْ يَعِدْنَ

لَمْ تَعِدْ   . . .

2. Misâl-i vâvîlerin mezîdlerinin çekimleri:

				الْمُضَارِعُ		الْمَاضِي	
الْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الفَاعِلِ	الأَمْرُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ
إِيصَالٌ	مُوصَلٌ	مُوصِلٌ	أَوْصِلْ	يُوصَلُ	يُوصِلُ	أُوصِلَ	أَوْصَلَ
تَوْصِيلٌ	مُوَصَّلٌ	مُوَصِّلٌ	وَصِّلْ	يُوَصَّلُ	يُوَصِّلُ	وُصِّلَ	وَصَّلَ
مُوَاصَلَةٌ، وِصَالٌ	مُوَاصَلٌ	مُوَاصِلٌ	وَاصِلْ	يُوَاصَلُ	يُوَاصِلُ	وُوصِلَ	وَاصَلَ
اِنْوِصَالٌ	—	مُنْوَصِلٌ	اِنْوَصِلْ	—	يَنْوَصِلُ	—	اِنْوَصَلَ
إِتِّصَالٌ	مُتَّصَلٌ	مُتَّصِلٌ	اِتَّصِلْ	يُتَّصَلُ	يَتَّصِلُ	أُتُّصِلَ	اِتَّصَلَ
تَوَصُّلٌ	مُتَوَصَّلٌ	مُتَوَصِّلٌ	تَوَصَّلْ	يُتَوَصَّلُ	يَتَوَصَّلُ	تُوُصِّلَ	تَوَصَّلَ
تَوَاصُلٌ	مُتَوَاصَلٌ	مُتَوَاصِلٌ	تَوَاصَلْ	يُتَوَاصَلُ	يَتَوَاصَلُ	تُوُوصِلَ	تَوَاصَلَ
اِسْتِيصَالٌ	مُسْتَوْصَلٌ	مُسْتَوْصِلٌ	اِسْتَوْصِلْ	يُسْتَوْصَلُ	يَسْتَوْصِلُ	أُسْتُوْصِلَ	اِسْتَوْصَلَ

B. Misâl-i yâ'î (الْمِثَالُ الْيَائِيُّ = yâli misâl) fiiller:

Özellikleri :

İkinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bâblardan gelirler.

Yâ'lı misâl fiiller sâlim fiillerin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

İkinci bâb:	*kolay oldu*	مَيْسُورٌ	يَاسِرٌ	اِيسِرْ	يُوسَرُ	يَيْسِرُ	يُسِرَ	يَسَرَ
Üçüncü bâb:	*ergin oldu*	مَيْقُوعٌ	يَاقِعٌ	اِيقَعْ	يُوقَعُ	يَيْقَعُ	يُقِعَ	يَقَعَ
Dördüncü bâb:	*kesin olarak bildi*	مَيْقُونٌ	يَاقِنٌ	اِيقَنْ	يُوقَنُ	يَيْقَنُ	يُقِنَ	يَقِنَ
Beşinci bâb:	*uyandı*	___	يَقْظَانُ	أُوقُظْ	___	يَيْقُظُ	___	يَقُظَ
Altıncı bâb:	*kurudu*	مَيْبُوسٌ	يَابِسٌ	اِيبِسْ	يُوبَسُ	يَيْبِسُ	يُبِسَ	يَبِسَ

Not: 1. Misâl-i yâîlerin mâzîleri ve muzârileri sâlim gibi çekilirler.

2. Emr-i hâzırları ise aşağıdaki vezinlerde gelirler:

İkinci ve altıncı bâblarda: (اِيعِلْ)

İkinci bâb: اِيسِرْ ← يَيْسِرُ ← يَسَرَ

Altıncı bâb: اِيبِسْ ← يَيْبِسُ ← يَبِسَ

Üçüncü ve dördüncü bâblarda: (اِيعَلْ)

Üçüncü bâb: اِيقَعْ ← يَيْقَعُ ← يَقَعَ

Dördüncü bâb: اِيقَنْ ← يَيْقَنُ ← يَقِنَ

Beşinci bâb: (أُوعُلْ)

أُوقُظْ ← يَيْقُظُ ← يَقُظَ

1. Misâl-i vâvî fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: يَسْرٌ *kolaylaştırmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَسَرُوا	يَسَرَا	يَسَرَ	اَلْغَائِبُ
يَسَرْنَ	يَسَرَتَا	يَسَرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
يَسَرْتُمْ	يَسَرْتُمَا	يَسَرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
يَسَرْتُنَّ	يَسَرْتُمَا	يَسَرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
يَسَرْنَا	يَسَرْنَا	يَسَرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُسِرُوا	يُسِرَا	يُسِرَ	اَلْغَائِبُ
يُسِرْنَ	يُسِرَتَا	يُسِرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
يُسِرْتُمْ	يُسِرْتُمَا	يُسِرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
يُسِرْتُنَّ	يُسِرْتُمَا	يُسِرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
يُسِرْنَا	يُسِرْنَا	يُسِرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَيْسِرُ	يَيْسِرَانِ	يَيْسِرُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَيْسِرُ	تَيْسِرَانِ	يَيْسِرْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَيْسِرُ	تَيْسِرَانِ	تَيْسِرُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَيْسِرِينَ	تَيْسِرَانِ	تَيْسِرْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَيْسِرُ	نَيْسِرُ	نَيْسِرُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يُوسَرُ	يُوسَرَانِ	يُوسَرُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تُوسَرُ	تُوسَرَانِ	يُوسَرْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تُوسَرَ	تُوسَرَانِ	تُوسَرُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تُوسَرِينَ	تُوسَرَانِ	تُوسَرْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أُوسَرُ	نُوسَرُ	نُوسَرُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ايسِرُوا	ايسِرَا	ايسِرْ	اَلْمُذَكَّرُ
ايسِرْنَ	ايسِرَا	ايسِرِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : يَاسِرٌ – يَاسِرَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَيْسُورٌ – مَيْسُورَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm–i fâil (وَاعِدٌ ' un gibi çekilir.), s. 440; İsm-i mef'ûl (مَوْعُودٌ 'un gibi çekilir.), s. 449.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَيْسِرَ   أَنْ يَيْسِرَا   أَنْ يَيْسِرُوا

أَنْ تَيْسِرَ   أَنْ تَيْسِرَا   أَنْ يَيْسِرْنَ

أَنْ تَيْسِرَ   . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَيْسِرْ   لَمْ يَيْسِرَا   لَمْ يَيْسِرُوا

لَمْ تَيْسِرْ   لَمْ تَيْسِرْ   لَمْ يَيْسِرْنَ

لَمْ تَيْسِرْ   . . .

2. Misâl-i yâ'îlerin mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الفَاعِلِ	اَلأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِيتَامٌ	مُوتَمٌ	مُوتِمٌ	أَيْتِمْ	يُوتَمُ	يُوتِمُ	أُوتِمَ	أَيْتَمَ
تَيْتِيمٌ	مُيَتَّمٌ	مُيَتِّمٌ	يَتِّمْ	يُيَتَّمُ	يُيَتِّمُ	يُتِّمَ	يَتَّمَ
مُيَاتَمَةٌ	مُيَاتَمٌ	مُيَاتِمٌ	يَاتِمْ	يُيَاتَمُ	يُيَاتِمُ	يُوتِمَ	يَاتَمَ
اِنْيِتَامٌ	—	مُنْيَتِمٌ	اِنْيَتِمْ	—	يَنْيَتِمُ	—	اِنْيَتَمَ
إِتِّتَامٌ	مُتَّتَمٌ	مُتَّتِمٌ	اِتَّتِمْ	يُتَّتَمُ	يَتَّتِمُ	أُتُّتِمَ	اِتَّتَمَ
تَيَتُّمٌ	مُتَيَتَّمٌ	مُتَيَتِّمٌ	تَيَتَّمْ	يُتَيَتَّمُ	يَتَيَتَّمُ	تُيُتِّمَ	تَيَتَّمَ
تَيَاتُمٌ	مُتَيَاتَمٌ	مُتَيَاتِمٌ	تَيَاتَمْ	يُتَيَاتَمُ	يَتَيَاتَمُ	تُيُوتِمَ	تَيَاتَمَ
اِسْتِيتَامٌ	مُسْتَيْتَمٌ	مُسْتَيْتِمٌ	اِسْتَيْتِمْ	يُسْتَيْتَمُ	يَسْتَيْتِمُ	أُسْتُوتِمَ	اِسْتَيْتَمَ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 609- 623; *Câmi'u'd-durûs*, I, 233- 234; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 46- 47; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 9- 10; *el-Muntahab*, s. 486- 555; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 93- 94; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 97- 109; Wright, I,77- 81.

V. ECVEF FİİLLER (اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ)

A. Tarifi ve Özellikleri:

Aslî harf (sessiz)'lerinden ikincisi yani 'aynu'l-fiili "vâv" (و) veya "yâ" (ي) olup, mâzîde bu illet harfleri değişerek "elif" (ا) olan fiillere "**ecvef fiiller**" (اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ) denir:

gitti سَارَ ←—— سَيَرَ   *dedi* قَالَ ←—— قَوَلَ

Ecvef fiiller (اَلْفِعْلُ الأَجْوَفُ): birinci, ikinci ve dördüncü bâblardan gelirler:

Ecvef fiillerin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

Birinci bâb:	*dedi*	مَقُولٌ	قَائِلٌ	قُلْ	يُقَالُ	يَقُولُ	قِيلَ	قَالَ
İkinci bâb:	*gitti*	مَسِيرٌ	سَائِرٌ	سِرْ	يُسَارُ	يَسِيرُ	سِيرَ	سَارَ
Dördüncü bâb:	*korktu*	مَخُوفٌ	خَائِفٌ	خَفْ	يُخَافُ	يَخَافُ	خِيفَ	خَافَ

Not: 1. Ecvef fiillerin aynu'l fiili "vâv" (و)'lı olanlara "**vâv'lı ecvef fiil**" (الْفِعْلُ الأَجْوَفُ الْوَاوِيُّ), aynu'l-fiil "yâ" (ي)'lı olanlara "**yâ'lı ecvef fiil**" (الفِعْلُ الأَجْوَفُ الْيَائِيُّ) denilir:

kalktı قَامَ ←—— قَوَمَ   *öldü* مَاتَ ←—— مَوِتَ

uçtu طَارَ ←—— طَيَرَ   *eğildi* مَالَ ←—— مَيَلَ

2. Vâv'lı ecvef fiiller, birinci ve dördüncü bâblardan gelirler:

Birinci bâb: *dedi* قَوْلٌ ← يَقُولُ ← قَالَ

Dördüncü bâb: *korktu* خَوْفٌ ← يَخَافُ ← خَافَ

Birinci bâbdan gelen ecvef fiillerin vâvî olduğu muzârisinden anlaşılır. Dördüncü bâbın vâvî mi, yoksa yâî mi olduğu muzâriden değil, masdarından anlaşılır.

3. Yâ'lı ecvef fiiller, ikinci ve dördüncü bâblardan gelirler:

İkinci bâb: *avladı* صَيْدٌ ← يَصِيدُ ← صَادَ

Dördüncü bâb: *elde etti* نَيْلٌ ← يَنَالُ ← نَالَ

Ecvef-i vâvîde olduğu gibi ikinci bâbın "yâî" oluşu muzârisinden anlaşılır. Dördüncü bâbın "yâî" oluşu masdarından anlaşılır.

4. Ecvef fiillerin mâzî mechûllerinin çekimlerinde "nûnu'n-nisve" ile birleştiğinde nûnlu siyganın ve ondan sonraki siygaların harflerinin harekesi bâblarına göre şu şekilde gelir:

Birinci bâb: قِيلَ - قِلْنَ - قِلْتَ - قِلْنَا ← قَالَ

İkinci bâb: سِيرَ - سُرْنَ - سُرْتَ - سُرْنَا ← سَارَ

Dördüncü bâb: خِيفَ - خُفْنَ - خُفْتَ - خُفْنَا ← خَافَ

5. Emr-i hâzırlarının müfred siygalarında, Muzârilerindeki illet harfleri düşer. İllet harflerinden önceki harflerin harekeleri aynen kalır:

قُلْ ← يَقُولُ ← قَالَ

سِرْ ← يَسِيرُ ← سَارَ

خَفْ ← يَخَافُ ← خَافَ

Düşen illet harfleri tesniyelerde, cem–i müzekkerde ve müfred müennes muhâtabada tekrar görülür:

Birinci bâb: قُلْ ← قُولاَ - قُولُوا - قُولِي

İkinci bâb: سِرْ ← سِيرَا - سِيرُوا - سِيرِي

Dödüncü bâb: خَفْ ← خَافَا - خَافُوا - خَافِي

6. Ecvef fiillerin sülâsî mücerredlerinin ism-i fâili (قَائِلٌ) vezninde gelir, (فَعَلَةٌ) veznindeki cem-i mükesseri ise (قَالَةٌ) vezninde gelir:

فَاعَلَ ← فَالَةٌ

قَائِلٌ ← قَالَةٌ

7. İsm-i mef'ûlleri ise vâvî (vavlı)'lerde (مَفُولٌ), yâ'î (yâlı) olanlarda (مَفِيلٌ) vezninde gelir:

قَالَ ← يَقُولُ ← قَوْلٌ ← مَقُولٌ

سَارَ ← يَسِيرُ ← سَيْرٌ ← مَسِيرٌ

خَافَ ← يَخَافُ ← خَوْفٌ ← مَخُوفٌ

نَالَ ← يَنَالُ ← نَيْلٌ ← مَنِيلٌ

8. Meczûm muzârilerin müfred siygalarında muzârisindeki illet harfi düşer, illet harfinden önceki harf harekesini korur:

لَمْ يَقُلْ لَمْ تَسِرْ لَمْ تَخَفْ

B. 1. Birinci bâbdan gelen ecvef fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: قَوْلٌ *söylemek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قَالُوا	قَالاَ	قَالَ	اَلْغَائِبُ
قُلْنَ	قَالَتَا	قَالَتْ	اَلْغَائِبَةُ
قُلْتُمْ	قُلْتُمَا	قُلْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
قُلْتُنَّ	قُلْتُمَا	قُلْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
قُلْنَا	قُلْنَا	قُلْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قِيلُوا	قِيلاَ	قِيلَ	اَلْغَائِبُ
قِلْنَ	قِيلَتَا	قِيلَتْ	اَلْغَائِبَةُ
قِلْتُمْ	قِلْتُمَا	قِلْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
قِلْتُنَّ	قِلْتُمَا	قِلْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
قِلْنَا	قِلْنَا	قِلْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَقُولُونَ	يَقُولاَنِ	يَقُولُ	اَلْغَائِبُ
يَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ	اَلْغَائِبَةُ
تَقُولُونَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَقُولُ	نَقُولُ	اَقُولُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُقَالُونَ	يُقَالاَنِ	يُقَالُ	اَلْغَائِب
يُقَلْنَ	تُقَالاَنِ	تُقَالُ	اَلْغَائِبَة
تُقَالُونَ	تُقَالاَنِ	تُقَالُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُقَلْنَ	تُقَالاَنِ	تُقَالِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُقَالُ	نُقَالُ	أُقَالُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأمْرُ):

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قُولُوا	قُولاَ	قُلْ	اَلْمُذَكَّرُ
قُلْنَ	قُولاَ	قُولِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : قَائِلَةٌ - قَائِلٌ

İsm-i mef'ûl : مَقُولَةٌ - مَقُولٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil, s. 450; İsm-i mef'ûl, s. 459

Mansûb muzâri :

أَنْ يَقُولَ　　أَنْ يَقُولاَ　　أَنْ يَقُولُوا

أَنْ تَقُولَ　　أَنْ تَقُولاَ　　أَنْ يَقُلْنَ

أَنْ تَقُولَ　　. . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَقُلْ　　لم يَقُولاَ　　لَمْ يَقُولُوا

لَمْ تَقُلْ　　لَمْ تَقُولاَ　　لَمْ يَقُلْنَ

لَمْ تَقُلْ　　. . .

2. "Vav'lı ecvef'lerin mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِقَالَةٌ	مُقَالٌ	مُقِيلٌ	أَقِلْ	يُقَالُ	يُقِيلُ	أُقِيلَ	أَقَالَ
تَقْوِيلٌ	مُقَوَّلٌ	مُقَوِّلٌ	قَوِّلْ	يُقَوَّلُ	يُقَوِّلُ	قُوِّلَ	قَوَّلَ
مُقَاوَلَةٌ	مُقَاوَلٌ	مُقَاوِلٌ	قَاوِلْ	يُقَاوَلُ	يُقَاوِلُ	قُووِلَ	قَاوَلَ
إِنْقِيَالٌ	—	مُنْقَالٌ	اِنْقَلْ	—	يَنْقَالُ	—	اِنْقَالَ
اِقْتِيَالٌ	مُقْتَالٌ	مُقْتَالٌ	اِقْتَلْ	يُقْتَالُ	يَقْتَالُ	أُقْتِيلَ	اِقْتَالَ
تَقَوُّلٌ	مُتَقَوَّلٌ	مُتَقَوِّلٌ	تَقَوَّلْ	يُتَقَوَّلُ	يَتَقَوَّلُ	تُقُوِّلَ	تَقَوَّلَ
تَقَاوُلٌ	مُتَقَاوَلٌ	مُتَقَاوِلٌ	تَقَاوَلْ	يُتَقَاوَلُ	يَتَقَاوَلُ	تُقُووِلَ	تَقَاوَلَ
اِسْتِقَالَةٌ	مُسْتَقَالٌ	مُسْتَقِيلٌ	اِسْتَقِلْ	يُسْتَقَالُ	يَسْتَقِيلُ	أُسْتُقِيلَ	اِسْتَقَالَ

Not: 1. (إِفْعَالٌ) ve (اِسْتِفْعَالٌ) bâblarından gelen ecvef fiillerin maşdarlarında düşen elife ıvaz olarak sonlarına (ـة ، ة) gelir.

2. (إِفْعَالٌ) bâbından gelin ecvef fiillerin masdarlarında " tâ " (ـة ، ة) ' nın gelmediği de olur:

Bir takım . رِجَالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ و لاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰه و إقام الصلاة و إيتاء الزكاة
adamlar ki, onları ne ticaret ne de alım-satım Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan zekâtı vermekten alıkoyamaz. (Nûr, 37)

3. Vâv'lı Ecvef Fiillerin Mezîdlerinin Zamanlara Göre Çekimi:

1. Vâv'lı ecveflerin mâzîleri nûnu'n-nisve ile birleşince,

a) (افعَالٌ) , (انفِعَالٌ) , (افتِعَالٌ) ve (استِفعَالٌ) bâblarında illet harfi elif düşer, eliften önceki harf fetha ile harekelenir.

اَقَلْنَ انقَلْنَ اقتَلْنَ استَقَلْنَ

b) (تَفعِيلٌ) , (مُفَاعَلَةٌ) , (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarında ise illet harfleri hareke aldıkları için sâlim gibidir:

قَوَّلْنَ قَاوَلْنَ تَقَوَّلْنَ تَقَاوَلْنَ

2. Muzârileri ve emr-i hâzırları nûnu'n-nisve ile birleşince,

a) (افعَالٌ) ve (استِفعَالٌ) bâblarında illet harfi yâ hazf edilir, illet harfinden önceki harf kesra ile harekelenir:

Muzâri ma'lûm:

اَقَالَ - يُقِيلُ ⟵ يُقِلْنَ ، استَقَالَ - يَستَقِيلُ ⟵ يَستَقِلْنَ

Emr-i Hâzır:

اَقِلْ ⟵ اَقِلْنَ استَقِلْ ⟵ استَقِلْنَ

b) (انفِعَالٌ) ve (افتِعَالٌ) bâblarında illet harfi elif hazfedilir, illet harfinden önceki harf fetha ile harekelenir:

Muzâri ma'lûm:

انقَالَ - يَنقَالُ ⟵ يَنقَلْنَ ، اقتَالَ - يَقتَالُ ⟵ يَقتَلْنَ

Emr-i Hâzır:

انقَلْ ⟵ انقَلْنَ اقتَلْ ⟵ اقتَلْنَ

c) (تَفْعِيلٌ) و(مُفَاعَلَةٌ) و (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâbları ise sâlim gibidir:

Muzâri ma'lûm:

يُقَوِّلْنَ ، يُقَاوِلْنَ ، يَتَقَوَّلْنَ ، يَتَقَاوَلْنَ

Emr-i Hâzır:

قَوِّلْنَ ، قَاوِلْنَ ، تَقَوَّلْنَ ، تَقَاوَلْنَ

3. (اِفْـتِـعَـالٌ) bâbından gelen ecvef fiillerin ism-i fâilleri ile ism-i mef'ulleri aynı vezinden gelir: (مُفْتَالٌ)

(اِفْعَالٌ) bâbı: (اَقَالَ)

Mâzî ma'lûm:

اَقَالَ اَقَالَا اَقَالُوا

اَقَالَتْ اَقَالَتَا اَقَلْنَ

أَقَلْتَ . . .

Muzâri ma'lûm:

يُقِيلُ يُقِيلَانِ يُقِيلُونَ

تُقِيلُ تُقِيلَانِ يُقِلْنَ

تُقِيلُ . . .

Emr-i Hâzır:

اَقِلْ اَقِيلَا اَقِيلُوا

اَقِيلِي اَقِيلَا اَقِلْنَ

İsm-i fâili: (مُقِيلٌ)

İsm-i mef'ulü: (مُقَالٌ)

Masdarı: (اِقَالَةٌ)

(تَفْعِيلٌ) **bâbı:** (قَوَّلَ) illet harfi harekelendiğinden sâlim fiil gibi çekilir. Bk. s. 174.

(مُفَاعَلَةٌ) **bâbı:** (قَاوَلَ) illet harfi harekelndiğinden sâlim fiil gibi çekilir. Bk. s. 178.

(اِنْفِعَالٌ) **bâbı:** (اِنْفِعَالٌ)

Mâzî ma'lûm:

اِنْقَالَ   اِنْقَالا   اِنْقَالُوا

اِنْقَالَتْ   اِنْقَالَتَا   اِنْقَلْنَ

اِنْقَلْتَ   . . .

Muzâri ma'lûm:

يَنْقَالُ   يَنْقَالانِ   يَنْقَالُونَ

تَنْقَالُ   تَنْقَالانِ   يَنْقَلْنَ

تَنْقَالُ   . . .

Emr-i Hâzır:

اِنْقَلْ   اِنْقَالا   اِنْقَالُوا

اِنْقَالِي   اِنْقَالا   اِنْقَلْنَ

İsm-i fâili: (مُنْقَالٌ)

İsm-i mef'ulü: Yoktur. Bu bâbdan gelen fiillerin hepsi lâzımdır.

Masdarı: (اِنْقِيَالٌ)

(اِفْتِعَالٌ) bâbı: (اِقْتَالَ)

Mâzî ma'lûm:

اِقْتَالَ	اِقْتَالا	اِقْتَالُوا
اِقْتَالَتْ	اِقْتَالَتَا	اِقْتَلْنَ
اِقْتَلْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يَقْتَالُ	يَقْتَالانِ	يَقْتَالُونَ
تَقْتَالُ	تَقْتَالانِ	يَقْتَلْنَ
تَقْتَالُ	. . .	

Emr-i Hâzır:

اِقْتَلْ	اِقْتَالا	اِقْتَالُوا
اِقْتَالِي	اِقْتَالا	اِقْتَلْنَ

İsm-i fâili: (مُقْتَالٌ) ism-i mef'ûlu ile aynı.

İsm-i mef'ûlü: (مُقْتَالٌ) ism-i fâili ile aynı.

Masdarı: (اِقْتِيَالٌ)

(تَفَعُّلٌ) bâbı: (تَقَوَّلَ) illet harfi harekelendiğinden sâlim fiil gibi çekilir. Bk. s. 191.

(تَفَاعُلٌ) bâbı: (تَقَاوَلَ) illet harfi harekelendiğinden sâlim fiil gibi çekilir. Bk. s. 194.

(اِسْتَفْعَالٌ) bâbı: (اِسْتَقَالَ)

Mâzî ma'lûm:

اِسْتَقَالَ اِسْتَقَالَا اِسْتَقَالُوا
اِسْتَقَالَتْ اِسْتَقَالَتَا اِسْتَقَلْنَ
اِسْتَقَلْتَ . . .

Muzâri ma'lûm:

يَسْتَقِيلُ يَسْتَقِيلَانِ يَسْتَقِيلُونَ
تَسْتَقِيلُ تَسْتَقِيلَانِ يَسْتَقِلْنَ
تَسْتَقِيلُ . . .

Emr-i Hâzır:

اِسْتَقِلْ اِسْتَقِيلَا اِسْتَقِيلُوا
اِسْتَقِيلِي اِسْتَقِيلَا اِسْتَقِلْنَ

İsm-i fâili: (مُسْتَقِيلٌ)

İsm-i mef'ulü: (مُسْتَقَالٌ)

Masdarı: (اِسْتِقَالَةٌ)

C. 1. Ecvef-i yâî fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: سَيْرٌ *yürümek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَارُوا	سَارَا	سَارَ	اَلْغَائِبُ
سِرْنَ	سَارَتَا	سَارَتْ	اَلْغَائِبَةُ
سِرْتُمْ	سِرْتُمَا	سِرْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
سِرْتُنَّ	سِرْتُمَا	سِرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سِرْنَا	سِرْنَا	سِرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سِيرُوا	سِيرَا	سِيرَ	اَلْغَائِبُ
سُرْنَ	سِيرَتَا	سِيرَتْ	اَلْغَائِبَةُ
سُرْتُمْ	سُرْتُمَا	سُرْتَ	اَلْمُخَاطَب
سُرْتُنَّ	سُرْتُمَا	سُرْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سُرْنَا	سُرْنَا	سُرْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَسِيرُ	يَسِيرَانِ	يَسِيرُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَسِيرُ	تَسِيرَانِ	يَسِرْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَسِيرُ	تَسِيرَانِ	تَسِيرُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَسِيرِينَ	تَسِيرَانِ	تَسِرْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَسِيرُ	نَسِيرُ	نَسِيرُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يُسَارُ	يُسَارَانِ	يُسَارُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تُسَارُ	تُسَارَانِ	يُسَرْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تُسَارُ	تُسَارَانِ	تُسَارُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تُسَارِينَ	تُسَارَانِ	تُسَرْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أُسَارُ	نُسَارُ	نُسَارُ

Emir (الأمْرُ):

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
سِيرُوا	سِيرَا	سِرْ	المُذَكَّرُ
سِرْنَ	سِيرَا	سِيرِي	المُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : سَائِرٌ - سَائِرَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَسِيرٌ - مَسِيرَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm–i fâil (بَائِعٌ 'un gibi çekilir.), s. 441; İsm–i mef'ûl (مَبِيعٌ 'un gibi çekilir.), s. 449.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَسِيرَ   أَنْ يَسِيرَا   أَنْ يَسِيرُوا

أَنْ تَسِيرَ   أَنْ تَسِيرَا   أَنْ يَسِيرُوا

أَنْ تَسِيرَ   . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَسِرْ   لَمْ يَسِيرَا   لَمْ يَسِيرُوا

لَمْ تَسِرْ   لَمْ تَسِيرَا   لَمْ يَسِرْنَ

لَمْ تَسِرْ   . . .

2. "Ya'lı ecvef"lerin mezîdlerinin çekimleri:

				المُضَارِعُ		المَاضِي	
المَصْدَرُ	اِسْمُ المَفْعُولِ	اسم الفَاعِلِ	الأَمْرُ	المَجْهُولُ	المَعْلُومُ	المَجْهُولُ	المَعْلُومُ
إِسَارَةٌ	مُسَارٌ	مُسِيرٌ	أَسِرْ	يُسَارُ	يُسِيرُ	أُسِيرَ	أَسَارَ
تَسْيِيرٌ	مُسَيَّرٌ	مُسَيِّرٌ	سَيِّرْ	يُسَيَّرُ	يُسَيِّرُ	سُيِّرَ	سَيَّرَ
مُسَايَرَةٌ	مُسَايَرٌ	مُسَايِرٌ	سَايِرْ	يُسَايَرُ	يُسَايِرُ	سُويِرَ	سَايَرَ
اِنْسِيَارٌ	—	مُنْسَارٌ	اِنْسَرْ	—	يَنْسَارُ	—	اِنْسَارَ
إِسْتِيَارٌ	مُسْتَارٌ	مُسْتَارٌ	اِسْتَرْ	يُسْتَارُ	يَسْتَارُ	أُسْتِيرَ	اِسْتَارَ
تَسَيُّرٌ	مُتَسَيَّرٌ	مُتَسَيِّرٌ	تَسَيَّرْ	يُتَسَيَّرُ	يَتَسَيَّرُ	تُسُيِّرَ	تَسَيَّرَ
تَسَايُرٌ	مُتَسَايَرٌ	مُتَسَايِرٌ	تَسَايَرْ	يُتَسَايَرُ	يَتَسَايَرُ	تُسُويِرَ	تَسَايَرَ
اِسْتِيسَارَةٌ	مُسْتَسَارٌ	مُسْتَسِيرٌ	اِسْتَسَرْ	يُسْتَسَارُ	يَسْتَسِيرُ	أُسْتُسِيرَ	اِسْتَسَارَ

3. Yâ'lı Ecvef Fiillerin Mezîdlerinin Zamanlara Göre Çekimi:

a) Yâ'lı ecveflerin (افْعَالٌ) , (انْفِعَالٌ) , (افْتِعَالٌ) ve (اسْتِفْعَالٌ) bâbları aynen vâvlı bâblar gibi çekilir. Bk. Vâv'lı Ecveflerin Mezîdleri:

اِفْعَالٌ: أَقَالَ يُقِيلُ أَقِلْ أَسَارَ يُسِيرُ أَسِرْ

اِنْفِعَالٌ: اِنْقَالَ يَنْقَالُ اِنْقَلْ اِنْسَارَ يَنْسَارُ اِنْسَرْ

اِفْتِعَالٌ: اِقْتَالَ يَقْتَالُ اِقْتَلْ اِسْتَارَ يَسْتَارُ اِسْتَرْ

اِسْتِفْعَالٌ: اِسْتَقَالَ يَسْتَقِيلُ اِسْتَقِلْ اِسْتَسَارَ يَسْتَسِيرُ اِسْتَسِرْ

b) (تَفْعِيلٌ) . (مُفَاعَلَةٌ) . (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarında vâv yerine yâ gelir. Bunlar da sâlim gibi çekilirler.

تَفْعِيلٌ:	قَوَّلَ	سَيَّرَ	(Bk. s. 174)
مُفَاعَلَةٌ:	قَاوَلَ	سَايَرَ	(Bk. s. 178)
تَفَعُّلٌ:	تَقَوَّلَ	تَسَيَّرَ	(Bk. s. 191)
تَفَاعُلٌ:	تَقَاوَلَ	تَسَايَرَ	(Bk. s. 194)

D. 1. Dördüncü bâbdan gelen "vâvlı ecvef" fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: خَوْفٌ *korkmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	خَافَ	خَافَا	خَافُوا
اَلْغَائِبَةُ	خَافَتْ	خَافَتَا	خِفْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	خِفْتَ	خِفْتُمَا	خِفْتُمْ
اَلْمُخَاطَبَةُ	خِفْتِ	خِفْتُمَا	خِفْتُنَّ
اَلْمُتَكَلِّمُ	خِفْتُ	خِفْنَا	خِفْنَا

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
خِيفُوا	خِفَا	خِيفَ	اَلْغَائِبُ
خُفْنَ	خِيفَتَا	خِيفَتْ	اَلْغَائِبَةُ
خُفْتُمْ	خُفْتُمَا	خُفْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
خُفْتُنَّ	خُفْتُمَا	خُفْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
خُفْنَا	خُفْنَا	خُفْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَخَافُونَ	يَخَافَانِ	يَخَافُ	اَلْغَائِبُ
يَخَفْنَ	تَخَافَانِ	تَخَافُ	اَلْغَائِبَةُ
تَخَافُونَ	تَخَافَانِ	تَخَافُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَخَفْنَ	تَخَافَانِ	تَخَافِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَخَافُ	نَخَافُ	أَخَافُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُخَافُونَ	يُخَافَانِ	يُخَافُ	اَلْغَائِبُ
يُخَفْنَ	تُخَافَانِ	تُخَافُ	اَلْغَائِبَةُ
تُخَافُونَ	تُخَافَانِ	تُخَافُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُخَفْنَ	تُخَافَانِ	تُخَافِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُخَافُ	نُخَافُ	أُخَافُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
خَافُوا	خَافَا	خَفْ	اَلْمُذَكَّرُ
خَفْنَ	خَافَا	خَافِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : خَائِفٌ - خَائِفَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَخُوفٌ - مَخُوفَةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (vâvî olduğu için قَائِلٌ gibi çekilir.), s. 450; İsm-i mef'ûl (مَقُولٌ gibi çekilir.), s. 459.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَخَافَ   أَنْ يَخَافَا   أَنْ يَخَافُوا

أَنْ تَخَافَ   أَنْ تَخَافَا   أَنْ يَخَفْنَ

أَنْ تَخَافَ   . . .

Meczûm muzâri :

لَمْ يَخَفْ   لم يَخَافَا   لَمْ يَخَافُوا

لَمْ تَخَفْ   لَمْ تَخَافَا   لَمْ يَخَفْنَ

لَمْ تَخَفْ   . . .

Dördüncü bâbdan gelen "vav'lı ecvef"lerin mezîdleri birinci bâbdan gelen mezîd fiiller gibidir. Bk. s. 288

2. Dördüncü bâbdan gelen "yâ'lı ecvef" fiillerin zamana göre çekimleri:

Masdar: نَيْلٌ *elde etmek*

Mâzi ma'lûm : نَالَ (خَافَ) gibi çekilir.

Mâzi mechûl : نِيلَ (خِيفَ) gibi çekilir.

Muzâri ma'lûm : يَنَالُ (يَخَافُ) gibi çekilir.

Muzâri mechûl : يُنَالُ (يُخَافُ) gibi çekilir.

Emir : نَلْ (خَفْ) gibi çekilir.

İsm-i fâil : نَائِلٌ - نَائِلَةٌ (بَائِعٌ) gibi çekilir. Bk. s. 450.

İsm-i mef'ûl : مَنِيلٌ - مَنِيلَةٌ (مَبِيعٌ) gibi çekilir. Bk. s. 448.

Mansûb muzâri : أَنْ يَنَالَ (أَنْ يَخَافَ) gibi çekilir.

Meczûm muzâri : لَمْ يَنَلْ (لَمْ يَخَفْ) gibi çekilir.

Dördüncü bâbdan gelen "yâ'lı ecvef'lerin mezîdleri ikinci bâbdan mezîd filler gibidir.

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 624- 634; *Câmi'u'd-durûs*, I, 234; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 47; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 11-13; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,95-97; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 110-125; Wright, I,81-87.

VI. NÂKIS FİİLLER (اَلْفِعْلُ النَّاقِصُ)

A. Tarifi ve Özellikleri:

Aslî harf (sessiz)'lerinden sonuncusu yani lâmu'l-fiili "vâv" (و)veya "yâ" (ي) olan fiillerdir.

Nâkıs fiiller (اَلْفِعْلُ النَّاقِصُ), birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci (yani altıncı bâb hâriç diğer) bâblardan gelir.

Nâkıs fiillerin tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

Birinci bâb:	*savaştı*	مَغْزُوٌّ	غَازٍ	أُغْزُ	يُغْزَى	يَغْزُو	غُزِيَ	غَزَا
İkinci bâb:	*attı*	مَرْمِيٌّ	رَامٍ	اِرْمِ	يُرْمَى	يَرْمِي	رُمِيَ	رَمَى
Üçüncüa bâb:	*çabaladı*	مَسْعِيٌّ	سَاعٍ	اِسْعَ	يُسْعَى	يَسْعَى	سُعِيَ	سَعَى
Dördüncü bâb:	*râzı oldu*	مَرْضِيٌّ	رَاضٍ	اِرْضَ	يُرْضَى	يَرْضَى	رُضِيَ	رَضِيَ
Beşinci bâb:	*zeki oldu*	_____	ذَكِيٌّ	أُذْكُ	_____	يَذْكُو	_____	ذَكُوَ

Not: Çok dikkat edilmesi gereken husus:

1. Nâkıs fiillerin çekiminde umûmî olarak şu kâidelerin göz önünde tutulması gerekir:

a. sonu elif (ـَا ، ـَى) olup, eliften önceki harf fethalı ise cem-i vâvı, muhâtaba yâ'sı, nûnu'n-nisvenin önündeki illet harfi sâkin (cezimli) olur: Ayrıca şöyle bir tarif de yapabiliriz. Kelimenin son harfini telaffuz ederken ağzımızı (a) sesi ile açıyorsak, cem-i vâvı, muhâtaba yâ'sı ve nûnu'n-nisve den önceki illet harfi sâkin (cezimli) olur:

اِسْعَوْا ⟵ اِسْعَ   يَرْضَيْنَ ⟵ يَرْضَى   غَزَوْتَ ⟵ غَزَا

اِسْعَيْ ⟵ اِسْعَى

Dikkat: (ى) şeklinde yazılan harfden önceki hareke fetha ise (ـَى) "elif"tir. Eğer (ى) şeklinde yazılan harften önceki hareke kesra ise (ـِى) "yâ"dır:

Elif olan (ـَى):

çabalar, çabalıyor يَسْعَى *attı* رَمَى

Yâ olan (ـِى):

atar, atıyor يَرْمِي *unuttu* نَسِيَ

b. **Çok dikkat edilmesi gereken husus:** İllet harfinden önceki harf zammeli veya kesralı ise, "cem-i vâvı" "muhâtaba yâ'sı" ve "nûnu'n-nisve"den önceki illet harfi med durumunda olur. Ayrıca şöyle bir tarif de yapabiliriz. Kelimenin son harfini telaffuz ederken ağzımızı (i) ve (u) sesleri ile açıyorsak, cem-i vâvı, muhâtaba yâ'sı ve nûnu'n-nisve'den önceki illet harfi med durumunda olur:

نَسِيَ ← نَسُوا   يَرْمِي ← يَرْمِينَ   رَضِيَ ← رَضِيتُ

يَدْعُو ← اُدْعِي

c. Sondaki illet harfi bazı sebeblerden dolayı düşmüş bile olsa, düşen illet harfi takdir edilir. Yukarıdaki "a" ve "b" şıklarına göre hareke alır:

اِسْعَ (يَسْعَى) ← اِسْعَوْا   لَمْ يَبْنِ (يَبْنِي) ← لَمْ يَبْنِينَ

d. Yukarıdaki "a" ve "b" şıkları nâkıs fiillerin sülâsî ve mezîdlerin (mâzî, muzâri, emr-i hâzır, ism-i fâil, ism-i mef'ûl) hepsi için geçerlidir.

2. Nâkıs fiillerin mâzî çekimlerinde illet harfinden önceki harf fethalı ise gâibe (müennes gâib) müfred ve tesniye siygalarda illet harfi düşer. Zammeli ve kesralı ise düşmez:

رَمَى ← رَمَتْ - رَمَتَا   نَسِيَ ← نَسِيَتْ - نَسِيَتَا

ذَكُوَ ← ذَكُوَتْ - ذَكُوَتَا

3. Sülâsî nâkıs fiillerin mâzî mechûlleri, vâvî veya yâî olmasına bakılmaksızın (فُعِيَ) vezninde gelirler, yâî olarak çekilirler:

دَعَا ← دُعِيَ   رَمَى ← رُمِيَ

4. Muzâri mechûlleri ise (يُفْعَى) vezninde gelir, üçüncü ve dördüncü bâbın muzârî ma'lûmu gibi çekilir:

bina edilir يُبْنَى ←— يَبْنِي   *çağrılır* يُدْعَى ←— يَدْعُو

5. a. Nâkıs fiillerin muzâri mansûblarında illet harfinden önceki harfin harekesi zammeli ve kesralı ise müfred siygalarda illet harfi fethayı alır. İ'râbı lâfzı olur:

hiç artmayacak لَنْ يَرْبُوَ   *asla ağlamayacak* لَنْ يَبْكِيَ

b. İllet harfinden önceki harf fethalı ise illet harfi hareke almaz. İ'râbı takdîri olur:

asla ilerlemeyecek لَنْ يَتَرَقَّى   *hiç sıkıntı çekmeyecek* لَنْ يَشْقَى

6. Nâkıs fiillerin muzâri meczûmlarının müfred siygalarında illet harfi düşer:

yükselmedi لَمْ يَسْمُ ←— يَسْمُو   *korkmadı* لَمْ يَتَّقِ ←— يَتَّقِي

çabalamadı لَمْ يَسْعَ ←— يَسْعَي

7. Nâkıs fiillerin ism-i fâilleri raf ve cer hallerinde nekra olduklarında sonlarındaki "yâ" (ى)'lar düşer:

zulmeden مُعْتَدٍ ←— اِعْتَدَى   *çağıran* دَاعٍ ←— دَعَى

tedâvi olan مُسْتَشْفٍ ←— اِسْتَشْفَى   *atan* رَامٍ ←— رَمَى

8. Nâkıs fiillerin sülâsîlerinin ism-i mef'ûlleri "vâvî"lerde (مَفْعُوٌّ), "yâî"lerde (مَفْعِيٌّ) vezinlerinde gelir. Mezîdlerin ism-i mef'ûllerinin sonlarına ise ("yâ" şeklinde) elif (ـَى) gelir:

zulmedilen مُعْتَدًى ←— اِعْتَدَى   *çağrılan* مَدْعُوٌّ ←— دَعَى

ziyâfet verilen مُقْتَرًى ←— اِقْتَرَى   *atılan* مَرْمِيٌّ ←— رَمَى

9. Nâkıs fiillerin mezîdlerinin (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarının masdarlarının sonundaki "ya"lar nekra halinde düşer:

atışmak تَرَامٍ ← تَرَامِى *yarılmak* تَفَرٍّ ← تَفَرِّى

10. Nâkıs fiillerin ism-i fâillerin ve (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarından masdarların sonlarındaki düşen "yâ" (ى)'lar dört durumda düşmez:

a. Başlarında harf-i tarif bulunduğunda:

korkan, sakınan اَلْمُتَّقِي ← مُتَّقٍ *akan* اَلْجَارِى ← جَارٍ

çıplak olan اَلتَّعَرِّي ← تَعَرٍّ

b. Muzâf olduklarında:

kitabın okuyucusu تَالِي الكِتَابِ *şehrin hâkimi* قَاضِي الْمَدِينَةِ

c. Nasb hallerinde:

şifâ bulmak تَشَفِّيًا ← تَشَفٍّ *ağlayan* بَاكِيًا ← بَاكٍ

d. Sonlarına "birleşik tâ" (اَلتَّاءُالْمَرْبُوطَةُ) geldiğinde:

satın alan (müe.) مُشْتَرِيَةٌ ← مُشْتَرٍ *boyayan (müe.)* طَالِيَةٌ ← طَالٍ

11. Bütün bunlara rağmen bazan nâkıs fiillerin raf ve cer hallerinde özellikle ism-i fâillerinin sonundaki "yâ" (ى)'ların nadiren düşmesi gereken yerde düşmediği, düşmemesi gereken yerde de düştüğü görülmektedir:

Her kavmin bir yol göstericisi vardır. وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ (هَادي)

Allah kime doğru yolu gösterirse o, doğru yoldadır. (İsrâ 97) مَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ

12. Nâkıs fiillerin sülâsî mücerredlerinde ism-i fâillerinin müzekker cem-i mükesseri sadece (فُعَاةٌ) vezninden gelir:

رَامٍ (اَلرَّامِي) ⟵ رُمَاةٌ   قَاضٍ (اَلْقَاضِي) ⟵ قُضَاةٌ

13. Nâkıs fiillerin mezîdlerinin mâzîsi elifle başlayanlarında masdarlarının sonlarındaki "elif"- hemze" elif-i memdûde aslıdır. Çünkü "elif"- hemze" kelimenin aslındandır. Ondan dolayı tenvin ve kesrayı alırlar. Halbuki elifi memdûde asliye olmasa yâni, kelimenin kök harflerinden olmayıp, zâidse gayr-i munsarif olur. Tenvin ve kesra almaz. Bk. s. 68- 69.

اِرْتَمَى ⟵ اِرْتِمَاءٌ *atışmak*   اِسْتَرْخَى ⟵ اِسْتِرْخَاءٌ *genişlemek*

(Zâid) *beyaz* بَيْضَاءُ   (Zâid) *kırmızı* حَمْرَاءُ

14. Nâkıs fiilerin "tef'îl" (تَفْعِيلٌ) bâbından gelen masdarları (تَفْعِيَةٌ) vezninінden gelir:

رَبَّى ⟵ تَرْبِيَةٌ *yetişmek*   صَلَّى ⟵ تَصْلِيَةٌ *namaz kılmak*

B. 1 . Sülâsî birinci bâbdan gelen nâkıs fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: غَزْوٌ *savaşmak*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
غَزَوْا	غَزَوَا	غَزَا	الْغَائِبُ
غَزَوْنَ	غَزَتَا	غَزَتْ	الْغَائِبَةُ
غَزَوْتُمْ	غَزَوْتُمَا	غَزَوْتَ	الْمُخَاطَبُ
غَزَوْتُنَّ	غَزَوْتُمَا	غَزَوْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
غَزَوْنَا	غَزَوْنَا	غَزَوْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
غُزُوا	غُزِيَا	غُزِيَ	اَلْغَائِبُ
غُزِينَ	غُزِيَتَا	غُزِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
غُزِيتُمْ	غُزِيتُمَا	غُزِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
غُزِيتُنَّ	غُزِيتُمَا	غُزِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
غُزِينَا	غُزِينَا	غُزِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَغْزُونَ	يَغْزُوَانِ	يَغْزُو	اَلْغَائِبُ
يَغْزُونَ	تَغْزُوَانِ	تَغْزُو	اَلْغَائِبَةُ
تَغْزُونَ	تَغْزُوَانِ	تَغْزُو	اَلْمُخَاطَبُ
تَغْزُونَ	تَغْزُوَانِ	تَغْزِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَغْزُو	نَغْزُو	أَغْزُو	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُغْزَوْنَ	يُغْزَيَانِ	يُغْزَى	اَلْغَائِبُ
يُغْزَيْنَ	تُغْزَيَانِ	تُغْزَى	اَلْغَائِبَةُ
تُغْزَوْنَ	تُغْزَيَانِ	تُغْزَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُغْزَيْنَ	تُغْزَيَانِ	تُغْزَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُغْزَى	نُغْزَى	أُغْزَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُغْزُوا	أُغْزُوَا	أُغْزُ	اَلْمُذَكَّرُ
أُغْزُونَ	أُغْزُوَا	أُغْزِي (اِغْزِي)	اَلْمُؤَنَّثُ

Birinci ve beşinci bâblardan gelen emr-i hazır ların müfred müennes siygalarının başlarındaki elifler zammeli geldikleri gibi kesralı da gelir:

غَزَا ← أُغْزِي (اِغْزِي)   سَرُوَ ← أُسْرِي (اِسْرِي) *şerefli ol !*

İsm-i fâil : غَازٍ (اَلْغَازِي) - غَازِيَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَغْزُوٌّ - مَغْزُوَّةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (دَاعٍ gibi çikilir.), s. 451; İsm-i mef'ûl (مَدْعُوٌّ gibi çekilir.), s. 459.

Not: 1. İsm–i fâilin müzekker cem–i mükesseri (غُزَاةٌ), müennes cem-i mükesseri de (غَوَازٍ)'dir. Çekimi için bk. s. 441

2. İsm-i mef'ûlün cem-i mükesseri (مَغَازِيُّ)'dür. Çekimi bk. s. 450

Mansûb muzâri :

أَنْ يَغْزُوَ	أَنْ يَغْزُوَا	أَنْ يَغْزُوا
أَنْ تَغْزُوَ	أَنْ تَغْزُوَا	أَنْ يَغْزُونَ
أَنْ تَغْزُوَ	أَنْ تَغْزُوَا	أَنْ تَغْزُوا
أَنْ تَغْزِي	. . .	

Meczûm muzâri :

لَمْ يَغْزُ	لم يَغْزُوَا	لَمْ يَغْزُوا
لَمْ تَغْزُ	لَمْ تَغْزُوَا	لَمْ يَغْزُونَ
لَمْ تَغْزُ	لَمْ تَغْزُوَا	لَمْ تَغْزُوا
لَمْ تَغْزِي	. . .	

2. "Vav" (و)'lı nâkısların mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اَلْأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِغْزَاءٌ	مُغْزًى	مُغْزٍ	أَغْزِ	يُغْزَى	يُغْزِي	أُغْزِيَ	أَغْزَى
تَغْزِيَةٌ	مُغَزًّى	مُغَزٍّ	غَزِّ	يُغَزَّى	يُغَزِّي	غُزِّيَ	غَزَّى
مُغَازَاةٌ	مُغَازًى	مُغَازٍ	غَازِ	يُغَازَى	يُغَازِي	غُوزِيَ	غَازَى
إِنْغِزَاءٌ	—	مُنْغَزٍ	اِنْغَزِ	—	يَنْغَزِي	—	اِنْغَزَى
اِغْتِزَاءٌ	مُغْتَزًى	مُغْتَزٍ	اِغْتَزِ	يُغْتَزَى	يَغْتَزِي	أُغْتُزِيَ	اِغْتَزَى
تَغَزٍّ (تَغَزِّيًا)	مُتَغَزًّى	مُتَغَزٍّ	تَغَزَّ	يُتَغَزَّى	يَتَغَزَّى	تُغُزِّيَ	تَغَزَّى
تَغَازٍ (تَغَازِيًا)	مُتَغَازًى	مُتَغَازٍ	تَغَازَ	يُتَغَازَى	يَتَغَازَى	تُغُوزِيَ	تَغَازَى
اِسْتِغْزَاءٌ	مُسْتَغْزًى	مُسْتَغْزٍ	اِسْتَغْزِ	يُسْتَغْزَى	يَسْتَغْزِي	أُسْتُغْزِيَ	اِسْتَغْزَى

Mezîdlerinin çekimi için bk. رَمَى nin Mezîd Çekimi:

C. 1. Sülâsî ikinci bâbdan gelen nâkıs fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: رَمْيٌ *atmak*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رَمَوْا	رَمَيَا	رَمَى	اَلْغَائِبُ
رَمَيْنَ	رَمَتَا	رَمَتْ	اَلْغَائِبَةُ
رَمَيْتُمْ	رَمَيْتُمَا	رَمَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتُمَا	رَمَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
رَمَيْنَا	رَمَيْنَا	رَمَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (الْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رُمُوا	رُمِيَا	رُمِيَ	اَلْغَائِبُ
رُمِينَ	رُمِيَتَا	رُمِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
رُمِيتُمْ	رُمِيتُمَا	رُمِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
رُمِيتُنَّ	رُمِيتُمَا	رُمِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
رُمِينَا	رُمِينَا	رُمِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَرْمُونَ	يَرْمِيَانِ	يَرْمِي	اَلْغَائِبُ
يَرْمِينَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي	اَلْغَائِبَةُ
تَرْمُونَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَرْمِينَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَرْمِي	نَرْمِي	أَرْمِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُرْمَوْنَ	يُرْمَيَانِ	يُرْمَى	اَلْغَائِبُ
يُرْمَيْنَ	تُرْمَيَانِ	تُرْمَى	اَلْغَائِبَةُ
تُرْمَوْنَ	تُرْمَيَانِ	تُرْمَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُرْمَيْنَ	تُرْمَيَانِ	تُرْمَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُرْمَى	نُرْمَى	أُرْمَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِرْمُوا	اِرْمِيَا	اِرْمِ	اَلْمُذَكَّرُ
اِرْمِينَ	اِرْمِيَا	اِرْمِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : رَامِيَةٌ – (اَلرَّامِي) رَامٍ

İsm-i mef'ûl : مَرْمِيَّةٌ – مَرْمِيٌّ

Not: a. İsm–i fâilin müzekker cem-i mükesseri (رُمَاةٌ), müennes cem-i mükesseri (رَوَامٍ)'dir. Çekimi için bk. s. 451

b. İsm–i mef'ûlün cem-i mükesseri (مَرَامِيُّ)'dir. Çekimi için bk. s. 460.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَرْمِيَ   أَنْ يَرْمِيَا   أَنْ يَرْمُوا

أَنْ تَرْمِيَ   أَنْ تَرْمِيَا   أَنْ يَرْمِينَ

أَنْ تَرْمِيَ   أَنْ تَرْمِيَا   أَنْ تَرْمُوا

أَنْ تَرْمِي   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَرْمِ   لَمْ يَرْمِيَا   لَمْ يَرْمُوا

لَمْ تَرْمِ   لَمْ تَرْمِيَا   لَمْ يَرْمِينَ

لَمْ تَرْمِ   لَمْ تَرْمِيَا   لَمْ تَرْمُوا

لَمْ تَرْمِي   . . .

2. "Yâ" (ی)'lı nâkıs fiillerin mezîdleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اَلْأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِرْمَاءٌ	مُرْمًى	مُرْمٍ	أَرْمِ	يُرْمَى	يُرْمِي	أُرْمِيَ	أَرْمَى
تَرْمِيَةٌ	مُرَمًّى	مُرَمٍّ	رَمِّ	يُرَمَّى	يُرَمِّي	رُمِّيَ	رَمَّى
مُرَامَاةٌ	مُرَامًى	مُرَامٍ	رَامِ	يُرَامَى	يُرَامِي	رُومِيَ	رَامَى
اِنْرِمَاءٌ	—	مُنْرَمٍ	اِنْرَمِ	—	يَنْرَمِي	—	اِنْرَمَى
اِرْتِمَاءٌ	مُرْتَمًى	مُرْتَمٍ	اِرْتَمِ	يُرْتَمَى	يَرْتَمِي	أُرْتُمِيَ	اِرْتَمَى
تَرَمٍّ (تَرَمِّيًا)	مُتَرَمًّى	مُتَرَمٍّ	تَرَمَّ	يُتَرَمَّى	يَتَرَمَّى	تُرُمِّيَ	تَرَمَّى
تَرَامٍ (تَرَامِيًا)	مُتَرَامًى	مُتَرَامٍ	تَرَامَ	يُتَرَامَى	يَتَرَامَى	تُرُومِيَ	تَرَامَى
اِسْتِرْمَاءٌ	مُسْتَرْمًى	مُسْتَرْمٍ	اِسْتَرْمِ	يُسْتَرْمَى	يَسْتَرْمِي	أُسْتُرْمِيَ	اِسْتَرْمَى

3. Nâkıs Fiillerin Mezîdlerinin Zamanlara Göre Çekimi:

a) Sülâsî nâkıs fiil vâvî de olsa yâ'î de olsa mezîd bâba çevrilince, sülâsî ikinci bâbdan (رَمَى) nın mezîdleri gibi çekilir:

Vâvî دَعَا - يَدْعُو: اَدْعَى - يُدْعِي   دَعَّى - يُدَعِّي   دَاعَى - يُدَاعِي

اِنْدَعَى - يَنْدَعِي   اِدَّعَى - يَدَّعِي   تَدَعَّى - يَتَدَعَّى

تَدَاعَى - يَتَدَاعَى   اِسْتَدْعَى - يَسْتَدْعِي

Yâî رَمَى - يَرْمِي　اَرْمَى - يُرْمِي　رَمَّى - يُرَمِّي　رَامَى - يُرَامِي

اِنْرَمَى - يَنْرَمِي　اِرْتَمَى - يَرْتَمِي　تَرَمَّى - يَتَرَمَّى

تَرَامَى - يَتَرَامَى　اِسْتَرْمَى - يَسْتَرْمِي

b) Mâzî dört harfli olanlar ve elifle başlayan mezîd fiiller رَمَى - يَرْمِي gibi çekilirler:

c) Mâzîsi tâ ile başlayanlar ise سَعَى - يَسْعَى gibi çekilir.

(اِفْعَالٌ) bâbı: (أَرْمَى)

Mâzî ma'lûm:

اَرْمَوْا	اَرْمَيَا	اَرْمَى
اَرْمَيْنَ	اَرْمَتَا	اَرْمَتْ
	. . .	اَرْمَتْ

Muzâri ma'lûm:

يُرْمُونَ	يُرْمِيَانِ	يُرْمِي
يُرْمِينَ	تُرْمِيَانِ	تُرْمِي
	. . .	تُرْمِي

Emr-i Hâzır:

اَرْمُوا	اَرْمِيَا	اَرْمِ
اَرْمِينَ	اَرْمِيَا	اَرْمِي

İsm-i fâili: مُرْمٍ (اَلْمُرْمِي)

İsm-i mef'ûlü: (مُرْمًى)

Masdarı: (اِرْمَاءٌ)

(تَفْعِيلٌ) **bâbı:** (رَمَّى)

Mâzî ma'lûm:

رَمَّوْا	رَمَّيَا	رَمَّى
رَمَّيْنَ	رَمَّتَا	رَمَّتْ
	. . .	رَمَّيْتَ

Muzâri ma'lûm:

يُرَمُّونَ	يُرَمِّيَانِ	يُرَمِّي
يُرَمِّينَ	تُرَمِّيَانِ	تُرَمِّي
	. . .	تُرَمِّي

Emr-i Hâzır:

رَمُّوا	رَمِّيَا	رَمِّ
رَمِّينَ .	رَمِّيَا	رَمِّي

İsm-i fâili: مُرَمٍّ (الْمُرَمِّي)

İsm-i mef'ûlü: (مُرَمًّى)

Masdarı: (تَرْمِيَةٌ)

(مُفَاعَلَةٌ) **bâbı:** (رَامَى)

Mâzî ma'lûm:

رَامَوْا	رَامَيَا	رَامَى
رَامَيْنَ	رَامَتَا	رَامَتْ
	. . .	رَامَيْتَ

Muzâri ma'lûm:

يُرَامِي	يُرَامِيَانِ	يُرَامُونَ
تُرَامِي	تُرَامِيَانِ	يُرَامِينَ
تُرَامِي	. . .	

Emr-i Hâzır:

رَامِ	رَامِيَا	رَامُوا
رَامِي	رَامِيَا	رَامِينَ

İsm-i fâili: مُرَامٍ (الْمُرَامِي)

İsm-i mef'ûlü: مُرَامًى

Masdarı: مُرَامَاةٌ

(اِنْفِعَالٌ) bâbı: (اِنْرَمَى)

Mâzî ma'lûm:

اِنْرَمَى	اِنْرَمَيَا	اِنْرَمَوْا
اِنْرَمَتْ	اِنْرَمَتَا	اِنْرَمَيْنَ
اِنْرَمَيْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يَنْرَمِي	يَنْرَمِيَانِ	يَنْرَمُونَ
تَنْرَمِي	تَنْرَمِيَانِ	يَنْرَمِينَ
تَنْرَمِي	. . .	

Emr-i Hâzır:

اِنْرَمُوا	اِنْرَمِيَا	اِنْرَمِ
اِنْرَمِينَ	اِنْرَمِيَا	اِنْرَمِي

İsm-i fâili: مُنْرَمٍ (الْمُنْرَمِي)

İsm-i mef'ûlü: Yoktur. Bu bâbdan gelen fiiller lâzımdır.

Masdarı: اِنْرِمَاءٌ

(اِفْتِعَالٌ) **bâbı:** (اِرْتَمَى)

Mâzî ma'lûm:

اِرْتَمَوْا	اِرْتَمَيَا	اِرْتَمَى
اِرْتَمَيْنَ	اِرْتَمَتَا	اِرْتَمَتْ
	. . .	اِرْتَمَتَ

Muzâri ma'lûm:

يَرْتَمُونَ	يَرْتَمِيَانِ	يَرْتَمِي
يَرْتَمِينَ	تَرْتَمِيَانِ	تَرْتَمِي
	. . .	تَرْتَمِي

Emr-i Hâzır:

اِرْتَمُوا	اِرْتَمِيَا	اِرْتَمِ
اِرْتَمِينَ	اِرْتَمِيَا	اِرْتَمِي

İsm-i fâili: مُرْتَمٍ (الْمُرْتَمِي)

İsm-i mef'ûlü: مُرْتَمًى

Masdarı: اِرْتِمَاءٌ

(تَفَعُّلٌ) **bâbı:** (تَرَمِّى)

Mâzî ma'lûm:

تَرَمَّى	تَرَمَّيَا	تَرَمَّوْا
تَرَمَّتْ	تَرَمَّتَا	تَرَمَّيْنَ
تَرَمَّيْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يَتَرَمَّى	يَتَرَمَّيَانِ	يَتَرَمَّوْنَ
تَتَرَمَّى	تَتَرَمَّيَانِ	يَتَرَمَّيْنَ
تَتَرَمَّى	. . .	

Emr-i Hâzır:

تَرَمَّ	تَرَمَّيَا	تَرَمَّوْا
تَرَمَّيْ	تَرَمَّيَا	تَرَمَّيْنَ

İsm-i fâili: مُتَرَمٍّ (الْمُتَرَمِّي)

İsm-i mef'ûlü: مُتَرَمًّى

Masdarı: تَرَمٍّ (تَرَامِيًا)

(تَفَاعُلٌ) **bâbı:** (تَرَامَى)

Mâzî ma'lûm:

تَرَامَى	تَرَامَيَا	تَرَامَوْا
تَرَامَتْ	تَرَامَتَا	تَرَامَيْنَ
تَرَامَيْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يَتَرَامَى	يَتَرَامَيَانِ	يَتَرَامَوْنَ
تَتَرَامَى	تَتَرَامَيَانِ	يَتَرَامَيْنَ
تَتَرَامَى	. . .	

Emr-i Hâzır:

تَرَامَ	تَرَامَيَا	تَرَامَوْا
تَرَامَيْ	تَرَامَيَا	تَرَامَيْنَ

İsm-i fâili: مُتَرَامٍ (الْمُتَرَامِي)

İsm-i mef'ûlü: مُتَرَامًى

Masdarı: تَرَامٍ (تَرَامِيًا)

(اِسْتَرْمَى) bâbı: (اِسْتِفْعَالٌ)

Mâzî ma'lûm:

اِسْتَرْمَى	اِسْتَرْمَيَا	اِسْتَرْمَوْا
اِسْتَرْمَتْ	اِسْتَرْمَتَا	اِسْتَرْمَيْنَ
اِسْتَرْمَيْتَ	. . .	

Muzâri ma'lûm:

يَسْتَرْمِي	يَسْتَرْمِيَانِ	يَسْتَرْمُونَ
تَسْتَرْمِي	تَسْتَرْمِيَانِ	يَسْتَرْمِينَ
تَسْتَرْمِي	. . .	

Emr-i Hâzır:

اِسْتَرْمُوا اِسْتَرْمِيَا اِسْتَرْمِ

اِسْتَرْمِينَ اِسْتَرْمِيَا اِسْتَرْمِي

İsm-i fâili: مُسْتَرْمٍ (اَلْمُسْتَرْمِي)

İsm-i mef'ûlü: مُسْتَرْمًى

Masdarı: اِسْتِرْمَاءٌ

D. Sülâsî üçüncü bâbdan gelen nâkıs fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: سَعْيٌ *çabalamak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سَعَوْا	سَعَيَا	سَعَى	اَلْغَائِبُ
سَعَيْنَ	سَعَتَا	سَعَتْ	اَلْغَائِبَةُ
سَعَيْتُمْ	سَعَيْتُمَا	سَعَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
سَعَيْتُنَّ	سَعَيْتُمَا	سَعَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
سَعَيْنَا	سَعَيْنَا	سَعَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (الْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
سُعُوا	سُعِيَا	سُعِيَ	الْغَائِبُ
سُعِينَ	سُعِيَتَا	سُعِيَتْ	الْغَائِبَةُ
سُعِيتُمْ	سُعِيتُمَا	سُعِيتَ	الْمُخَاطَبُ
سُعِيتُنَّ	سُعِيتُمَا	سُعِيتِ	الْمُخَاطَبَةُ
سُعِينَا	سُعِينَا	سُعِيتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (الْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَسْعَوْنَ	يَسْعَيَانِ	يَسْعَى	الْغَائِبُ
يَسْعَيْنَ	تَسْعَيَانِ	تَسْعَى	الْغَائِبَةُ
تَسْعَوْنَ	تَسْعَيَانِ	تَسْعَى	الْمُخَاطَبُ
تَسْعَيْنَ	تَسْعَيَانِ	تَسْعَيْنَ	الْمُخَاطَبَةُ
نَسْعَى	نَسْعَى	أَسْعَى	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (الْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يُسْعَوْنَ	يُسْعَيَانِ	يُسْعَى	الْغَائِبُ
يُسْعَيْنَ	تُسْعَيَانِ	تُسْعَى	الْغَائِبَةُ
تُسْعَوْنَ	تُسْعَيَانِ	تُسْعَى	الْمُخَاطَبُ
تُسْعَيْنَ	تُسْعَيَانِ	تُسْعَيْنَ	الْمُخَاطَبَةُ
نُسْعَى	نُسْعَى	أُسْعَى	الْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اسْعَوْا	اسْعَيَا	اسْعَ	الْمُذَكَّرُ
اسْعَيْنَ	اسْعَيَا	اسْعَيْ	الْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : سَاعٍ (السَّاعِي - سَاعِياً) - سَاعِيَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَسْعِيٌّ - مَسْعِيَّةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (رَامٍ gibi çekilir.), s. 451; İsm-i mef'ûl (مَرْمِيٌّ gibi çekilir.), s. 460.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَسْعَى　　أَنْ يَسْعَيَا　　أَنْ يَسْعَوْا

أَنْ تَسْعَى　　أَنْ تَسْعَيَا　　أَنْ يَسْعَيْنَ

أَنْ تَسْعَى　　أَنْ تَسْعَيَا　　أَنْ تَسْعَوْا

أَنْ تَسْعَيْ　　. . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَسْعَ　　لم يَسْعَيَا　　لَمْ يَسْعَوْا

لَمْ تَسْعَ　　لَمْ تَسْعَيَا　　لَمْ يَسْعَيْنَ

لَمْ تَسْعَ　　لَمْ تَسْعَيَا　　لَمْ تَسْعَوْا

لَمْ تَسْعَيْ　　. . .

Üçüncü bâbdan gelen nâkıs mezîd fiillerin çekimleri "vâv" (و)'lı ve "yâ" (ى)'lı nâkısların mezîdlerinin çekimleri gibidir. Bk. s. 311- 315.

E. Sülâsî dördüncü bâbdan gelen nâkıs fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: رِضَاءٌ *râzı olmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رَضُوا	رَضِيَا	رَضِيَ	اَلْغَائِبُ
رَضِينَ	رَضِيَتَا	رَضِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
رَضِيتُمْ	رَضِيتُمَا	رَضِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
رَضِيتُنَّ	رَضِيتُمَا	رَضِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
رَضِينَا	رَضِينَا	رَضِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رُضُوا	رُضِيَا	رُضِيَ	اَلْغَائِبُ
رُضِينَ	رُضِيَتَا	رُضِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
رُضِيتُمْ	رُضِيتُمَا	رُضِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
رُضِيتُنَّ	رُضِيتُمَا	رُضِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
رُضِينَا	رُضِينَا	رُضِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَرْضَوْنَ	يَرْضَيَانِ	يَرْضَى	اَلْغَائِبُ
يَرْضَيْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَى	اَلْغَائِبَةُ
تَرْضَوْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَى	اَلْمُخَاطَبُ
تَرْضَيْنَ	تَرْضَيَانِ	تَرْضَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَرْضَى	نَرْضَى	أَرْضَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُرْضَوْنَ	يُرْضَيَانِ	يُرْضَى	اَلْغَائِب
يُرْضَيْنَ	تُرْضَيَانِ	تُرْضَى	اَلْغَائِبَة
تُرْضَوْنَ	تُرْضَيَانِ	تُرْضَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُرْضَيْنَ	تُرْضَيَانِ	تُرْضَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُرْضَى	نُرْضَى	أُرْضَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	ارْضَ	ارْضَيَا	ارْضَوْا
اَلْمُؤَنَّثُ	ارْضَيْ	ارْضَيَا	ارْضَيْنَ

İsm-i fâil : رَاضٍ (اَلرَّاضِي) - رَاضِيَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَرْضِيٌّ - مَرْضِيَّةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (رَامٍ gibi çekilir.), s. 451; İsm-i mef'ûl (مَرْمِيٌّ gibi çekilir.), s. 460.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَرْضَى أَنْ يَرْضَيَا أَنْ يَرْضَوْا

أَنْ تَرْضَى أَنْ تَرْضَيَا أَنْ يَرْضَيْنَ

أَنْ تَرْضَى أَنْ تَرْضَيَا أَنْ تَرْضَوْا

أَنْ تَرْضَيْ . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَرْضَ لم يَرْضَيَا لَمْ يَرْضَوْا

لَمْ تَرْضَ لَمْ تَرْضَيَا لَمْ يَرْضَيْنَ

لَمْ تَرْضَ لَمْ تَرْضَيَا لَمْ تَرْضَوْا

لَمْ تَرْضَيْ . . .

Dödüncü bâbdan gelen nâkıs mezîd fiillerin çekimleri "vâv" (و)'lı ve "yâ" (ى)'lı nâkısların mezîdleri gibidir. Bk. s. 311- 315.

F. Sülâsî beşinci bâbdan gelen fiillerin zamanlara göre çekimi:

Masdar: ذَكَاءٌ *zekî olmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ذَكُوا	ذَكُوَا	ذَكُوَ	اَلْغَائِبُ
ذَكُونَ	ذَكُوَتَا	ذَكُوَتْ	اَلْغَائِبَةُ
ذَكُوتُمْ	ذَكُوتُمَا	ذَكُوتَ	اَلْمُخَاطَبُ
ذَكُوتُنَّ	ذَكُوتُمَا	ذَكُوتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
ذَكُونَا	ذَكُونَا	ذَكُوتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ) :

Beşinci bâbdan gelen fiiller lâzım oldukları için mechûlleri yoktur.

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَذْكُونَ	يَذْكُوَانِ	يَذْكُو	اَلْغَائِبُ
يَذْكُونَ	تَذْكُوَانِ	تَذْكُو	اَلْغَائِبَةُ
تَذْكُونَ	تَذْكُوَانِ	تَذْكُو	اَلْمُخَاطَبُ
تَذْكُونَ	تَذْكُوَانِ	تَذْكِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَذْكُو	نَذْكُو	أَذْكُو	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

Mechûlü yoktur.

Emir (الأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُذْكُوا	أُذْكُوا	أُذْكُ	اَلْمُذَكَّرُ
أُذْكُونَ	أُذْكُوا	أُذْكِي	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: Nâkıs fiillerin birinci bâbının zamanlara göre çekiminde de belirtildiği gibi emr-i hâzırın müfred müennes siygalarının başındaki elif zammeli geldiği gibi kesralı da gelir:

اِذْكِي veya أُذْكِي

İsm-i fâil: Beşinci bâbdan gelen fiillerin ism-i fâilleri yerine sıfat-ı müşebbeheleri kullanılır: *zeki* ذَكِيٌّ

İsm-i mef'ûl: Beşinci bâbdan gelen fiiller lâzım olduklarından mechûlleri olmadığı gibi ism-i mef'ûlleri yoktur.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَذْكُوَ أَنْ يَذْكُوا أَنْ يَذْكُوا

أَنْ تَذْكُوَ أَنْ تَذْكُوا أَنْ يَذْكُونَ

أَنْ تَذْكُوَ أَنْ تَذْكُوا أَنْ تَذْكُوا

أَنْ تَذْكِي . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَدْكُ   لم يَدْكُوَا   لَمْ يَدْكُوا

لَمْ تَدْكُ   لَمْ تدْكُوَا   لَمْ يَدْكُونَ

لَمْ تَدْكُ   لَمْ تَدْكُوَا   لَمْ تَدْكُوا

لَمْ تَدْكِي   . . .

Beşinci bâbdan gelen nâkıs mezîd fiilleri çekimleri vâv (و)'lı ve "yâ" (ى)'lı nâkısların mezîdlerinin çekimleri gibidir. Bk. s. 311- 315.

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 235- 242; *Câmi'u'd-durûs*, I, 235; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 48; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 14-16; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,98-100; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 126-140; Wright, I,88-91.

VII. LEFİF FİİLLER (اَلْفِعْلُ اللَّفِيفُ)

Ta'rif ve Özellikleri:

Aslî harf (sessiz)'lerden ikisi illetli olan fiillere **"lefîf fiiller"** (اَلْفِعْلُ اللَّفِيفُ) denir. Lefîf fiiller ikiye ayrılır:

Birinci harfi, (fâ'u'l-fiili) ile son harfi (lâmu'l-fiili) vâv (و) veya yâ (ي) olan lefîf fiillere "**lefîf-i mefrûk**" (اَللَّفِيفُ الْمَفْرُوقُ) denilir:

yakın oldu وَلِيَ ←—— يَلِي   *korudu* وَقَى ←—— يَقِي

İkinci harfi, (aynu'l-fiili) ile son harfi (lâmu'l-fiili) (و) veya yâ (ي) olan fiillere "**lefîf-i makrûn**" (اَللَّفِيفُ الْمَقْرُونُ) denilir:

kuvvetlendi قَوِيَ ←—— يَقْوَى   *dürdü* طَوَى ←—— يَطْوِي

A. Lefîf-i mefrûk: (اَللَّفِيفُ الْمَفْرُوقُ)

1. Özelliği:

Lefîf-i mefrûk fiiller: ikinci, dördüncü ve altıncı bâblardan gelirler:

Lefîf-i mefrûkların tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

İkinci bâb:	*korudu*	مَوْقِيٌّ	وَاقٍ	قِ ، قِهْ	يُوقَى	يَقِي	وُقِيَ	وَقَى
Dördüncü bâb:	*ayağı aşındı*	مَوْجِيٌّ	وَاجٍ	ايجَ	يُوجَى	يَوْجَى	وُجِيَ	وَجِيَ
Altıncı bâb:	*yakın oldu*	مَوْلِيٌّ	وَالٍ	لِ ، لِهْ	يُولَى	يَلِي	وُلِيَ	وَلِيَ

Not: 1. Lefîf–i mefrûkun mâzî ma'lûmu nâkıs fiil gibi çekilir.

2. Mâzi mechûlü de aynen nâkıs gibi çekilir. (وُعِيَ) vezninden gelir.

3. Muzâri ma'lûmun çekiminde iki hususu göz önünde bulundurmalıdır:

a. İlk harfi illetli olduğu için misâl fiil kâidesi uygulanır. İkinci ve altıncı bâblarda baştaki illet harfi düşer. Misâl fiillerin dördüncü bâbında illetli harfi düşmediği gibi lefîf-i mefrûkların dördüncü bâbında da düşmez:

ayağı aşındı يَوْجَى ← وَجِيَ *korudu* يَقِي ← وَقَى

b. Son harfinin illetli olması bakımından nâkıs fiil kâidesi uygulanır.

4. Muzâri mechulleri (يُوعَى) vezninden gelir.

5. Lefîf-i mefrûkların ikinci ve altıncı bâblarının müfred siygalarında yâ harfleri fetha ile harekelenir. Bu sebeple i'râbları lâfzîdir. Dördüncü bâbın müfred siygalarındaki "yâ" ise hareke almaz. Bundan dolayı i'râb takdîridir:

İkinci bâb: أَنْ يَقِيَ

Dördüncü bâb: أَنْ يَوْجَى

Altıncı bâb: أَنْ يَلِيَ

6. Muzâri meczûmun müfred siygalarında ise illet harfleri düşer:

İkinci bâb: لَمْ يَقِ

Dördüncü bâb: لَمْ يَوْجَ

Altıncı bâb: لَمْ يَلِ

7. Lefîf-i mefrûkların emr-i hâzırlarında da yine iki hususa dikkat etmek gerekir:

a. İlk harfi illetli olduğu için misâl-i vâvî kâideleri uygulanır, yani ikinci ve altıncı bâblarda illet harfleri düşer. Dördüncü bâbda ise düşmez.

b. Son harfi illetli olduğu için de nâkıs kâidesi uygulanır. Müfred müzekker siygada illet harfi düşer. Düşen illet harfine uygun hareke alır:

İkinci bâb: *koru!* (قِهْ) قِ ← يَقِي ← وَقَى

Dördüncü bâb: *ayakkabısı aşınsın!* ايجَ ← يَوْجَى ← وَجِيَ

Altıncı bâb: *yakın ol!* (لِهْ) لِ ← يَلِي ← وَلِيَ

8. Lefîf-i mefrûkların ism-i fâilleri nâkıs fiillerinki gibidir, yalnız, ilk harfi vâv olduğu için (وَاعٍ) vezninden gelir. Müzekker cem-i mükesseri (وُعَاةٌ) vezninden, müennes cem–i mükesseri ise (وَوَاقٍ) vezninden gelir:

koruyanlar (müz.) وُقَاةٌ ← *koruyan (müz.)* وَاقٍ

koruyanlar (müe.) وَوَاقٍ ← *koruyan (müe..)* وَاقِيَةٌ

9. Lefîf-i mefrûkların ism-i mef'ûlleri (مَوْعِيٌّ) vezninden, cem-i mükesseri ise (مَوَاعِيُّ) vezninden gelir:

korunanlar مَوَاقِيُّ ← *korunan* مَوْقِيٌّ

2. a. İkinci bâbdan gelen lefîf-i mefrûk fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: وِقَايَةٌ *korumak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَقَوْا	وَقَيَا	وَقَى	اَلْغَائِبُ
وَقَيْنَ	وَقَتَا	وَقَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وَقَيْتُمْ	وَقَيْتُمَا	وَقَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وَقَيْتُنَّ	وَقَيْتُمَا	وَقَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وَقَيْنَا	وَقَيْنَا	وَقَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وُقُوا	وُقِيَا	وُقِيَ	اَلْغَائِبُ
وُقِينَ	وُقِيَتَا	وُقِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وُقِيتُمْ	وُقِيتُمَا	وُقِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وُقِيتُنَّ	وُقِيتُمَا	وُقِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وُقِينَا	وُقِينَا	وُقِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَقُونَ	يَقِيَانِ	يَقِي	اَلْغَائِبُ
يَقِينَ	تَقِيَانِ	تَقِي	اَلْغَائِبَةُ
تَقُونَ	تَقِيَانِ	تَقِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَقِينَ	تَقِيَانِ	تَقِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَقِي	نَقِي	أَقِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُوقَوْنَ	يُوقَيَانِ	يُوقَى	اَلْغَائِبُ
يُوقَيْنَ	تُوقَيَانِ	تُوقَى	اَلْغَائِبَةُ
تُوقَوْنَ	تُوقَيَانِ	تُوقَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُوقَيْنَ	تُوقَيَانِ	تُوقَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُوقَى	نُوقَى	أُوقَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قُوا	قِيَا	قِ (قِهْ)	اَلْمُذَكَّرُ
قِينَ	قِيَا	قِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : وَاقٍ (اَلْوَاقِي) – وَاقِيَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَوْقِيٌّ – مَوْقِيَّةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (رَامٍ gibi çekilir.), s. 451; İsm-i mef'ûl (مَرْمِيٌّ gibi çekilir.), s. 460.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَقِيَ   أَنْ يَقِيَا   أَنْ يَقُوا

أَنْ تَقِيَ   أَنْ تَقِيَا   أَنْ يَقِينَ

أَنْ تَقِيَ   أَنْ تَقِيَا   أَنْ تَقُوا

أَنْ تَقِي   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَقِ   لم يَقِيَا   لَمْ يَقُوا

لَمْ تَقِ   لَمْ تَقِيَا   لَمْ يَقِينَ

لَمْ تَقِ   لَمْ تَقِيَا   لَمْ تَقُوا

لَمْ تَقِي   . . .

b. Lefîf-i mefrûkların mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اَلأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِيقَاءٌ	مُوقًى	مُوقٍ	أَوْقِ	يُوقَى	يُوقِي	أُوقِيَ	أَوْقَى
تَوْقِيَةٌ	مُوَقًّى	مُوَقٍّ	وَقِّ	يُوَقَّى	يُوَقِّي	وُقِّيَ	وَقَّى
مُوَاقَاةٌ	مُوَاقًى	مُوَاقٍ	وَاقِ	يُوَاقَى	يُوَاقِي	وُوقِيَ	وَاقَى
اِنْوِقَاءٌ	———	مُنْوَقٍ	اِنْوَقِ	———	يَنْوَقِي	———	اِنْوَقَى
اِتِّقَاءٌ	مُتَّقًى	مُتَّقٍ	اِتَّقِ	يُتَّقَى	يَتَّقِي	أُتُّقِيَ	* اِتَّقَى
تَوَقٍّ (تَوَقِّيًا)	مُتَوَقًّى	مُتَوَقٍّ	تَوَقَّ	يُتَوَقَّى	يَتَوَقَّى	تُوُقِّيَ	تَوَقَّى
تَوَاقٍ (تَوَاقِيًا)	مُتَوَاقًى	مُتَوَاقٍ	تَوَاقَ	يُتَوَاقَى	يَتَوَاقَى	تُوُقِّيَ	تَوَاقَى
اِسْتِيقَاءٌ	مُسْتَوْقًى	مُسْتَوْقٍ	اِسْتَوْقِ	يُسْتَوْقَى	يَسْتَوْقِي	أُسْتُوقِيَ	اِسْتَوْقَى

* (اِفْتِعَال) ın "fâ"sı "vâv" olduğu için "fâ"ya çevrilmiş, (اِفْتِعَال) ın "fâ"sı ile idğam edilmiştir. Bk. Ziyâdeli Bablarda Harflerin Değişmesi.

3. Dördüncü bâbdan gelen lefîf–i mefrûk fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: وَجْيٌ *ayağı aşınmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَجُوا	وَجِيَا	وَجِيَ	اَلْغَائِبُ
وَجِينَ	وَجِيَتَا	وَجِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وَجِيتُمْ	وَجِيتُمَا	وَجِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وَجِيتُنَّ	وَجِيتُمَا	وَجِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وَجِينَا	وَجِينَا	وَجِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وُجُوا	وُجِيَا	وُجِيَ	اَلْغَائِبُ
وُجِينَ	وُجِيَتَا	وُجِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وُجِيتُمْ	وُجِيتُمَا	وُجِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وُجِيتُنَّ	وُجِيتُمَا	وُجِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وُجِينَا	وُجِينَا	وُجِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَوْجَوْنَ	يَوْجَيَانِ	يَوْجَى	اَلْغَائِبُ
يَوْجَيْنَ	تَوْجَيَانِ	تَوْجَى	اَلْغَائِبَةُ
تَوْجَوْنَ	تَوْجَيَانِ	تَوْجَى	اَلْمُخَاطَبُ
تَوْجَيْنَ	تَوْجَيَانِ	تَوْجَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَوْجَى	نَوْجَى	أَوْجَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُوجَوْنَ	يُوجَيَانِ	يُوجَى	اَلْغَائِبُ
يُوجَيْنَ	تُوجَيَانِ	تُوجَى	اَلْغَائِبَةُ
تُوجَوْنَ	تُوجَيَانِ	تُوجَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُوجَيْنَ	تُوجَيَانِ	تُوجَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُوجَى	نُوجَى	أُوجَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ايجَوْا	ايجَيَا	ايجَ	اَلْمُذَكَّرُ
ايجَيْنَ	ايجَيَا	ايجَيْ	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : وَاجِيَةٌ - وَاجٍ (اَلْوَاجِي)

İsm-i mef'ûl : مَوْجِيَّةٌ - مَوْجِيٌّ

Not: a. (وَاجٍ)'nın cem-i mükesseri (وُجَاةٌ), (وَاجِيَةٌ)'nın cem-i mükesseri (وَوَاجٍ - اَلْوَوَاجِي)'dır. Çekimi (رَامٍ gibidir.) için bk. 451.

b. İsm-i mef'ûl'ün cem-i mükesseri (مَوَاجِيُّ)'dır. Çekimi (مَرْمِيٌّ gibidir.) için bk. s. 460.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَوْجَوْا	أَنْ يَوْجَيَا	أَنْ يَوْجَى
أَنْ يَوْجَيْنَ	أَنْ تَوْجَيَا	أَنْ تَوْجَى
أَنْ تَوْجَوْا	أَنْ تَوْجَيَا	أَنْ تَوْجَي
	. . .	أَنْ تَوْجَيْ

Meczûm muzâri:

لَمْ يَوْجَوْا	لم يَوْجَيَا	لَمْ يَوْجَ
لَمْ يَوْجَيْنَ	لَمْ تَوْجَيَا	لَمْ تَوْجَ
لَمْ تَوْجَوْا	لَمْ تَوْجَيَا	لَمْ تَوْجَ
	. . .	لَمْ تَوْجَيْ

Dördüncü bâbdan gelen Lefîf-i makrûnların mezîdlerinin çekimleri ikinci bâbdan gelenlerle aynıdır. Bk. s. 349.

4. Altıncı bâbdan gelen lefîf-i mefrûk fiillerin zamanlara göre çekimleri:
Masdar: وِلاَيَةً *yakın olmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَلُوا	وَلِيَا	وَلِيَ	اَلْغَائِبُ
وَلِينَ	وَلِيَتَا	وَلِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وَلِيتُمْ	وَلِيتُمَا	وَلِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وَلِيتُنَّ	وَلِيتُمَا	وَلِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وَلِينَا	وَلِينَا	وَلِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وُلُوا	وُلِيَا	وُلِيَ	اَلْغَائِبُ
وُلِينَ	وُلِيَتَا	وُلِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وُلِيتُمْ	وُلِيتُمَا	وُلِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وُلِيتُنَّ	وُلِيتُمَا	وُلِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وُلِينَا	وُلِينَا	وُلِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَلُونَ	يَلِيَانِ	يَلِي	اَلْغَائِبُ
يَلِينَ	تَلِيَانِ	تَلِي	اَلْغَائِبَةُ
تَلُونَ	تَلِيَانِ	تَلِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَلِينَ	تَلِيَانِ	تَلِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَلِي	نَلِي	اَلِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُولَوْنَ	يُولَيَانِ	يُولَى	اَلْغَائِبُ
يُولَيْنَ	تُولَيَانِ	تُولَى	اَلْغَائِبَةُ
تُولَوْنَ	تُولَيَانِ	تُولَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُولَيْنَ	تُولَيَانِ	تُولَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُولَى	نُولَى	أُولَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لُوا	لِيَا	لِ (لِهْ)	اَلْمُذَكَّرُ
لِينَ	لِيَا	لِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : وَالٍ (الوَالِي) - وَالِيَةٌ

İsm-i mef'ûl : مَوْلِيٌّ - مَوْلِيَّةٌ

Not: Çekimleri için bk. İsm-i fâil (رَامٍ gibidir.), s. 441; İsm-i mef'ûl (مَرْمِيٌّ gibidir.), s. 450.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَلِيَ أَنْ يَلِيَا أَنْ يَلُوا

أَنْ تَلِيَ أَنْ تَلِيَا أَنْ يَلِينَ

أَنْ تَلِيَ أَنْ تَلِيَا أَنْ تَلُوا

أَنْ تَلِي . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَلِ لم يَلِيَا لَمْ يَلُوا

لَمْ تَلِ لَمْ تَلِيَا لَمْ يَلِينَ

لَمْ تَلِ لَمْ تَلِيَا لَمْ تَلُوا

لَمْ تَلِي . . .

Altıncı bâbdan gelen lefîf–i mefrûkların mezîdlerinin çekimleri ikinci bâbdan gelenlerle aynıdır. Bk. s. 218

B. Lefîf-i makrûn (اللَّفِيفُ الْمَقْرُونُ)

1. Özellikleri:

Lefîf-i makrûn fiiller: ikinci ve dördüncü bâblardan gelirler:

Lefîf-i makrûnun tablo halinde mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

İkinci bâb:	*dürdü*	مَطْوِيٌّ	طَاوٍ	اِطْوِ	يُطْوَى	يَطْوِي	طُوِيَ	طَوَى
Dördüncü bâb:	*yaşadı*	مَحْيِيٌّ[65]	حَايٍ	اِحْيَ	يُحْيَا	يَحْيَا	حُيِيَ	حَيِيَ

Not: 1. Lefîf-i makrunların son iki harfi illetli olduğundan son harfi, illet harfi ondan önceki harfse sahihmiş gibi çekimi yapılır. Bu yüzden nâkıs fiile benzerler. Çekim özellikleri için bk. s. 338.

2. (حَيِيَ) fiilinin muzâri ma'lûm ve mechulleri (يَحْيَى - يُحْيَى) şekillerinde de gelir[66].

3. (حَيِيَ)'nin ism-i fâili kullanılmaz. İsm-i fâili yerine sıfat-ı müşebbesi kullanılır.

---

65. (حَيِيَ) fiilinin ism-i fâili yerine sıfat-ı müşebbehesi olan (حَيٌّ) kullanılır. Ancak kıyâsî (kâide) olarak ism-i fâil yapılabilir.

66. Bk. Arapça Dilbilgisi (A. Ateş); s. 153.

2. a. İkinci bâbdan gelen lefîf-i makrûn fiillerin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: طَيٌّ *katlamak, dürmek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
طَوَوْا	طَوَيَا	طَوَى	اَلْغَائِبُ
طَوَيْنَ	طَوَتَا	طَوَتْ	اَلْغَائِبَةُ
طَوَيْتُمْ	طَوَيْتُمَا	طَوَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وطَوَيْتُنَّ	طَوَيْتُمَا	طَوَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
طَوَيْنَا	طَوَيْنَا	طَوَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
طُوُوا	طُوِيَا	طُوِيَ	اَلْغَائِبُ
طُوِينَ	طُوِيَتَا	طُوِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
طُوِيتُمْ	طُوِيتُمَا	طُوِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
طُوِيتُنَّ	طُوِيتُمَا	طُوِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
طُوِينَا	طُوِينَا	طُوِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَطْوِي	يَطْوِيَان	يَطْوُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَطْوِي	تَطْوِيَان	يَطْوِينَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَطْوِي	تَطْوِيَان	تَطْوُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَطْوِينَ	تَطْوِيَان	تَطْوِينَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَطْوِي	نَطْوِي	نَطْوِي

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يُطْوَى	يُطْوَيَان	يُطْوَوْنَ
اَلْغَائِبَةُ	تُطْوَى	تُطْوَيَان	يُطْوَيْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تُطْوَى	تُطْوَيَان	تُطْوَوْنَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تُطْوَيْنَ	تُطْوَيَان	تُطْوَيْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أُطْوَى	نُطْوَى	نُطْوَى

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اِطْوُوا	اِطْوِيَا	اِطْوِ	اَلْمُذَكَّرُ
اِطْوِينَ	اِطْوِيَا	اِطْوِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : طَاوِيَةٌ – طَاوٍ (اَلطَّاوِي)

İsm-i mef'ûl : مَطْوِيَّةٌ – مَطْوِيٌّ

Çekimleri için bk. İsm-i fâil, s. 442; İsm-i mef'ûl, s. 450.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَطْوِيَ	أَنْ يَطْوِيَا	أَنْ يَطْوُوا
أَنْ تَطْوِيَ	أَنْ تَطْوِيَا	أَنْ يَطْوِينَ
أَنْ تَطْوِيَ	أَنْ تَطْوِيَا	أَنْ تَطْوُوا
أَنْ تَطْوِي	. . .	

Meczûm muzâri:

لَمْ يَطْوِ	لم يَطْوِيَا	لَمْ يَطْوُوا
لَمْ تَطْوِ	لَمْ تَطْوِيَا	لَمْ يَطْوِينَ
لَمْ تَطْوِ	لَمْ تَطْوِيَا	لَمْ تَطْوُوا
لَمْ تَطْوِي	. . .	

b. İkinci bâbdan gelen lefîf-i makrûnların mezîdlerinin çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اَلْأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِطْوَاءٌ	مُطْوًى	مُطْوٍ	أَطْوِ	يُطْوَى	يُطْوِي	أُطْوِيَ	أَطْوَى
تَطْوِيَةٌ	مُطَوًّى	مُطَوٍّ	طَوِّ	يُطَوَّى	يُطَوِّي	طُوِّيَ	طَوَّى
مُطَاوَاةٌ	مُطْوًى	مُطَاوٍ	طَاوِ	يُطَاوَى	يُطَاوِي	طُووِيَ	طَاوَى
إِنْطِوَاءٌ	———	مُنْطَوٍ	اِنْطَوِ	———	يَنْطَوِي	———	اِنْطَوَى
اِطِّوَاءٌ	مُطَّوًى	مُطَّوٍ	اِطَّوِ	يُطَّوَى	يَطَّوِي	أُطُّوِيَ	اِطَّوَى
تَطَوٍّ(تَطَوِّيًا)	مُتَطَوًّى	مُتَطَوٍّ	تَطَوَّ	يُتَطَوَّى	يَتَطَوَّى	تُطُوِّيَ	تَطَوَّى
تَطَاوٍ(تَطَاوِيًا)	مُتَطَاوًى	مُتَطَاوٍ	تَطَاوَ	يُتَطَاوَى	يَتَطَاوَى	تُطُووِيَ	تَطَاوَى
اِسْتِطْوَاءٌ	مُسْتَطْوًى	مُسْتَطْوٍ	اِسْتَطْوِ	يُسْتَطْوَى	يَسْتَطْوِي	أُسْتُطْوِيَ	اِسْتَطْوَى

Not: Sonu illetli mezîd fiillerin ism-i fâilleriyle (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarından gelen masdarların nekra hallerinde düşen "yâ" (ي) dört durumda düşmez. (اَلتَّطَوِّي - اَلْمُطْوِي) Bk. s. 299.

3. a. Dördüncü bâbdan gelen lefîf-i makrûnların zamanlara göre çekimleri:

Masdar: حَيَاةٌ *yaşamak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
حَيُوا	حَيِيَا	حَيِيَ	اَلْغَائِبُ
حَيِينَ	حَيِيَتَا	حَيِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
حَيِيتُمْ	حَيِيتُمَا	حَيِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
حَيِيتُنَّ	حَيِيتُمَا	حَيِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
حَيِينَا	حَيِينَا	حَيِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
حُيُوا	حُيِيَا	حُيِيَ	اَلْغَائِبُ
حُيِينَ	حُيِيَتَا	حُيِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
حُيِيتُمْ	حُيِيتُمَا	حُيِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
حُيِيتُنَّ	حُيِيتُمَا	حُيِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
حُيِينَا	حُيِينَا	حُيِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (الْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يَحْيَوْنَ	يَحْيَيَانِ	يَحْيَا	الْغَائِبُ
يَحْيَيْنَ	تَحْيَيَانِ	تَحْيَا	الْغَائِبَةُ
تَحْيَوْنَ	تَحْيَيَانِ	تَحْيَا	الْمُخَاطَبُ
تَحْيَيْنَ	تَحْيَيَانِ	تَحْيَيْنَ	الْمُخَاطَبَةُ
نَحْيَا	نَحْيَا	أَحْيَا	الْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (الْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
يُحْيَوْنَ	يُحْيَيَانِ	يُحْيَا	الْغَائِبُ
يُحْيَيْنَ	تُحْيَيَانِ	تُحْيَا	الْغَائِبَةُ
تُحْيَيْنَ	تُحْيَيَانِ	تُحْيَا	الْمُخَاطَبُ
تُحْيَيْنَ	تُحْيَيَانِ	تُحْيَيْنَ	الْمُخَاطَبَةُ
نُحْيَا	نُحْيَا	أُحْيَا	الْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
احْيَوْا	احْيَيَا	احْيَ	اَلْمُذَكَّرُ
احْيَيْنَ	احْيَيَا	احْيَيْ	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : Kullanılmaz

İsm-i mef'ûl : مَحْيِيٌّ - مَحْيِيَّةٌ

Not: (حَيِيَ)'nin ism-i fâili yerine sıfat-ı müşebbehesi olan (حَيٌّ) kullanılır.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَحْيَا   أَنْ يَحْيَيَا   أَنْ يَحْيَوْا

أَنْ تَحْيَا   أَنْ تَحْيَيَا   أَنْ يَحْيَيْنَ

أَنْ تَحْيَا   أَنْ تَحْيَيَا   أَنْ تَحْيَوْا

أَنْ تَحْيَيْ   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَحْيَ   لم يَحْيَيَا   لَمْ يَحْيَوْا

لَمْ تَحْيَ   لَمْ تَحْيَيَا   لَمْ يَحْيَيْنَ

لَمْ تَحْيَ   لَمْ تَحْيَيَا   لَمْ تَحْيَوْا

لَمْ تَحْيَيْ   . . .

6. (حَيِيَ) fiilinin mezîdlerinin kullanılan bâblarının çekimleri:

				الْمُضَارِعُ		الْمَاضِي	
الْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	الْأَمْرُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ	الْمَجْهُولُ	الْمَعْلُومُ
إِحْيَاءٌ	مُحْيًى	مُحْيٍ	أَحْيِ	يُحْيَا	يُحْيِي	أُحْيِيَ	أَحْيَا
تَحِيَّةٌ	مُحَيًّى	مُحَيٍّ	حَيِّ	يُحَيَّا	يُحَيِّي	حُيِّيَ	حَيَّى
مُحَايَاةٌ	مُحَايًى	مُحَايٍ	حَايِ	يُحَايَا	يُحَايِي	حُويِيَ	حَايَا
تَحَيٍّ (تَحَيِّيًا)	مُتَحَيًّى	مُتَحَيٍّ	تَحَيَّ	يُتَحَيَّا	يَتَحَيَّا	تُحُيِّيَ	تَحَيَّا
تَحَايٍ (تَحَايِيًا)	مُتَحَايًى	مُتَحَايٍ	تَحَايَ	يُتَحَايَا	يَتَحَايَا	تُحُويِيَ	تَحَايَا
اِسْتِحْيَاءٌ	مُسْتَحْيًى	مُسْتَحْيٍ	اِسْتَحْيِ	يُسْتَحْيَا	يَسْتَحْيِي	أُسْتُحْيِيَ	اِسْتَحْيَا

Not: **1.** Sonu illetli fiillerin ism-i fâilleriyle (تَفَعُّل) ve (تَفَاعُل) bâblarından gelen masdarlarının nekra hallerinde düşen "yâ" (ي) dört durumda düşmez. Bk. s. 200-201

Not: 2. (اِسْتِحْيَاءٌ) fiilinin ikinci yâ (ي) 'sı hazfedilip, ilâl birinci "ya" (ي) üzerinde de yapılabilir. Buna göre mâzî ma'lûmu, mechûlü, muzâri ma'lûmu mechûlü ism-i fâili ve ism-i mef'ûlü şu şekillerde de gelebilirler:

اِسْتَحَى أُسْتُحِيَ يَسْتَحِي يُسْتَحَى اِسْتَحِ مُسْتَحٍ مُسْتَحًى اِسْتِحْيَاءٌ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II,652; *Câmi'u'd-durûs*, I,236; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV,48; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 17-19; *el-Muntahab*, s. 486-555; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,101-104; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 146-160; Wright, I,94.

VIII. Yukarıdakilerden Ayrı Çekimleri Bulunan Bazı Özellikli Fiiller:

A. Mehmûzu'l-fâ ve ecvef olan (آبَ = *döndü*) fiilinin çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

İlk harfi (fâu'l-fiili) hemze olduğu için mehmûz, orta harfi (aynu'l-fiili) illetli "vâv" (و) olduğu için ecveftir. Birinci bâbdandır.

(آبَ) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzârî mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

آبَ ايبَ يَؤُوبُ يُؤَابُ أُبْ آئِبٌ مَؤُوبٌ *döndü*

Not: Bu fiilin aslı (أَوَبَ) olduğundan hem mehmûzu'l-fâ hem de ecvefdir. Çekiminde her iki durumun özelliklerini göz önünde tutmak gerekir.

2. a. (آبَ) fiilinin zamanları göre çekimi:

Masdar: إِيَابٌ *dönmek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
آبُوا	آبَا	آبَ	اَلْغَائِبُ
أُبْنَ	آبَتَا	آبَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أُبْتُمْ	أُبْتُمَا	أُبْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أُبْتُنَّ	أُبْتُمَا	أُبْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أُبْنَا	أُبْنَا	أُبْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ايبُوا	ايبَا	ايبَ	اَلْغَائِبُ
ايبْنَ	ايبَتَا	ايبَتْ	اَلْغَائِبَةُ
ابْتُمْ	ابْتُمَا	ابْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
ابْتُنَّ	ابْتُمَا	ابْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
ابْنَا	ابْنَا	ابْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَؤُوبُونَ	يَؤُوبَانِ	يَؤُوبُ	اَلْغَائِبُ
يَؤُبْنَ	تَؤُوبَانِ	تَؤُوبُ	اَلْغَائِبَةُ
تَؤُوبُونَ	تَؤُوبَانِ	تَؤُوبُ	اَلْمُخَاطَبُ
تَؤُبْنَ	تَؤُوبَانِ	تَؤُوبِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَؤُوبُ	نَؤُوبُ	أَؤُوبُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُؤَابُونَ	يُؤَابَانِ	يُؤَابُ	اَلْغَائِبُ
يُؤَبْنَ	تُؤَابَانِ	تُؤَابُ	اَلْغَائِبَةُ
تُؤَابُونَ	تُؤَابَانِ	تُؤَابُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُؤَبْنَ	تُؤَابَانِ	تُؤَابِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُؤَابُ	نُؤَابُ	أُؤَابُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُوبُوا	أُوبَا	أُبْ	اَلْمُذَكَّرُ
أُبْنَ	أُوبَا	أُوبِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : آئِبَةٌ - آئِبٌ

İsm-i mef'ûl : مَؤُوبَةٌ - مَؤُوبٌ

Mansûb muzâri :

أَنْ يَؤُوبَ   أَنْ يَؤُوبَا   أَنْ يَؤُوبُوا

أَنْ تَؤُوبَ   أَنْ تَؤُوبَا   أَنْ يَؤُبْنَ

أَنْ تَؤُوبَ   أَنْ تَؤُوبَا   أَنْ تَؤُوبُوا

أَنْ تَؤُوبِي   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَؤُبْ　　لم يَؤُوبَا　　لَمْ يَؤُوبُوا

لَمْ تَؤُبْ　　لَمْ تَؤُوبَا　　لَمْ يَؤُبْنَ

لَمْ تَؤُبْ　　لَمْ تَؤُوبَا　　لَمْ تَؤُوبُوا

لَمْ تَؤُوبِي　　. . .

b. (آبَ) fiilinin mezîd bâblarının çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِثَابَةٌ	مُؤَابٌ	مُئِيبٌ	ائِبْ	يُؤَابُ	يُئِيبُ	أُوئِبَ	آآبَ
تَأْوِيبٌ	مُؤَوَّبٌ	مُؤَوِّبٌ	أَوِّبْ	يُؤَوَّبُ	يُؤَوِّبُ	أُوِّبَ	أَوَّبَ
مُؤَاوَبَةٌ	مُؤَاوَبٌ	مُؤَاوِبٌ	آوِبْ	يُؤَاوَبُ	يُؤَاوِبُ	أُووِبَ	آوَبَ
إِنْئِيَابٌ	———	مُنْآوِبٌ	انْآوِبْ	———	يَنْآوِبُ	———	انْآوَبَ
ائْتِيَابٌ	مُؤْتَابٌ	مُؤْتَابٌ	ائْتَبْ	يُؤْتَابُ	يَأْتَابُ	أُوتِيبَ	ائْتَابَ
تَأَوُّبٌ	مُتَأَوَّبٌ	مُتَأَوِّبٌ	تَأَوَّبْ	يُتَأَوَّبُ	يَتَأَوَّبُ	تُؤُوِّبَ	تَأَوَّبَ
تَآوُبٌ	مُتَآوَبٌ	مُتَآوِبٌ	تَآوَبْ	يُتَآوَبُ	يَتَآوَبُ	تُؤُووِبَ	تَآوَبَ
اسْتِئَابَةٌ	مُسْتَآبٌ	مُسْتَئِيبٌ	اسْتَئِبْ	يُسْتَآبُ	يَسْتَئِيبُ	أُسْتُئِيبَ	اسْتَآبَ

B. Mehmûzu'l-fâ ve nâkıs olan (أَتَى = *geldi*) fiilinin çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

İlk harfi (fâu'l-fiili) hemze olduğu için mehmûz, son harfi (lâmu'l-fiili) de illetli olduğu için nâkıstır. İkinci bâbdandır.

(أَتَى) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

أَتَى أُتِيَ يَأْتِي يُؤْتَى ايتِ (ائْتِ - تِ) آتٍ مَأْتِيٌّ *geldi*

2. a. (أَتَى) fiilinin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: إِتْيَانٌ *gelmek*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
أَتَوْا	أَتَيَا	أَتَى	الْغَائِبُ
أَتَيْنَ	أَتَتَا	أَتَتْ	الْغَائِبَةُ
أَتَيْتُمْ	أَتَيْتُمَا	أَتَيْتَ	الْمُخَاطَبُ
أَتَيْتُنَّ	أَتَيْتُمَا	أَتَيْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
أَتَيْنَا	أَتَيْنَا	أَتَيْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُتُوا	أُتِيَا	أُتِيَ	اَلْغَائِبُ
أُتِينَ	أُتِيَتَا	أُتِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أُتِيتُمْ	أُتِيتُمَا	أُتِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أُتِيتُنَّ	أُتِيتُمَا	أُتِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أُتِينَا	أُتِينَا	أُتِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَأْتُونَ	يَأْتِيَان	يَأْتِي	اَلْغَائِبُ
يَأْتِينَ	تَأْتِيَان	تَأْتِي	اَلْغَائِبَةُ
تَأْتُونَ	تَأْتِيَان	تَأْتِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَأْتِينَ	تَأْتِيَان	تَأْتِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَأْتِي	نَأْتِي	آتِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُؤْتَوْنَ	يُؤْتَيَانِ	يُؤْتَى	اَلْغَائِبُ
يُؤْتَيْنَ	تُؤْتَيَانِ	تُؤْتَى	اَلْغَائِبَةُ
تُؤْتَوْنَ	تُؤْتَيَانِ	تُؤْتَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُؤْتَيْنَ	تُؤْتَيَانِ	تُؤْتَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُؤْتَى	نُؤْتَى	أُؤْتَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (الأَمْرُ): I.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ايتُوا	ايتِيَا	ايتِ	اَلْمُذَكَّرُ
ايتِينَ	ايتِيَا	ايتِي	اَلْمُؤَنَّثُ

II.

ائْتُوا	ائْتِيَا	ائْتِ	اَلْمُذَكَّرُ
ائْتِينَ	ائْتِيَا	ائْتِي	اَلْمُؤَنَّثُ

III.

تُوا	تِيَا	تِ	اَلْمُذَكَّرُ
تِينَ	تِيَا	تِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : آتِيَةٌ – آتٍ (اَلآتِي)

İsm-i mef'ûl : مَأْتِيَّةٌ – مَأْتِيٌّ

Not: (آتٍ)'nin, tesniyesi (آتِيَانِ), cem-i müzekkeri (آتُونَ), cem-i müennesi de (آتِيَاتٌ)'dür.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَأْتِيَ	أَنْ يَأْتِيَا	أَنْ يَأْتُوا
أَنْ تَأْتِيَ	أَنْ تَأْتِيَا	أَنْ يَأْتِينَ
أَنْ تَأْتِيَ	أَنْ تَأْتِيَا	أَنْ تَأْتُوا
أَنْ تَأْتِي	. . .	

Meczûm muzâri:

لَمْ يَأْتِ	لم يَأْتِيَا	لَمْ يَأْتُوا
لَمْ تَأْتِ	لَمْ تَأْتِيَا	لَمْ يَأْتِينَ
لَمْ تَأْتِ	لَمْ تَأْتِيَا	لَمْ تَأْتُوا
لَمْ تَأْتِي	. . .	

b. (أَتَى) fiilinin mezîd bâblarının çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	اَلأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِيتَاءٌ	مُؤْتًى	مُؤْتٍ	آتِ	يُؤْتَى	يُؤْتِي	أُوتِيَ	آتَى
تَأْتِيَةٌ	مُؤَتًّى	مُؤَتٍّ	أَتِّ	يُؤَتَّى	يُؤَتِّي	أُتِّيَ	أَتَّى
مُؤَاتَاةٌ	مُؤَاتًى	مُؤَاتٍ	آتِ	يُؤَاتَى	يُؤَاتِي	أُوتِيَ	آتَى
إِنْئِتَاءٌ	———	مُنْأَتٍ	انْأَتِ	———	يَنْأَتِي	———	انْأَتَى*
ايتِتَاءٌ	مُؤْتَتًى	مُؤْتَتٍ	ايتَتِ	يُؤْتَتَى	يَأْتَتِي	أُوتُتِيَ	ايتَتَى*
تَأَتٍّ (تَأَتِّيًا)	مُتَأَتًّى	مُتَأَتٍّ	تَأَتَّ	يُتَأَتَّى	يَتَأَتَّى	تُؤُتِّيَ	تَأَتَّى
تَآتٍ (تَآتِيًا)	مُتَآتًى	مُتَآتٍ	تَآتَ	يُتَآتَى	يَتَآتَى	تُؤُوتِيَ	تَآتَى*
اسْتِئْتَاءٌ	مُسْتَأْتًى	مُسْتَأْتٍ	اسْتَأْتِ	يُسْتَأْتَى	يَسْتَأْتِي	أُسْتُؤْتِيَ	اسْتَأْتَى

* Bu vezinler kıyâsî (kâideye göre) çekimleri yapılmasına rağmen pratikte kullanılmazlar.Bk. Mebâdiu'l-arabiyye, IV Cedvelu't-tasrîf, s. 21.

Not: Sonu illetli fiillerin ism-i fâilleri (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarından gelen masdarlarının nekra hallerinde düşen "yâ" (ى) dört durumda düşmez. Bk. s. 306.

C. Mehmûzu'l-ayn ve nâkıs (رَأَى = *gördü*) fiilinin çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

Ortası (aynu'l-fiili) hemzeli olması bakımından mehmûzu'l-ayn, sonunun (lâmu'l-fiilinin) illetli olması bakımından da nâkıstır. Üçüncü bâbdandır.

(رَأَى) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

رَأَى رُئِيَ يَرَى يُرَى رَ (رَهْ) رَاءٍ مَرْئِيٌّ *gördü*

2. a. (رَأَى) fiilinin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: رُؤْيَةٌ *görmek*

Mâzî ma'lûm (الْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
رَأَوْا	رَأَيَا	رَأَى	الْغَائِبُ
رَأَيْنَ	رَأَتَا	رَأَتْ	الْغَائِبَةُ
رَأَيْتُمْ	رَأَيْتُمَا	رَأَيْتَ	الْمُخَاطَبُ
رَأَيْتُنَّ	رَأَيْتُمَا	رَأَيْتِ	الْمُخَاطَبَةُ
رَأَيْنَا	رَأَيْنَا	رَأَيْتُ	الْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رُؤُوا	رُئِيَا	رُئِيَ	اَلْغَائِبُ
رُئِينَ	رُئِيَتَا	رُئِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
رُئِيتُمْ	رُئِيتُمَا	رُئِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
رُئِيتُنَّ	رُئِيتُمَا	رُئِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
رُئِينَا	رُئِينَا	رُئِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَرَوْنَ	يَرَيَانِ	يَرَى	اَلْغَائِبُ
يَرَيْنَ	تَرَيَانِ	تَرَى	اَلْغَائِبَةُ
تَرَوْنَ	تَرَيَانِ	تَرَى	اَلْمُخَاطَبُ
تَرَيْنَ	تَرَيَانِ	تَرَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَرَى	نَرَى	أَرَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُرَوْنَ	يُرَيَانِ	يُرَى	اَلْغَائِبُ
يُرَيْنَ	تُرَيَانِ	تُرَى	اَلْغَائِبَةُ
تُرَوْنَ	تُرَيَانِ	تُرَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُرَيْنَ	تُرَيَانِ	تُرَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُرَى	نُرَى	أُرَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
رَوْا	رَيَا	رَ (رَهْ)	اَلْمُذَكَّرُ
رَيْنَ	رَيَا	رَيْ	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : رَائِيَةٌ – رَاءٍ (الرَّائِي)

İsm-i mef'ûl : مَرْئِيَّةٌ – مَرْئِيٌّ

Not: (رَاءٍ)'nin, tesniyesi (رَائِيَانِ), cem-i müzekkeri (رَاؤُونَ), cem-i müennesi de (رَائِيَاتٌ)'dür.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَرَى	أَنْ يَرَيَا	أَنْ يَرَوْا
أَنْ تَرَى	أَنْ تَرَيَا	أَنْ يَرَيْنَ
أَنْ تَرَى	أَنْ تَرَيَا	أَنْ تَرَوْا
أَنْ تَرَيْ	. . .	

Meczûm muzâri:

لَمْ يَرَ	(لم يَرَيَا	لَمْ يَرَوْا
لَمْ تَرَ	لَمْ تَرَيَا	لَمْ يَرَيْنَ
لَمْ تَرَ	لَمْ تَرَيَا	لَمْ تَرَوْا
لَمْ تَرَيْ	. . .	

b. (رَأَى) fiilinin mezîd bâblarının çekimleri:

اَلْمَاضِي		اَلْمُضَارِعُ					
اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْأَمْرُ	اسم الْفَاعِلِ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اَلْمَصْدَرُ
أَرَى	أُرِيَ	يُرِي	يُرَى	أَرِ	مُرٍ	مُرًى	إِرَاءَةٌ
رَأَّى	رُئِّيَ	يُرَئِّي	يُرَأَّى	رَأِّ	مُرَئٍّ	مُرَأًّى	تَرْئِيَةٌ
رَاءَى	رُوئِيَ	يُرَائِي	يُرَاءَى	رَاءِ	مُرَاءٍ	مُرَاءًى	مُرَاءَاةٌ
اِنْرَأَى	——	يَنْرَئِي	——	اِنْرَإِ	مُنْرَإٍ	——	اِنْرِيَاءٌ
اِرْتَأَى	أُرْتُئِيَ	يَرْتَئِي	يُرْتَأَى	اِرْتَإِ	مُرْتَئٍ	مُرْتَأًى	اِرْتِئَاءٌ
تَرَأَّى	تُرُئِّيَ	يَتَرَأَّى	يُتَرَأَّى	تَرَأَّ	مُتَرَئٍّ	مُتَرَأًّى	تَرَأٍّ (تَرَئِّيًا)
تَرَاءَى	تُرُوئِيَ	يَتَرَاءَى	يُتَرَاءَى	تَرَاءَ	مُتَرَاءٍ	مُتَرَاءًى	تَرَاءٍ (تَرَائِيًا)
اِسْتَرْأَى	أُسْتُرْئِيَ	يَسْتَرْئِي	يُسْتَرْأَى	اِسْتَرْءِ	مُسْتَرْءٍ	مُسْتَرْأًى	اِسْتِرْئَاءٌ

Not: Sonu illetli fiillerin ism-i fâilleri ile (تَفَعُّلٌ) ve (تَفَاعُلٌ) bâblarından gelen masdarlarının nekra hallerinde düşen "yâ" (ى) dört durumda ortaya düşmez. Bk. s. 306.

D. Mehmûzu'l-lâm ve ecvef olan (جَاءَ = *geldi*) fiilinin çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

Ortası (aynu'l-fiili) illetli olması bakımından ecvef, son harfinin (lâmu'l-fiilinin) hemzeli olması bakımından da mehmûzu'l-lâmdır. İkinci bâbdandır.

(جَاءَ) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzârî mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

geldi مَجِيءٌ جَاءٍ جِئْ يُجَاءُ يَجِيءُ جِيءَ جَاءَ

2. a. (جَاءَ) fiilinin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: مَجِيءٌ *gelmek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
جَاؤُوا	جَاءَا	جَاءَ	اَلْغَائِبُ
جِئْنَ	جَاءَتَا	جَاءَتْ	اَلْغَائِبَةُ
جِئْتُمْ	جِئْتُمَا	جِئْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
جِئْتُنَّ	جِئْتُمَا	جِئْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
جِئْنَا	جِئْنَا	جِئْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي اَلْمَجْهُولُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	جِيءَ	جِيئَا	جِيئُوا
اَلْغَائِبَةُ	جِيئَتْ	جِيئَتَا	جُؤْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	جُؤْتَ	جُؤْتُمَا	جُؤْتُمْ
اَلْمُخَاطَبَةُ	جُؤْتِ	جُؤْتُمَا	جُؤْتُنَّ
اَلْمُتَكَلِّمُ	جُؤْتُ	جُؤْنَا	جُؤْنَا

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْغَائِبُ	يَجِيءُ	يَجِيئَانِ	يَجِيئُونَ
اَلْغَائِبَةُ	تَجِيءُ	تَجِيئَانِ	يَجِئْنَ
اَلْمُخَاطَبُ	تَجِيءُ	تَجِيئَانِ	تَجِيئُونَ
اَلْمُخَاطَبَةُ	تَجِيئِينَ	تَجِيئَانِ	تَجِئْنَ
اَلْمُتَكَلِّمُ	أَجِيءُ	نَجِيءُ	نَجِيءُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُجَاؤُونَ	يُجَاءَانِ	يُجَاءُ	اَلْغَائِبُ
يُجَأْنَ	تُجَاءَانِ	تُجَاءُ	اَلْغَائِبَةُ
تُجَاؤُونَ	تُجَاءَانِ	تُجَاءُ	اَلْمُخَاطَبُ
تُجَأْنَ	تُجَاءَانِ	تُجَائِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُجَاءُ	نُجَاءُ	أُجَاءُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلْأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
جِيئُوا	جِيئَا	جِئْ	اَلْمُذَكَّرُ
جِئْنَ	جِيئَا	جِيئِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : جَاءٍ (اَلْجَائِي) – جَائِيَةٌ
İsm-i mef'ûl : مَجِيءٌ – مَجِيئَةٌ

Mansûb muzâri :

أَنْ يَجِيئُوا	أَنْ يَجِيئَا	أَنْ يَجِيءَ
أَنْ يَجِئْنَ	أَنْ تَجِيئَا	أَنْ تَجِيءَ
أَنْ تَجِيئُوا	أَنْ تَجِيئَا	أَنْ تَجِيءَ
	. . .	أَنْ تَجِيئِي

Meczûm muzâri:

لَمْ يَجِئْ　　لم يَجِيئَا　　لَمْ يَجِيئُوا

لَمْ تَجِئْ　　لَمْ تَجِيئَا　　لَمْ يَجِئْنَ

لَمْ تَجِئْ　　لَمْ تَجِيئَا　　لَمْ تَجِيئُوا

لَمْ تَجِيئِي　　. . .

b. (جَاءَ) fiilinin mezîd bâblarından kullanılanlarının çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اسم الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِجَاءَةٌ	مُجَاءٌ	مُجِيئٌ	أَجِئْ	يُجَاءُ	يُجِيئُ	أُجِيئَ	أَجَاءَ
تَجِيئَةٌ	مُجَيَّأٌ	مُجَيِّئٌ	جَيِّئْ	يُجَيَّأُ	يُجَيِّئُ	جُيِّئَ	جَيَّأَ
مُجَايَأَةٌ	مُجَايَأٌ	مُجَايِئٌ	جَايِئْ	يُجَايَأُ	يُجَايِئُ	جُويِئَ	جَايَأَ

E. Mehmûzu'l-fâ ve Lefîf-i Makrûn Olan (أوى = *sığındı*) Fiilinin Çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

İlk harfinin (fâu'l-fiilin) hemzeli olması bakımından mehmûzu'l-fâ, son iki harfinin (aynu'l-fiili ile lâmu'l-fiilinin) illetli olması bakımından lefîf-i makrûndur. İkinci bâbdandır.

(أَوَى) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

أَوَى　　أُوِيَ　　يَأْوِي　　يُؤْوَى　　اِيوِ　　آوٍ　　مَأْوِيٌّ　　*sığındı*

2. a. (أَوَى) fiilinin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: أُوْيٌ *sığınmak*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أَوَوْا	أَوَيَا	أَوَى	اَلْغَائِبُ
أَوَيْنَ	أَوَتَا	أَوَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أَوَيْتُمْ	أَوَيْتُمَا	أَوَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أَوَيْتُنَّ	أَوَيْتُمَا	أَوَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أَوَيْنَا	أَوَيْنَا	أَوَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُوُوا	أُوِيَ	أُوِيَ	اَلْغَائِبُ
أُوِينَ	أُوِيَتَا	أُوِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
أُوِيتُمْ	أُوِيتُمَا	أُوِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
أُوِيتُنَّ	أُوِيتُمَا	أُوِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
أُوِينَا	أُوِينَا	أُوِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَأْوُونَ	يَأْوِيَانِ	يَأْوِي	اَلْغَائِبُ
يَأْوِينَ	تَأْوِيَانِ	تَأْوِي	اَلْغَائِبَةُ
تَأْوُونَ	تَأْوِيَانِ	تَأْوِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَأْوِينَ	تَأْوِيَانِ	تَأْوِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَأْوِي	نَأْوِي	آوِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ اَلْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُؤْوَوْنَ	يُؤْوَيَانِ	يُؤْوَى	اَلْغَائِبُ
يُؤْوَيْنَ	تُؤْوَيَانِ	تُؤْوَى	اَلْغَائِبَةُ
تُؤْوَوْنَ	تُؤْوَيَانِ	تُؤْوَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُؤْوَيْنَ	تُؤْوَيَانِ	تُؤْوَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُؤْوَى	نُؤْوَى	أُؤْوَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ايوُوا	ايوِيَا	ايوِ	اَلْمُذَكَّرُ
ايوِينَ	ايوِيَا	ايوِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : آوِيَةٌ – آوٍ (اَلآوِي)

İsm-i mef'ûl : مَأْوِيَّةٌ – مَأْوِيٌّ

Mansûb muzâri :

أَنْ يَأْوُوا أَنْ يَأْوِيَا أَنْ يَأْوِيَ

أَنْ يَأْوِينَ أَنْ تَأْوِيَا أَنْ تَأْوِيَ

أَنْ تَأْوُوا أَنْ تَأْوِيَا أَنْ تَأْوِيَ

. . . أَنْ تَأْوِيَ

Meczûm muzâri:

لَمْ يَأْوُوا لَمْ يَأْوِيَا لَمْ يَأْوِ

لَمْ يَأْوِينَ لَمْ تَأْوِيَا لَمْ تَأْوِ

لَمْ تَأْوُوا لَمْ تَأْوِيَا لَمْ تَأْوِ

. . . لَمْ تَأْوِي

b. (أَوَى) fiilin mezîd bâblarının çekimleri:

				اَلْمُضَارِعُ		اَلْمَاضِي	
اَلْمَصْدَرُ	اِسْمُ الْمَفْعُولِ	اِسْمُ الْفَاعِلِ	الأَمْرُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ	اَلْمَجْهُولُ	اَلْمَعْلُومُ
إِيوَاءٌ	مُؤْوًى	مُؤْوٍ	آوِ	يُؤْوَى	يُؤْوِي	أُووِيَ	آوَى
تَأْوِيَةٌ	مُؤَوًّى	مُؤَوٍّ	أَوِّ	يُؤَوَّى	يُؤَوِّي	أُوِّيَ	أَوَّى
مُوَاوَاةٌ	مُؤَاوًى	مُؤَاوٍ	آوِ	يُؤَاوَى	يُؤَاوِي	أُووِيَ	آوَى
إِنْئِوَاءٌ	—	مُنْأَوٍ	انْأَوِ	—	يَنْأَوِي	—	انْأَوَى
اتِّوَاءٌ	مُتَّوًى	مُتَّوٍ	اتَّوِ	يُتَّوَى	يَتَّوِي	أُتُّوِيَ	اتَّوَى
تَأَوٍّ(تَأَوِّيًا)	مُتَأَوًّى	مُتَأَوٍّ	تَأَوَّ	يُتَأَوَّى	يَتَأَوَّى	تُؤُوِّيَ	تَأَوَّى
تَآوٍ(تَآوِيًا)	مُتَآوًى	مُتَآوٍ	تَآوَ	يُتَآوَى	يَتَآوَى	تُؤُووِيَ	تَآوَى
اسْتِئْوَاءٌ	مُسْتَأْوًى	مُسْتَأْوٍ	اسْتَأْوِ	يُسْتَأْوَى	يَسْتَأْوِي	أُسْتُؤْوِيَ	اسْتَأْوَى

Not: Sonu illetli ism-i fâilleriyle (تَفَعُّلٌ) ile (تَفَاعُلٌ) bâblarındna gelen masdarlarının nekra hallerinde düşün "yâ" (ي) dört durumda düşmez. Bk. s. 306.

F. Mehmûzu'l-'ayn ve Lefîf-i Mefrûk (وَأَى = *va'detti*) Fiilinin Çekimi:

1. Tarifi ve Özellikleri:

İlk (fâu'l-fiili) ve son (lâmu'l-fiili) harflerinin illetli olması bakımından lefîf-i mefrûk, ortası (aynu'l-fiili)'nin hemzeli olması bakımından ise mehmûzu'l-ayndır. İkinci bâbdandır.

(وَأَى) fiilinin mâzî ma'lûmu, mâzî mechûlü, muzâri ma'lûmu, muzâri mechûlü, emr-i hâzırı, ism-i fâil, ism-i mef'ûlü:

va'detti مَوْئِيٌّ وَاءٍ (إِهْ) إِ يُوأَى يَئِي وُئِيَ وَأَى

2. a. (أَوَى)'nın fiilinin zamanlara göre çekimleri:

Masdar: وَأْيٌ *va'detmek*

Mâzî ma'lûm (اَلْمَاضِي الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَأَوْا	وَأَيَا	وَأَى	اَلْغَائِبُ
وَأَيْنَ	وَأَتَا	وَأَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وَأَيْتُمْ	وَأَيْتُمَا	وَأَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وَأَيْتُنَّ	وَأَيْتُمَا	وَأَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وَأَيْنَا	وَأَيْنَا	وَأَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Mâzî mechûl (اَلْمَاضِي الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وُؤُوا	وُئِيَا	وُئِيَ	اَلْغَائِبُ
وُئِينَ	وُئِيَتَا	وُئِيَتْ	اَلْغَائِبَةُ
وُئِيتُمْ	وُئِيتُمَا	وُئِيتَ	اَلْمُخَاطَبُ
وُئِيتُنَّ	وُئِيتُمَا	وُئِيتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
وُئِينَا	وُئِينَا	وُئِيتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri ma'lûm (اَلْمُضَارِعُ الْمَعْلُومُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يَؤُونَ	يَثِيَانِ	يَثِي	اَلْغَائِبُ
يَثِينَ	تَثِيَانِ	تَثِي	اَلْغَائِبَةُ
تَؤُونَ	تَثِيَانِ	تَثِي	اَلْمُخَاطَبُ
تَثِينَ	تَثِيَانِ	تَثِينَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نَثِي	نَثِي	اَثِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

Muzâri mechûl (اَلْمُضَارِعُ الْمَجْهُولُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
يُوَاَوْنَ	يُوَاَيَانِ	يُوَاَى	اَلْغَائِبُ
يُوَاَيْنَ	تُوَاَيَانِ	تُوَاَى	اَلْغَائِبَةُ
تُوَاَوْنَ	تُوَاَيَانِ	تُوَاَى	اَلْمُخَاطَبُ
تُوَاَيْنَ	تُوَاَيَانِ	تُوَاَيْنَ	اَلْمُخَاطَبَةُ
نُوَاَى	نُوَاَى	أُوَاَى	اَلْمُتَكَلِّمُ

Emir (اَلأَمْرُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُوا	إِيَا	إِ (إِهْ)	اَلْمُذَكَّرُ
إِينَ	إِيَا	إِي	اَلْمُؤَنَّثُ

İsm-i fâil : وَاءٍ (اَلْوَائِي) - وَائِيَةٌ

İsm-i mefûl : مَوْئِيٌّ - مَوْئِيَّةٌ

Not: (وَاءٍ)'ın tesniyesi (وَائِيَانِ), cem-i müzekkeri (وَاؤُونَ), cem-i müennesi ise (وَائِيَاتٌ)'dır.

Mansûb muzâri :

أَنْ يَئِيَ   أَنْ يَئِيَا   أَنْ يَؤُوا

أَنْ تَئِيَ   أَنْ تَئِيَا   أَنْ يَئِينَ

أَنْ تَئِيَ   أَنْ تَئِيَا   أَنْ تَؤُوا

أَنْ تَئِي   . . .

Meczûm muzâri:

لَمْ يَئِ   لم يَئِيَا   لَمْ يَؤُوا

لَمْ تَئِ   لَمْ تَئِيَا   لَمْ يَئِينَ

لَمْ تَئِ   لَمْ تَئِيَا   لَمْ تَؤُوا

لَمْ تَئِي   . . .

b. (أَوَى) fiilinin mezîd bâblarının çekimleri:

				المُضَارِعُ		المَاضِي	
المَصْدَرُ	اسْمُ المَفْعُول	اسم الفَاعِل	الأمْرُ	المَجْهُولُ	المَعْلُومُ	المَجْهُولُ	المَعْلُومُ
إِيئَاءٌ	مُوأًى	مُوءٍ	أَوْءِ	يُوأَى	يُوئِي	أُوئِيَ	اَوْأَى
تَوْئِيَةٌ	مُوأًّى	مُوَإٍّ	وَإِّ	يُوأَّى	يُوَئِّي	وُئِّيَ	وَأَّى
مُوَاءَاةٌ	مُوَاءًى	مُوَاءٍ	وَاءِ	يُوَاءَى	يُوَائِي	وُوئِيَ	وَاءَى
إِنْوِيَاءٌ	—	مُنْوَإٍ	انْوَإِ	—	يَنْوَئِي	—	انْوَأَى
اتِّئَاءٌ	مُتَّأًى	مُتَّإٍ	اتَّإِ	يُتَّأَى	يَتَّئِي	أُتُّئِيَ	اتَّأَى
تَوَأٍّ(تَوَئِّيًا)	مُتَوَأًّى	مُتَوَإٍّ	تَوَأَّ	يُتَوَأَّى	يَتَوَأَّى	تُوُئِّيَ	تَوَأَّى
تَوَاءٍ(تَوَائِيًا)	مُتَوَاءًى	مُتَوَاءٍ	تَوَاءَ	يُتَوَاءَى	يَتَوَاءَى	تُوُوئِيَ	تَوَاءَى
اسْتِيئَاءٌ	مُسْتَوْأًى	مُسْتَوْءٍ	اسْتَوْإِ	يُسْتَوْأَى	يَسْتَوْئِي	أُسْتُوئِيَ	اسْتَوْأَى

Not: 1. Sonu illetli fiillerin ism-i fâilleriyle (تَفَعُّلٌ) ile (تَفَاعُلٌ) bâblarındna gelen masdarlarının nekra hallerinde düşen “yâ" (ي) dört durumda düşmez. Bk. s. 299.

2. (انْفِعَالٌ) ve (افْتِعَالٌ) bâbının masdarları (انْوِيَاءٌ veya انْوِئَاءٌ), (اتِّيَاءٌ veya اتِّئَاءٌ) şekillerinde gelir.

KAYNAKLAR:
Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 50; *Cedvelu't-tasrîf*, s. 20- 28; *el-Muntahab*, s. 486- 555; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 104- 112; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 92- 96; Wright, I, 92- 96.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TE'KÎD LÂMI VE TE'KÎD NÛNU (لاَمُ التَّاكِيدِ و نُونُ التَّاكِيدِ)

I. Te'kid Lâmı ve Nûnu:

A. Te'kîd Lâmı (لاَمُ التَّاكِيدِ):

Menfî olmayan muzâri fiilin başına mânâsını te'kîd etmek (pekiştirmek, kuvvetlendirmek) için getirilen meftûh "lâm" (لَ)'dır:

Muhakkak biz, peygamberimize mutlaka yardım edeceğiz. . إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا
(Mü'min, 51)

B. Te'kîd Nûnu (نُونُ التَّاكِيدِ):

Muzâri ve emri te'kîd için bu fiillerin sonlarına getirilen "nûn"
(ـَــ نْ ، ـَــ نَّ)'lardır.

Muhakkak yapacak mısın ? هَلْ تَفْعَلَنَّ ؟

O, mutlaka atılacaktır. لَيُنْبَذَنَّ .

Sen, elbette bileceksin. لَتَعْلَمَنْ

Bunlardan şeddelisine (ـَنَّ), "şeddeli te'kîd nûn" (اَلنُّونُ الْمُؤَكِّدَةُ الثَّقِيلَةُ)'u, şeddesizine yani sâkinine "şeddesiz te'kîd nûn" (اَلنُّونُ الْمُؤَكِّدَةُ الْخَفِيفَةُ)'u denir:

Not: Şeddesiz te'kîd nûnu elif desteği ile tenvinli olarak da gelebilir:

(Yemin ederim) muhakkak zindana لَيُسْجَنَنَّ وَ لَيَكُوناً (وَ لَيَكُونَنْ) مِنَ الصَّاغِرِينَ *atılacak ve elbette zillete uğrayanlardan olacaktır.* (Yûsuf, 32)

I. Te'kîd nûnları, müsbet (olumlu) olup kendisine istikbâl (gelecek zaman) mânâsı kazandıran edatın ve durumun bulunması halinde muzâri fiilin sonuna geliler:

Muzâri fiil şu durumlarda istikbâl ifâde eder:

a. Başında "te'kîd lâm" (لَ)'ı bulunan muzâri:

mutlaka okuyacak لَيَقْرَأَنَّ

b. Emir:

Muhakkak bilsin! لِيَعْلَمَنَّ *mutlaka döv!* اِضْرِبَنَّ

c. Nehiy:

Asla kaçmasın ! لاَ يَفِرَّنَّ! *Asla tembellik etme!* لاَ تَكْسَلَنَّ!

d. Başına soru edatı geldiğinde:

Hiç çalışmayacak mısın? هَلْ تَجْتَهِدَنَّ ؟

e. Temennî:

Keşke daima muvaffak olsan. لَيْتَكَ تَنْجَحَنَّ .

f. Arz:

Mutlaka okulları ziyâret etmez misin? أَلاَ تَزُورَنَّ الْمَدَارِسَ ؟

g. Kasemin cevabı:

Allah'a andolsun ki yapacağım. وَاللهِ لأَفْعَلَنَّ .

Not: 1. Yukarıdaki misâle dikkat edildiğinde kasemin cevabında cevap lâm (لَ)'ı ile beraber bulunur.

2. Nûn'u te'kîdler (لاَ ، لَمْ)'li menfî muzâri fiillerle nâdir olarak kullanılır

Zeyd aslâ kalkmayacak. . زَيْدٌ لاَ يَقُومَنَّ

Ahmed hiç gidmedi. . أَحْمَدُ لَمْ يَذْهَبَنَّ

3. Te'kîd lâm (لَ)'ı için şart aranmaz.

II. Te'kîd nûnları birleştiğinde muzâri fiilin siygalarında meydana gelen değişiklik:

1. Her iki te'kid nûnu, birleştiği müfred muzârilerin ve emr-i hâzırların son harflerini meftûh (fethalı) yapar:

لَيَفْعَلَنَّ   افْعَلَنَّ

2. Cemî müzekker siygaların sonlarındaki cemî vâvlarını düşürerek mazmûm (zammeli) yapar:

لَيَفْعَلُنَّ   افْعَلُنَّ

3. Müfred muhâtabanın sonundaki yâ-ı muhtabayı düşürerek meksûr (kesralı) yapar:

لَتَفْعَلِنَّ   افْعَلِنَّ

4. Tesniye, cemî müzekker ve müfred muhâtaba siygalarındaki nûnlar düşer.

يَفْعَلاَنِ ← لَيَفْعَلاَنِّ   يَفْعَلُونَ ← لَيَفْعَلُنَّ

تَفْعَلِينَ ← لَتَفْعَلِنَّ

5. Müennes cemî siygalarındaki nûnlar zamir oldukları için düşmezler. Bu nûnlarla te'kîd nûnu arasında bir elif getirilir:

يَفْعَلْنَ ← لَيَفْعَلْنَانِّ   تَفْعَلْنَ ← لَتَفْعَلْنَانِّ

Not: 1. Şeddesiz (sâkin) te'kîd nûnu muzâri ve emr-i hâzır'ın tesniyeleri ve cem-i müennes siygaların sonlarına gelmezler:

2. Şeddeli te'kîd nûnu müfred siygalarla cem-i müzekkerlerde fethalı, diğer siygalarda ise kesralıdır.

III. Te'kîd nûnlarının özellikleri:

a. Te'kîd nûnları mâzî fiilin sonuna gelmezler.

b. Te'kîd nûnları bitiştikleri fiile istikbâl mânâsı kazandıran bir edatın veya durumun bulunması halinde muzâri fiilin sonuna gelirler. (Soru, arz, te'kîd lâmı, ummak, teşvîk, nehiy, temennî ve yemin gibi).

c. Te'kîd nûnları şart aranmaksızın emr-i hâzırların sonlarına gelirler.

IV. Muzâri Fiilin te'kid Nûnları İle Çekimleri:

a. Sâlim'in (السَّالِم)'in çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
لَيَفْعَلُنَّ	لَيَفْعَلاَنِّ	لَيَفْعَلَنَّ	الغَائِبُ
لَيَفْعَلْنَانِّ	لَتَفْعَلاَنِّ	لَتَفْعَلَنَّ	الغَائِبَةُ
لَتَفْعَلُنَّ	لَتَفْعَلاَنِّ	لَتَفْعَلَنَّ	المُخَاطَبُ
لَتَفْعَلْنَانِّ	لَتَفْعَلاَنِّ	لَتَفْعَلِنَّ	المُخَاطَبُ
لَنَفْعَلَنَّ	لَنَفْعَلَنَّ	لأَفْعَلَنَّ	المُتَكَلِّمُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَفْعَلُنْ	—	لَيَفْعَلَنْ	اَلْغَائِبُ
—	—	لَتَفْعَلَنْ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَفْعَلُنْ	—	لَتَفْعَلَنْ	اَلْمُخَاطَبُ
—	—	لَتَفْعَلِنْ	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنَفْعَلَنْ	—	لَأَفْعَلَنْ	اَلْمُتَكَلِّمُ

b. Muzâaf (اَلْمُضَاعَفُ)'ın çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَمُدُّنَّ	لَيَمُدَّانِّ	لَيَمُدَّنَّ	اَلْغَائِبُ
لَيَمْدُدْنَانِّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدَّنَّ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَمُدُّنَّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدَّنَّ	اَلْمُخَاطَبُ
لَتَمْدُدْنَانِّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدِّنَّ	اَلْمُخَاطَبُ
لَنَمُدَّنَّ	لَنَمُدَّنَّ	لَأَمُدَّنَّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لِيَمُدُّنْ	—	لِيَمُدَّنْ	اَلْغَائِبُ
—	—	لِتَمُدَّنْ	اَلْغَائِبَةُ
لِتَمُدُّنْ	—	لِتَمُدَّنْ	اَلْمُخَاطِبُ
—	—	لِتَمُدِّنْ	اَلْمُخَاطِبَةُ
لِنَمُدَّنْ	—	لِأَمُدَّنْ	اَلْمُتَكَلِّمُ

c. Ecvef (الأَجْوَفُ)'in çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَقُولُنَّ	لَيَقُولاَنِّ	لَيَقُولَنَّ	اَلْغَائِبُ
لَيَقُلْنَانِّ	لَتَقُولاَنِّ	لَتَقُولَنَّ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَقُولُنَّ	لَتَقُولاَنِّ	لَتَقُولَنَّ	اَلْمُخَاطِبُ
لَتَقُلْنَانِّ	لَتَقُولاَنِّ	لَتَقُولِنَّ	اَلْمُخَاطِبُ
لَنَقُولَنَّ	لَنَقُولَنَّ	لَأَقُولَنَّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَقُولُنْ	—	لَيَقُولَنْ	اَلْغَائِبُ
—	—	لَتَقُولَنْ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَقُولُنْ	—	لَتَقُولَنْ	اَلْمُخَاطَبُ
—	—	لَتَقُولِنْ	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنَقُولَنْ	—	لَأَقُولَنْ	اَلْمُتَكَلِّمُ

d. Nâkıs (اَلنَّاقِصُ)-ı vâvî'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَغْزُنَّ	لَيَغْزُوَانِّ	لَيَغْزُوَنَّ	اَلْغَائِبُ
لَيَغْزُونَانِّ	لَتَغْزُوَانِّ	لَتَغْزُوَنَّ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَغْزُنَّ	لَتَغْزُوَانِّ	لَتَغْزُوَنَّ	اَلْمُخَاطَبُ
لَتَغْزُونَانِّ	لَتَغْزُوَانِّ	لَتَغْزِنَّ	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنَغْزُوَنَّ	لَنَغْزُوَنَّ	لَأَغْزُوَنَّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَغْزُنْ	—	لَيَغْزُوَنْ	اَلْغَائِبُ
—	—	لَتَغْزُوَنْ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَغْزُنْ	—	لَتَغْزُوَنْ	اَلْمُخَاطَبُ
—	—	لَتَغْزِنْ	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَنَغْزُوَنْ	—	لَأَغْزُوَنْ	اَلْمُتَكَلِّمُ

e. Nâkıs (اَلنَّاقِصُ)-ı yâ'î'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيَرْمُنَّ	لَيَرْمِيَانِّ	لَيَرْمِيَنَّ	اَلْغَائِبُ
لَيَرْمِينَانِّ	لَتَرْمِيَانِّ	لَتَرْمِيَنَّ	اَلْغَائِبَةُ
لَتَرْمُنَّ	لَتَرْمِيَانِّ	لَتَرْمِيَنَّ	اَلْمُخَاطَبُ
لَتَرْمِينَانِّ	لَتَرْمِيَانِّ	لَتَرْمِنَّ	اَلْمُخَاطَبُ
لَنَرْمِيَنَّ	لَنَرْمِيَنَّ	لَأَرْمِيَنَّ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لَيَرْمُنْ	—	لَيَرْمِيَنْ	الْغَائِبُ
—	—	لَتَرْمِيَنْ	الْغَائِبَةُ
لَتَرْمُنْ	—	لَتَرْمِيَنْ	الْمُخَاطَبُ
—	—	لَتَرْمِنْ	الْمُخَاطَبَةُ
لَنَرْمِيَنْ	—	لَأَرْمِيَنْ	الْمُتَكَلِّمُ

4. Emr-i hâzırın (الأمر الحاضر) te'kîd nûnları ile çekimleri:

a. Sâlim (السالم)'in çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اِفْعَلُنَّ	اِفْعَلَانِّ	اِفْعَلَنَّ	الْمُذَكَّرُ
اِفْعَلْنَانِّ	اِفْعَلَانِّ	اِفْعَلِنَّ	الْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
اِفْعَلُنْ	—	اِفْعَلَنْ	الْمُذَكَّرُ
—	—	اِفْعَلِنْ	الْمُؤَنَّثُ

b. Muzâaf (الْمُضَاعَفُ)'ın çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مُدُّنَّ	مُدَّانِّ	مُدَّنَّ	الْمُذَكَّرُ
أُمْدُدْنَانِّ	مُدَّانِّ	مُدِّنَّ	الْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مُدُّنْ	———	مُدَّنْ	الْمُذَكَّرُ
———	———	مُدِّنْ	الْمُؤَنَّثُ

c. Ecvef (الأَجْوَفُ)-i vâvî'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
قُولُنَّ	قُولاَنِّ	قُولَنَّ	الْمُذَكَّرُ
قُلْنَانِّ	قُولاَنِّ	قُولِنَّ	الْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قُولُنْ	——	قُولَنْ	اَلْمُذَكَّرُ
——	——	قُولِنْ	اَلْمُؤَنَّثُ

d. Ecvef (اَلأَجْوَفُ)-i yâî'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سِيرُنَّ	سِيرَانِّ	سِيرَنَّ	اَلْمُذَكَّرُ
سِيرْنَانِّ	سِيرَانِّ	سِيرِنَّ	اَلْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
سِيرُنْ	——	سِيرَنْ	اَلْمُذَكَّرُ
——	——	سِيرِنْ	اَلْمُؤَنَّثُ

e. Nâkıs (اَلنَّاقِصُ)-ı vâvî'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُغْزُنَّ	أُغْزُوَانِّ	أُغْزُوَنَّ	اَلْمُذَكَّرُ
أُغْزُونَانِّ	أُغْزُوَانِّ	أُغْزِنَّ	اَلْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أُغْزُنْ	——	أُغْزُوَنْ	اَلْمُذَكَّرُ
——	——	أُغْزِنْ	اَلْمُؤَنَّثُ

f. Nâkıs (اَلنَّاقِصُ)-ı yâî'nin çekimi:

Şeddeli nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ارْمُنَّ	ارْمِيَانِّ	ارْمِيَنَّ	اَلْمُذَكَّرُ
ارْمِينَانِّ	ارْمِيَانِّ	ارْمِنَّ	اَلْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
ارْمُنْ	——	ارْمِيَنْ	اَلْمُذَكَّرُ
——	——	ارْمِنْ	اَلْمُؤَنَّثُ

4. Diğer Fiillerin Te'kid Nunları ile Çekimleri:

a. Emr-i gâib, (الْأَمْرُ الْغَائِبُ)'in te'kîd nûnları ile çekimleri:

Sâlim (السَّالِمُ):

Şeddeli nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لِيَفْعَلُنَّ	لِيَفْعَلَانِّ	لِيَفْعَلَنَّ	الْمُذَكَّرُ
لِيَفْعَلْنَانِّ	لِتَفْعَلَانِّ	لِتَفْعَلَنَّ	الْمُؤَنَّثُ

Şeddesiz nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لِيَفْعَلُنْ	—	لِيَفْعَلَنْ	الْمُذَكَّرُ
—	—	لِتَفْعَلَنْ	الْمُؤَنَّثُ

b. Nehy-i hâzırın çekimi:

Nehy-i hâzırın (النَّهْيُ الحَاضِرُ)'in şeddeli nûnla çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
لَا تَفْعَلُنَّ	لَا تَفْعَلَانِّ	لَا تَفْعَلَنَّ	الْمُذَكَّرُ
لَا تَفْعَلْنَانِّ	لَا تَفْعَلَانِّ	لَا تَفْعَلِنَّ	الْمُؤَنَّثُ

Nehy-i hâzırın (النَّهْيُ الحَاضِرُ)'in şeddesiz nûnla çekimi:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
لاَ تَفْعَلُنْ	—	لاَ تَفْعَلَنْ	المُذَكَّرُ
—	—	لاَ تَفْعَلِنْ	المُؤَنَّثُ

c. Nehy-i gâibin çekimi:

Nehy-i gâib (النَّهْيُ الغَائِبُ) 'in şeddeli nûnla çekimi:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
لاَ يَفْعَلُنَّ	لاَ يَفْعَلاَنِّ	لاَ يَفْعَلَنَّ	المُذَكَّرُ
لاَ يَفْعَلْنَانِّ	لاَ يَفْعَلاَنِّ	لاَ تَفْعَلَنَّ	المُؤَنَّثُ

Nehy-i gâib (النَّهْيُ الغَائِبُ) 'in şeddesiz nûnla çekimi:

الجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	المُفْرَدُ	
لاَ يَفْعَلُنْ	—	لاَ يَفْعَلَنْ	المُذَكَّرُ
—	—	لاَ تَفْعَلَنْ	المُؤَنَّثُ

Burada fiillerin ve cümlelerin te'kidlerini görüp kıyâslamanın faydalı olacağı düşünülmüştür:

5. Arapçadaki Bazı Fiillerin Te'kîdleri:

a. Mâzî müsbet (olumlu)'nun:

muhakkak (gerçekten) yazdı. قَدْ كَتَبَ

(andolsun) gerçekten yazdı. لَقَدْ كَتَبَ

b. Mâzî menfî (olumsuz)'un:

muhakkak (gerçekten) yazmadı لَمْ يَكْتُبْ

gerçekten yazmadı. مَا كَتَبَ

Not: Gramer kitaplarının büyük bir kısmında mâzî fiilin olumsuzunun te'kîdinin (لَمْ)'le yapıldığı, bazı kaynaklarda ise (مَا) ile yapıldığı ifâde edilmektedir.

c. Muzâri müsbet (olumlu)'nun:

mutlaka yazar (yazacak) لَيَكْتُبُ

(andolsun) mutlaka yazacak لَيَكْتُبَنَّ

muhakkak yazacak لَيَكْتُبَنْ

d. Muzâri menfî (olumsuz)'un:

hiç yazmayacak لَنْ يَكْتُبَ

e. Emr-i gâib'in:

muhakkak yazsın (elbette yazmalı)! لِيَكْتُبَنَّ

muhakkak yazsın (elbette yazmalı)! لِيَكْتُبَنْ

f. Emr-i hâzır'ın:

muhakkak yaz (elbette yazmalısın)! اُكْتُبَنَّ

muhakkak yaz (elbette yazmalısın)! اُكْتُبَنْ

g. Nehy-i gâib'in:

gerçekten (hiç) yazmasın! لاَ يَكْتُبَنَّ

gerçekten (hiç) yazmasın! لاَ يَكْتُبَنْ

h. Nehy-i hâzır'ın:

gerçekten (hiç) yazma! لاَ تَكْتُبَنَّ

gerçekten (hiç) yazma! لاَ تَكْتُبُنْ

Not: Mâzî, muzâri, emir ve şibh-i fiillerin te'kidleri mef'ûl-i mutlakla da yapılır. Bk. Nahiv, Mef'ûl-i mutlak

Hasan gerçekten oynadı. لَعِبَ حَسَنٌ لَعِباً .

6. İsim Cümlesinin Te'kîdi:

a. Mübtedânın başına te'kîd lâmı getirmekle:

Mübtedânın başında bazan meftûh (fethalı) bir lâm (ل) bulunur ki ona "başlangıç lâmı" (اَللاَّمُ الاِبْتِدَائِيَّةُ) denir ve te'kîd ifâde eder:

Muhakkak ki Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir.(Yûsuf, 8) لَيُوسُفُ وَ أَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا .

b. İsim cümlesinin başına (إِنَّ) getirmekle:

Muhakkak ki (gerçekten) sen çalışkansın. إِنَّكَ مُجْتَهِدٌ .

c. (إِنَّ)'nin haberinin başına te'kîd lâmı getirmekle:

Mübtedânın başına gelen meftûh lâm, (إِنَّ)'nin haberinin başına da gelebilir:

Şüphe yok ki sen, mutlaka peygamberlerdensin. (Bakara, 252) إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ .

d. (إِنَّ) ile başlayan isim cümlesinin kısımları yer değiştirince habere gelecek meftûh lâm, ismin başına gelir:

Muhakkak ki bunda bir tebliğ vardır. (Enbiya, 106) إِنَّ فِي هَذَا لَبَلاَغاً .

e. Mübtedâ ile haber arasında fasıl zamiri bulunduğunda lâm, bu zamirin başına gelir:

İşte bu, elbette en doğru bir haberin beyânıdır. (Al-i Imrân, 62) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ .

7. "Te'kîd-i mübâlaga" (تَأْكِيدُ الْمُبَالَغَةِ) [67]:

Bazan sıfatların sonuna gelen "yuvarlak tâ" (ة ، ـة) mübâlağa için kullanılır, yani mübâlaganın te'kîdini yapar:

hakikaten çok akıllı عَقِيلَةٌ *çok cömert* كَرِيمَةٌ

Bu "tâ" daha çok mübâlağalı ism-i fâillerin (فُعَلَةٌ) ve (فَعَّالَةٌ) vezinlerinde görülür. Müenneslik alâmeti değildir. Mübâlaga için gelmiştir:

çok uyuyan نُوَمَةٌ *çok bilen* عَلاَّمَةٌ

Not: Bu husus mübâlagalı ism-i fâil bahsinde anlatılacaktır.

8. "Te'kîd-i nisbe" (تَأْكِيدُ النِّسْبَةِ) [68]:

Bazı sıfatların sonuna (ـَانِيٌّ) getirmekle yapılır:

gerçekten güzel görünüşlü مَنْظَرَانِيٌّ (= حَسَنُ الْمَنْظَرِ)

canlılığın (hayatın) verdiği istek, arzu نَفْسَانِيٌّ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II,302; *Katru'n-nedâ*, s. 327; *Câmi'u'd-durûs*, I,90; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,50; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), I.50; *el-Müntehâb*, s. 556; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 24; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,61; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 49; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 245; Wright, I,61; Caspari, s. 49.

67. Mebâdiu'l-arabiyye, IV,73; Wright, I,139.
68. Wright, I,165.

DOKUZUNCU BÖLÜM

TAACCÜB FİİLLERİ (أفعَالُ التَّعَجُّبِ)

I. Tarifi, Vezinler ve Mânâları:

Bir şey karşısında duyulan hayret ve şaşkınlığı anlatan câmid fiillerdir.

Taaccüb fiillerin iki vezni vardır:

1. (مَا أفْعَلَهُ) [69]
2. (أفْعِلْ بِهِ) [70]

Fiillerden sonraki zamirlerin yerine zamir cinsinden olmayan diğer isimler de gelebilir.

Umûmiyetle bu fiiller, "*... ne güzel, ne çirkin vs.; ... ne kadar güzel, nekadar çirkin vs.; ... ammada güzel, amma da çirkin vs.*" gibi mânâlara gelirler.

مَا افْضَلَهُ ! *O, ne kadar faziletlidir!*

مَا افْضَلَ الْمُؤْمِنَ ! *İnanan kişi, ne kadar (çok) faziletlidir!*

افْضِلْ بِهِ ! *O, ne kadar faziletlidir!*

افْضِلْ بِالْمُؤْمِنِ ! *İnanan kişi, ne kadar (çok) faziletlidir!*

Taaccüb fiillerinin çekimleri yoktur. Yalnız kendilerinden sonra gelen zamir ve isimler çekilerek çekimleri yapılabilir.

---

69. Fiil-i taaccüb-i evvel (فِعْلُ التَّعَجُّبِ الأوَّلُ) denir.

II. Taaccüb Fiillerin Kendisinden Sonra Gelen Zamirlere Göre Çekimleri:

a. (مَا اَفْعَلَهُ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَا اَفْعَلَهُمْ	مَا اَفْعَلَهُمَا	مَا اَفْعَلَهُ	اَلْغَائِبُ
مَا اَفْعَلَهُنَّ	مَا اَفْعَلَهُمَا	مَا اَفْعَلَهَا	اَلْغَائِبَةُ
مَا اَفْعَلَكُمْ	مَا اَفْعَلَكُمَا	مَا اَفْعَلَكَ	اَلْمُخَاطَبُ
مَا اَفْعَلَكُنَّ	مَا اَفْعَلَكُمَا	مَا اَفْعَلَكِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
مَا اَفْعَلَنَا	مَا اَفْعَلَنَا	مَا اَفْعَلَنِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

b. (اَفْعِلْ بِهِ):

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
اَفْعِلْ بِهِمْ	اَفْعِلْ بِهِمَا	اَفْعِلْ بِهِ	اَلْغَائِبُ
اَفْعِلْ بِهِنَّ	اَفْعِلْ بِهِمَا	اَفْعِلْ بِهَا	اَلْغَائِبَةُ
اَفْعِلْ بِكُمْ	اَفْعِلْ بِكُمَا	اَفْعِلْ بِكَ	اَلْمُخَاطَبُ
اَفْعِلْ بِكُنَّ	اَفْعِلْ بِكُمَا	اَفْعِلْ بِكِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
اَفْعِلْ بِنَا	اَفْعِلْ بِنَا	اَفْعِلْ بِي	اَلْمُتَكَلِّمُ

70. Fiil-i taaccüb-i sânî (فِعْلُ التَّعَجُّبِ الثَّانِي) denir.

III. Taaccüb Fiilinin Kendilerinden Sonra Gelen İsim Çekilerek Yapılan Çekimi:

a. (مَا اَفْعَلَ):

مَا اَسْعَدَ الرِّجَالَ　مَا اَسْعَدَ الرَّجُلَيْنِ　مَا اَسْعَدَ الرَّجُلَ *Adam ne kadar mes'uttur !*

b. (اَفْعِلْ بِ):

اَسْعِدْ بِالرِّجَالِ　اَسْعِدْ بِالرَّجُلَيْنِ　اَسْعِدْ بِالرَّجُلِ *Adam ne kadar mes'uttur !*

IV. Aksâm-ı seb'aya Göre Vezinleri:

a. Mehmûzu'l-fâ: *ne kadar çok yiyor! ne obur!* ! مَا آكَلَهُ – آكِلْ بِهِ

b. Muzâaf: *ne kötü! ne şerli !* ! مَا اَشَرَّهُ – اَشْرِرْبِهِ

c. Nâkıs: *ne kadar zeki!* ! مَا اَذْكَاهُ – اَذْكِ بِهِ

Diğerlerinde değişiklik olmaz:

d. Misâl: *ne itimad edilir kişi!* ! مَا اَوْثَقَهُ – اَوْثِقْ بِهِ

e. Ecvef: *O ne cömerttir!* ! مَا اَنْوَلَهُ – اَنْوِلْ بِهِ

f. Lefîf: *O ne kuvvetlidir!* ! مَا اَقْوَاهُ – اَقْوِ بِهِ

Not: (اَفْعِلْ بِهِ) kalıbının mânâsı (مَا اَفْعَلَهُ) kalıbına nisbetle daha kuvvetlidir.

Aynı cinsten iki taaccüb fiili atıf harfleriyle birbirine bağlanırsa, (مَا) ve (بِهِ)'yi hazfetmek câizdir:

O, ne kerîm ve ne cömerttir! ! مَا اَعَفَّهُ وَ اَكْرَمَهُ

Yukarıdaki ibare (مَا اَعَفَّهُ وَ مَا اَكْرَمَهُ) demektir.

O, ne işitici ve ne görücüdür! ! أَسْمِعْ بِهِ وَ أَبْصِرْ

Bu da (أَسْمِعْ بِهِ وَ أَبْصِرْ بِهِ) demektir.

V. Yapılış Şartları:

Bu iki vezinden gelen taaccüb fiilleri aşağıdaki şartları taşıyan fiillerden yapılır:

1. Sülâsî olmalıdır. (Rubâ'î mücerred ve mezîd fiillerden yapılmaz.)
2. Menfî olmamalıdır.
3. Mechûl olmamalıdır.
4. Mutasarrıf (çekilebilen) olmalıdır.
5. Nahiv yönünden tam olmalıdır.
6. (أَفْعَلُ) vezninde sıfat-ı müşebbehe olmamalıdır.
7. Mânâsında müfâdalât (üstünlük) bulunmamalıdır.

Not: Taaccüb fiilinin yapılış şartları ism-i tafdîlin yapılış şartlarıyla aynıdır. Bk. s. 466

VI. Teaccüb Fiillerinin İ'râbı:

1. (مَا أَفْعَلَ الرَّجُلَ) vezninde:

(مَا): Mübtedâ (nekre-i tâmmedir. (شَيْءٌ) mânâsınadır.)

(أَفْعَلَ): Mâzî fiil; fâili muzmar müstetir (altında gizli) " هُوَ "dir.

(الرَّجُلَ): Mef'ûlün bih, mansûbdur. Fiil, fâil ile haberdir. Mahallen merfûdur.

(أَفْعَلَ الرَّجُلَ) : (ما) nın haber cümlesidir. Mahallen merfûdur.

(مَا أَفْعَلَهُ)'nin (مَا)'sına "**mâu't-taaccübiyye**" (مَا التَّعَجُّبِيَّةُ) denir.[71]

---

71. Bk. Wright, I,98.

2. (اَفْعِلْ بِزَيْدٍ) vezninde:

(اَفْعِلْ), (جَمُلَ) mânâsında mâzî bir fiildir. Sonu takdiren fetha üzere mebnîdir.

(بِزَيْدٍ): (اَلْبَاءُ) zâiddir. (زَيْدٍ), (اَفْعِلْ)'in fâilidir. Lâfzan mecrûr, mahallen merfûdur.

VII. Taaccüb Fiilinin Mâzî, Muzâri, Hâl ve İstikbâl İfâde Etmesi:

1. Normal kullanılan taaccüb fiili muzâri ve hâl ifâde etmektedir:

Zeyd ne kadar mes'uddur! ! مَا اَسْعَدَ زَيْداً

2. Taaccüb fiilinin mâzî ifâde etmesi için,

a. (مَا) ile fiil arasına (كَانَ) getirilir:

Zeyd, ne bahtiyar oldu! ! مَا كَانَ اَسْعَدَ زَيْداً

b. Yahut taaccüb fiili ile mef'ûlü durumundaki kelime arasına (مَا كَانَ) getirilir:

Zeyd, ne bahtiyar oldu! ! مَا اَسْعَدَ مَا كَانَ زَيْدٌ

Not: Bu durumda (كَانَ)'nin önünüdeki (مَا) ism–i mevsûldur ve (اَسْعَدَ) 'nin mef'ûlüdür. (كَانَ زَيْدٌ), (مَا)'nın sılasıdır. (كَانَ) tam fiildir. (زَيْدٌ), (كَانَ) 'in fâilidir.

3. Taaccüb fiilinin istikbâl ifâde etmesi için ise, taaccüb fiilinden sonra (مَا يَكُونُ) getirilir:

Zeyd ne kadar bahtiyar olacak! ! مَا اَسْعَدَ مَا يَكُونُ زَيْدٌ

Not: (كَانَ)'nin önündeki (مَا) ism–i mevsûl ve (أَسْعَدَ)'nin mef'ûlüdür. (يَكُونُ زَيْدٌ), (مَا)'nın sılasıdır. (زَيْدٌ), (يَكُونُ) tam fiilinin fâilidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Taaccüb fiilinin yapılış şartları ism-i tafdîlin yapılış şartlarıyla aynıdır. Renk, şekil, kusur bildiren kelimelerden ve sülâsîden başka fiillerden taaccüb fiili yapmak için

(... اَكْثَرَ ، اَشَدَّ ، اَحْسَنَ ، اَقْبَحَ) gibi mânaya uygun bir kelime kullanılır:

Bu fiilerin birinden sonra taaccübü yapılacak kelimenin; ya masdar-ı sarihi (normal masdar) mansûb olarak getirilir, yahut masdar-ı müevveli (اَنْ 'li masdarı) getirmekle yapılır.

Anne - babanın hakkını	مَا اَقْبَحَ اِحْمَالَكَ حُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ !
ihmal etmek ne kötüdür!	مَا اَقْبَحَ اَنْ تُحْمِلَ حُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ !

Menfî ve mechûl fiillerin taaccübünü yapmak için yukarıdaki yardımcı kelimelerden sonra fiilin başına masdar harfleri olan (مَا ، اَنْ) getirilir:

Babasına ikrâm (hürmet) etmemek ne kötüdür !	مَا اَقْبَحَ اَنْ لاَ يُكْرِمَ اَبَاهُ ! ←	لاَ يُكْرِمُ اَبَاهُ
Ne fena (ne kadar çok)dövülmüşsün !	مَا اَشَدَّ مَا وُقِذْتَ ! ←	وُقِذْتَ

VIII. Taaccüb İfâde Eden Kelime, Terkîb ve Cümleler:

1. Kıyâsî
2. Semâî diye de kısımlara ayrılabilir.

A. Kıyâsî kelime, terkîb ve cümleler:

1. (مَا اَفْعَلَهُ) vezni:

Zeyd ne kadar câhildir ! مَا اَجْهَلَ زَيْداً !

2. (اَفْعِلْ بِهِ) vezni:

Zeyd ne kadar câhildir ! اَجْهِلْ بِزَيْدٍ !

3. Bir fiilin (فَعُلَ) vezni:

Bu vezin, (مَا اَفْعَلَهُ) ve (اَفْعِلْ بِهِ) vezinlerinin kullanıldıkları yerlerde kullanılır. (فَعُلَ) taaccüb fiili olarak kullanılması için mâzî ma'lûmunda aynu'l-fiili mazmûm (zammeli) veya kendisinden taaccüb fiili yapılabilecek bir fiil olması gerekir[72]:

Zeyd ne kadar güzeldir ! مَا أَحْسَنَ زَيْداً ! ⟵ حَسُنَ زَيْدٌ !

Zeyd ne kadar güzeldir ! أَحْسِنْ بِزَيْدٍ ! ⟵ حَسُنَ بِزَيْدٍ !

4. İstigâsedeki (يَا لَهَا):

Münâdanın başında meftûh (fethalı) "lâm" (لَ) bulunduğu halde istigâse mânâsı taşımıyorsa, "lâm" taaccüb (hayret) ifâde eder. Buna "lâm-ı taaccüb" (اَللاَّمُ لِلتَّعَجُّبِ) denir[73]:

ne tuhaf şey ! يَا لَلْعَجَبِ !

Not: (مِنْ) harfi ile de kullanılır:

ne müthiş zarar ! يَا لَهُ مِنَ الْخُسْرَانِ !

ne büyük saâdet ! يَا لَهَا مِنَ السَّعَادَةِ !

5. (أَيٌّ)'nün sıfat ve hâl olmasiyle:

Bir adama uğradım ki ne adam! مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَيِّ رَجُلٍ !

(أَيِّ رَجُلٍ), nekra olan (رَجُلٌ)'nün sıfatıdır:

Bir adama uğradım ki ne adam! مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ أَيَّ رَجُلٍ !

(أَيَّ رَجُلٍ), marife olan (اَلرَّجُلُ)'nün hâlidir.

6. Kem (كَم) -i haberiyye ile:

Günümüzde kem (كَم)-i haberiyyenin taaccüb fiilleri yerine sıkça kullanıldığı görülmektedir. Onun çeşitli zamanlar ifâde etmesi, isim cümlesinin başına gelmesiyle ve taaccüb fiillerinde olduğu gibi (كَانَ) fiilinin yardımıyla olur. (Bk. Nahiv, Temyiz):

---

72. Mebâdiü'l-arabiyye, IV,285.
73. Bk. Wright, II,152.

- Muzârî ve hâl ifade etmesi: İsim cümlesi önüne geldiğinde:

Allahın toprağı ne kadar geniştir! كَمْ أرْضُ اللهِ واسعَةٌ !

- Mâzî ifade etmesi: (كَانَ) ile başlayan cümlenin önüne geldiğinde:

Hava ne kadar güzeldi! كَمْ كَانَ الجوُّ جَميلاً !

- İstikbâl ifade etmesi: (يَكُونُ ile başlayan cümlenin önüne geldiğinde:

Zeyd ne kadar mes'ud olacak! كَمْ يَكُونُ زَيْدٌ سَعيداً !

B. Semâ'î Kelime, Terkip ve Cümleler:

Arapçada bazı lafızlarında semâ'î olarak taaccüb ifade ettikleri belirtilmiştir[74]:

Aferin, bravo, ne (cömert adam) ! لِلّهِ دَرُّهُ !

Allah için o ne kahraman لِلّهِ دَرُّهُ مِنْ بَطَلٍ !

Amma da güzel, ne de hoş ! وَاهًا لَهُ !

Yazık, vah vah! وَاهًا عليه !

Allah Allah; Ne tuhaf şey! Subhânellah diline sağlık!, Bravo! yaşa!, Ağzına sağlık ! لاَ فُضَّ فُوكَ !

Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih ederim ! سُبْحَانَ اللّهِ !

Ne şâyan-ı taaccüb! Maşallah! Güzel!, Doğru, Yaşa ! عِشْ !

Ellerin dert görmesin ! لاَ شَلَلاً و لاَ عَمًى !

Ellerin dert görmesin !, On parmağın kurumasın ! لاَ شَلَّ عَشْرُكَ !

Ellerin dert görmesin, Mükemmel!, Hârika! لا شَلَّتْ يَدَاكَ !

Ne mükemmel!, Nekadar hoş, nekadar güzel ! نَاهِيكَ مِنْهُ !

Allah iyiliğini versin[75] ! قَاتَلَ اللّهُ مَا !

74. Câmi'u'd-durûs, I,70; Mebâdiü'l-arabiyye, IV,259; el-Müntehab, s. 607.

IX. Mütaaccebün Minh (اَلْمُتَعَجَّبُ مِنْهُ):

Taaccüb fiillerinden sonra gelip mef'ûlü ve fâili durumunda olan kelimeye "el-mütaaccebün minh" (اَلْمُتَعَجَّبُ مِنْهُ) denir.

"Mütaaccebun minh" (اَلْمُتَعَجَّبُ مِنْهُ)'in durumu:

1. Mütaaccebün minh'in ya mârife ya da husûsîlik ifâde eden [76] nekre bir isim olması gerekir. Sırf nekre isimler "el-mütaaccebü minh" olmaz.

Zeyd ne kadar iyidir! مَا أحْسَنَ زَيْداً ! - أَحْسِنْ بِزَيْدٍ !

(زَيْداً) ve (بِزَيْدٍ) "mütaaccebü minh"dir.

Allah'tan korkan kişi ne kadar mes'ûddur ! مَا أسْعَدَ رَجُلاً يَخَافُ مِنَ اللّٰهِ !

(رَجُلاً) kelimesi (يَخَافُ) sıfat cümlesi ile tavsif edilmiş, husûsîlik kazandığı için "mütaaccebün minh" olmuştur.

Ancak (مَا أسْعَدَ رَجُلاً - أسْعِدْ بِرَجُلٍ) misâllerinde ise, (رجل) kelimesi mârife olmadığı ve herhangi bir şeyle de tahsis edilmediği için "mütaaccebün minh" olmaz ve dolayısıyle (مَا أسْعَدَ رَجُلاً - اسْعِدْ بِرَجُلٍ) de denmez.

2. Cümlede varlığını gösteren bir kâide bulunduğu zaman "mütaaccebün minh"in hazfi câizdir:

Hasta acıdan şikâyet etmedi, لَمْ يَشْكُ الْمَرِيضُ الألَمَ فَمَا أصْبَرَ (الْمَرِيضَ) !
ne kadar da sabırlıdır !

3. "Mütaaccebün minh"in taaccüb fiiline takaddümü (önce gelmesi) câiz değildir.

(مَا أجْمَلَ زَيْداً !) yerine (زَيْداً مَا أجْمَلَ !) veya (مَا زَيْداً أجْمَلَ !) ; (أجْمِلْ بِزَيْدٍ !) yerine (بِزَيْدٍ أجْمِلْ !) denmez.

---

75. el-Mu'cemu'l-vasît, II,715.

76. Bir kelimenin husûsîlik kazanması ya sıfatla ya izâfetle yahut da ma'mûl almakla olur. Arapça Sarf - Nahiv (Kar. Top), IV, 151- 152; Nahiv, Mubtedâ ve Haber.

4. Taaccüb fiili ile mütaaccebün minh arasına taaccüb fiiline bağlı olmak şartıyla zarf ve carr mecrûr ile nidâ girebilir. Bundan başkası giremez:

مَا أَجْمَلَ الْبَدْرَ ! *Dolunay ne kadar güzeldir !*

a. Taaccüb fiili ile mütaaccebün minh arasına "zarf"ın girmesi:

مَا أَجْمَلَ لَيْلَةَ رَمَضَانَ الْبَدْرَ ! *Ramazan gecesi ay ne kadar güzeldir !*

Yukarıdaki cümlede (ما) taaccüb (ما) sı, (أَجْمَلَ) taaccüb fiili, (لَيْلَةَ رَمَضَانَ) zarf, (الْبَدْرَ) da mütaaccübün minhdir.

b. Taaccüb fiili ile mütaaccebün minhin arasına carr-mecrûr ile nidâ girmesi:

أَعْزِزْ عَلَيَّ - أَبَا الْيَقْظَانِ - أَنْ أَرَاكَ صَرِيعاً ! *Ey horoz ! seni yerde yıkılmış görmek bana ne kadar ağır geliyor.*

Yukarıdaki cümlede (أَعْزِزْ) taaccüb fiili, (عَلَيَّ) cârr mecrûr, (أَبَا الْيَقْظَانِ) münâdâ, (أَنْ أَرَاكَ صَرِيعًا) da mütaacübün minhtir.

Not: مَا أَحْسَنَ عِنْدَكَ إِقَامَةً ! مَا أَحْسَنَ بِمَعْرُوفٍ آمِراً !

Misâllerinde (عِنْدَكَ) v e (بِمَعْرُوفٍ) zarflarının taaccüb fiilleriyle mütaaccebün minh'i olan (إِقَامَةً) ve (آمِراً) kelimeleri arasına girmesi câiz değildir. Çünkü adı geçen zarflar taaccüb fiiline değil doğrudan doğruya mütaaccebün minh'lere bağlıdır.

Yukarıdaki ibareler kâide gereğince

(مَا أَحْسَنَ بِمَعْرُوفٍ آمِراً) yerine (مَا أَحْسَنَ آمِراً بِمَعْرُوفٍ),

(مَا أَحْسَنَ عِنْدَكَ إِقَامَةً) yerine (مَا أَحْسَنَ إِقَامَةً عِنْدَكَ) olur.

X. Taaccüb Fiillerinden Sonraki Gelen Harf-i cer'ler:

a. (إلى) harf-i cerr'i gelir. Bu durumda taaccüb fiili sevgi, buğz ifâde eder.

Babası Züheyr'i ne kadar çok seviyor ! مَا أَحَبَّ زُهَيْراً إِلَى أَبِيهِ !
(Züheyr'e babasının sevgisi ne kadar çoktur !)

b.(لِ) harf-i cerri ile de kullanılır. Bu durumda da yine daha çok sevgi ve buğza delâlet eder.

Züheyr, babasını ne kadar çok seven(dir)! مَا أَحَبَّ زُهَيْراً لأَبِيهِ !

Not: Bu durumda taaccüb fiili müteaddî olur.

c. Taaccüb fiili bilgiyi ve cehli ifâde ediyorsa, "bâ" (بِ) harf-i cerri ile kullanılır.

Ben hakkı en iyi bilenim ! مَا أَعْرَفَنِي بِالْحَقِّ !

d. Taaccüb fiili harf-i cerle müteaddî olmuşsa, müteaddî olduğu harf-i cerrle mef'ûlünü alır.

Ben hâine en çok kızanım ! مَا أَغْضَبَنِي عَلَى الْخَائِنِ

Ben emin kimseden çok memnunum! مَا أَرْضَانِي عَنِ الأَمِينِ !

XI. Taaccüb Mânasında Kullanılan Bazı İfâdeler:

Allah Allah ! ne tuhaf şey (Allah'a tesbih ederim)! سُبْحَانَ اللّٰهِ !

Allah için o ne kahraman ! لِلّٰهِ دَرُّهُ مِنْ بَطَلٍ !

Ona yazıklar olsun ! وَاهاً لَهُ !

لاَ فُضَّ فُوكَ ! *Ağzına sağlık !*

مَا شَاءَ اللّٰهُ ! *Ne şâyan-ı taaccüb, Maşallah !*

مَا شَلَلاً وَ لاَ عَمًى ! *Ellerin dert görmesin !*

لِلّٰهِ دَرُّهُ ! *Aferin !*

عِشْ ! *Yaşa !*

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ ! *Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz !*

KAYNAKLAR:
Şerh İbn Akîl, II, 308; *Katru'n-nedâ*, s. 327; *Câmi'u'd-durûs*, I, 90; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 50; *en-Nahvu'l- Vâdıh* (Lise), I. 50; *el-Müntehâb*, s. 556; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 556; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 61; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 49; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 245; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 41; Wright, I, 61; Caspari, s. 49; Blachère, s. 46.

ONUNCU BÖLÜM

FİİL İSİMLERİ (أَسْمَاءُ الأَفْعَال)

I. Tarifi ve Çeşitleri:

Arapçada, bazı isimler vardır ki, fiil mânâsı ifâde ederler; fakat, fiil gibi tasrîf edilmezler, bu isimlere "fiil ismi" (اِسْمُ الفِعْل) denir.

yapma! مَهْ   *şaşarım!* وَيْ   *ne kadar uzak!* هَيْهَاتَ

Fiil isimlerin bir kısmı kıyâsî (kâideye bağlı)'dır. Bir kısmı da semâ'î (kâideye bağlı olmayıp, araplarca kullanıldığı gibi)'dir.

A. Kıyâsî olan (فَعَالِ) vezninde olur:

çabuk ol, sür'atli ol ! بَدَارِ !   *yetiş !* دَرَاكِ !   *sakın !* حَذَارِ !

in ! نَزَالِ !   *öldür !* قَتَالِ !

Not: (فَعَالِ) veznindeki isim fiiller kadınlar için hakaret anlamına da gelir ve dâima nidâ harfi olan (يَا) ile kullanılır:

ey habis kadın! يَا خَبَاثِ !   *ey hilekâr kadın!* يَا خَدَاعِ !

B. Semâ'î olanlar mânâlarının ifâde ettiği zamana göre üçe ayrılır:

a. Mâzî
b. Muzâri
c. Emir

1. Mâzi mânâsı ifâde eden fiil isimler:

ne kadar çabuk ! سَرْعَانَ ، سِرْعَانَ ، سُرْعَان !

ne kadar sür'atli ! وَشْكَانَ ، وِشْكَانَ ، وُشْكَانَ !

ne kadar yavaş ! ! بُطْآنَ ، بِطْآنَ

ne kadar uzak ! ! هَيْهَاتَ

ne kadar fark var ! ! شَتَّانَ

Not: Mâzî mânâsında olan isim fiil isimler mânâ bakımından hayret ifâde ederler ki taaccüb fiilleri gibidir.

2. Muzâri mânâsı ifâde eden fiil isimler:

hayret ederim, şaşarım ! (أعْجَبُ mânâsında) وَا - وَاهًا - وَيْ !

elemden, acıdan sızlanıyorum ! (اتَوَجَّعُ mânâsında) أوَّهْ و آهْ !

bıktım, usandım. canım sıkılıyor ! (أسْأمُ ، اتَضَجَّرُ mânâsında) أُفٍّ !

şaşarım, hayret ediyorum ! (أعْجَبُ mânâsında) وَيْ !

güzel buluyorum ! (أعْجَبُ mânâsında) وَيْخٍ !

sana gerekir ! (يَجِبُ عَلَيْكَ mânâsında) عَلَيْكَ !

yeter, kâfi ! (يَكْفِي mânâsında) بَجَلْ !

yeter, kâfi ! (يَكْفِي mânâsında) قَدْ !

3. Emir mânâsı ifâde eden fiil isimleri:

kabul et! ! آمِينْ *(işe) çabuk !* ! إلَى الأمْرِ *benden uzak ol !* ! إلَيْكَ عَنِّي

إِيهِ ! *daha söyle !* — أَمَامَكَ ! *ilerle !* — إِيهٍ ! *yetişir !*

بِالأَمْرِ ! *çabuk işinle meşgul ol!* — بَلْهَ ! *terket !*

حَيَّ ! *haydi !* — حَيَّ هَلاَ ! *acele et, haydi !* — حَيَّ هَلاً ! *acele et, haydi !*

حَيَّلَ *acele et, haydi !* — حَيَّهَلَ ! *acele et, haydi !* — دُونَكَ ! *haydi bakalım, al !*

رُوَيْدَ عَلِيّاً ! *Ali'ye mühlet ver !* — صَهْ ! *sus !* — عَلَى الأَمْرِ ! *dön, yönel !*

عَلَيْكَ نَفْسَكَ ! *sen kendine bak !* — عَلَيَّ بِهِ ! *onu bana getir !* — عِنْدَكَ ! *al !*

عَلَى رِسْلِكَ ! *yavaş ol !* — لَدَيْكَ ! *al !* — مَكَانَكَ ! *olduğun yerde dur !*

مَهْ ! *yapma !* — هَا ! *işte,al !* — هَاءَ ! *al !* — هَاكَ ! *al !*

هَلُمَّ ! *haydi, beri gel, beri getir !* — هَاتِ ! *getir !*

هَيَا و هَيْتَ ! *(sana) söylüyorum çabuk!* — هَيْتَ لَكَ ! *sana söylüyorum beri gel !*

وَرَاءَكَ ! *geri kal !* — وَيْهاً ! *tez ol !*

II. Fiil İsimlerin Özellikleri:

1. Çekimleri yapılmaz. Câmiddirler.
2. Müzekkerlik-müenneslik yoktur.
3. Mebnîdirler.
4. Diğer fiillerden mânâ bakımından daha kuvvetlidirler.
5. İfâde bakımından kısa ve özlüdürler.

6. Sonunda muhâtaba kâf (كَ)'ı bulunan emir mânâlı fiil isimlerinin fâilleri bu zamirler değil, muzmar müstetir (gizli) fâillerdir. Aşağıda parantez içinde gösterilmiştir.

جَمْعٌ	تَثْنِيَةٌ	مُفْرَدٌ	
دُونَكُمْ (أَنْتُمْ)	دُونَكُمَا (أَنْتُمَا)	دُونَكَ (أَنْتَ)	المذكّر
دُونَكُنَّ (أَنْتُنَّ)	دُونَكُمَا (أَنْتُمَا)	دُونَكِ (أَنْتِ)	المؤنّث

7. Yukarıda görüldüğü gibi sonunda muhâtaba kâf (كِ)'ı bulunan emir mânâlı fiil isimlerin çekimleri kâf (كَ)'a göre yapılır.

8. (هَاتِ), (تَعَالْ) ve (هَلُمَّ) câmidler. Altışar siygaları kullanılır:

هَاتِ *getir, bana ver!*

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
هَاتُوا	هَاتِيَا	هَاتِ	الْمُذَكَّرُ
هَاتِينَ	هَاتِيَا	هَاتِي	الْمُؤَنَّثُ

هَلُمَّ *haydi, beri gel, beri getir!*

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
هَلُمُّوا	هَلُمَّا	هَلُمَّ	اَلْمُذَكَّرُ
___	هَلُمَّا	هَلُمِّي	اَلْمُؤَنَّثُ

تَعَالَ *gel:*

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
تَعَالَوْا	تَعَالَيَا	تَعَالَ	اَلْمُذَكَّرُ
تَعَالَيْنَ	تَعَالَيَا	تَعَالَيْ	اَلْمُؤَنَّثُ

III. Bazı Fiil İsimlerinin Özellikleri ve İrâbları:

بُطْآنَ : أَبْطَأَ mânâsındadır. "*Ne kadar yavaş, ne kadar ağır !*" mânâlarına gelir.

Gelişi ne kadar yavaş ! ! بُطْآنَ قُدُومُهُ

بُطْآنَ : mâzî mânâlı fiil isimdir.

قُدُومُهُ : fâildir.

سُرْعَانَ :أَسْرَعَ mânâsındadır. "*Ne (kadar) hızlı, ne (kadar) sür'atli, ne de çabuk, hemen !*" mânâlarına gelir.

ne (kadar) sür'atli bir kavim ! ! سُرْعَانَ الْقَوْمُ

سُرْعَانَ : mâzâ mânâlı fiil isimdir.

اَلْقَوْمُ : fâildir.

Not: (سُرْعَانَ) şeklinde mâ-i masdariye ile beraber de kullanılır:

Adam ne çabuk, ne sür'atli gördü ! سُرْعَانَ مَا رَأَى الرَّجُلُ !

سُرْعَانَ : mâzî mânâlı fiil isimdir.

مَا رَأَى الرَّجُلُ : fâildir.

مَا: mâ-i masdariyedir. (سُرْعَانَ)'nin fâlidiri.

رَأَى الرَّجُلُ : (مَا)'nın sılasıdır.

Not: سُرْعَانَ ,taaccüb ifâde eden (مَا أَسْرَعَ) mânâsındadır.

شَتَّانَ : (بَعُدَ) mânasındadır. "*Heyhat, ne kadar uzak, ne kadar farklı!*" mânâlarına gelir. İki fâil gerekir.

İki Zeyd ne kadar farklı ! شَتَّانَ الزَّيْدَانِ !

شَتَّانَ : mâzî mânâlı fiil isimdir.

اَلزَّيْدَانِ : fâildir.

Not: Bazan fiil ile fâil arasına (مَا) veya (مَا بَيْنَ) girer.

Zeyd ile Amr ne kadar farklı ! شَتَّانَ مَا زَيْدٌ وَ عَمْرٌو !

مَا : zâiddir.

زَيْدٌ : fâildir.

عَمْرٌو: ma'tûftur.

Çalışma hususunda iki Zeyd arasında ne kadar fark vardır ! شَتَّانَ مَا بَيْنَ الزَّيْدَيْنِ فِي الاجْتِهَادِ .

مَا بَيْنَ الزَّيْدَيْنِ : fâildir.

مَا : mâ-i masdariyedir.

بَيْنَ الزَّيْدَيْنِ : zarf-ı müstekar olarak sıla cümlesidir.

هَيْهَاتَ (بَعُدَ) mânâsındadır. "*Heyhât, ne kadar uzak, uzak ihtimâl, imkânsız !*" mânâlarına gelir.

Çalışkan öğrencinin sınıfta kalması ne kadar uzak ihtimâl (imkânsız) !	هَيْهَاتَ أَنْ يَرْسُبَ الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ !

هَيْهَاتَ: mâzî mânâlı fiil isimdir.

... أَنْ يَرْسُبَ : cümlesi fâildir.

Not: 1. (هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ) şeklinde tekrarlanarak da kullanılır.

2. هَيْهَاتَ'den sonra fâilin başına zâid lâm harf-i cerri de gelebilir.

Heyhât ! Size vaad edilen (şey) ne kadar uzak !	هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ !

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 203; *Şüzûru'z-zeheb*, s. 93; *Katru'n-nedâ*, s. 255; *Câmi'u'd-durûs*, I, 164; *Evzahu'l-mesâlik*, s. 81; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 247; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), I.40; *el-Müntehâb*, s. 620; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 80; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,70; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 54, 287; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 203; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 311,327; Caspari, s. 50,190.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

CÂMİD FİİLLER (الأفْعَالُ الجَامِدَةُ)

I. Tarifi ve Çeşitleri:

Yalnızca bir zamanı veya bir veya bir kaç şahsı bulunan fiillere "câmid fiiller" (الأفْعَالُ الجَامِدَةُ = donuk fiiler) denir.

A. Sadece Mâzi Siygasında Olanlar:

عَسَى، لَيْسَ ، نِعْمَ ، بِئْسَ ، سَاءَ ،

B. Muzâri Siygada Olan:

bağırır, inler, gürültü, şamata yapar ! يَهِيطُ !

C. Emir Siygasında Olanlar:

هَلُمَّ ، هَاتِ ، تَعَالَ ، هَبْ ،

D. Bunların Dışında Olanlar:

1. Medih fiili (فِعْلُ المَدْحِ):

ne iyi, ne güzel! حَبَّذَا !

2. Taaccüab fiilleri (أفْعَالُ التَّعَجُّبِ):

أفْعَلَ ، أفْعِلْ

II. Çekimleri ve Kullanılan Siygaları:

1. (عَسَى) ümid ifâde eden fiiller (أَفْعَالُ التَّرَجِّي)'dendir. Sadece mâzîsi çekilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
عَسَوْا	عَسَيَا	عَسَى	اَلْغَائِبُ
عَسَيْنَ	عَسَتَا	عَسَتْ	اَلْغَائِبَةُ
عَسَيْتُمْ	عَسَيْتُمَا	عَسَيْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
عَسَيْتُنَّ	عَسَيْتُمَا	عَسَيْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
عَسَيْنَا	عَسَيْنَا	عَسَيْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Özellikleri için bk. Nâhiv, Mukârebe Fiilleri

2. (لَيْسَ) nâkıs fiiller (اَلأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ) veya (اَلأَفْعَالُ الاِنْكَارِيَّةُ)'dendir. Sadece mâzîsi çekilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
لَيْسُوا	لَيْسَا	لَيْسَ	اَلْغَائِبُ
لَسْنَ	لَيْسَتَا	لَيْسَتْ	اَلْغَائِبَةُ
لَسْتُمْ	لَسْتُمَا	لَسْتَ	اَلْمُخَاطَبُ
لَسْتُنَّ	لَسْتُمَا	لَسْتِ	اَلْمُخَاطَبَةُ
لَسْنَا	لَسْنَا	لَسْتُ	اَلْمُتَكَلِّمُ

Özellikleri için bk. Nahiv, Nâkıs Fiiller

3. (نِعْمَ ، بِئْسَ ، سَاءَ), bu fiiller " medih ve zem fiilleri " (أَفْعَالُ الْمَدْحِ و الذَّمِّ) ndendirler. Kullanılan siygaları:

a. نِعْمَ *ne güzel, ne iyi!*

Bu fiilin iki siygası kullanılır. نِعْمَ ، نِعْمَتْ

Not: Sonuna (اَلشَّيْءُ) mânâsında " مَا " getirilince (نِعِمَّا) şekli de vardır.

b. بِئْسَ *ne kötü, ne fena:*

Bu fiilin iki siygası kullanılır: بِئْسَ ، بِئْسَتْ

c. سَاءَ *ne fenâ, ne kötü:*

Bu fiilin de iki siygası kullanılır. سَاءَ ، سَاءَتْ

Özellikleri için bk. Nahiv, Medh ve Zem fiilleri

4. (يَهْبِطُ *bağırır, gürültü ve şamata yapar*) Yalnızca muzârisi çekilen fiildir. az kullanılır.

5. هَلُمَّ ، هَاتِ ، تَعَالَ İsim fiiller (أَسْمَاءُ الأَفْعَالِ)'dendirler. Aynen emr-i hâzır gibi çekilirler:

a. هَلُمَّ *haydi, beri gel, beri getir, buraya gel, buraya getir:*

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
هَلُمُّوا	هَلُمَّا	هَلُمَّ	الْمُذَكَّرُ
———	هَلُمَّا	هَلُمِّي	الْمُؤَنَّثُ

b. هَات *getir, bana ver:*

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
هَاتُوا	هَاتِيَا	هَات	الْمُذَكَّرُ
هَاتِينَ	هَاتِيَا	هَاتِي	الْمُؤَنَّثُ

c. تَعَالَ *gel:*

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
تَعَالَوْا	تَعَالَيَا	تَعَالَ	الْمُذَكَّرُ
تَعَالَيْنَ	تَعَالَيَا	تَعَالَيْ	الْمُؤَنَّثُ

d. هَبْ *farzet, tut:*

"Ef'âlu'l-kulûb" (أَفْعَالُ الْقُلُوب) bilgi ve zan fiillerdendir.
Not: Bu fiilin mütekellim yâ'sı ile birlikte kullanılışı:
farzet ki (müe.) ben هَبِينِي *farzediniz ki ben* هَبُونِي *farzet ki ben* هَبْنِي
Özellikleri için bk. Nahiv, Bilgi ve Zan fiilleri

e. حَبَّذَا *ne iyi, ne güzel:*

Medh ifâde eden bu fiil "ef'âlu'l-medh (أَفْعَالُ الْمَدْح)'dendir. Başka siygası yoktur.

Özellikleri için bk. Nahiv, Med ve Zem Fiilleri

f. (أفْعَلَ ، أفْعِلْ) : Bunlar taaccüb fiili (أَفْعَالُ التَّعَجُّب) 'dir.

Bu fillerinin çekimleri yoktur. Yalnız kendilerinden sonra gelen zamir ve isimlere göre çekimleri yapılır.
Özellikleri için bk. Taaccüb fiilleri s. 397.

III. Fiillerin Câmid ve Mutasarrıf Olma Durumları:

İkiye ayrılır:

Câmid (اَلْجَامِدُ):

Mutasarrıf (اَلْمُتَصَرِّفُ):

Câmid fiiller üç zaman (mâzî, muzâri ve emir)'dan ancak bir zamanı çekilen ve bundan dolayı da zamanla ilgisi olmayan, bir hareket ve oluş bildirmeyen fiillerdir. (عَسَى) ve (لَيْسَ) gibi. Bunlara Gayr-i mutasarrıf fiiller (اَلأَفْعَالُ غَيْرُ الْمُتَصَرِّفَةِ) de denir.

A. Câmid fiiller üç kısımda mütâlaa edilirler:

1. Sadece Mâzîsi Çekilenler:

a. Nâkıs fiiller (kâne ve benzerlerin)'den:

لَيْسَ ، مَا دَامَ

b. Ef'âl-i mukârabe'den:

عَسَى، حَرَي، اِخْلَوْلَقَ ، جَعَلَ، أَخَذَ، بَدَأَ، طَفِقَ،

عَلِّقَ، أَنْشَأَ، هَبَّ ، هَلْهَلَ، أَقْبَلَ، شَرَعَ، عَلِقَ،

اِبْتَدَأَ، اِبْتَرَي، اِنْبَرَى ، قَامَ، عَادَ، رَاحَ، طَبِقَ،

c. Medh ve zem fiilleri:

نِعْمَ ، بِئْسَ ، سَاءَ ، حَبَّذَا

d. İstisnâ edatı olarak kullanılan fiiller:

خَلاَ ، عَدَا ، حَاشَا

e. Taaccüb fiilleri:

أَفْعَلَ ، أَفْعِلْ

f. Devamlı aynı şekilde kullanılan fiiller:

قَلَّمَا ، شَدَّمَا ، كَثُرَ مَا ، عَزَّ مَا ، طَالَمَا

Not: Bu fiiller daima "mâ" (مَا) ile kullanılır. (مَا) bu fiillerin fâili kabul edilir. Bk. Edatlar.

2. Emr-i hâzır şeklinde olanlar:

هَبْ ، تَعَلَّمْ ، هَاتِ ، تَعَالَ ، هَلُمَّ

Not: Tek şahıslı bazı fiilleri de câmid fiillere katmak mümkündür. Çünkü bu fiillerin genellikle mâzîlerinin ve muzârilerinin müfred müzekkerleri kullanılır. Diğer siygaları pek kullanılmaz:

وَجَبَ ← يَجِبُ   اِقْتَضَى ← يَقْتَضِي

لَزِمَ ← يَلْزَمُ   اِنْبَغَى ← يَنْبَغِي

Hava durumu ve meteorolojide kullanılan bazı fiiller de bunlardandır:

أَمْطَرَ ← يُمْطِرُ   أَثْلَجَ ← يُثْلِجُ   رَعَدَ ← يَرْعَدُ

أَبْرَقَ ← يُبْرِقُ   زَلْزَلَ ← يُزَلْزِلُ

3. Câmid fiiller ya lâzım ya da ârız olurlar:

a. Lâzım câmid fiiller:

Daima câmid olarak kullanılırlar. Mutasarrıf (çekimli) olmaları mümkün değildir.

Medih ve zem fiilleri (نِعْمَ ، بِئْسَ), nâkıs fiil olan (لَيْسَ) gibi.

b. Ârız câmid fiiler:

Câmid olmayı gerektiren şartları bulunduğu zaman câmid, bulunmadığı zaman mutasarrıf olabilirler:

Taaccüb fiilleri (أَفْعَلَ ، أَفْعِلْ), nâkıs fiillerden (مَا دَامَ) gibi.

4. Câmid fiillerin amel etmeleri:

Câmid fiillerin amel etmeleri (fâil veya mef'ûl alma bakımından) mutasarrıf fiiller kadar güçlü değildir.

B. Mutasarrıf Fiiller (اَلْأَفْعَالُ الْمُتَصَرِّفَةُ):

Üç zamandan en az ikisi çekilebilen ve çekildikleri siygalardaki zamana delâlet eden fiillerdir:

أَكَلَ ← يَأْكُلُ ← كُلْ   كَادَ ← يَكَادُ

Mutasarrıf fiiller iki kısma ayrılır:

Tam mutasarrıf fiiller

Yarı mutasarrıf fiiller

1. Tam mutasarrıf fiiller:
Üç zamanı da çekilebilen fiillerdir. Arapçadaki fiillerin büyük bir çoğunluğunu bu fiiller teşkil eder.

نَصَرَ ← يَنْصُرُ ← اُنْصُرْ   أَكْرَمَ ← يُكْرِمُ ← أَكْرِمْ

2. Yarı mutasarrıf fiiller:
En az iki zamanı çekilebilen fiillerdir.

Bunlar da iki kısma ayrılır:

a. Mâzî ve muzârisi çekilenler:

- Mukârabe fiillerinden:

أَوْشَكَ ← يُوشِكُ   كَادَ ← يَكَادُ

- Nâkıs (Kâne ve benzerlerin)'den:

مَا بَرِحَ ← مَا يَبْرَحُ (لاَ يَبْرَحُ) ، مَا زَالَ ← مَايَزَالُ (لاَ يَزَالُ)

مَا انْفَكَّ ← مَا يَنْفَكُّ (لاَ يَنْفَكُّ) مَا فَتِئَ، ← مَايَفْتَأُ (لاَ يَفْتَأُ)

Not: Yukarıdaki misâllerde de görüldüğü gibi, bu fiillerin yarı mutasarrıf olmaları için kendilerinden önce daima nefy (menfi)'ye delâlet eden bir edatın bulunması lâzımdır.

b. Sadece muzâri ve emirleri çekilenler:

Bu fiiller iki tanedir:

bırak ذَرْ ← *bırakıyor* يَذَرُ

bırak دَعْ ← *bırakıyor* يَدَعُ

KAYNAKLAR:
Şüzûru'z- Zeheb, s. 149; *el-Müntehâb*, s. 616; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 113; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 166; T.K. *Arapça Sarf-Nahiv*, s. 104; Wright, 11,15,124,346; Caspari, s. 80.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İSİM (الاِسْمُ)

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMİN ÇEŞİTLERİ

İsim, zamana bağlı olmadan kendi başına bir mânâsı olan kelimedir.

İsimler ikiye ayrılır:

Mutasarrıf isim (اَلاِسْمُ الْمُتَصَرِّفُ = çekimi yapılan isim)

Gayr-i mutasarrıf isim (اَلاِسْمُ غَيْرُ الْمُتَصَرِّفِ = çekimi yapılmayan isim)

I. Mutasarrıf isim:

Tesniyesi, cemisi, tasgir ve başka şekilleri yapılabilen isimdir:

şehirler مُدُنٌ *iki şehir* مَدِينَتَانِ *bir şehir* مَدِينَةٌ

şehirli مَدَنِيٌّ *şehircik, küçük ders* مُدَيْنَةٌ

II. Gayr-i mutasarrıf isim: Daima aynı hâlde kalan isimdir:

kim? مَنْ ؟ *ne?* مَا ؟ *nasıl?* كَيْفَ ؟

Bunların müfredi, müzekkeri, müennesi, tesniyesi ve cemîsi aynı olur:

Gelen adam kimdir? مَنِ الرَّجُلُ الآتِي ؟

Gelen kadın kimdir? مَنِ الْمَرْأَةُ الآتِيَةُ ؟

Mutasarrıf isim ikiye ayrılır:

Câmid (اَلْجَامِدُ)

Müştâk (اَلْمُشْتَقُّ)

A. Câmid isim: Bir varlığa isim olarak verilmiş olup, hiç bir kelimenin türememiş isimdir:

bir gümüş para دِرْهَمٌ *bir taş* حَجَرٌ *bir adam* رَجُلٌ

B. Müştak isim: Bir fiil ve isimden türemiş isimdir:

Fiilden türeyen:

كَتَبَ *yazdı* ——► كَاتِبٌ (ism-i fâil) *yazan, yazıcı*

مَكْتُوبٌ (ism-i mefûl) *yazılmış*

أَكْتَبُ (ism-i tafdîl) *daha çok yazan gibi*

İsimden türeyen:

بَحْرٌ *deniz* ——► بَحْرِيٌّ (ism-i mensûb) *denize ait, denizci*

بُحَيْرَةٌ (ism-i tasgîr) *göl*

Müştâk isimler [1]:

I. Sekizi fiilden türetilmiştir:

1. İsm-i fâil (اسْمُ الْفَاعِلِ)
2. İsm-i mef'ûl (اسْمُ الْمَفْعُولِ)
3. Sıfat-ı müşebbehe (اَلصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ)
4. Mübâlaga ism-i fâil (مُبَالَغَةُ اسْمِ الْفَاعِلِ)
5. İsm-i tafdîl (اسْمُ التَّفْضِيلِ)
6. İsm-i zaman (اسْمُ الزَّمَانِ)
7. İsm-i mekân (اَسْمُ الْمَكَانِ)
8. İsm-i âlet (اسْمُ الآلَةِ)

1. Müştâk isimlere türemiş isim ve sıfatlar da denir.

İkisi de isimden türetilmiştir:

1. İsm-i tasgîr (اِسْمُ التَّصْغِيرِ)

2. İsm-i mensûb (اِسْمُ الْمَنْسُوبِ)

Not: 1. Şibh-i fiil[2] olan ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe ve ism-i tafdîl'e "**sıfât-ı müştakka**" (اَلصِّفَاتُ الْمُشْتَقَّةُ = türemiş sıfatlar) denir.

2. İsm-i zamân, ism-i mekân, ism-i âlet, ism-i mensûb ve ism-i tasgîre ise, "**esmâ-i müştakka**" (اَلأَسْمَاءُ الْمُشْتَقَّةُ = türemiş isimler) adı verilir.

3. İsm-i mensûblar da sıfat olan isimlerdendir.

4. Müştak kelimelerin en çok kullanılanları: İsm-i fâiller, ism-i mef'ûller, sıfat-ı müşebbeheler ve ism-i tafdîller'dir.

2. Fiile benzeyen veya bazı durumlarda fiil gibi, amel eden kelimedir. Bk. Nahiv, Şibh-i fiil; Cümle Kuruluşu, Şibh-i Fiiller

İKİNCİ BÖLÜM

MASDAR (اَلْمَصْدَرُ)

I. Ta'rifi, Çeşitleri ve Özellikleri:

İş ve oluşu, şahsa ve zamana bağlı olmadan anlatan kelimelere "masdar" (اَلْمَصْدَرُ) denir:

kullanmak اِسْتِعْمَالٌ *öğretmek* تَعْلِيم *anlamak* فَهْمٌ

Masdarların Çeşitleri:

Mücerred (اَلْمُجَرَّدُ) masdarlar
Mezîd (اَلْمَزِيدُ) masdarlar
Mîm'li (اَلْمِيمِيُّ) masdarlar
Diğer masdarlar

A. Mücerred masdarlar:

İkiye ayrılır:
Sülâsî (اَلثُّلاَثِيُّ üç harfli) masdarlar
Rübâî (اَلرُّبَاعِيُّ dört harfli) masdarlar

1. Sülâsî mücerred masdarlar:

Bunların vezinleri çoktur. Belli kelime ve belli bir kalıbtan gelmediği için "semâ'î" (اَلسَّمَاعِيُّ işitilerek öğrenilen, bir kâideye bağlı olmayan)'dir. Onun için bunlar lügat'a bakılarak ve zamanla kullanılarak öğrenilir. Burada en çok kullanılan kalıbların bazıları şunlardır:

yemek اَلأَكْلُ *öldürmek* اَلْقَتْلُ *kazanmak* اَلْكَسْبُ : فَعْلٌ

anmak اَلذِّكْرُ *korumak, ezberlemek* اَلْحِفْظُ *ortak koşmak* اَلشِّرْكُ : فِعْلٌ

şükretmek اَلشُّكْرُ *yapmak* اَلصُّنْعُ *içmek* اَلشُّرْبُ : فُعْلٌ

istemek	اَلطَّلَبُ	*kızmak*	اَلْغَضَبُ	*sevinmek*	اَلْفَرَحُ	فَعَلٌ :
hoşnud olmak	اَلرِّضَا	*şaşı olmak*	اَلْحِوَلُ	*büyük olmak*	اَلْكِبَرُ	فِعَلٌ :
bağırmak	اَلصَّيْحَةُ	*çağırmak*	اَلدَّعْوَةُ	*acımak*	اَلرَّحْمَةُ	فَعْلَةٌ :
yaşamak	اَلْعِيشَةُ	*hizmet etmek*	اَلْخِدْمَةُ	*ortak olmak*	اَلشِّرْكَةُ	فِعْلَةٌ :
görmek	اَلرُّؤْيَةُ	*yeşil olmak*	اَلْخُضْرَةُ	*ün kazanmak*	اَلشُّهْرَةُ	فُعْلَةٌ :
yemek yemek	اَلطَّعَامُ	*haram olmak*	اَلْحَرَامُ	*câiz olmak*	اَلْجَوَازُ	فَعَالٌ :
ağlamak	اَلْبُكَاءُ	*sormak*	اَلسُّؤَالُ	*öksürmek*	اَلسُّعَالُ	فُعَالٌ :
ayrılmak	اَلْفِرَاقُ	*oruç tutmak*	اَلصِّيَامُ	*kaçmak*	اَلْفِرَارُ	فِعَالٌ :
kurtulmak	اَلْفَرَاغَةُ	*seyahat etmek*	اَلسَّيَاحَةُ	*câhil olmak*	اَلسَّفَاهَةُ	فَعَالَةٌ :
demircilik yapmak	اَلْحِدَادَةُ	*zirâat yapmak*	اَلزِّرَاعَةُ	*dokumak*	اَلنِّسَاجَةُ	فِعَالَةٌ:
kolay olmak	اَلسُّهُولَةُ	*güç olmak*	اَلصُّعُوبَةُ	*ıslak olmak*	اَلرُّطُوبَةُ	فُعُولَةٌ :
geçmek	اَلْمُرُورُ	*ulaşmak*	اَلْوُصُولُ	*düşmek*	اَلْوُقُوعُ	فُعُولٌ :
çalkalanmak	اَلْهَيَجَانُ	*dolaşmak*	اَلْجَوَلَانُ	*akmak*	اَلْجَرَيَانُ	فَعَلَانٌ :

(تَفْعَالٌ) veznindeki masdarlar mübâlağa (aşırı çokluk) ifâde ederler:

çok anmak اَلتَّجْوَالُ *çok anmak* اَلتَّذْكَارُ

2. Rübâ'î mücerred masdarlar:

Kıyâsî (kâideye bağlı)'dır. İki vezni vardır:

فَعْلَلَةٌ – فِعْلَالٌ

Diğer özellikleri için bk. rubâ'î fiiller, 218.

B. Mezîd Masdarlar (الْمَزِيدُ فِيهِ):

Mücerred masdarlar ikiye ayrılır:

Sülâsî mezîd fiilin masdarlar (مَصْدَرُ الْفِعْلِ الثُّلاَثِيِّ الْمَزِيدِ فِيهِ)

Rübâ'î mezîd fiilin masdarlar (مَصْدَرُ الْفِعْلِ الرُّبَاعِيِّ الْمَزِيدِ فِيهِ)

1. Sülâsî mezîd fiillerin masdarlar:

Sülâsî fiile bir, iki ve üç harf ilâve ile "rubâ'î", "humâsî" ve "südâsî" fiiller meydana gelir. Bu fiillerin de masdarları kıyâsî (kâideye bağlı)'dır. Bunların masdarlarının yapılışları için ve diğer özellikleri için bk. mezîd fiiller, s. 166.

a. Rubâ'î (اَلرُّبَاعِيُّ) fiillerin masdarları:

أَفْعَلَ ← إِفْعَالٌ　　أَكْرَمَ ← إِكْرَامٌ

فَعَّلَ ← تَفْعِيلٌ (تَفْعِلَةٌ)　　جَرَّبَ ← تَجْرِيبٌ (تَجْرِبَةٌ)

فَاعَلَ ← مُفَاعَلَةٌ (فِعَالٌ)　　جَادَلَ ← مُجَادَلَةٌ (جِدَالٌ)

b. Humâsî (اَلْخُمَاسِيُّ) fiillerin masdarları:

اِنْفَعَلَ ← اِنْفِعَالٌ　　اِنْكَسَرَ ← اِنْكِسَارٌ

اِفْتَعَلَ ← اِفْتِعَالٌ　　اِكْتَسَبَ ← اِكْتِسَابٌ

اِفْعَلَّ ← اِفْعِلَالٌ　　اِصْفَرَّ ← اِصْفِرَارٌ

تَفَعَّلَ ← تَفَعُّلٌ　　تَقَدَّمَ ← تَقَدُّمٌ

تَفَاعَلَ ← تَفَاعُلٌ　　تَمَارَضَ ← تَمَارُضٌ

c. Südâsî (اَلسُّدَاسِيُّ) fiillerin masdarları:

اِسْتَفْعَلَ ← اِسْتِفْعَالٌ　　اِسْتَأْذَنَ ← اِسْتِئْذَانٌ

اِفْعَالَّ ← اِفْعِيلاَلٌ	اِحْمَارَّ ← اِحْمِيرَارٌ
اِفْعَوْعَلَ ← اِفْعِيعَالٌ	اِحْدَوْدَبَ ← اِحْدِيدَابٌ
اِفْعَوَّلَ ← اِفْعِوَّالٌ	اِجْلَوَّذَ ← اِجْلِوَّاذٌ

2. Rubâ'î mezîd fiillerin masdarları

Rubâ'î fiile bir ve iki harf ilâve edilerek "humâsî" ve "südâsî" fiiller meydana gelir. Bu fiiillerin de masdarları kıyâsidir. Bunların masdarlarının yapılışları ve diğer özellikleri için bk. Mezîd fiiller s. 221.

a. Hümâsî (اَلْخُمَاسِيُّ) fiilin masdarı:

تَفَعْلَلَ ← تَفَعْلُلٌ	تَزَلْزَلَ ← تَزَلْزُلٌ

b. Südâsî (اَلسُّدَاسِيُّ) fiillerin masdarları:

اِفْعَنْلَلَ ← اِفْعِنْلاَلٌ	اِحْرَنْجَمَ ← اِحْرِنْجَامٌ
اِفْعَلَلَّ ← اِفْعِلاَّلٌ	اِقْشَعَرَّ ← اِقْشِعْرَارٌ

Not: a. Özellikle (إِفْعَالٌ) bâbından gelen bazı fiillerin masdarları kâideye uymaz. Bunlara "ism-i masdar" (اِسْمُ الْمَصْدَرِ) denir. 174. sahifede bir başlık altında verilmiştir:

أَحَبَّ ← حُبٌّ *sevmek:*	أَبْغَضَ ← بُغْضٌ *kızmak*

2. Ecvef fiillerin (إِفْعَالٌ) ve (اِسْتِفْعَالٌ) bâblarından gelen masdarlarında illet harfleri hazfedildiğinde masdarlarının sonuna hazfin alâmeti olarak "yuvarlak tâ" (ة ، ـة) gelir:

أَبَاعَ ← إِبَاعَةٌ	أَشَارَ ← إِشَارَةٌ
اِسْتَبَاعَ ← اِسْتِبَاعَةٌ	اِسْتَخَافَ ← اِسْتِخَافَةٌ

Ecvef fiillerin (إفْعَال) bâbından gelen masdarların sonuna hazfin alâmeti olarak gelen "tâ" (ـة ، ة)'nın bazan gelmediği de olur:

Bir takım adamlar ki, رِجَالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ لاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَ إِقَامِ الصَّلاَةِ و إِيتَاءِ الزَّكَاةِ
onları ne ticâret ne de alım-satım Allah'ı anmakdan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyamaz. Nûr, 37)

3. Bazan (تَفْعِيلُ) bâbından gelen fiillerin masdarları (تَفْعِيلُ) geldiği gibi (تَفْعِلَةٌ) vezninde de gelebilir:

جَرَّبَ ⟵ تَجْرِيبٌ (تَجْرِبَةٌ)

4. Sessizlerinden sonuncusu illetli veya mehmûzu'l-lâm olan fiillerden (تَفْعِيلُ) vezninde gelenler (تَفْعِلَةٌ) vezninde gelirler:

ذَكَّى ⟵ تَذْكِيَةٌ هَنَّأَ ⟵ تَهْنِئَةٌ

5. Sessizlerinden sonuncusu illetli olan fiillerin (تَفَعُّلُ) ve (تَفَاعُلُ) bâblarından gelen masdarları, nâkıs fiillerin ism-i fâilleri gibidir. Bk. Nâkıs fiillerin ism-i fâilleri s. 306

تَرَمَّى ⟵ تَرَمٍّ (اَلتَّرَامِّي) تَغَزَّى ⟵ تَغَزٍّ (اَلتَّغَزِّي)

تَرَاضَى ⟵ تَرَاضٍ(اَلتَّرَاضِي) تَوَاقَى ⟵ تَوَاقٍ (اَلتَّوَقِّي)

Masdarların Özellikleri:

1. Masdar hem ma'lûm, hem de mechûl için kullanılır.

2. Masdarlarda müzekkerlik ve müenneslik yoktur.

dövmek, dövülmek ضَرْبٌ *övmek, övülmek* مَدْحٌ

Not: a. Masdar hem ma'lûm hem mechûl için kullanılır denilmesine rağmen, bazı gramer kitaplarında aşağıdaki şekilde masdarın mechûlünün yapıldığı görülmektedir. Mâzî mechûlünün yanına fiilin masdarı mef'ûl olarak getirmekle yapılır:

dövülmek ضُرِبَ ضَرْبًا *öldürülmek* قُوتِلَ مُقَاتَلَةً *ikrâm olunmak* كُرِّمَ تَكْرِيمًا

2. Masdarların aşağıdaki şekillerde çekimleri yapılabilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
فَعَلَاتٌ	فَعْلَانِ	فَعْلٌ

3. Masdarlar semâ'î müennes kabul edilir. Cemîleri, cemî müennes sâlim eki ile yapılır. Yalnız (تَفْعِيلٌ)'in cemîsi daha çok (تَفَاعِيلُ) veznindedir.

Tef'îl (تَفْعِيلٌ) bâbının masdarının çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
تَفْعِيلَاتٌ – تَفَاعِيلُ	تَفْعِيلَانِ	تَفْعِيلٌ

4. İf'âl (إِفْعَالٌ) babının masdarının çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
إِفْعَالَاتٌ	إِفْعَالَانِ	إِفْعَالٌ

5. İstif'âl (اِسْتِفْعَالٌ) bâbının masdarının çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
اِسْتِفْعَالَاتٌ	اِسْتِفْعَالَانِ	اِسْتِفْعَالٌ

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-Durûs, I,55,167; II,5; *Katru'n-nedâ*, s. 260; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV,14; *Nahvu'l-vâdıh* (Lise), I,5; II,52; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk), III,54; *el-Müntehâb*, s. 7,10,75; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 11,26,70; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,13; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 178; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 35,6; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 26,42; Wright, I,110; Caspari, s. 26,86,88; Blachère, s. 78.

C. Mim'li Masdar (الْمَصْدَرُ الميمي):

Mimli masdarlar ikiye ayrılır:

Sülâsî mücerred fiillerin mimli masdarları

Sülâsînin dışındaki fiillerin mimli masdarları

1. Sülâsî mücerred fiillerin mimli masdarları:

Dört vezni vardır:

مَفْعَلٌ مَفْعِلٌ مَفْعَلَةٌ مَفْعِلَةٌ

a. (مَفْعَلٌ) vezni:

Sülâsî fiillerin "misâl"ler dışında,daha çok muzâride aynu'l-fiilleri zammeli ve fethalı olan fiiller için kullanılır:

kasdetmek مَرَامٌ ← رَامَ *giymek* مَلْبَسٌ ← يَلْبَسُ *yazmak* مَكْتَبٌ ← يَكْتُبُ

Bu kâidenin bazı istisnâları vardır:

dönmek مَرْجِعٌ ← رَجَعَ *olmak* مَصِيرٌ ← صَارَ

b. (مَفْعِلٌ). vezni:

"Misâl" fiillerle muzâride aynu'l-fiili kesralı olan fiiller içindir:

inmek مَنْزِلٌ ← نَزَلَ *konmak* مَوْقِعٌ ← وَقَعَ *doğurmak* مَوْلِدٌ ← وَلَدَ

c. (مَفْعَلَةٌ) vezni:

Bazı sülâsî fiillerle, daha çok "muzâaf" fiiller için kullanılır:

sevmek مَحَبَّةٌ ← حَبَّ *sormak* مَسْأَلَةٌ ← سَأَلَ *acımak* مَرْحَمَةٌ ← رَحِمَ

d. (مَفْعِلَةٌ) vezni:

Misâl fiillerle, misâl olmayan bazı fiillerin masdarları içindir:

affetmek, bağışlamak مَغْفِرَةٌ ⟵ غَفَرَ *va'z etmek* مَوْعِظَةٌ ⟵ وَعَظَ

2. Sülâsî'nin dışındaki fiillerin mimli masdarları:

Rubâî mücerred, sülâsî mezîd ve rubâî mezîdlerin ism-i mef'ûl vezinleri aynı zamanda mimli masdarlardır:

sıkışmak مُزْدَحَمٌ ⟵ اِزْدِحَامٌ *ikrâm etmek* مُكْرَمٌ ⟵ اَكْرَمَ

Not: Mezîd fiillerin ism-i mef'ûlü aynı zamanda:

1. Masdar-ı mîmîsi,
2. İsm–i zamanı,
3. İsm–i mekânı olur.

D. Diğer masdarlar:

1. Binâ-i merre (بِنَاءُ الْمَرَّةِ):

Kemmiyet (nicelik) bildiren masdardır. Bir işin bir defa olduğunu gösterir. Sülâsî fiillerden (فَعْلَةٌ) vezninde türer:

bir defa vurmak ضَرْبَةٌ ⟵ ضَرَبَ *bir defa oturmak* جَلْسَةٌ ⟵ جَلَسَ

Mezîd fiillerin binâ-i merre'sini yapmak için masdarının sonuna önce "yuvarlak tâ" (ة), sonra mânâya uygun bir sıfat ilâve edilir:

bir defa sallandı. تَزَلْزَلُوا تَزَلْزُلَةً وَاحِدَةً

Masdarın aslında "yuvarlak tâ" (ة ، ـة) varsa, sadece mânâya uygun bir sıfat ilâve edilir[3]:

bir defa sallamak زَلْزَلَةٌ وَاحِدَةٌ *bir defa işâret etmek* إِشَارَةٌ وَاحِدَةٌ

bir defa acımak رَحْمَةٌ وَاحِدَةٌ

---

3. (وَاحِدَةٌ) yerine (لاَ غَيْرُ) getirilerek aynı mânâ elde edilebilir:
(Sadece) bir defa cevap verdi: أَجَابَ إِجَابَةً لاَ غَيْرُ

Not: 1. Bu masdara **"binâ-i merre"** (بِنَاءُ الْمَرَّةِ) denildiği gibi, **"masdar-ı merre"** (مَصْدَرُ الْمَرَّةِ), **"ism-i merre"** (اِسْمُ الْمَرَّةِ) veya **"masdar-ı adedî"** (اَلْمَصْدَرُ الْعَدَدِيُّ) de denilir.

2. Binâ-i merre'nin tesniye ve cemisi de yapılır:

Adam bir defa içti. . شَرِبَ الرَّجُلُ شَرْبَةً

Adam iki defa içti. . شَرِبَ الرَّجُلُ شَرْبَتَيْنِ

Adam i(bir çok defa) içti. . شَرِبَ الرَّجُلُ شَرَبَاتٍ

3. Cemisinin kullanılışında masdarın sonuna (عَدِيدَةً) sıfat olarak eklenebilir:

Adam (bir çok kere) defalarca içti. .شَرِبَ الرَّجُلُ شَرَبَاتٍ عَدِيدَةً

Binâ-i merre'nin çekimi şu şekilde yapılabilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
فَعَلَاتٌ	فَعْلَتَانِ	فَعْلَةٌ

2. Binâ-i nev'i (بِنَاءُ النَّوْعِ):

Keyfiyet (nasıllık veya durum) bildiren masdardır: Fiilin oluş tarzını anlatan bu masdara "**binâ-i nev'i**" (بِنَاءُ النَّوْعِ) denilir. Vezni (فِعْلَةٌ)'dur:

bir nevi secde سِجْدَةٌ ← سَجَدَ *bir nevi yürüyüş* مِشْيَةٌ ← مَشَى

Üzerine aslanın sıçrayışı gibi sıçradı وَثَبَ عَلَيْهِ وِثْبَةَ الأَسَدِ

*Çocuk babasının yürüşü gibi yürüyor.*يَمْشِي الْوَلَدُ مِشْيَةَ أَبِيهِ

Mezîd fiillerin binâ-i nevîleri binâ-i merre gibi yapılır. Yani, masdarının sonuna önce "yuvarlak tâ" (ة) sonra mânâya uygun sıfat veya

muzâfun ileyh ilâve edilir. "yuvarlak tâ" (ة) varsa, sadece sıfat getirilir:

Amcam, beni kızgın bir adamın azarlayışı ile azarladı . وَبَّخَنِي عَمِّي تَوْبِيخَةَ الْغَضْبَانِ

Bu çocuk kuvvetli adam gibi çalışıyor. يَجْتَهِدُ هَذَا الْوَلَدُ اِجْتِهَادَةَ الرَّجُلِ الْقَوِيِّ

Not: Bu masdara **"binâ-i nev'i"** (بِنَاءُ النَّوْعِ) denildiği gibi, **"ism-i nev'i"** (اِسْمُ النَّوْعِ) ve **"masdar-ı nev'i"** (مَصْدَرُ النَّوْعِ) ve **"durum ismi"** (اِسْمُ الْهَيْئَةِ) de denir.

Binâ-i nev'inin çekimi şu şekilde yapılabilir:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
فِعْلاَتٌ	فِعْلَتَانِ	فِعْلَةٌ

Not: Binâ-i merre ve binâ-i nev'i umûmiyetle cümlede mef'ûlün mutlak olur.

Adam taşı bir defa yuvarladı. . دَحْرَجَ الرَّجُلُ الْحَجَرَةَ دَحْرَجَةً وَاحِدَةً

Tilki, kümesin kapısını, hırsızın evin kapısını açışı gibi açtı. . فَتَحَ الثَّعْلَبُ بَابَ الْخُمِّ فَتْحَةَ اللِّصِّ بَابَ الْبَيْتِ

3. Masdar-ı ca'lî (اَلْمَصْدَرُ الْجَعْلِيُّ):

Câmid veya müştak isimlerin sonuna "nisbet yâ"sı ile "kapalı tâ" (ة) getirilerek yapılan, sıfat mânâsı ifâde eden masdarlardır.

a. Câmid isimlerden:

nicelik كَمِّيَّةٌ *insanlık* اَلإِنْسَانِيَّةُ *taş gibi olmak* اَلْحَجَرِيَّةُ

b. Müştak isimlerden:

sorumluluk اَلْمَسْؤُلِيَّةُ *üstünlük* اَلأَفْضَلِيَّةُ *câhillik* اَلْجَاهِلِيَّةُ

Not: 1. **"Masdarı ca'lî"** (اَلْمَصْدَرُ الْجَعْلِيُّ) denildeği gibi, **"masdar-ı mec'ûle"** (اَلْمَصْدَرُ الْمَجْعُولَةُ) ve **"masdar-ı sınâ'î"** (اَلْمَصْدَرُ الصِّنَاعِيُّ) de denilir.

2. Her ne kadar yukarıdaki masdar-i ca'lî, câmid isimlerden ve müştak isimlerden diye kısımlara ayrılmışsa da her ikisinin de sonlarında nisbet yâ'sının bulunması sıfat mânâları ifade etmeleri için kâfîdir.

3. **İsm-i masdar** (اسْمُ الْمَصْدَرْ):

Kâidesine uygun olmayan masdarlara denir:

اَحَبَّ	⟵	(yerine اِحْبَابٌ)	⟵	حُبٌّ
اَبْغَضَ	⟵	(yerine اِبْغَاضٌ)	⟵	بُغْضٌ
جَرَّبَ	⟵	(yerine تَجْرِيبٌ)	⟵	تَجْرِبَةٌ
سَافَرَ	⟵	(yerine مُسَافَرَةٌ)	⟵	سَفَرٌ

Not: İsm-i masdarlar daha çok rubâî (dört harfli) fiillerden gelir.

II. A. Masdarın Amel Etmesi:

Masdarlar (şibh fiiller) da fiilleri gibi, amel ederek, fâil ve mef'ûl alırlar:

1. Masdarların umûmiyetle fâillerine muzâf olurlar:

صِدْقُ الْمَرْءِ عِزٌّ . (أَنْ يَصْدُقَ الْمَرْءُ عِزٌّ) *Kişinin doğruluğu şereftir.*

عِبَادَةُ الإِنْسَانِ سَبَبٌ لِكَمَالِهِ . (أَنْ يَعْبُدَ الانْسَانُ سَبَبٌ لِكَمَالِهِ) *Kişinin ibâdet etmesi olgunluğuna sebebdir.*

Masdarların fâilleri çoğu defa cümlede görülmez.

اَلصِّدْقُ عِزٌّ . *Doğruluk şereftir.*

Bu cümle (صِدْقُ الْمَرْءِ عِزٌّ = Kişinin doğruluğu şereftir.) yerindedir.

Bazan mef'ûlüne de muzâf olur:

اَللّٰهُ حَسْبُ الْحَسُودِ . . *Allah hased edene yeter (yetişir).*

الإِنْسَانُ السَّخِيُّ مَرْحَمَةُ الْفَقِيرِ . *Cömert insan fakire merhamet eder.*

Lâzım fiilin masdarı sadece fâiline muzâf olur:

Dostların uzaklığına üzüldüm. حَزِنْتُ لِبُعْدِ الأحِبَّاءِ .

Müteaddî fiilin masdarı, cümlede fiili ile mef'ûlü zikredilmişse fâiline muzâf olur, mef'ûlü nasb edilir:

Kardeşinin şiirler okuması beni sevindirdi. سَرَّنِي إِنْشَادُ أَخِيكَ الأَشْعَارَ .

3. Masdarın Amel Etme şartları:

1. Tenvinli olarak geldiğinde:

Yetimi yedirmek hayırlıdır. (إِطْعَامٌ يَتِيماً خَيْرٌ (أَنْ يُطْعِمَ الْمَرْءِ يَتِيماً خَيْرٌ)

2. Masdar muzâf olarak gelirse:

Öğretmenin öğrencilere öğretmesi hoşuma gitti. أَعْجَبَنِي تَعْلِيمُ الْمُعَلِّمِ التَّلاَمِيذَ (أَعْجَبَنِي انْ يُعَلِّمَ الْمُعَلِّمُ اللاَمِيذَ)

Not: 1. Yukarıdaki misâlde de görüldüğü gibi masdar daha çok fâiline muzâf olur.

2. Fâilinde mef'ûl'e giden bir zamir varsa mef'ûlüne muzâf olur:

Babasının çocuğu terbiye etmesi hoşuma gitti. أَعْجَبَنِي تَأْدِيبَ الْوَلَدِ أَبُوهُ . (أَعْجَبَنِي أَنْ يُؤَدِّبَ الْوَلَدَ أَبُوهُ)

3. Masdarın harf-i tarif (أَلْ)'li olması:

Hâlid arkadaşına az yardım edendir. خَالِدٌ قَلِيلُ النَّصْرِ رَفِيقَهُ . (خَالِدٌ قَلِيلٌ أَنْ يَنْصُرَ رَفِيقَهُ)

Bunlar belli başlı şartlardır. Bunların dışında şartlar için bk. Nahiv, Şibh-i fiil, Mef'ûlün bih.

III. Masdar-ı müevvel (الْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ = yapma, çevirme masdar):

Masdar harfleri, kendisinden sonraki fiil veya haberin mânâsını masdara çevirir. Böyle masdarlara "masdarı müevvel" (اَلْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ) denir[4].

4. Mef'ûlune muzâf olma durumunda umumiyetle fâili hazfedilir. Yukarıdaki misal, masdarın fâil ve

Doğru söylemen beni sevindirdi. (يَسُرُّنِي صِدْقُكَ) يَسُرُّنِي أَنْ تَصْدُقَ

Senin çalıştığını biliyorum.[5] (أَعْلَمُ اجْتِهَادَكَ) أَعْلَمُ أَنَّكَ مُجْتَهِدٌ

Masdar harfleri (أَحْرُفُ الْمَصْدَرِ):

أَنْ ، أَنَّ ، مَا ، كَيْ ، لَوْ ، أَلِفُ التَّسْوِيَةِ

A. (أَنْ):

Nasb ve masdar harfidir. Fiilleden önce gelir. Kendinden sonra gelen Fiili muzâri ise nasbeder. Mâzî ve emir fiillerin gelmesi halinde ise mebni olduklarından bunlar üzerinde hareke etkisi yoktur.

Başarın seni sevindirir. (يُفْرِحُكَ نَجَاحُكَ) يُفْرِحُكَ أَنْ تَنْجَحَ

Vazifeni yapman senin için daha iyidir. (فِعْلُكَ الوَاجِبَ خَيْرٌ لَكَ) أَنْ تَفْعَلَ الوَاجِبَ خَيْرٌ لَكَ

Allah sizin tevbelerinizi kabul etmek ister. (وَاللهُ يُرِيدُ تَوْبَتَهُ عَلَيْكُمْ) وَاللهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ

B. (أَنَّ):

Hurûfi'l-müşebbehe bi'l-fiil'dendir. İsmini nasb, haberini raf eder.

Temizliğin gerekli olduğunu bildim. (عَلِمْتُ وُجُوبَ النَّظَافَةِ) عَلِمْتُ أَنَّ النَّظَافَةَ وَاجِبَةٌ .

Senin bildiğini işittim. (سَمِعْتُ عِلْمَكَ) سَمِعْتُ أَنَّكَ عَالِمٌ .

Cehâletin âr olduğunu anladım. (فَهِمْتُ عَارَ الْجَهْلِ) فَهِمْتُ أَنَّ الْجَهْلَ عَارٌ .

---

mef'ûlunu açık olarak göstermek için verilmiştir. Böyle kullanılış şekli nâdirdir.

5. Masdar harflerinin fiilinin masdarına fâili veya (أَنَّ)'nin haberinin masdarına ismi muzâfun ileyh yapılarak terkib elde edilebilir ve bu (أَنْ)'li veya (أَنَّ)'li cümlenin yerine konabilir. (أَنْ)'li veya (أَنَّ)'li cümleri bu hale koymaya "te'vîlü'l-masdar" (تَأْوِيلُ الْمَصْدَرِ) veya "te'vîlü'l-müfred" (تَأْوِيلُ الْمُفْرَدِ) denir: Bk. Nahiv. Masdar, Cümle Kuruluşu Masdar-ı müevvel

يُفْرِحُكَ أَنْ تَنْجَحَ ⟵ يُفْرِحُكَ نَجَاحُكَ   بَلَغَنِي أَنَّكَ ذَاهِبٌ ⟵ بَلَغَنِي ذَهَابُكَ

Umumiyetle fiil cümlesi (أَنْ) ile isim cümlesi ise (أَنَّ) ile masdar-ı müevvel yapılır.

Not: (أَنَّ)'nin haberinden masdar mânâsı çıkarmak zorsa, (كَوْنَ) takdîr edilir:

Bunun Zeyd olması beni şaşırttı. أَعْجَبَنِي أَنَّ هَذَا زَيْدٌ (أَعْجَبَنِي كَوْنُهُ زَيْداً)

C. (مَا):

"**Mâ-i masdariyye** (مَا) mânâ ve kullanışı bakımından ikiye ayrılır:

1. "Masdar (مَا)'sı" (مَا الْمَصْدَرِيَّةُ)[6]:

İşinizin sarpa sarmasını istediler. وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ . (وَدُّوا عَنَتَكُمْ)

2. "Zaman bildiren masdar (مَا)'sı" (مَا الْمَصْدَرِيَّةُ الظَّرْفِيَّةُ)[7]:

İnsanın yaşadığı müddetçe bir ihtiyacı olur. تَكُونُ لِلإِنْسَانِ حَاجَةٌ مَا عَاشَ . (تَكُونُ لِلإِنْسَانِ حَاجَةٌ مُدَّةَ دَوَامِ عَيْشِهِ .)

Not:

Bu (مَا), ya "**mâ-i masdariyye-i zamaniyye**" (مَا الْمَصْدَرِيَّةُ الزَّمَانِيَّةُ أو مَا الْمَصْدَرِيَّةُ لِلزَّمَانِ) veya "**mâ-i deymûme**" (مَاالدَّيْمُومَة) yahutta " **mâ-ı tevkîtiyye**" (مَا التَّوْقِيدِيَّةُ) denir.

D. (كَيْ):

Muzâri fiili nasb eden edatlardandır:

Öğrenmek için geldim. جِئْتُ لِكَيْ أَتَعَلَّمَ . (لأَنْ أَتَعَلَّمَ) = أَوْ جِئْتُ لِتَعَلُّمِي)

1. Daha çok kendisinden önce lâm (لِ) harf-i cerri gelir, (لِكَيْ) olarak kullanılır.

2. (كَيْ) sebeb ifâde eder. Kendisinden sonraki cümle ile mef'ûlün leh (li eclihi) olur.

E. (لَوْ):

Mâzî ve muzârinin başına gelir. (أَنْ) gibi masdara çevirir; fakat, nasbetmez:

Başarmasını istedim. وَدَدْتُ لَوْ تَنْجَحَ (وَدَدْتُ نَجَاحَهُ)

---

6. Câmiu'd-durûs, III,264; Mebâbdiu'l-arabiyye, IV, 376; Muktedab, s. 362; Minhâc, s. 322.

7. Câmiu'd-durûs, III,264; Wright, I,277,294; Cümle kuruluşu, Masdar-ı müevvel; Edatlar

Not: Lev-i masdariye (لَوْ) çoğunlukla (... أَحَبَّ ، يُحِبُّ ، وَدَّ ، يَوَدُّ) gibi, daha çok temenni mânâsı ifâde eden fiillerden sonra geldiğinde masdar harfidir[8].

F. (أَلِفُ التَّسْوِيَة):

Otursan da kalksan da benim için aynıdır. سَوَاءٌ عَلَيَّ أَ قُمْتَ أَمْ قَعَدْتَ . (سَوَاءٌ عَلَيَّ قِيَامُكَ وَ قُعُودُكَ .)

Not: 1. Birbirine zıt iki cümleyi eşdeğerli kılan ve kendinden sonraki cümleye masdar mânâsı veren bir masdar harfidir. Cümle içinde hemzenin anlamı "em" (أَمْ) ile birleşerek "*de ... da, ha ... ha, ister ... ister*" mânâlarına gelir[9].

2. Hemzeden önce umûmiyetle (سَوَاءٌ) kelimesi bulunur ve bu kelime mukaddem haberdir. Masdar-ı müevvel ise muahhar mübtedâdır.

IV. Masdar Harflerinin Umûmi Özellikleri:

1. (مَا), (أَنْ), (لَوْ), (أَلِفُ التَّسْوِيَة) ve (لِكَيْ) fiil cümlesinin önüne gelirler, (أَنَّ) ise, isim cümlesinin önüne gelir. (مَا) hem isim cümlesinin hem de fiil cümlesinin önüne gelirler.

2. Masdar-ı müevveller, fâil, nâib-i fâil, mübtedâ, haber, mef'ûlün bih ve harf-i cerle mecrûr olarak gelirler.

3. Masdar harflerinin yani, mevsûl harflerinin sıla cümlesinde âid zamiri bulunmaz. Masdar-i müevvel harfleri için bk. Edatlar; Cümle kuruluşu, Masdar-ı müevvel.

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-Durûs, I, 180, 181; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 60, 63; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise),II, 61, 64, 67; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk), III,23; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 423; *el-Müntehâb*, s. 27, 208, 215; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 71, 72; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 14, 19; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 180, 183; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 69, 149, 151; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 37; Wright, I, 109, 119, 123, 127, 165; Blachère, s. 92.

8. Câmiu'd-durûs, III,263; Mebâbdiu'l-arabiyye, IV, 375; Cümle kuruluşu, Masdar-ı müevvel; Edatlar
9. Câmiu'd-durûs, III,263; Mebâbdiu'l-arabiyye, IV, 375; Cümle kuruluşu, Masdar-ı müevvel; Edatlar

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSM-İ FÂİL (اِسْمُ الْفَاعِلِ)

I. Türetilişi ve Özellikleri:

Fiilden türeyen, fiilin ifâde ettiği işi yapan, etken sıfat-fiile "**ism-i fâil**" (اِسْمُ الْفَاعِلِ) denir.

Sülâsî mücerred fiilin ism-i fâili (فَاعِلٌ) vezninde gelir:

atan رَامٍ ⟵ رَمَى   *yiyen* آكِلٌ ⟵ أَكَلَ

sabreden صَابِرٌ ⟵ صَبَرَ

Sâlim fiilden:

konuşan نَاطِقٌ ⟵ نَطَقَ   *açan* فَاتِحٌ ⟵ فَتَحَ

bilen عَالِمٌ ⟵ عَلِمَ

Muzâaf fiilden:

kaçan فَارٌّ ⟵ فَرَّ   *uzatan* مَادٌّ ⟵ مَدَّ

geri çeviren رَادٌّ ⟵ رَدَّ

Mehmûzu'l-fâ'dan:

alan آخِذٌ ⟵ أَخَذَ   *yiyen* آكِلٌ ⟵ أَكَلَ

emreden آمِرٌ ⟵ أَمَرَ

Not: Diğer mehmûz fiiller sâlim fiil gibidir.

Misâl fiilden:

وَدَعَ ← وَادِعٌ *bırakan*	يَبِسَ ← يَابِسٌ *kuruyan*
وَقَفَ ← وَاقِفٌ *duran*	

Ecvef fiilden:

قَالَ ← قَائِلٌ *söyleyen*	غَابَ ← غَائِبٌ *kaybolan*
خَافَ ← خَائِفٌ *korkan*	

Nâkıs fiilden:

بَنَى ← بَانٍ (اَلْبَانِي) *bina eden*	تَلاَ ← تَالٍ (اَلتَّالِي) *okuyan*
مَشَى ← مَاشٍ (اَلْمَاشِي) *yürüyen*	

Not: 1. Nâkıs fiillerin (فَاعٍ) kalıbı raf ve cerr halleri içindir. Nasb hâli için (فَاعِياً) kalıbında gelir.

2. Nâkıs ism-i fâiller nekra olup raf ve cerr hallerinde sonundaki düşen "yâ" (ي) harfi, dört halde düşmez:

a. Başına harf-i tarif geldiğinde:

بَاكٍ ← اَلْبَاكِي *ağlayan*	جَارٍ ← اَلْجَارِي *akan*
نَاسٍ ← اَلنَّاسِي *unutan*	

b. Mansûb olduğunda:

رَامٍ ← رَامِياً *atan*	حَامٍ ← حَامِياً *koruyan*
مَاضٍ ← مَاضِياً *geçen*	

c. Muzâf olduğunda:

evin inşaatını yapan بَانِي الْبَيْتِ *şehrin kadısı* قَاضِي الْمَدِينَةِ

d. Sonuna kapalı "tâ" (ة) birleştiğinde:

şikâyet eden (müe.) شَاكِيَةٌ ← شَاكٍ *duâ eden* (müe.) دَاعِيَةٌ ← دَاعٍ

Lefîf-i makrûndan:

niyet eden (اَلنَّاوِي) نَاوٍ ← نَوَى *katlayan* (اَلطَّاوِي) طَاوٍ ← طَوَى

rivâyet eden (اَلرَّاوِي) رَاوٍ ← رَوَى

Lefîf-i mefrûkdan:

ödeyen (اَلْوَافِي) وَافٍ ← وَفَى *koruyan* (اَلْوَاقِي) وَاقٍ ← وَقَى

yakın olan (اَلْوَالِي) وَالٍ ← وَلِيَ

Yukarıdaki misâllerde görüldüğü gibi, lefîfler de nâkıs gibidir.

Not: 1. (فَاعِلٌ) vezninden gelen normal isimler de vardır:

meclis, lokâl اَلنَّادِي *yan, cihet* اَلْجَانِبُ

kaş اَلْحَاجِبُ *nehir vs. kıyısı* اَلشَّاطِئُ

2. (فَاعِلٌ) vezninden gelen ism-i mensûblar:

süt sahibi اَللاَّبِنُ *ekemek sahibi* اَلْخَابِزُ

(فَاعِلٌ) vezninden gelen ism-i mensûblar için bk. İsm-i mensûb s. 484.

B. Rubâ'î mücerred ve diğer mezîd fiillerin ism-i fâili, muzâri fiilin ma'lûmunun muzâri harfi atılır, yerine mazmûm bir "mîm" (مُ) getirilir, sondan bir evvelki harf meksûr değilse, meksûr (kesralı) yapılır:

	İsm-i fâil	Muzâri	Mâzisi	İ. Fâil vezni	Bâbı
ikrâm eden	مُكْرِمٌ	يُكْرِمُ	أَكْرَمَ	مُفْعِلٌ	إِفْعَالٌ
öğretmen	مُعَلِّمٌ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ	مُفَعِّلٌ	تَفْعِيلٌ
muhâsib	مُحَاسِبٌ	يُحَاسِبُ	حَاسَبَ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلَةٌ
kırılan	مُنْكَسِرٌ	يَنْكَسِرُ	اِنْكَسَرَ	مُنْفَعِلٌ	اِنْفِعَالٌ
çalışan	مُجْتَهِدٌ	يَجْتَهِدُ	اِجْتَهَدَ	مُفْتَعِلٌ	اِفْتِعَالٌ
sarı olan	مُصْفَرٌّ [10]	يَصْفَرُّ	اِصْفَرَّ	مُفْعَلٌّ	اِفْعِلَالٌ
düşünen	مُتَفَكِّرٌ	يَتَفَكَّرُ	تَفَكَّرَ	مُتَفَعِّلٌ	تَفَعُّلٌ
uzaklaşan	مُتَبَاعِدٌ	يَتَبَاعَدُ	تَبَاعَدَ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعُلٌ
af dileyen	مُسْتَغْفِرٌ	يَسْتَغْفِرُ	اِسْتَغْفَرَ	مُسْتَفْعِلٌ	اِسْتِفْعَالٌ
kamburlaşan	مُحْدَوْدِبٌ	يَحْدَوْدِبُ	اِحْدَوْدَبَ	مُفْعَوْعِلٌ	اِفْعِيعَالٌ
çok kızaran	مُحْمَارٌّ [11]	يَحْمَارُّ	اِحْمَارَّ	مُفْعَالٌّ	اِفْعِيلَالٌ
sür'atle giden	مُجْلَوِّذٌ	يَجْلَوِّذُ	اِجْلَوَّذَ	مُفْعَوِّلٌ	اِفْعِوَّالٌ
sarsan	مُزَلْزِلٌ	يُزَلْزِلُ	زَلْزَلَ	مُفَعْلِلٌ	فَعْلَلَةٌ
yuvarlanan	مُتَدَحْرِجٌ	يَتَدَحْرَجُ	تَدَحْرَجَ	مُتَفَعْلِلٌ	تَفَعْلُلٌ
toplanan	مُحْرَنْجِمٌ	يَحْرَنْجِمُ	اِحْرَنْجَمَ	مُفْعَنْلِلٌ	اِفْعِنْلَالٌ
ürperen	مُقْشَعِرٌّ	يَقْشَعِرُّ	اِقْشَعَرَّ	مُفْعَلِلٌّ	اِفْعِلَّالٌ

10. Bu ism-i fâillerin son iki harfi şeddeli olduğu için sondan bir evvelki harfin kesrası gözükmemektedir.
11. Bk. 10. no'lu dipnot.

Mezîd fiillerin aksâm-ı seb'ya göre ism-i fâilleri her bahsin sonunda tablo halinde verilmiştir. Bk. Mehmûzunki mehmûz, muzâafınki mazâaf, misâlinki misâl ... bahislerinde.

Sülâsî fiillerin sıfat mânâlı (5. bâbdan) fiillerin ism-i fâilleri kâideye uyularak her ne kadar (فَاعِلٌ) kalıbında yapılsa da Arapçada kullanılmaz.

(فَعِيلٌ، فُعَالٌ، فَعْلٌ، فُعْلٌ، فَعَلٌ) sıfat-ı müşebbehe kalıpları kullanılır.

zor صَعْبٌ ← صَعُبَ   *güzel* حَسَنٌ ← حَسُنَ

büyük كَبِيرٌ ← كَبُرَ   *yürekli* شُجَاعٌ ← شَجُعَ

kolay سَهْلٌ ← سَهُلَ

II. İsm-i Fâil'in Çekimi:

A. Sülâsî mücerred ism-i fâilin çekimi:

Sâlimin ism-i fâili:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
كَاتِبُونَ، كُتَّابٌ ، كُتَّبٌ، كَتَبَةٌ	كَاتِبَانِ	كَاتِبٌ	الْمُذَكَّرُ
كَاتِبَاتٌ ، كَوَاتِبُ	كَاتِبَتَانِ	كَاتِبَةٌ	الْمُؤَنَّثُ

Muzâafın ism-i fâili:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
مَادُّونَ ، مُدَّادٌ ، مُدَّدٌ ، مَدَدَةٌ	مَادَّانِ	مَادٌّ	الْمُذَكَّرُ
مَادَّاتٌ ، مَوَادُّ	مَادَّتَانِ	مَادَّةٌ	الْمُؤَنَّثُ

Mehmûzun ism-i fâili:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
آخِذُونَ ، أُخَّاذٌ ، أُخَّذٌ ، أَخَذَةٌ	آخِذَانِ	آخِذٌ	اَلْمُذَكَّرُ
آخِذَاتٌ ، أَوَاخِذُ	آخِذَتَانِ	آخِذَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Misâlin ism-i fâili:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
وَادِعُونَ، وُدَّاعٌ، وُدَّعٌ، وَدَعَةٌ	وَادِعَانِ	وَادِعٌ	اَلْمُذَكَّرُ
وَادِعَاتٌ، وَوَادِعُ	وَادِعَتَانِ	وَادِعَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Vâv'lı ecvefin ism-i fâili:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
قَائِلُونَ، قُوَّالٌ، قُوَّلٌ، قَالَةٌ	قَائِلَانِ	قَائِلٌ	اَلْمُذَكَّرُ
قَائِلَاتٌ، قَوَائِلُ	قَائِلَتَانِ	قَائِلَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Yâlı ecvefin ism-i fâili:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
بَائِعُونَ، بُيَّاعٌ، بُيَّعٌ، بَاعَةٌ	بَائِعَانِ	بَائِعٌ	اَلْمُذَكَّرُ
بَائِعَاتٌ، بَوَايِعُ	بَائِعَتَانِ	بَائِعَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: Ecvef fiillerin vâvî de olsa yâî de olsa (فَعَلَةٌ) vezninden gelen cem–i mükesserleri (فَالَةٌ) vezninden gelir.

Vâv'lı nâkısın ism-i fâili:

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	دَاعٍ (اَلدَّاعِي)	دَاعِيَانِ	دَاعُونَ، دُعَاةٌ
اَلْمُؤَنَّثُ	دَاعِيَةٌ	دَاعِيَتَانِ	دَاعِيَاتٌ، دَوَاعٍ

Yâ'lı nâkısın ism-i fâili:

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	رَامٍ (اَلرَّامِي)	رَامِيَانِ	رَامُونَ، رُمَاةٌ
اَلْمُؤَنَّثُ	رَامِيَةٌ	رَامِيَتَانِ	رَامِيَاتٌ، رَوَامٍ

Not: Nâkıs fiillerin ism-i fâillerinin cem-i mükesserinin (فَعَلَةٌ) vezni (فُعَلَةٌ) vezninde gelir ki nâkıs fiil bu vezinde vezinlendiğinde (فُعَاةٌ) şekline dönüşür. Diğer cem-i mükesser vezinleri kıyâsî olarak (kâide olarak) kabul edilirse de (فُعَاةٌ)'dan başkası kullanılmaz.

قَاضٍ ⟵ (yerine قُضَيَةٌ) قُضَاةٌ *kadılar* رَامٍ(اَلرَّامِي) ⟵ (yerine رُمَيَةٌ) رُمَاةٌ *atanlar*

Lefîfin ism-i fâili:

	اَلْمُفْرَدُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْجَمْعُ
اَلْمُذَكَّرُ	طَاوٍ (اَلطَّاوِي)	طَاوِيَانِ	طَاوُونَ، طُوَاةٌ
اَلْمُؤَنَّثُ	طَاوِيَةٌ	طَاوِيَتَانِ	طَاوِيَاتٌ، طَوَاوٍ

Diğer özellikleri nâkıs gibidir.

Not: Erkeklere sıfat olan, yaratılışı, övmeği veya kötülemeyi bildiren ism-i fâillerin cemîsi (فُعَلاَءُ) vezninden gelir:

câhiller جُهَلاَءُ ⟵ *câhil* جَاهِلٌ *akıllılar* عُقَلاَءُ ⟵ *akıllı* عَاقِلٌ

B. Mezîd fiillerin aksâm-ı seb'aya göre çekimleri:

Sâlim mezîd fiillerin ism-i fâillerinin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُجْتَمِعُونَ	مُجْتَمِعَانِ	مُجْتَمِعٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مُجْتَمِعَاتٌ	مُجْتَمِعَتَانِ	مُجْتَمِعَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Mehmûz, muzâaf, misâl ve ecvef'in mezîdlerinin ism-i fâilleri, sâlim gibi çekilir.

2. Mezîd fiillerin ism-i fâillerinin cem-i mükesserleri yoktur.

Mezîd nâkısın ism-i fâilinin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُصْطَفُونَ	مُصْطَفِيَانِ	مُصْطَفٍ (اَلْمُصْطَفِي)	اَلْمُذَكَّرُ
مُصْطَفِيَاتٌ	مُصْطَفِيَتَانِ	مُصْطَفِيَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Lefîflerin mezîdlerinin ism-i fâili nâkıs gibi çekilirler.

2. (اِنْفِعَالٌ) ve (اِفْتِعَالٌ) bâblarından gelen ecvef fiillerin ism-i fâil ve ism-i mef'ûlü aynı kalıbdan (مُنْفَالٌ) ve (مُفْتَالٌ) gelirler. Yalnız (اِنْفِعَالٌ) bâbının kıyâsen ism-i mef'ûlü yapılırsa da pratikte kullanılmaz.

kesilen مُنْكَافٌ ⟵ اِنْكَافَ *kin duyan, kin duyulan* مُغْتَاظٌ ⟵ اِغْتَاظَ

3. Mezîd fiillerin ism-i fâilleri aynı zamanda mezîd fiillerin sıfat-ı müşebbeheleridir.

III. İsm-i Fâilin Ameli:

İsm-i fâil, bazı durumlarda ma'lûm fiil gibi amel eder.

İsm-i fâil ma'lûm fiil gibi amel etmesi için altı şart gerekir:

1. Harf-i tarifli olmak, yani başında harf-i tarif (اَلْ) bulunmak:

Senin iyiliiğine teşekkür ederim. . أَنَا الشَّاكِرُ نِعْمَتَكَ

2. Kendisinden evvel nefy (olumsuzluk) edatı bulunmak:

Siz kardeşinize öğretmiyorsunuz. . مَا مُعَلِّمٌ أَنْتُمْ أَخَاكُمْ

3. Kendisinden evvel istifhâm (soru) edatı bulunmak:

Onlar sözlerini yerine getirdiler mi? ؟ أَ مُنْجِزٌ هُمْ وَعْدَهُمْ

4. Bir mübtedâya haber olmak:

Kardeşin insanların hakkını gözetendir. . أَخُوكَ مُعْطِي النَّاسِ حُقُوقَهُمْ

5. Bir isme sıfat olmak:

Atı götüren bir adam görüyoruz . . نَرَى رَجُلاً قَائِداً حِصَاناً

6. Hâl olmak:

Ahmed, babası yürüyerek geldi . ذَهَبَ أَحْمَدُ مَاشِياً أَبُوهُ

- İsm-i fâil, müteaddî fiilden türerse, umûmiyetle hâl (şimdiki zaman) ve istikbâl (gelecek zaman) ifâde eder:

Zeyd Amr'ı dövüyor (veya dövecek).. زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْراً

- Arapça her ne kadar hâl (şimdiki zaman) gibi tercüme edilirse de eğer zamanı belirten zarf veya ifâde varsa, zarfın zamanına göre tercüme edilir.

Biliyorsun. أَنْتَ تَعْلَمُ ⟵ أَنْتَ عَالِمٌ *Dönüyorum.* أَنَا أَرْجِعُ ⟵ أَنَا رَاجِعٌ

Yarın döneceğim. . فِي الْغَدِ أَنَا رَاجِعٌ

- Bazan da mâzîyi ifâde eder[12]:

Ben dün döndüm. أَمْسِ أَنَا رَاجِعٌ

- İsm-i fâil, müteaddî fiilden türerse, hâl ve istikbâli de ifâde ederse, mansûb olarak mef'ûl alır. Mâzîye delâlet ederse, mansûb olarak mef'ûl almaz, mef'ûlünü muzâf olarak alır:

Ali, kardeşini dövüyor (veya dövecek). . عَلِيٌّ ضَارِبٌ أَخَاهُ

"*Dün, Ali, kardeşini dövdü*" ifâdesi(أَمْسِ عَلِيٌّ ضَارِبٌ أَخَاهُ) şeklinde denmez. Fakat (أَمْسِ عَلِيٌّ ضَارِبُ أَخِيهِ) şeklinde denilir[13].

- İsm-i fâil, harf-i tarifle mârife olursa, mâzîye delâlet ettiği zaman mansûb olarak mef'ûl alabilir:

Dün Zeyd'i döven yanımızda idi. . اَلضَّارِبُ زَيْداً أَمْسِ عِنْدَنَا

İsm-i fâil, mef'ûlüne (ma'mûlüne) muzâf olarak gelir:

O, Zeyd'i dövendir. . هُوَ ضَارِبُ زَيْدٍ *Zeyd'i döven bana geldi.* . جَاءَنِي ضَارِبُ زَيْدٍ

Onlar Zeyd'i dövenlerdir. . هُمْ ضَارِبُوا زَيْدٍ *O ikisi Zeyd'i dövenlerdir.* . هُمَا ضَارِبَا زَيْدٍ

İsm-i fâil, ma'lûm fiil gibi amel etmesi şöyle özetlenebilir:

a. Mâzî ifâde eder:

Dün döndüm. . أَنَا رَاجِعٌ أَمْسِ

Bu durumda ism-i fâil muzâf olsa, mânevî izâfet olur. Bk. Nahiv, İzâfet.

12. Pratikte az kullanılır.

13. Nahiv Tercemesi (İbr.), s. 314.

b. Muzâri ifâde eder:

Şimdi dönüyorum. . أَنَا رَاجِعٌ الآنَ

c. İstikbâl ifâde eder:

Yarın döneceğim. . أَنَا رَاجِعٌ غَدًا

(b.) ve (c.) şıkkındaki durumlar da ise, ism-i fâil muzâf olsa, lâfzî izâfet meydana gelir. Bk. Nahiv, İzâfet.

d. Bunların dışında normal isim olarak da kullanılır:

Ben kâtibim. . أَنَا كَاتِبٌ

Diğer özellikleri için bk. Nahiv, Şibh-i fiil, lâfzî izâfet

KAYNAKLAR:
Câmi'u'd-durûs, I,184; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV,6; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (ilk), II, 71; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Orta), III, 74; *el-Müntehâb*, s. 29, 217; *Nahiv tercümesi* (İbr.), s. 314; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 27, 77; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 20, 47; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 79; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 27, 313; Wright, I, 50, 109, 131; Caspari , s. 41, 86, 101.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSM-İ MEF'ÛL (اسْمُ الْمَفْعُولِ)

I. Türetilişi ve Özellikleri:

Fiilden türeyen, fiilin ifâde ettiği işten etkilenen, edilgen sıfat-fiile "**ism-i mef'ûl**" (اسْمُ الْمَفْعُولِ) denir.

A. Sülâsî mücerred fiilin ism-i mef'ûlü (مَفْعُولٌ) vezninde gelir:

كَسَرَ ⟵ مَكْسُورٌ *kırılmış* فَهِمَ ⟵ مَفْهُومٌ *anlaşılmış*

Sâlim fiilden:

سَقَطَ ⟵ مَسْقُوطٌ *düşürülmüş* جَمَعَ ⟵ مَجْمُوعٌ *toplanmış*

Mehmûz fiilden:

سَأَلَ ⟵ مَسْؤُولٌ *sorulmuş* بَرَأَ ⟵ مَبْرُوءٌ *yaratılmış*

Muzâaf fiilden:

رَشَّ ⟵ مَرْشُوشٌ *serpilmiş* شَقَّ ⟵ مَشْقُوقٌ *yarılmış*

Misâl fiilden:

وَهَبَ ⟵ مَوْهُوبٌ *bağışlanmış* وَعَدَ ⟵ مَوْعُودٌ *vâ'd edilmiş*

Ecvef fiilden:

قَالَ ⟵ مَقُولٌ *söylemiş* زَانَ ⟵ مَزِينٌ *süslenmiş*

Nâkıs fiilden:

çağrılmış مَدْعُوٌّ ← دَعَا *korunmuş* مَحْمِيٌّ ← حَمَى

Lefîf-i makrûndan:

rivâyet edilmiş مَرْوِيٌّ ← رَوَى *kızarmış* مَشْوِيٌّ ← شَوَى

Lefîf-i mefrûkdan:

ödenmiş مَوْفِيٌّ ← وَفَى *korunmuş* مَوْقِيٌّ ← وَقَى

B. Rubâî mücerred ve mezîd fiillerin ism-i mef'ûlünü yapmak için, mechûl muzâri fiillerinin muzâri harfi atılarak, yerine mazmûm (zammeli) bir mîm (م) getirilmekle yapılır.Yahut ism-i fâilinin son harfinden bir önceki harf fethalanmakla yapılır:

	İ. Mef'ûl	Muzârisi Mechûlü	Mâzîsi	İ. Mef'ûl vezni	Bâbı
ikrâm olunan	مُكْرَمٌ	يُكْرَمُ	أَكْرَمَ	مُفْعَلٌ	إِفْعَالٌ
yalanlanan	مُكَذَّبٌ	يُكَذَّبُ	كَذَّبَ	مُفَعَّلٌ	تَفْعِيلٌ
hitâb olunan	مُخَاطَبٌ	يُخَاطَبُ	خَاطَبَ	مُفَاعَلٌ	مُفَاعَلَةٌ
seçilen	مُنْتَخَبٌ	يُنْتَخَبُ	اِنْتَخَبَ	مُفْتَعَلٌ	اِفْتِعَالٌ
âdet olunan	مُتَعَوَّدٌ	يُتَعَوَّدُ	تَعَوَّدَ	مُتَفَعَّلٌ	تَفَعُّلٌ
beğenilen	مُسْتَحْسَنٌ	يُسْتَحْسَنُ	اِسْتَحْسَنَ	مُسْتَفْعَلٌ	اِسْتِفْعَالٌ
yuvarlanmış	مُدَحْرَجٌ	يُدَحْرَجُ	دَحْرَجَ	مُفَعْلَلٌ	فَعْلَلَةٌ
tiksinilen	مُشْمَأَزٌّ	يُشْمَأَزُّ	اِشْمَأَزَّ	مُفْعَلَلٌّ	اِفْعِلَالٌ

Aşağıdaki bâbların kıyâsî olarak ism-i mef'ûlleri yapılır; fakat, kullanılmaz:

اِنْفِعَالٌ ، اِفْعِلَالٌ ، اِفْعِيلَالٌ ، تَفَعْلُلٌ ، اِفْعِنْلَالٌ

Ayrıca sülâsî mücerred fiillerin lâzım (geçişsiz) olanlarının da ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

Mezîd fiillerin aksâm-ı seb'a'ya göre ism-i mef'ûlleri her bahsin sonundaki tablolarda verilmiştir. bk. Mehmûzunki mehmûz, muzâafınki muzâaf, misâlinki misâl ... bahislerindedir.

II. İsm-i Mef'ul'un Çekimi:

A. Sülâsî mücerred ism-i mef'ûlün çekimi:

Sâlimin ism-i mef'ûlü:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَكْتُوبُونَ، مَكَاتِيبُ	مَكْتُوبَانِ	مَكْتُوبٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَكْتُوبَاتٌ	مَكْتُوبَتَانِ	مَكْتُوبَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Muzâafun ism-i mef'ûlü:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَرْدُودُونَ، مَرَادِيدُ	مَرْدُودَانِ	مَرْدُودٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَرْدُودَاتٌ	مَرْدُودَتَانِ	مَرْدُودَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Mehmûzun ism-i mef'ûl:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَأْخُوذُونَ، مَآخِيذُ	مَأْخُوذَانِ	مَأْخُوذٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَأْخُوذَاتٌ	مَأْخُوذَتَانِ	مَأْخُوذَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Misâlin ism-i mef'ûlü:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَوْعُودُونَ، مَوَاعِيدُ	مَوْعُودَانِ	مَوْعُودٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَوْعُودَاتٌ	مَوْعُودَتَانِ	مَوْعُودَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Vâv'lı ecvefin ism-i mef'ûlü:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَقُولُونَ ، مَقَاوِيلُ	مَقُولَانِ	مَقُولٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَقُولَاتٌ	مَقُولَتَانِ	مَقُولَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Yâlı ecvefin ism-i mef'ûlü:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَبِيعُونَ، مَبَايِيعُ	مَبِيعَانِ	مَبِيعٌ	اَلْمُذَكَّرُ
مَبِيعَاتٌ	مَبِيعَتَانِ	مَبِيعَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Vâv'lı nâkısın ism-i mef'ûlü:

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَدْعُوُّونَ، مَدَاعِيُّ	مَدْعُوَّانِ	مَدْعُوٌّ	اَلْمُذَكَّرُ
مَدْعُوَّاتٌ	مَدْعُوَّتَانِ	مَدْعُوَّةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Yâ'lı nâkısın ism-i mef'ûlü:

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَرْمِيُّونَ، مَرَامِيُّ	مَرْمِيَّانِ	مَرْمِيٌّ	اَلْمُذَكَّرُ
مَرْمِيَّاتٌ	مَرْمِيَّتَانِ	مَرْمِيَّةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Lefîf ism-i mef'ûlü:

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مَطْوِيُّونَ، مَطَاوِىٌّ	مَطْوِيَّانِ	مَطْوِيٌّ	اَلْمُذَكَّرُ
مَطْوِيَّاتٌ	مَطْوِيَّتَانِ	مَطْوِيَّةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Mehmûz, muzâaf, misâl ve evceflerin mezîdlerinin ism-i mef'ulleri sâlim fiil gibi çekilir.

B. Nâkıs mezîdlerin nâkısların ism-i mef'ûllerinin çekimi:

الْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
مُصْطَفَوْنَ	مُصْطَفَيَانِ	مُصْطَفًى (اَلْمُصْطَفَى)	اَلْمُذَكَّرُ
مُصْطَفَيَاتٌ	مُصْطَفَاتَانِ	مُصْطَفَاةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Nâkıs olan mezîd fiillerin ism-i mef'ûllerinin çekimlerinde, tesniyesinin raf halinde (مُصْطَفَيَانِ), nasb ve cer halleri (مُصْطَفَيَيْنِ); cem-i müzekkerinin raf halinde (مُصْطَفَوْنَ), nasb ve cer halleri ise (مُصْطَفَيْنَ) şeklinde geldiğine dikkat edilmelidir.

2. Lefiflerin mezîdlerinin ism-i mef'ûlü nâkıs gibi çekilir.

3. (انْفِعَالُ) ve (افْتِعَالُ) bâbalarından gelen evcef fiillerin ism-i mef'ûlleri (مُنْفَالٌ) ve (مُفْتَالٌ) vezinlerinde gelir. Yalnız (انْفِعَالُ) bâbı lâzım olduğu için ism-i mef'ûlü yoktur:

aldatan, aldatılan مُحْتَالٌ ← احْتَالَ

Nâkıs fiillerin mezîdlerinin ism-i mef'ûlü "maksûr isim"dir. İ'râbı takdîrîdir. Maksur isim için bk. s. 68.

مُسْتَعْلًى (اَلْمُسْتَعْلَى)

Raf hali: *(Yenilen) galip gelinen görüldü*. رُئِيَ مُسْتَعْلًى

Nasb hali: *(Yenilen) gâlip gelineni gördüm*. رَأَيْتُ مُسْتَعْلًى

Cer hali: *(Yenilen) gâlip gelinene selâm verdim*. سَلَّمْتُ عَلَى مُسْتَعْلًى

Mezîd fiillerin ism-i mef'ûlleri aynı zamanda aşağıdaki isimlerin de vezinleri olur:

a. İsm-i zaman

b. İsm-i mekân

c. Mimli masdar

III. İsm-i Mef'ulün Ameli:

İsm-i mef'ûller mechûl fiil gibi amel ederler. Geniş zamanı ifâde eden sıfat fiildirler.

Bir harf-i cerle tazmin olan (harf-i cerle kullanılan veya o harf-i cerle kullanıldığında mânâ kazanan) fiillerin ism-i mef'ûlleri zamirlerinin çekimi ile çekimleri yapılır. Başka bir deyişle, harf-i cerle müteaddî olan fiillerin ism-i mef'ûlünün çekimi kendilerini müteaddî yapan harf-i cerle birleşen zamirin veya ismin çekimi şeklinde yapılır.

(kendisine) uğranılan ... مَمْرُورٌ بِهِمْ مَمْرُورٌ بِهِمَا مَمْرُورٌ بِهِ

1. (Mechûl) fiil gibi amel etmesi için ism-i fâilin altı şartı aynen ism-i mef'ûl için de gerekli şartlardır. bk. İsm-i fâil s. 443

Ben, çocuğu övülmüş olanım. (أَنَا الْمَحْمُودُ وَلَدُهُ)

2. Haber olarak geldiğinde ya hâlin mechûlü mânâsını ifâde eder:

Sen biliniyorsun. . أَنْتَ مَعْلُومٌ

O dövülüyor.. هُوَ مَضْرُوبٌ

3. Veya nakl-i mâzî (mişli geçmiş zaman) ifâde eder:

Muhammed yazılmışdır. . مُحَمَّدٌ مَكْتُوبٌ

Ali terkedilmişdir.. عَلِيٌّ مَتْرُوكٌ

4. İsm-i mef'ûl iki mef'ûl alan fiilden türemiş ise, fiil gibi amel ettiğinde, birinci mef'ûl nâib-i fâil, ikinci mef'ûl mansûb olarak mef'ûl kalır:

Şimdi, Zeyd'in زَيْدٌ مُعْطًى غُلامُهُ دِرْهَمًا الآنَ ← زَيْدٌ أَعْطَى غُلامَهُ دِرْهَمًا الآنَ
kölesine bir dirhem verildi.

5. İsm-i mef'ûl nâib-i fâiline muzâf olarak da gelir:

O, bilinen şeydir. هُوَ مَعْلُومُ الشَّيْءِ

İsmi mef'ûllerin diğer özellikleri için bk. Nahiv, Şibh-i fiiller, Lâfzî izâfet

---

KAYNAKLAR:
Câmi'u'd-durûs, I, 189; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 65; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), II, 77; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (İlk), III, 79; *el-Müntehâb*, s. 29, 255; *Nahiv tercümesi* (İbr.), s. 317; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 27, 72; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 92; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 80; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 36; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 27.; Wright, I, 50, 109, 131; Caspari, s. 41, 86, 92, 101.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SIFAT-I MÜŞEBBEHE (الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ)

I. Türetilişi ve Özellikleri:

İsm-i fâil nev'inden olup, türediği fiilin ifâde ettiği güzellik, çirkinlik, sakatlık ve kusurluluk gibi sıfatlarda ve bazı duygularda devamlılık ifâde eden müştak bir kelimedir. Umûmiyetle lâzım fiillerden türerler[14].

Sıfat-ı müşebbehe kıyâsî ve semâî olmak üzere ikiye ayrılır:

II. Kıyâsî Olan Vezinleri:

1. Renk, sakatlık ve kusur gibi vasıfları bildirenler (أَفْعَلُ) kalıbından gelir. Müennesi (فَعْلاَءُ), cemisi (فُعْلٌ)'dür[15].

sarı	أَصْفَرُ (صَفْرَاءُ - صُفْرٌ)	*kırmızı*	أَحْمَرُ (حَمْرَاءُ - حُمْرٌ)
mavi	أَزْرَقُ (زَرْقَاءُ - زُرْقٌ)	*yeşil*	أَخْضَرُ (خَضْرَاءُ - خُضْرٌ)
siyah	أَسْوَدُ (سَوْدَاءُ - سُودٌ)	*beyaz*	أَبْيَضُ (بَيْضَاءُ - بِيضٌ)
tek gözlü	أَعْوَرُ (عَوْرَاءُ - عُورٌ)	*topal*	أَعْرَجُ (عَرْجَاءُ - عُرْجٌ)
kanbur	أَحْدَبُ (حَدْبَاءُ - حُدْبٌ)	*dilsiz*	أَبْكَمُ (بَكْمَاءُ - بُكْمٌ)
kör	أَعْوَرُ (عُورَاءُ - عُورٌ)	*sağır*	أَصَمُّ (صَمَّاءُ - صُمٌّ)
peltek	أَلْثَغُ (لَثْغَاءُ - لُثْغٌ)	*tüysüz*	أَمْرَدُ (مَرْدَاءُ - مُرْدٌ)

14. Sarf ile uğraşan âlimlerin bir kısmı ism-i fâili ile sıfat-ı müşebbehe, aynı şeydir, demişler, bu yüzden emsile-i muhtelifenin çekim tablosunda ayrıca zikredilmemiştir. Bir kısmı ise, farklı şeylerdir, demişlerdir. Müşterek ve farklı durumlarından yeri geldikçe bahsedilecektir.

15. (أَفْعَلُ) ve (فَعْلاَءُ) veznindeki sıfat-ı müşebbeheler gayr-ı munsariftir. Bk. Nahiv, Gayr-ı Munsarif.

2. İç duyguyu ifâde edenler (فَعْلاَنُ) kalıbından gelir. Müennesi (فَعْلَى), cemisi (فِعَالٌ)'dür[16].

aç (جِيَاعٌ - جَوْعَى) جَوْعَانُ *tok* (شِبَاعٌ - شَبْعَى) شَبْعَانُ

susuz (عِطَاشٌ - عَطْشَى) عَطْشَانُ *kızgın* (غِضَابٌ - غَضْبَى) غَضْبَانُ

sarhoş (سِكَارٌ - سَكْرَى) سَكْرَانُ *üzülen* (لِهَافٌ - لَهْفَى) لَهْفَانُ

III. Semâî olan vezinler: Kıyâsî olanların dışındaki diğer vasıflara delâlet edenler çeşitli vezinlerden gelir. Bunlar kullanılmakla veya lügatlardan öğrenilir.

Belli Başlı Vezinleri:

1. (فَعْلٌ): *şişman* ضَخْمٌ

2. (فَعَلٌ): *güzel* حَسَنٌ

3. (فُعْلٌ): *katı, sert* صُلْبٌ

4. (فَعِيلٌ): *büyük* كَبِيرٌ

5 (فُعَالٌ): *cesur* شُجَاعٌ

6. (فَعَالٌ): *korkak* جَبَانٌ

7. (فُعْلاَنٌ)[17]: *çıplak* عُرْيَانٌ

8. (فَيْعَلٌ): *sarraf* صَيْرَفٌ

9. Bazan da (فَاعِلٌ) kalıbında gelir:

temiz طَاهِرٌ *yumuşak* نَاعِمٌ

---

16. (فَعْلاَءُ) ve (فَعْلَى) veznindeki sıfat-ı müşebbeheler gayr-ı munsariftir. Bk. Nahiv, Gayr-ı munsarif.

17. Bu vezin yanlışlıkla gayr-ı munsarif olduğu sanılıyor. Halbuki gayr-ı munsarif olan sıfatın (فُعْلاَنٌ) vezninden değil, (فَعْلاَنُ) vezninden gelmesi gerekiyor.

11. Bunların dışında daha başka vezinler de vardır:

a. (فَعِلٌ): sevinç ve üzüntü bildirir:

sevinçli فَرِحٌ *kederli* حَزِنٌ

b. (فَيْعِلٌ): *dindar* اَلدَّيِّنُ

c. (فِعْلٌ): *gevşek* اَلرِّخْوُ

IV. Sıfat-ı müşebbehelerin Çekimleri:

1. Kıyâsî olanlardan (أَفْعَلُ) vezninden (أَحْمَرُ)'nun çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
حُمْرٌ	أَحْمَرَانِ	أَحْمَرُ	اَلْمُذَكَّرُ
حُمْرٌ ، حَمْرَوَاتٌ	حَمْرَاوَانِ	حَمْرَاءُ	اَلْمُؤَنَّثُ

2. Kıyâsî olanlardan (فَعْلَانُ) vezninden (شَبْعَانُ)'nin çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
شِبَاعٌ	شَبْعَانَانِ	شَبْعَانُ	اَلْمُذَكَّرُ
شِبَاعٌ ، شَبْعَيَاتٌ	شَبْعَيَانِ	شَبْعَى	اَلْمُؤَنَّثُ

3. Semâ'î olanlardan (فَعَلٌ) vezninden gelen (حَسَنٌ)'nün çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
حَسَنُونَ ، حِسَانٌ	حَسَنَانِ	حَسَنٌ	الْمُذَكَّرُ
حَسَنَاتٌ	حَسَنَتَانِ	حَسَنَةٌ	الْمُؤَنَّثُ

Not: 1. Sıfat-ı müşebbeheye "ism-i fâile benzeyen sıfat" (اَلصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ بِاسْمِ الْفَاعِلِ) da denir. Bir kısım sarf âlimleri de "ism-i faile ve ism-i mef'ûle benzeyen sıfat" (اَلصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ بِاسْمِ الْفَاعِلِ وَ الْمَفْعُولِ) demişlerdir.

2. Mezîd fiillerin sıfat-ı müşebbehesi ism-i fâilleridir:

mu'tedil, orta مُعْتَدِلٌ ← اِعْتَدَلَ *karanlık* مُظْلِمٌ ← اَظْلَمَ

doğru مُسْتَقِيمٌ ← اِسْتَقَامَ

V. Sıfat-ı müşebbehenin Ameli:

Sıfat-ı müşebbehe şibh-i fiil olduğunda (amel ettiğinde) ma'lûm ve lâzım fiil gibidir. İsm-i fâilin şibh-i fiil gibi olma şartları, sıfat-ı müşebbehe içinde gerekli şartlardır. Bk. s. 443, Nahiv, Şibh-i Fiiler.

VI. İsm-i fâil ile Sıfat-ı müşebbehe Arasındaki Münasebet:

1. İsm-i fâil hem lâzım hem de müteaddî fiilden yapılır. Sıfat-ı müşebbehe ise, sadece lâzım fiilden yapılır.

Eğer fiil müteaddî ise, muhakkak onun ism-i fâili vardır. Lâzımsa kesin bir şey söylenmez.

2. İsm-i fâil daha çok hâl ve istikbâl, bazan da mâzî içindir. Sıfat-ı müşebbehe yalnız geniş zaman içindir.

3. İsm-i fâil, değişen ve yenileşen vasfa delâlet eder. Sıfat-ı müşebbehe sürekli ve sâbit vasfa delâlet eder. Bu süreklilik ve sâbitlik, az veya çok bazan da sonsuza kadar devam eder.

4. İsm-i fâilin mansûbu (mef'ûl)'ünün tekaddümü câizdir:

Zeyd Amr'ı dövüyor. . زَيْدٌ عَمْراً ضَارِبٌ

Sıfat-ı müşebbehenin mansûbu (temyîzi)'nun tekaddümü câiz değildir.

5. İsm-i fâil, mef'ûlüne muzâf olur:

O dersini yazandır. . هُوَ كَاتِبُ الدَّرْسِ

Sıfat-ı müşebbehe ise fâiline muzâf olur:

O güzel huyludur. . هُوَ حَسَنُ الْخُلُقِ

6. Sıfat-ı müşebbehe lâzım fiilden türemiş olması bakımından kendisinden sonra gelen kelimenin mansûb olmaması gerekirse de temyîz olarak mansûb olması mef'ûle benzetilmesindendir. :

Zeyd güzel yüzlüdür (Zeyd güzel yüzlü olandır.). . زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَ

a. Mâ'mulü nekra olarak mansûb olursa, temyîz olur:

Zeyd güzel yüzlüdür. (Zeyd, yüz bakımından güzel olandır.): زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهاً

b. Eğer ma'mûlü marife olursa nâib-i mef'ûl (نَائِبُ الْمَفْعُولِ) denir:

زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَ .

7. Sülâsînin dışındaki fiillerin sıfat-ı müşebbeheleri ism-i fâilleridir:

sevindiren, sevindirici مُفَرِّحٌ *ikrâm eden, ikrâm edici* مُكْرِمٌ

8. "Sülasî fiillerin sıfat-ı müşebbeheleri semâ'î, mezîdlerinki ise kıyâsîdir." denilebilir.

9. Çok kere mevsûfu olan mef'ûl-i mutlak hazfedilince yerine sıfatı olan sıfat-ı müşebbehe geçer ve mef'ûl-i mutlak olur. bk. Nahiv, Mef'ûl-i mutlak

Az gülsünler çok ağlasınlar.. فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَ الْيَبْكُوا كَثِيراً

10. Bazan mevsûfu olan mef'ûlün fîh hazfedilince yerine sıfatı olan sıfat-ı müşebbehesi geçer ve mef'ûlün fîh olur. Bk. Nahiv, Mef'ûlün fîh

Uzun zaman yürüdüm.. مَشَيْتُ طَوِيلاً

11. Sıfat-ı müşebbehinin mâmülleri, raf, nasb ve cer ile i'râblanırlar. Bir çok kullanılış şekilleri vardır. Bunlardan en çok kullanılanları şunlardır:

a. Sıfat-ı müşebbehe nekra olduğunda mâmülü (kendinden sonra gelen kelime)'nün i'râbı:

a. Raf: زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ

b. Nasb: زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَ - زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهاً

c. Cerr: زَيْدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ - زَيْدٌ حَسَنُ وَجْهٍ

b. Harf-i tarifli:

a. Raf: زَيْدٌ الْحَسَنُ وَجْهُهُ

b. Nasb: زَيْدٌ الْحَسَنُ الْوَجْهَ - زَيْدٌ الْحَسَنُ وَجْهاً

c. Cerr: زَيْدٌ الْحَسَنُ الْوَجْهِ

Not: 1. Harf-i ta'rifli mâ'rife olan âmil, mâmulüne muzâf olduğunda mâmülünün de harf-i tarifli mâ'rife olması gerekmektedir.

2. Sıfat-ı müşebbehenin mâmülü merfû olursa, Sıfat-ı müşebbehenin fâili olur.

(زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ) cümlesinde (زَيْدٌ) mübtedâ, (حَسَنٌ) haber, (وَجْهُهُ) ise, (حَسَنٌ)'ün fâilidir.

3. Sıfat-ı müşebbehenin mâ'mulü mansûb veya mecrûr olursa, âmile râci olmak üzere, sıfat-ı müşebbeheye bir zamir takdîr edilir.

(زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَ) cümlesinde (زَيْدٌ) mübtedâ, (حَسَنٌ) haber, (اَلْوَجْهَ) (حَسَنٌ) onun mef'ûlu (حَسَنٌ)'un tahtındaki (هُوَ) fâilidir.

(زَيْدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ) cümlesinde (زَيْدٌ) mübtedâ, (حَسَنُ الْوَجْهِ) haber, (حَسَنُ) ise, (حَسَنُ) tahtındaki (هُوَ) fâil, (الْوَجْهِ), (حَسَنُ)'nün mef'ûlü ve muzâfun ileyhidir.

4. Diğer kullanılış şekilleri için bk. Nahiv Şibh-i fiil.

VI. Sıfat-ı müşebbehenin Özellikleri Kısaca Şu Şekilde Sıralanabilir:

1. Sıfat-ı müşebbehe lâzım fiilden yapılır.
2. Sıfat-ı müşebbehe devamlılık bildirir.
3. Sıfat-ı müşebbehe fâil alır.
4. Sıfat-ı müşebbehenin yanındaki mansûb isim temyîzdir.
5. Sıfat-ı müşebbehe fâiline muzâf olur.
6. Sıfat-ı müşebbehenin mevsûfu hazfedilince mef'ûlü mutlak olur.
7. Sıfat-ı müşebbehenin mevsûfu hazfedilince sıfat-ı müşebbehe zarf mânâsı taşıyorsa mef'ûlü fîh olur.

8 Sıfat-ı müşebbehe kâide dışı olarak (semâ'î olarak) bazan müteaddî (geçişli) fiillerden de gelir:

رَحِمَ ⟵ رَحِيمٌ   عَلِمَ ⟵ عَلِيمٌ

8. Musaggar olunca (ism-i tasgiri yapılınca) amel etmez.
9. Sülâsîlerde semâ'î, mezîdlerde ise kıyâsîdir

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, I, 189; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 68; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), II, 83; *el-Müntehâb*, s. 41, 286; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 218; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 88; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 24; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 192; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 167; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 42; Wright, I, 133; Caspari, s. 101.

ALTINCI BÖLÜM

MÜBÂLAGA-İ İSM-İ FÂİL (مُبَالَغَةُ اسْمِ الْفَاعِلِ)

I. Vezinleri ve Mânâları:

Bir varlıkta, bir niteliğin aşırı derecede bulunduğunu gösteren, fiilden türeyen, sıfat cinsinden isimlerdir. Bunlara "**mübâlaga siygası**" (صِيَغُ الْمُبَالَغَةِ) da denir.

Kelimenin mânâsının başına "*çok, pek, fazla, gayet, dâima*" kelimelerinden biri getirilir.

II. Belli Başlı Mübâlaga Vezinleri:

1. (فَعَّالٌ): En çok kullanılan mübâlaga veznidir:

çok gülen ضَحَّاكٌ — *çok yalan söyliyen* كَذَّابٌ

çok tevbe eden تَوَّابٌ — *çok veren* وَهَّابٌ

2. (فَعَّالَةٌ):

çok yalancı كَذَّابَةٌ — *soy bilgini* نَسَّابَةٌ

çok anlayışlı فَهَّامَةٌ — *çok bilen* عَلاَّمَةٌ

3. (فَعُولٌ):

pek gayretli غَيُورٌ — *cesâretli* جَسُورٌ

4. (فَعِيلٌ): Aslında sıfat-ı müşebbehe vezni olan bu vezindeki bazı kelimeler, bilhassa Allah'ın sıfatı olduğu zaman, mübâlaga siygası olur:

çok acıyan رَحِيمٌ *çok bilen* عَلِيمٌ

5. (فَاعُولٌ):

çok susan سَاكُوتٌ *çok ayırıcı* فَارُوقٌ

6. (فِعِّيلٌ):

çok mukaddes قِدِّيسٌ *çok doğru* صِدِّيقٌ

7. (فُعَالٌ):

çok cesaretli شُجَاعٌ *çok şişman* ضُخَامٌ

8. (فُعَلَةٌ):

çok uyuyan نُوَمَةٌ *çok alay eden, çekiştiren* هُمَزَةٌ

9. (مِفْعَالٌ):

çok yapan مِكْثَارٌ *çok gayretli* مِقْدَامٌ

10. (مِفْعِيلٌ):

çok geveze مِكْثِيرٌ *çok tembel, fakîr* مِسْكِينٌ

11. (تِفْعَالٌ):

çok söz söyleyen تِكْلَامٌ

12. (تِفْعَالَةٌ):

çok oyun oynayan تِلْعَابَةٌ

Not: 1. (فَعَّال) vezni ism-i mensûb siygası olarak da kullanılır. İsm-i mensub siygası olarak kullanıldığında isimden türerler:

kapıcı بَوَّابٌ ⟵ *kapı* بَابٌ

operatör جَرَّاحٌ ⟵ *yara* جُرْحٌ

2. (فَعُول) vezni:

a. Mübâlagalı ism-i fâil dışında bazan ism-i mef'ûl mânâsında isim olarak da kullanılır:

temizlenmiş طَهُورٌ *gönderilmiş* رَسُولٌ

b. Bu vezinde isim, sıfat ve masdar da vardır:

yumuşak huylu ذَلُولٌ *tütsü* بَخُورٌ

düşman عَدُوٌّ *kabul etmek* قَبُولٌ

3. (فَعِيل):

a. Yukarıda da belirtildiği gibi aynı zamanda sıfat-ı müşebbehe veznidir:

küçük صَغِيرٌ *büyük* كَبِيرٌ

b. Bazan ism-i mef'ûl mânâsında isim olarak da kullanılır:

öldürülmüş قَتِيلٌ *yaralı* جَرِيحٌ

4. (فَعَّالَةٌ) ve (فُعَلَةٌ) vezinlerinin sonlarındaki "kapalı tâ"lar müenneslik alâmeti değil, mübâlaga içindir. Bu tâ'ya **harf lil-mübâlaga** (حَرْفٌ لِلْمُبَالَغَة) denir. Bk . s. 65.

5. Her vezin müzekker için de müennes için de kullanılır. Yalnız bir kaç kelime kâideye uymaz:

fakir, zavallı (müe) مِسْكِينَةٌ ⟵ مِسْكِينٌ

III. Çekimi:

Mübâlaga-i ism-i fâil'den en çok kullanılan (فَعَّالٌ) vezninden (عَلاَّمٌ)'nün çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
عَلاَّمُونَ	عَلاَّمَانِ	عَلاَّمٌ

IV. Mübâlaga İsm-i fâilin Özellikleri:

1. Hepsi semâ'îdir.
2. Müteaddî fiilden yapılır.
3. Müzekker ve müennes için ayrı siygaları yoktur.
4. Sülâsî fiilden türerler.
5. Mübâlagalı ism-i fâiller Allah için kullanılırsa sıfat, insanlar için kullanılırsa mübâlaga veya lâkap olurlar.

V. Şibh-i Fiil Olarak Ameli:

Mübâlaga siygalarının çoğu[18] ism-i fâil, bazıları da ism-i mef'ûl mânâlı olduklarından amel ettiklerinde fâil veya nâib-i fâil alırlar. Mübâgalı ism-i fâil fiil olarak amel ediş şartları aynen ism-i fâilin şartları gibidir. Bk. s. 446, Nahiv Şibh-i fiiller

Hâlid, babası çok şükreden (bir kimse)'dir. خَالِدٌ شَكُورٌ أَبُوهُ

Zeyd, kardeşi öldürülmüş (.bir kimse)'dir. زَيْدٌ قَتِيلٌ أَخُوهُ

Yukarıdaki cümlelerde (أَبُوهُ), (شَكُورٌ)'nün fâili, (أَخُوهُ) ise (قَتِيلٌ)' nün nâib-i fâilidir.

KAYNAKLAR:
Câmi'u'd-durûs, I, 200; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 73; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), II, 71; *el-Müntehâb*, s. 43, 269; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 89; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 25; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 193; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 160; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 39; Wright, I, 136; Caspari, s. 102

18. Mübâlaga siygalarından (فَعَّالٌ، مِفْعَالٌ، فَعُولٌ، فَعِيلٌ) vezinleri ism-i fâil gibi amel eder.

YEDİNCİ BÖLÜM

İSM-İ TAFDÎL (اِسْمُ التَّفْضِيلِ = üstünlük sıfatı)

I. Türetilişi ve Mânâları:

Renk, şekil, ve sakatlığa delâlet etmeyen, vasıfları ve nitelikleri aynı olan iki şeyi mukâyese eden veya bir varlıktaki bir vasfın, bir niteliğin başka varlıklardan daha üstün olduğunu gösteren ve fiilden türeyen isimdir:

Güneş aydan daha büyüktür. اَلشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَمَرِ .

Kuşların en güzelini hayvanat bahçesinde gördüm. رَأَيْتُ أَجْمَلَ الطُّيُورِ فِي حَدِيقَةِ الْحَيَوَانِ .

Not: İsm-i tafdîller: "*daha, en, pek, çok*" şeklinde tercüme edilirler:

Bu isim;

1. Sülâsî fiilden müzekker için (أَفْعَلُ), müennes için (فُعْلَى) vezninden türer[19]:

daha büyük (كُبْرَى): أَكْبَرُ ⟵ كَبُرَ

daha küçük (صُغْرَى): أَصْغَرُ ⟵ صَغُرَ

2. Sülâsîden başkalarının veya renk, şekil ve sakatlık bildiren mansûb olan masdarların önüne (... أَقْوَى أَقَلُّ، أَشَدُّ ، أَضْعَفُ، أَكْثَرُ،) gibi ism-i tafdiller getirilerek yapılır.

daha sarı أَشَدُّ صُفْرَةً *daha çalışkan* أَكْثَرُ اجْتِهَاداً

3. (خَيْرٌ *hayırlı, iyi*), (شَرٌّ *şerli, kötü*) ve (حَبٌّ *hoş, sevgili*) sıfatlar,

---

19. (أَفْعَلُ) ve (فُعْلَى) vezninden gelen ism-i tefdîller gayr-ı munsariftir. Bk. Nahiv, Gayr-ı munsarif.

ism-i tafdîl olarak da kullanılır:

Namaz, uykudan daha hayırlıdır. اَلصَّلاَةُخَيْرٌمِنَ النَّوْمِ .

Tembel, câhilden daha kötüdür. . اَلْكَسْلاَنُ شَرٌّمِنَ الْجَاهِلِ .

Mü'mine en sevimli olan şey, Allah'a ibâdet etmektir. حَبُّ شَيْءٍ إِلَى الْمُؤْمِنِ عِبَادَةُ اللّٰهِ .

II. İsm-i Tafdîlin (أَفْعَلُ - فُعْلَى) Vezninden Yapılış Şartları:

1. Sülâsî fiil olacak
2. Türemiş fiil olmayacak
3. Çekilebilecek yani mutasarrıf fiil olacak
4. Azlık-çokluk gibi mukâyese bildiren fiillerden olacak
5. Tam fiil olacak (nâkıs fiil olmayacak كَانَ ve benzerleri gibi)
6. Fiilin sıfat-ı müşebbehesi (أَفْعَلُ) vezninde gelmeyecek
7. Menfî (olumsuz) olmıyacak
8. Fiil mechûl (edilgen) olmıyacak

III. İsm-i tafdîlin çekimi

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
أَفْضَلُونَ ، أَفَاضِلُ	أَفْضَلاَنِ	أَفْضَلُ	اَلْمُذَكَّرُ
فُضْلَيَاتٌ ، فُضَلُ	فُضْلَيَانِ	فُضْلَى	اَلْمُؤَنَّثُ

IV. İsm-i Tafdîlin Mânâ Özellikleri:

1. İki durumda tafdîl olarak "*daha*" mânâsını ifâde eder:

a. (مِنْ) ile kullanıldığında:

Benim işim seninkinden daha zordur. . أَمْرِي اَصْعَبُ مِنْ أَمْرِكَ

b. Kendisinden sonra mansûb masdar (yani temyîz)'le

kullanıldığında:

Benim kitap, o kitaptan daha kırmızıdır. . هَذَا الْكِتَابُ أَشَدُّ حُمْرَةً مِنْ ذَلِكَ الْكِتَابِ

2. İki durumda da en üstünlük (mübâlagalı) sıfatı olarak "*en, pek, çok*" mânâlarında kullanılır:

a. Harf-i tarif (أَلْ)'li kullanıldığında:

En güzel kitabı kütüphanete gördüm.. رَأَيْتُ الْكِتَابَ الأَجْمَلَ فِي الْمَكْتَبَةِ

b. Muzâf olarak kullanıldığında:

Kitapların en büyüğü benim kitabımdır . . أَكْبَرُ الْكُتُبِ كِتَابِي

V. İsm-i Tafdîlin Kullanılış ve Özellikleri:

1. Arapçada üstünlük bildiren (müz. أَفْعَلُ müe. فُعْلَى) veznindeki isme "**ism-i tafdîl**" (اِسْمُ التَّفْضِيلِ), bu ismin belirttiği vasıf kendisinde bulunan kelimeye "**mufaddal**" (اَلْمُفَضَّلُ = üstün tutulan), makâyese edilen diğer kelimeye "**mufaddalün aleyh**" (اَلْمُفَضَّلُ عَلَيْهِ = kendisine karşı başkası üstün tutulmuş) ve mufaddalün aleyh'in başında bulunan (مِنْ) harf-i cerrine de "**min-i tafdîliyye**" (مِنَ التَّفْضِيلِيَّةُ) denir:

Evin salonu, odasından daha büyüktür. . قَاعَةُ الْبَيْتِ أَكْبَرُ مِنْ غُرْفَتِهِ

قَاعَةٌ - اَلْمُفَضَّلُ

أَكْبَرُ - اِسْمُ التَّفْضِيلِ

مِنْ - مِنَ التَّفْضِيلِيَّةُ

غُرْفَةٌ - اَلْمُفَضَّلُ عَلَيْهِ

مِنْ غُرْفَتِهِ - اَلظَّرْفُ الْمُسْتَقَرُّ وَ هُوَ صِفَةٌ لأَكْبَرَ

2. İsm-i tafdîl kıyâs ifâde ettiğinde umûmiyetle müfred müzekker gelir:

O, senden daha büyüktür.	هُوَ أَكْبَرُ مِنْكَ .
O (bayan), senden daha büyüktür.	هِيَ أَكْبَرُ مِنْكِ .
Onların ikisi, sizin ikinizden daha büyüktürler.	هُمَا أَكْبَرُ مِنْكُمَا .
Onlar, sizden daha büyüktür.	هُمْ أَكْبَرُ مِنْكُمْ
Onlar, sizden daha büyüktür.	هُنَّ أَكْبَرُ مِنْكُنَّ .

3. Muzâf olan ve en üstünlük bildiren ism-i tafdîlin muzâfun ileyhi nekra olunca ism-i tafdil müfred müzekker olur:

O, en faziletli adamdır.	هُوَ أَفْضَلُ رَجُلٍ .
O, en faziletli kadındır.	هِيَ أَفْضَلُ امْرَأَةٍ .

4. Muzâf olan ve en üstünlük bildiren ism-i tafdîlin muzafun ileyhi nekra olunca mübtedâ ile kemmiyet (sayı) ve keyfiyet (müz-müe) bakımından uyuşur:

O, en büyük adamdır.	هُوَ أَعْظَمُ رَجُلٍ .
O, en büyük kadındır.	هِيَ أَعْظَمُ امْرَأَةٍ .
O ikisi en büyük elçilerdir.	هُمَا أَعْظَمُ رَسُولَيْنِ .
Onlar en büyük adamlardır	هُمْ أَعْظَمُ رِجَالٍ . .
Onlar en büyük kadınlardır.	هُنَّ أَعْظَمُ نِسَاءٍ .

5. Eğer ism-i tafdilin muzâfun ileyhi mâ'rife olursa ism-i tafdîl müfred müzekker olarak gelebileceği gibi mübtedâ ile de uyuşabilir:

O kadınların en faziletlisidir.	هِيَ أَفضَلُ النِّسَاءِ أَوْ فُضْلَى النِّسَاءِ .
Onlar, insanların en faziletlileridir.	هُمْ أَفْضَلُ النَّاسِ أَوْ أَفْضَلُو النَّاسِ .
O ikisi kavimlerinin en faziletlileridir.	هُمَا أَفْضَلُ الْقَوْمِ أَوْ أَفْضَلاَ الْقَوْمِ .

Onları kadınların en faziletlilerindendir. هُنَّ أَفْضَلُ النِّسَاءِ أَوْ فُضْلَيَاتُ النِّسَاءِ .

6. Başında "harf-i ta'rif" (أَلْ) bulunan ism-i tafdîl sıfat olduğu için, mevsûfu ile her bakımdan uyuşur:

O en faziletli kadındır. هِيَ الْمَرْأَةُ الْفُضْلَى .

Onlar, en faziletli öğrencilerdir. هُمْ الطَّلَبَةُ الأَفْضَلُونَ .

O ikisi, en faziletli (kız) öğrencilerdir. هُمَا الطَّالِبَتَانِ الْفُضْلَيَانِ .

7. Mufaddalün minh soru ismi olursa ism-i tafdîl (مِنْ) mecrûrundan sonra gelir:

Malın hangisinden daha çoktur? مِنْ أَيِّهِمْ أَنْتَ أَكْثَرُ مَالاً ؟

Kahramanlıkta kimden daha üstünsün? مِمَّنْ أَنْتَ أَفْضَلُ شَجَاعَةً ؟

8. İsm-i tafdîlden sonra gelen mansûb isim (temyiz) mübtedan menkûldur yani mânâ bakımından mübtedadırlar:

Filin vücudu devenin vücudundan daha büyüktür. اَلْفِيلُ أَكْبَرُ مِنَ الْجَمَلِ جِسماً (= جِسْمُ الْفِيلِ أَكْبَرُ مَنْ جِسمِ الْجَمَلِ .)

9. Muzâf, lâzım fiilden türemiş ism-i tafdîl olursa izâfet, lâfzî izâfet olur:

en güzel kadın (اَلْمَرْأَةُ الْحُسْنَى) أَحْسَنُ امْرَأَةٍ

en büyük adam (اَلرَّجُلُ الأَكْبَرُ) أَكْبَرُ رَجُلٍ

10. (أَوَّلُ) ve (آخَرُ) kelimeleri yapılışları, çekimleri ve gayr-i munsarıf oluşları bakımından ism-i tafdîl kabul edilirler. Bunlar harf-i ta'rif almadıkları zamanda müfred, tesniye müzekker ve müennes için ayrı ayrı kullanılırlar:

İlk (birinci) adamı gördüm. . رَأَيْتُ رَجُلاً أَوَّلَ .

Diğer (başka) kadını gördüm. رَأَيْتُ امْرَأَةً أُخْرَى .

Not: (أَوَّلُ)'nün müennesi (أُولَى), (آخَرُ)'nun ki ise (أُخْرَى)'dır.

(أَوَّلُ) 'nün çekimi:

	الْمُفْرَدُ	التَّثْنِيَةُ	الْجَمْعُ
الْمُذَكَّرُ	أَوَّلُ	أَوَّلَانِ	أَوَّلُونَ ، أَوَائِلُ ،أَوَالٍ (الأَوَالِي)
الْمُؤَنَّثُ	أُولَى	أُولَيَانِ	أُولَيَاتٌ ، أُوَلُ

(آخَرُ) 'in çekim tablosu:

	الْمُفْرَدُ	التَّثْنِيَةُ	الْجَمْعُ
الْمُذَكَّرُ	آخَرُ	آخَرَانِ	آخَرُونَ
الْمُؤَنَّثُ	أُخْرَى (أُخْرَاةٌ)	أُخْرَيَانِ	أُخْرَيَاتٌ ، أُخَرُ

VI. İsm-i Tafdîlin Harf-i Cerlerle Kullanışı:

1. İsm-i tafdîl (إِلَى) harf-i cerriyle kullanılırsa mânâ bakımından fâil olur. Bu durumda ism-i tafdîl sevgi, buğz ifâde eder:

Allah, mü'mini mü'min olmayandan daha çok sever. اَلْمُؤْمِنُ أَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ مِنْ غَيْرِهِ

2. İsm-i tafdîl müteaddî (fiilden türetilmiş) olup bilgi ve cehâlete delâlet etmeksizin "lâm" (لِ) harf-i cerri ile kullanılırsa bu durumda daha çok sevgi ve buğz ifâde eder:.

Akıllı, ilmi maldan daha çok sever .. اَلْعَاقِلُ أَحَبُّ لِلْعِلْمِ مِنَ الْمَالِ

3. İsm-i tafdîl bilgi ve cehâlet mânâsı ifâde eden fiilden türemişse, bâ (بِ) ile kullanılır. (Mef'ûlünü "bâ" (بِ) harf-i cerri ile alır.):

Ben, bunu onlardan daha iyi bilirim. أَنَا أَعْلَمُ بِذٰلِكَ مِنْهُمْ

4. Müteaddî fiillerden türeyen ism-i tafdîller umûmiyetle "lâm" (لِ) harf-i cerri ile kullanılırlar. (Mef'ûlünü "lâm" (لِ) harf-i cerri ile alır):

Ben, hakîkatı sizden daha çok isterim.. أَنَا أَطْلَبُ لِلْحَقِّ مِنْكُمْ

5. Lâzım fiillerden türeyen ism-i tafdiller mef'ûllerini fiili gibi aynı harf-i cerle alırlar:

O hayra yakın, fenalığa daha uzaktır. هُوَ أَسْرَعُ إِلَى الْخَيْرِ وَ أَبْعَدُ مِنَ الشَّرِّ .

VII. Bazı Şartlarla İsm-i Tafdîl Siygalarından Başka Kelimelerle de İsm-i Tafdîl Mânâsını Elde Etmek Mümükündür:

1. Bir isme kendi cemisini veya bir sıfatı, tavsîfi istenilen isme muzâf yapmakla mânâ bakımından en üstünlük sıfatı (mübâlagalı ism-i tafdîl) elde edilir:

en iyi hâkim (kadıların kadısı) قَاضِي الْقُضَاةِ

en kıymetli cevher (cevherlerin en kıymetlisi) نَفِيسُ الْجَوَاهِرِ

2. Sıfat-ı müşebbeheden sonra (جِدّاً ، كَثِيراً ، لِلْغَايَةِ) kelimeleri getirmekle mübâlaga ve tafdîl elde edilir:

son derece, çok büyük عَظِيمٌ جِدّاً

son derece, çok zarif ظَرِيفٌ كَثِيراً

son derece çok zengin غَنِيٌّ لِلْغَايَةِ

VIII. İsm-i tafdîlin ameli:

1. İsm-i tafdîl bazan şibh fiil olarak amel eder ve fâil alır:

Çalışkandan daha çok övgüye lâyık bir öğrenci görmedim. لَمْ أَرَ تِلْمِيذاً أَجْدَرَ بِهِ الثَّنَاءُ مِنْ صَاحِبِ الاجْتِهَادِ .

2. İsm-i tafdîlden sonra gelen isim, mânâ itibariyle fâil olunca, temyîz olarak mansûb olur:

Sen, ilimce zenginsin. (أَيْ كَثُرَ عِلْمُكَ .) أَنْتَ أَكْثَرُ عِلْماً

3. İsm-i tafdîlin fâili ekseriya muzmar müstetir bir zamir olur:

Güneş aydan daha büyüktür. اَلشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَمَرِ .

اَلشَّمْسُ – مُبْتَدَأٌ

أَكْبَرُ - خَبَرٌ . فَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ هِيَ

مِنَ الْقَمَرِ - ظَرْفٌ مُسْتَقَرٌّ . صِفَةٌ

4. İsm–i tafdîlin zâhir bir ismi merfû kılabilme yâni zahir fâil alma şartları:

a. İsm-i tafdîl sıfat veya cins isme haber olarak geldiğinde:

Babası kendinden daha çok cömert bir adama uğradım. مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَكْرَمَ مِنْهُ أَبُوهُ .

Fâil Sıfat

(Aynı mânâ) مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَكْرَمُ مِنْهُ أَبُوهُ .

Mübtedâ Haber

b. İsm-i tafdîlden önce nefy, nehy ve istifham-i inkârî bulununca:

Hiçbir toprağın (yetiştiği) . مَا مِنْ أَرْضٍ أَجْوَدُ فِيهَا الْقُطْنُ مِنْهُ فِي أَرْضِ الاقْلِيمِ الْجَنُوبِيِّ
pamuk, güney bölgesinin toprağındaki (yetişen) pamuk kadar kaliteli değildir..

Senden başka ona daha لاَ يَكُنْ غَيْرُكَ أَقْرَبَ إِلَيْهِ الْخَيْرُ مِنْهُ إِلَيْكَ !
çok (yakın olan) iyilik yapan olmaz! (olmasın!)

Başa kakmayan ihsân أَ رَأَيْتَ رَجُلاً أَوْلَى بِهِ الشُّكْرُ مِنْهُ بِمُحْسِنٍ لاَ يَمُنُّ . ؟
sahibinden daha çok şükre layık hiç bir kimse gördün mü?

Hâlid'in gözündeki . مَا رَأَيْتُ رَجُلاً أَحْسَنَ فِي عَيْنِهِ الْكُحْلُ مِنْهُ فِي عَيْنِ خَالِد
sürmeden, sürmesi daha güzel bir adam görmedim.

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 174; *Evzâhu'l-mesâlik*, III, 286; *Câmi'u'd-durûs*, I, 201; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 70, 315; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), II, 92; *el-Müntehâb*, s. 305; *Nahiv tercümesi* (İbr.), s. 324; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 89; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 27; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 194; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 164; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II,59; Wright, I, 133, 136, 140, 184, 200, 227, 240; II, 71, 133, 145, 218, 22; Caspari, s. 103, 131, 137, 139, 149, 155, 236, 258, 264, 276, 308, 313; Blachère, s. 97, 319.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İSM-İ TASGÎR (اِسْمُ التَّصْغِيرِ = küçültme ismi)

I. Vezinleri:

Küçüklük ve azlık ifâde etmek, sevgi göstermek ve hor görmek için kullanılan isimdir. İsimden türer.

İsm-i tasgîrin üç kalıbı vardır:

فُعَيْلٌ فُعَيْعِلٌ فُعَيْعِيلٌ

1. (فُعَيْلٌ):

Üç harfli isimler içindir:

küçük kalem, kalemcik	قُلَيْمٌ	←	*kalem*	قَلَمٌ
küçük dağ, dağcık	جُبَيْلٌ	←	*dağ*	جَبَلٌ
kulcağız, kulcuk	عُبَيْدٌ	←	*kul*	عَبْدٌ

2. (فُعَيْعِلٌ):

Dört harfli isimler içindir:

küçük defter, deftercik	دُفَيْتِرٌ	←	*defter*	دَفْتَرٌ
küçük ev, evcik	مُنَيْزِلٌ	←	*ev*	مَنْزِلٌ
küçük bülbül	بُلَيْبِلٌ	←	*bülbül*	بُلْبُلٌ

3. (فُعَيْعِيل):

Beş harfli ve daha fazla <u>isimler</u> içindir: Harf-i illetli olan kelimelerin illet harfleri "yâ" (ي)'ya çevrilerek yapılır:

küçük anahtar, anahtarcık	مُفَيْتِيحٌ	←	*anahtar*	مِفْتَاحٌ
küçük serçe, serçecik	عُصَيْفِيرٌ	←	*serçe*	عُصْفُورٌ
küçük kandil, kandilcik	قُنَيْدِيلٌ	←	*kandil*	قِنْدِيلٌ

II. Özel kâideler:

1. Dört harften çok harfli isimlerin ism-i tasgîrlerde dördüncü harften sonraki harf hazfedilir:

küçük ayva, ayvacık	سُفَيْرِجٌ	←	*ayva*	سَفَرْجَلٌ
küçük bülbül, bülbülcük	عُنَيْدِلٌ	←	*bülbül*	عَنْدَلِيبٌ

2. Sonunda müenneslik alâmeti (ة ، ي ، اء) bulunan müennes isimlerin ism-i tasgîri yapıldığında müenneslik alâmetlerini muhâfaza ederler:

küçük kale, kalecik	قُلَيْعَةٌ	←	*kale*	قَلْعَةٌ
âlemcik (müe.)	عُوَيْلِمَةٌ	←	*âlim (müe.)*	عَالِمَةٌ
müjdecik	بُشَيْرَى	←	*müjde*	بُشْرَى
küçük Semra	سُمَيْرَاءُ	←	*Semra*	سَمْرَاءُ
pembe	حُمَيْرَاءُ	←	*kırmızı*	حَمْرَاءُ
soluk sarı	صُفَيْرَاءُ	←	*sarı*	صَفْرَاءُ

3. Özel isim ve sıfatların sonunda bulunan (ـَانُ) atılır. Geri kalan kısmın tesgiri yapıldıktan sonra tekrar getirilir:

(Selmancık) Süleyman	سُلَيْمَانُ	←	*Selman*	سَلْمَانُ

Osmancık عُثَيْمَانُ ← *Osman* عُثْمَانُ

biraz tembel كُسَيْلَانُ ← *tembel* كَسْلَانُ

biraz sarhoş سُكَيْرَانُ ← *sarhoş* سَكْرَانُ

4. Semâî müennes olan (sonunda müenneslik alâmeti bulunmayan) kelimelerin ism-i tasgîri yapılınca, müenneslik alâmeti kapalı "tâ" (ة) meydana çıkar:

güneşçik شُمَيْسَةٌ ← *güneş* شَمْسٌ

yercik أُرَيْضَةٌ ← *yer* أَرْضٌ

gözcük عُيَيْنَةٌ ← *göz* عَيْنٌ

ateşçik نُوَيْرَةٌ ← *ateş* نَارٌ

Ancak böyle bir isim dört harfli ise "kapalı tâ" (ة) ilâve edilmez:

Meryemcik مُرَيِّمٌ ← *Meryem* مَرْيَمٌ

Zeynebcik زُيَيْنِبُ ← *Zeyneb* زَيْنَبُ

5. İlletli kelimeler i'lâlden önceki hallerine çevrilip yani, değiştirilmiş veya hazf edilmiş harfler yerine konarak yapılılr:

kapıcık بُوَيْبٌ ← *kapı* بَابٌ   *elcik* يُدَيَّةٌ ← *el* يَدٌ

babacık أُبَيٌّ ← *baba* أَبٌ   *sıfatçık* وُصَيْفَةٌ ← *sıfat* صِفَةٌ

a) (فَاعِلٌ) ile (فَاعِلَةٌ) vezinlerindeki "elif" (ا)'ler, "vâv" (و)'a çevrilir:

az akan sıvı جُوَيْرِيَةٌ ← *akan* جَارِيَةٌ   *âlimcik* عُوَيْلِمٌ ← *âlim* عَالِمٌ

b) Med harfleri baştan ikinci olursa "vâv" (و) olur:

sözde tarih تُوَيْرِيخٌ ⟵ *tarih* تَارِيخٌ

sözde kanun قُوَيْنِينٌ ⟵ *kanun* قَانُونٌ

6. Yön isimleri veya zarf olarak kullanılan bazı isimlerin de isim-i tasgîri yapılır:

biraz önce قُبَيْلَ ⟵ *önce* قَبْلَ

azıcık üstünde فُوَيْقَ ⟵ *üstünde* فَوْقَ

birazcık altında تُحَيْتَ ⟵ *altında* تَحْتَ

biraz gerisinde خُلَيْفَ ⟵ *arkasında* خَلْفَ

biraz berisinde دُوَيْنَ ⟵ *berisinde* دُونَ

az sonra بُعَيْدَ ⟵ *sonra* بَعْدَ

7. Cemî müzekker-i sâlimin ism-i tasgîrini yapmak için, kelimenin müfredinin ism-i tasgîri yapılır, sonuna cemî alâmeti eklenir:

şâircikler شُوَيْعِرُونَ ⟵ شُوَيْعِرٌ ⟵ شَاعِرٌ ⟵ *şâirler* شَاعِرُونَ

az ikrâm edenler مُكَيْرِمُونَ ⟵ مُكَيْرِمٌ ⟵ مُكْرِمٌ ⟵ *ikrâm edenler* مُكْرِمُونَ

8. Cemî müennes-i sâlimin ism-i tasgîrini yapmak için kelimenin müfredinin ism-i tasgiri yapılır, sonra cemî alâmeti eklenir:

küçük kız çocukları طُفَيْلَاتٌ ⟵ طُفَيْلَةٌ ⟵ طِفْلَةٌ *kız çocuklar* طِفْلَاتٌ

küçük öğrenciler طُوَيْلِبَاتٌ ⟵ طُوَيْلِبَةٌ ⟵ طَالِبَةٌ *öğrenci* (müe.) طَالِبَاتٌ

9. Mükesser cemînin ism-i tasgîrini yapmak için:

a) Canlı, müzekker varlığa delâlet ediyorsa, müfredinin ism-i tasgîri yapılır, sonuna cem-i müzekker-i sâlim eki (ونَ) getilir:

adamcıklar رُجَيْلُونَ ← رُجَيْلٌ ← رَجُلٌ ← adamlar رِجَالٌ
arkadaşcıklar رُفَيْقُونَ ← رُفَيِّقٌ ← رَفِيقٌ ← arkadaşlar رُفَقَاءُ

b) Cansız veya müennesi gösteriyorsa, müfredinin ism-i tasgîri yapılır, sonuna cem-i müennes-i sâlim eki olan (ات) getirilir:

küçük kitaplar كُتَيْبَاتٌ ← كُتَيْبٌ ← كِتَابٌ ← *kitaplar* كُتُبٌ

az içen kadınlar شُوَيْرِبَاتٌ ← شُوَيْرِبَةٌ ← شَارِبَةٌ ← *içenler* (müe.) شَوَارِبُ

II. İsm–i tasğir'in Özellikleri:

A. Küçültmeye "**tasğîr**" (التَّصْغِيرُ), küçülen isme "**ism-i musağğar**" (الاسْمُ المُصَغَّرُ), küçültülmüş isme "**ism-i tasğîr**" (الاسْمُ التَّصْغِيرِ) denilir.

رَجُلٌ ← رُجَيْلٌ

ism-i musaggar رَجُلٌ

ism-i tasgîr رُجَيْلٌ

İsm-i musağğar'ın[20] ism-i tasğîr olmasına "**tasğîr**" (اَلتَّصْغِيرُ) denir.

Burada "**Taklîl-i kılle**" (تَقْلِيلُ القِلَّةِ)'den de bahsetmek uygun olur.

B. Taklîl-i kılle, azın daha azını yapmak için (مَا هُوَ) veya (مَا هِيَ) getirilir[21].

daha lüzûmludur. حَاجَةٌ هِيَ مَا هِيَ
O daha siyahtır. أَسْوَدُ مَا هُوَ

O kuzeye daha az yakındır. إِلَى الشَّمَالِ أَقْرَبُ مَا هِيَ

20. 1. İsm-i tasğîr sevgi ve şefkat bildirdiği gibi, hor ve küçük görmeyi de ifâde eder. Meselâ: yakınımız veya sevdiğimiz birisinin çocuğunu görüp ona (رُجَيْلٌ) dersek, bu sevgi ve şefkat ifâde eden "*küçük adam*" mânâsınadır. Fakat, sevip hoşlanmadığımız birisini görüp de (رُجَيْلٌ) dersek, bu da onunla alay ettiğimizi ve küçük gördüğümüzün ifâdesi olan '*küçük (adam olmamış v.s.) adam*" mânâsına gelir.
2. Arapçada bir de sevgi bildiren (فَعُولُ) vezni vardır:
Sevgili Fatma (فَطُومُ) ← *Fatma* (فَاطِمَةُ)

21. Bk. Wright, II,276

III. İsm-i Tasğîrin Yapılış Şartları:

1. İsim olacak
2. Harf olmayacak
3. Zamir olmayacak
4. Fiil olmayacak
5. İsm-i tasğîr vezninde olmayacak
6. Hürmet gösterilmesi gereken isimler olmayacak (Allah, peygamberler, melekler gibi)
7. Ay ve gün isimleri olmayacak
8. (مَتَى ، أَيْنَ ، كَيْفَ ، اَلْبَارِحَةُ ، غَداً ، أَمْسِ ، مَعَ ، عِنْدَ ، مَا ، أَيٌّ ، حَسْبُ ، مَنْ ، غَيْرٌ ، حَيْثُ) kelimelerinin de ism-i tasğîri yapılmaz.

IV. Mânâ Özellikleri:

1. Küçüklük bildirir.
2. Azlık ifâde eder.
3. Sevgi ve şefkat bildirir.
4. Hor ve küçük görmeyi ifâde eder.

Not: İsm-i tasgîrler isimden türediklerinden müştak sayılır ve sıfatlaşır. Bk. s. 83, 416.

V. Çekimi:

a.

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ	
عُوَيْلِمُونَ	عُوَيْلِمَانِ	عُوَيْلِمٌ	اَلْمُذَكَّرُ
عُوَيْلِمَاتٌ	عُوَيْلِمَتَانِ	عُوَيْلِمَةٌ	اَلْمُؤَنَّثُ

A. Müzekker (aynı kökten müennesi olmayan) in çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
رُجَيْلُونَ	رُجَيْلاَنِ	رُجَيْلٌ

B. Müennes (cansız olduğundan müennes kabul edilir) in çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
كُتَيْبَاتٌ	كُتَيْبَانِ	كُتَيْبٌ

KAYNAKLAR:
Şerh İbn Akîl, II, 477; *Câmi'u'd-durûs*, II, 85; *Evzâhu'l-mesâlik*, IV, 325; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 112; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), III,3; *el-Müntehâb*, s. 44, 321; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 83; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 28; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 204; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 175; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II,71; *T.K. Arapça Sarf- Nahiv*, s. 37; Wright, I,11,166; Caspari, s.87,119; Blachère, s. 98.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İSM-İ MENSÛB (اِسْمُ الْمَنْسُوبِ = İlgi ismi)

I. Türetilişi:

Bir yere, bir âileye, bir mesleke, bir din veya mezhebe yahut herhangi bir şeye mensûb olmayı bildiren, isimden türeyen ve sonu (mâkabli) meksûr "çift yâ" (ـِيٌّ)'lı isimlere denir:

güneşle ilgili اَلشَّمْسِيُّ ←—— اَلشَّمْسُ *Iraklı* عِرَاقِيٌّ ←—— عِرَاقٌ

İsm-i mensûbda yâ'nın üst tarafı meksûr olur. İsm-i mensûbun i'râbı ise, sonundaki "yâ"da görülür:

Şamlı Mısır'a gitti.	ذَهَبَ الدِّمَشْقِيُّ إِلَى مِصْرَ .
Şamlıyı gördüm.	رَأَيْتُ الدِّمَشْقِيَّ .
Şamlıya uğradım.	مَرَرْتُ بِالدِّمَشْقِيِّ .

Not: İsm-i mensûbun sonundaki şeddeli yâ (يّ)'ya **yâ-i nisbet** " (يَاءُ النِّسْبَةِ = denir. Sonunda nisbet yâ (يّ)'sı bulunan isimlere de "**ism-i mensûb** اِسْمُ الْمَنْسُوبِ = ilgi ismi) denir.

II. İsm-i Mensûb'un Yapılış Kâideleri:

1. İsmin sonunda "yuvarlak tâ" (ـة ، ة) varsa, ism-i mensûbu yapılırken "tâ" (ة) düşer:

Basralı اَلْبَصْرِيُّ ←—— اَلْبَصْرَةُ *Mekkeli* مَكِّيٌّ ←—— مَكَّةُ

2. Sonunda elif-i memdûde (ءا -) bulunan isimlerin ism-i mensûbu yapılırken elif-i memdûdenin hemzesinin yerine vâv (و) getirilir:

Behrâlı بَهْرَاوِيٌّ ←—— Behrâ بَهْرَاءُ *beyâzla ilgili* بَيْضَاوِيٌّ ←—— *beyaz* بَيْضَاءُ

Bazan da (ئِيٌّ -) şeklinde görülür:

sulu (مَاوِيٌّ) مَائِيٌّ ←—— *su* مَاءٌ *göğe ait* (سَمَاوِيٌّ) سَمَائِيٌّ ←—— *gök* سَمَاءٌ

3,. Sonunda elif-i meksûre (ـَا ، ـَى) bulunan isimlerin ism-i mensûbu yapılırken, elif-i meksûre vâv (و)a çevrilir:

mânevî مَعْنَوِيٌّ ←—— *mâna* مَعْنًى *dünyevî* دُنْيَوِيٌّ ←—— *dünya* دُنْيَا

4. Sonunda (ي -) ile biten isimlerin ism–i mensûbu yapılırken, (ـَى) gibidir. Ancak "vâv" (و)'ın evvelindeki harf fethalanır:

tahsildarla ilgili اَلسَّاعِيُّ ←—— *tahsildar* اَلسَّاعِي (القَاضِيُّ) اَلْقَاضَوِيُّ ←—— *kadı* اَلْقَاضِي

5. (دَلْوٌ) ve (ظَبْيٌ) gibi kelime şibh-i sahih olursa, lafzı bozulmaksızın ism-i mensûb yapılır[22].

ظَبِيٌّ ←—— *ceylan* ظَبْيٌ دَلْوِيٌّ ←—— *kova* دَلْوٌ

6. (قَرْيَةٌ) ve (عُرْوَةٌ) gibi kelimelerin ism-i mensûbu yapılırken (يَا) lı olanı (و) a çevrilir, (و) lısı ise aynen kalır. Yalnız ikinci harfleri fethalanır[23].

عُرَوِيٌّ ←—— *kulp* عُرْوَةٌ قَرَوِيٌّ ←—— *köy* قَرْيَةٌ

Not: Şibh-i sahih isim, harekeli illet harfi bulunan kelimeye denir.

7. (فَعِيلٌ ، فُعَيْلٌ ، فَعِيلَةٌ ، فُعَيْلَةٌ) vezninde bulunan isimlerin mensûbu yapılırken, vezinlerin "yâ" (ي)'ları düşer:

Küreyşli اَلْقُرَشِيُّ ←—— *Kureyş* قُرَيْشٌ *Sakîfli* اَلثَّقَفِيُّ ←—— *Sakîf* ثَقِيفٌ

22. Mebâdiu'l-arabiyye, IV, 109.
23. a. g. e., IV, 109.

Cuneyheli الْجُهَنِيُّ ← *Cuneyhe* جُنَيْهَةُ *Medîneli* الْمَدَنِيُّ ← *Medîne* مَدِينَةُ

8. Künyelerin ism-i mensûb yapılırken muzâfın ileyhin ism-i mensûbu yapılır:

İbnu'z-Zübeyr'in âilesilne ait زُبَيْرِيٌّ ← ابْنُ الزُّبَيْرِ

Ebu'l-Fadl'la ilgili فَضْلِيٌّ ← أَبُو الْفَضْلِ

9. Mürekkeb isimlerden izâfet terkibi olanların ism–i mensûbu yapılırken muzâfın ism-i mensûbu yapılır:

Fahruddîn ile ilgili فَخْرِيٌّ ← فَخْرُ الدِّين

Abdullah ile ilgili عَبْدِيٌّ ← عَبْدُ اللّٰه

10. Mürekkeb isimlerden mezcî (kaynaşmış) terkiblerin ism-i mensûbu yapılırken ya tamamının sonuna gelir, yahut birinci veya ikinci kelime atılarak kalan kısmın ism-i mensûbu yapılır:

Baalbekli بَعَلِيٌّ ، بَعَلْبَكِّيٌّ ← بَعَلْبَكُّ

Hadramevtlu خَضْرَمِيٌّ ، خَضْرِيٌّ ، خَضْرَمَوْتِيٌّ ← خَضْرَمَوْتُ

11. Hazifli isimler önce asıl şekillerine çevrilir, sonra ism-i mensûbu yapılır:

kanla ilgili دَمَوِيٌّ ← *kan* دَمٌ *baba ile ilgili* أَبَوِيٌّ ← *baba* أَبٌ

akciğer ile ilgili رِئَوِيٌّ ← *akciğer* رِئَةٌ *el ile ilgili* يَدَوِيٌّ ← *el* يَدٌ

12. Şu üç kelimenin üçer ism-i mensûbu vardır:

عِيسَوِيٌّ - عِيسَاوِيٌّ - عِيسِيٌّ ← عِيسَى

مُوسَوِيٌّ - مُوسَاوِيٌّ - مُوسِيٌّ ← مُوسَى

دُنْيَوِيٌّ - دُنْيَاوِيٌّ - دُنِيٌّ ← دُنْيَا

13. Mübâlaga siygası bahsinde geçen (فَعَّالٌ) veznindeki sanat sahiplerini bildiren isimlerle, ism–i mensûb mânâsına gelen (فَاعِلٌ) veznindeki isimler de "nisbet siygaları"ndandır. Bunların sonuna "çift yâ" (ـيٌّ) eklenmez:

kitapçı كَاتِبٌ	*hurmacı (hurma sahibi)* تَامِرٌ	*sütçü* لَابِنٌ
kumaşçı بَزَّازٌ	*terzi* خَيَّاطٌ	*ekmekçi* خَبَّازٌ

III. Çeşitleri:

İsm-i mensûblar şu şekilde kısımlara ayrılabilirler:

1. Yâ'lı olanlar:

Dımışklı دِمَشْقِيٌّ *yardıma ait, ilgili* نَصْرِيٌّ

2. Yâ'sız olanlar:

a. (فَاعِلٌ) vezninde gelenler:

hurmacı (hurma sahibi) تَامِرٌ *sütçü* لَابِنٌ

b. (فَعَّالٌ) vezninde gelenler:

pamuk atıcı حَلَّاجٌ *operatör* جَرَّاحٌ *kapıcı* بَوَّابٌ

Not: 1. Nisbet yâ'sı ile yapılan ism-i mensûbların yapılış şekline "ism-i mensûb"a ait umûmî kâide denir.

2. Nisbet yâ'sı dışında kalana,yani, ism-i fâil ve mübâlaga siygasıyla yapılana ise, umûmî kâide dışında olan ism-i mensûbler denilir.

IV. İsm-i Mensûbu Yapılan İsimler:

İsm-i mensûblar aşağıdaki isimlereden yapılır:

1. Kabile ismi olursa:

Hâşim kabilesine mensûb bir adam رَجُلٌ هَاشِمِيٌّ

2. Memleket ismi olursa:

Mekkeli bir adam رَجُلٌ مَكِّيٌّ

3. Sanat bildirirse:

kantarcı قَبَّانِيٌّ *şekerci* سُكَّرِيٌّ

4. Şan ve şöhret ismi olursa:

İmâm-ı Mâlik'e mensûb bir adam رَجُلٌ مَالِكِيٌّ

5. Meslek, çalışan bir ilim kolu olursa:

nahivci نَحْوِيٌّ *lügatçı, dilci* لُغَوِيٌّ

6. Durum ve keyfiyyet bildiren isim olursa:

tecrübeye ait تَجْرِبِيٌّ

7. Bir sınıf veya topluluk ismi olursa:

sahab-i kirâma mensûb صَحَابِيٌّ *arap milletine mensûb* عَرَبِيٌّ

V. İsm-i Mensûb'un Kullanılış Özellikleri:

A. İsm-i mensûb kendinden önceki isimle uyuşuyorsa **sıfat** olur:

Köylü adam şehirden geldi.. جَاءَ الرَّجُلُ الْقَرَوِيُّ (رَجُلٌ قَرَوِيٌّ) مِنَ الْمَدِينَةِ

B. İsm-i mensûb kendinden önceki isimle uyuşmuyorsa **cümlenin unsuru (kısmı, öğesi)** olur.

Mekkeli (birisi) geldi. . (مَكِّيٌّ) جَاء الْمَكِّيُّ

VI. Nisbet İsimlerinin Cemisi Şekilleri:

1. Bazan "nisbet yâ" (يٌّ)'sından sonra gelen "kapalı tâ" (ة ، ـة) ile yapılır:

Hanefîler اَلْحَنَفِيَّةُ ⟵ *Hanefî mezhebine mensûb* اَلْحَنَفِيُّ

2. Bazan da nekra mensûb ismin başına "harf-i ta'rîf" (اَلْ) getirildikten sonra nisbet yâ (ـِيٌّ)'sı düşürülmekle yapılır:

Türkler اَلتُّرْكُ ⟵ *Türk milletine ait* تُرْكِيٌّ

3. Mensûb isimin müzekkerinin sonuna (ـُونَ) ve (ـِينَ), müennesinin sonuna (آتٌ - آتٍ) getirmekle yapılır:

yardım edici adamlar نَصْرِيُّونَ ⟵ *yardım edici bir adam* نَصْرِيٌّ

yardım edici kadınlar نَصْرِيَّاتٌ ⟵ *yardım edici bir kadın* نَصْرِيَّةٌ

İsm-i mensûba ait daha başka kâideler varsa da yeri geldikçe anlatılacaktır.

VII. İsm-i Mensûb'un Ameli:

İsm-i mensûbun şibh-i fiil olarak amel etmesi ism-i mef'ûl gibidir. İsm-i fâilin amel şartlarında amel eder. (Yani mechûl fiil gibi amel eder, nâib-i fâili alır.) [24] Bk. s. 443.

Onun hizmetçisi köylüdür. هُوَ قَرَوِيٌّ خَادِمُهُ .

(قَرَوِيٌّ) haberdir. İsm-i mensûb mübtedâya haber olunca şibh-i fiil olarak, mechûl fiil gibi amel etmiş, (خَادِمُهُ) nâib-i fâil olmuştur.

VIII. İsm-i mensûb'un özellikleri:

1. İsimden türerler.

2. İsim (cümlenin unsuru) olarak kullanılırlar.

3. Kendilerinden önceki isimle münâsebetleri varsa "sıfat" olurlar.

24. Cümle Kuruluşu, Şibh-i fiil; Nahiv Şibh-i fiil, Nâib-i fâil

İsm-i mensûb'un çekimi:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
نَصْرِيُّونَ	نَصْرِيَّانِ	نَصْرِيٌّ	الْمُذَكَّرُ
نَصْرِيَّاتٌ	نَصْرِيَّتَانِ	نَصْرِيَّةٌ	الْمُؤَنَّثُ

Müfredi nisbet "yâ"sı ile yapılan isimlerin cemî müzekkerleri iki türlü gelir:

araplar عَرَبِيُّونَ veya عَرَبٌ ←—— *bir arap* عَرَبِيٌّ

Durum durum çekim tablosunda daha açık görülür:

الْجَمْعُ	التَّثْنِيَةُ	الْمُفْرَدُ	
عَرَبٌ (عَرَبِيُّونَ)	عَرَبِيَّانِ	عَرَبِيٌّ	الْمُذَكَّرُ
عَرَبِيَّاتٌ	عَرَبِيَّتَانِ	عَرَبِيَّةٌ	الْمُؤَنَّثُ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 490; *Evzâhu'l-mesâlik*, IV, 331; *Câmi'u'd-durûs*, II, 71; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 108; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), III, 28; *el-Müntehâb*, s. 45, 345; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 79; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 30; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 198; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 171; *T.K. Arapça Sarf- Nahiv*, s. 38; Wright, I,109,149; Caspari, s. 87,109; Blachère, s. 99.

ONUNCU BÖLÜM

İSM-İ ZAMAN VE İSM-İ MEKÂN (اِسْمُ الزَّمَانِ وَ اسْمُ الْمَكَانِ)

I. Vezinleri ve Yapılışı:

Bir fiilin vukû bulduğu yeri ve zamanı gösteren, fiilden türemiş isimdir:

yol, mezheb مَذْهَبٌ ⟵ *gitti* ذَهَبَ

konulacak yer مَحَلٌّ ⟵ *kondu* حَلَّ

A. Sülâsî fiillerin ism-i zaman ve ism-i mekânlarının iki vezni vardır:

مَفْعِلٌ   مَفْعَلٌ

1. (مَفْعَلٌ) kalıbı daha çok sülâsî muzâri fiillerin aynu'l-fiili fethalı ve zammeli olanları ile sonu illetli fiiller içindir:

oyun alanı, oyun zamanı مَلْعَبٌ ⟵ يَلْعَبُ ⟵ لَعِبَ

içecek yer, içme zamanı مَشْرَبٌ ⟵ يَشْرَبُ ⟵ شَرِبَ

çıkış yeri, çıkış zamanı مَدْخَلٌ ⟵ يَدْخُلُ ⟵ دَخَلَ

otlama yeri, otlama zamanı مَرْعًى ⟵ يَرْعَى ⟵ رَعَى

Not: İsm-i zaman ve ism-i mekân sâlim fiilden olup, muzârisinin aynu'l-fiili zammeli olduğuda (مَفْعَلٌ) veya (مَفْعِلٌ) vezinlerinden de gelebilir:

oturulacak yer, oturulacak zaman مَسْكِنٌ - مَسْكَنٌ ⟵ يَسْكُنُ ⟵ سَكَنَ

bittiği yer, bittiği zaman مَنْبِتٌ - مَنْبَتٌ ⟵ يَنْبُتُ ⟵ نَبَتَ

2. (مَفْعِلٌ) kalıbı daha çok sülâsî muzâri fiillerin aynu'l-fiili kesralı olanlarla misâl fiiller için kullanılır:

oturulacak zaman, oturulacak yer مَجْلِسٌ ← يَجْلِسُ ← جَلَسَ

konulan zaman, konulan yer مَنْزِلٌ ← يَنْزِلُ ← نَزَلَ

düşülen zaman, düşülen yer مَوْقِعٌ ← يَقَعُ ← وَقَعَ

kumar oynama zamanı, kumar oyun oynanan yer مَيْسِرٌ ← يَيْسِرُ ← يَسَرَ

B. Mezîd fiillerin ism-i zaman ve ism-i mekânları aynı fiilin ism-i mef'ûlleridir:

gitme zamanı, gitme yeri مُنْطَلَقٌ ← يَنْطَلِقُ ← اِنْطَلَقَ

girdirme zamanı, yeri مُدْخَلٌ ← يُدْخِلُ ← أَدْخَلَ

çırpınma zamanı, yeri مُضْطَرَبٌ ← يَضْطَرِبُ ← اِضْطَرَبَ

Not: Daha önce de bahsedildiği gibi mezîd fiillerin ism-i mef'ûlleri:

1. İsm-i zaman olur.
2. İsm-i mekân olur.
3. Mimli masdar da olurlar.

C. Bir iş (fiil)'in çok yapıldığı yeri gösteren ism-i zaman ve mekânın sonuna "yuvarlak tâ" (ة) eklenir, bu isme **"ism-i kesret"** (اِسْمُ الْكَسْرَةِ) denir. İki vezni vardır: مَفْعِلَةٌ مَفْعَلَةٌ

1. (مَفْعَلَةٌ) kalıbı:

okul مَدْرَسَةٌ ← يَدْرُسُ ← دَرَسَ — *arslanı bol yer* مَأْسَدَةٌ ← أَسَدٌ

boyahane مَصْبَغَةٌ ← يَصْبُغُ ← صَبَغَ — *soğanlık* مَبْصَلَةٌ ← بَصَلٌ

2. (مَفْعَلَةٌ) kalıbı:

قَبَرَ ← يَقْبُرُ ← مَقْبَرَةٌ *kabir* نَزَلَ ← يَنْزِلُ ← مَنْزِلَةٌ *ev*

Not: "İsm-i kesret"in en sahîhi isimden türeyenidir:

مِلْحٌ ← مَمْلَحَةٌ *tuzla* أَسَدٌ ← مَأْسَدَةٌ *aslanı bol olan yer*

D. Aksâm-ı seb'a'ya göre ism-i zaman ve ism-i mekânı:

1. Sâlim:

1. Muzârisinin aynu'l-fiili fethalı ve zammeli olursa (مَفْعَلٌ), kesralı ise (مَفْعِلٌ) kalıbında gelir:

خَرَجَ ← يَخْرُجُ ← مَخْرَجٌ *çıkış zamanı, çıkış yeri*

طَبَخَ ← يَطْبُخُ ← مَطْبَخٌ *pişirme zamanı, pişirme yeri*

سَجَدَ ← يَسْجُدُ ← مَسْجِدٌ *secde zamanı, secde yeri*

2. Muzâaf:

حَلَّ ← يَحِلُّ ← مَحَلٌّ *konulacak zaman, konulacak yer*

مَدَّ ← يَمُدُّ ← مَمَدٌّ *uzatma zamanı, uzatma yeri*

3. Mehmûz: Sâlim fiil gibidir:

أَذِنَ ← يَأْذَنُ ← مَأْذَنٌ *izin zamanı, izin yeri*

سَأَلَ ← يَسْأَلُ ← مَسْأَلٌ *sorma zamanı, sorma yeri*

بَدَأَ ← يَبْدَأُ ← مَبْدَأٌ *başlama zamanı, başlama yeri*

4. Misâl:

Yukarıda bahsedildiği gibi (مَفْعِلٌ) vezninde gelir:

وَقَعَ ← يَقَعُ ← مَوْقِعٌ *düşülen zaman, mevki*

يَنَعَ ← يَيْنَعُ ← مَيْنَعٌ *olgunlaşma zamanı, olgunlaşma yeri*

Not: Misâl fiillerden ism-i zaman ve ism-i mekân bazan (مِفْعَالٌ) vezinde de gelir:

وَلَدَ ← يَلِدُ ← مِيلَادٌ (مِوْلَادٌ) *doğum zamanı, doğum yeri*

وَقَتَ ← يَقِتُ ← مِيقَاتٌ (مِوْقَاتٌ) *vakit, vakit tayin etme yeri*

5. Ecvef:

a. Vâvî ecvef:

قَامَ ← يَقُومُ ← مَقَامٌ *kalkma zamanı, kalkma yeri*

b. Yâ'î ecvef:

بَاعَ ← يَبِيعُ ← مَبِيعٌ *satma zamanı, satma yeri*

6. Nâkıs:

Daha önce belirtildiği gibi, (مَفْعَلٌ) vezninde gelir:

رَمَى ← يَرْمِي ← مَرْمًى *atış zamanı, atış yeri*

رَعَى ← يَرْعَى ← مَرْعًى *otlama zamanı, otlama yeri*

7. Lefif:

a. Lefîf-i mefrûk: "(اَلْمَفْعَى) مَفْعًى " vezninde gelir:

وَقَى ← يَقِي ← مَوْقًى (اَلْمَوْقَى) *korumu zamanı, koruma yeri*

b. Lefîf-i makrûn: " (اَلْمَفْعَى) مَفْعًى " vezninde gelir:

niyet zamanı, niyet yeri (اَلْمَنْوَى) مَنْوًى ← يَنْوِي ← نَوَى

II. İsm-i zaman ve İsm-i mekân'ın Özellikleri:

1. Fiilden türerler.

2. Müştak isim olur. (sıfat değil). Bk. s. 417.

3. Sülâsî fiillerin ism-i zaman ve ism-i mekânları aynı zamanda mimli masdardırlar.

4. Mezîd fiillerin ism-i zaman ve ism-i mekânları ism-i mef'ûlleridir. İsm-i mef'ûlleri aynı zamanda mimli masdarlarıdır.

5. Sülâsî mücerredlerde ma'lûm muzârilerden yapılır.

6. Fiilin (bazan da ismin) beyân ettiği işi bir yerde çok vukû buluyorsa, ism-i mekânın sonuna "kapalı tâ" (ة) getirilir.

Not: (مِنْطَقَةٌ - مِنْطَقٌ = *kemer, kuşak, bölge*), ism-i âlet olarak türemiş, fakat bölge mânâsına da ism-i mekân olarak kullanılır.

III. İsm-i zaman ve Mekânın Çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
مَنَاصِرُ	مَنْصَرَانِ	مَنْصَرٌ

KAYNAKLAR:
Câmi'u'd-durûs, I, 209; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 74; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), II, 101; *el-Müntehâb*, s. 48, 372; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 73; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 32; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 185; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 146; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 64; Wright, I,109,124; Caspari, s. 87,97; Blachère, s. 94.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

İSM-İ ÂLET (اِسْمُ الآلَةِ)

I. Vezinleri:

İşlediği işi ifâde eden fiilden yapılan âlet ismi, müteaddî, sülâsî fiilden türer. Üç vezni vardır:

مِفْعَلٌ　　مِفْعَالٌ　　مِفْعَلَةٌ

1. (مِفْعَلٌ) vezni:

minber مِنْبَرٌ ← *kaldırmak, yükseltmek* نَبَرَ

eğe, törpü مِبْرَدٌ ← *törpüledi* بَرَدَ

yular مِوْقَدٌ ← *yularından çekti, yeddi* قَادَ

2. (مِفْعَالٌ) vezni:

anahtar مِفْتَاحٌ ← *açtı* فَتَحَ

diş fırçası مِسْوَاكٌ ← *ovdu* سَاكَ

terazi مِيزَانٌ ← *tarttı* وَزَنَ

3. (مِفْعَلَةٌ) vezni:

kaşık مِلْعَقَةٌ ← *yaladı* لَعِقَ

süpürge مِكْنَسَةٌ ← *süpürdü* كَنَسَ

cetvel مِسْطَرَةٌ ← *çizgi çizmek* سَطَرَ

Not: 1. Âlet isimleri, yalnız ma'lûm fiillerden yapılır.

2. Âlet isimleri, semâîdir. Lügatlardan, duyarak ve kullanarak öğrenilir.

3. Bazı ism-i âletler (مُفْعُلٌ) vezinde gelir:

kalbur, elek مُنْخُلٌ ⟵ *eledi* نَخَلَ

havan eli, tokmak مُدُقٌّ ⟵ *dövdü* دَقَّ

enfiye kutusu مُسْعُطٌ ⟵ *burna ilâç koydu* سَعَطَ

4. Bazı fiillerin ism-i âletleri bir kaç vezinden gelebilir:

dibek (مُدُقٌّ ، مِدَقَّةٌ) مِدَقٌّ ⟵ *dövdü* دَقَّ

yağmurluk (مِمْطَرَةٌ ، مِمْطَرٌ) ⟵ *yağmur yağdı* مَطَرَ

5. Nâkıs (sonu illetli) fiillerden türeyen âlet isimleri (مِفْعَلَةٌ) vezninden türerler:

gemi demiri, çapa مِرْسَاةٌ ⟵ *demir attı, demirledi* رَسَا

ütü مِكْوَاةٌ ⟵ *ütüledi* كَوَى

6. Bazı âlet isimleri müştak (türemiş) isimlerden değil, câmid (türememiş) isimlerden olur:

tarak مِشْطٌ *bardak* كَأْسٌ *bıçak* سِكِّينٌ

satır سَاطُورٌ *balta* فَأْسٌ *zil* جَرَسٌ

II. Özellikleri :

Müştâk (türemiş) âlet isimlerinin umûmî özellikleri:

1. Sülâsî mücerred fiillere mahsûstur.

2. Müteaddî fiillerden türerler.

3. Semâ'îdirler.

III. İsm-i Âletin Çekimi:

اَلْجَمْعُ	اَلتَّثْنِيَةُ	اَلْمُفْرَدُ
مَنَاصِرُ	مِنْصَرَانِ	مِنْصَرٌ

IV. Kap İsmi:

Arapçada bir de **"kap ismi"** (اِسْمُ الْوِعَاءِ) vardır ki, bunlar isimden türerler, Dört vezni vardır:

مُفْعُلَةٌ مُفْعُلٌ مِفْعَلَةٌ مِفْعَلٌ

1. (مِفْعَلٌ) vezni:

süt kabı مِحْلَبٌ ⟵ *süt* حَلَبٌ

iğnelik (مِثْبَرَةٌ) مِثْبَرٌ ⟵ *iğne* إِبْرَةٌ

2. (مِفْعَلَةٌ) vezni:

tuvalet, mesâne مِبْوَلَةٌ ⟵ *idrar* بَوْلٌ

iğnelik (مِثْبَرٌ) مِثْبَرَةٌ ⟵ *iğne* إِبْرَةٌ

3. (مُفْعُلٌ) vezni:

tüp, merhem kabı مُدْهُنٌ ⟵ *merhem* دُهْنٌ

4. (مُفْعُلَةٌ) vezni:

sürme kabı مُكْحُلَةٌ ⟵ *sürme* كُحْلٌ

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, I, 212; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 74; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), II, 105; *el-Müntehâb*, s. 50, 390; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 76; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 34; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 189; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 157; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 67; *T.K. Arapça Sarf- Nahiv*, s. 36; Wright, I, 109, 130, 149; Caspari, s. 87, 100, 108.

ONİKİNCİ BÖLÜM

MÜZEKKER VE MÜENNES (اَلْمُذَكَّرُ وَ اَلْمُؤَنَّثُ)

Arapçada kelimeler delâlet ettikleri varlıkların erkek (اَلْمُذَكَّرُ = müzekker) veya dişi (اَلْمُؤَنَّثُ = müennes) oluşları veya böyle kabul edilişlerine göre ikiye ayrılırlar:

anne أُمٌّ	*baba* أَبٌ
kısrak (dişi at) فَرَسٌ	*erkek at* حِصَانٌ
tavuk دَجَاجَةٌ	*horoz* دِيكٌ

I. Müennes:

A. Te'nis Alâmetleri:

Te'nîs (müenneslik = dişilik) alâmeti üçtür:

1. Bitişik tâ (اَلتَّاءُ الْمَرْبُوطَةُ = yuvarlak veye kapalı tâ):

İsmin sonunda asıl harflerden olmayan (ة) veya (ـة) şeklinde yazılır:

temiz (müe.) نَظِيفَةٌ ⟵ *temiz (müz.)* نَظِيفٌ

kedi (müe.) قِطَّةٌ ⟵ *kedi (müz.)* قِطٌّ

mü'min ((müe.) مُؤْمِنَةٌ ⟵ *mü'min (müz.)* مُؤْمِنٌ

Not: 1. Yuvarlak tâ (ـة ، ة -), muttasıl zamirle birleştiği zaman "açık tâ" (ت) şeklinde yazılır:

okulum مَكْتَبَتِي ⟵ مَكْتَبَةٌ

2. Buna **tâ-i te'nîs** (تَاءُ التَّأْنِيث) de denir. "Yuvarlak tâ" (ـة ، ة) durulduğu zaman hâ (ـه ، ه) şeklinde telâffuz edildiğinde "**hâ-i te'nîs**" (هَاءُ التَّأْنِيث) denir[25]:

akıllı kız اَلْبِنْتُ الْعَاقِلَه *mü'min kadın* اَلْمَرْأَةُ الْمُؤْمِنَه

c. Yuvarlak tâ'nın diğer özellikleri için bk. s. 65.

2. Elif-i memdûde (الْأَلِفُ الْمَمْدُودَة = uzun elif):

İsmin sonunda (ـَـاء) şeklinde yazılır:

kırmızı ((müe.) حَمْرَاءُ ⟵ *kırmızı (müz.)* أَحْمَرُ

güzel ((müe.) حَسْنَاءُ ⟵ *güzel (müz.)* أَحْسَنُ

topal ((müe.) عَرْجَاءُ ⟵ *topal (müz.)* أَعْرَجُ

Not: 1. Elif-i memdûde kelimenin asıl harflerinden değildir.

2. Sonu elif-i memdûde ile biten isimlere **ism-i memdûd** (الْاسْمُ الْمَمْدُود) denilir.

3. İsm-i memdûd isimler gayr-i münsariftir. Raf hâlinde zamme, nasb ve cerr hâllerinde fetha ile harekelenir. Tenvin almaz.

3. Elif-i maksûra (الْأَلِفُ الْمَقْصُورَة = kısa elif):

İsmin sonunda (ـَـى) şeklinde yazılır:

susuz ((müe.) عَطْشَى ⟵ *susuz (müz.)* عَطْشَانُ

daha büyük ((müe.) كُبْرَى ⟵ *daha (müz.)* أَكْبَرُ

dolu ((müe.) مَلْآى ⟵ *dolu (müz.)* مَلْآنُ

Not: 1. Elif-i maksûra da kelimenin asıl harflerinden değildir.

25. Wright, I.7

2. Sonuna elif-i maksûra bulunan isimlere "**ism-i maksûr**" (اَلاِسْمُ الْمَقْصُورُ) denir. Bk. s. 68.

3. Maksûr isimler gayr-i munsariftir. İ'râbları takdîridir. Elif-i maksûraya ref halinde zamme, nasb ve cer hallerinde ise fetha takdîr edilir.

4. Elif-i memdûde ile elif-i maksûra'ya " **hemze-i ilhâk**" (هَمْزَةُ الإلْحَاقِ)[26] veya **elif-i te'nîs** (اَلِفُ التَّأْنِيسِ) de denir..

B. Te'nîs Alâmeti Olmadan Müennes Olan İsimler:

1. Kadınlara verilen özel isimler:

مَرْيَمُ زَيْنَبُ هِنْدُ سُعَادُ

2. Dişi varlıklara delâlet eden cins isimler:

anne أُمٌّ *eşek (müe.)* أَتَانٌ *kız kardeş* أُخْتٌ

3. Vücûdun çift organlarının isimleri:

göz عَيْنٌ *ayak* رِجْلٌ *kulak* أُذْنٌ

4. Ülke, şehir ve kabile isimleri:

Gatafân kabilesi غَطَفَانُ *Şam* اَلشَّامُ *Mısır* مِصْرُ

5. Rüzgar ve çeşitli ateş isimleri:

kuvvetli ateş سَعِيرٌ *ateş* نَارٌ *batı rüzgârı* دَبُورٌ

6. Canlı fakat akıl sahibi olmayan topluluk isimleri[27]:

deve(ler) إِبِلٌ *koyun, keçi(ler)* غَنَمٌ *güvercin(ler)* حَمَامٌ

Not: Gayr-i akıl (aklı olmayan) canlı veya cansız cemiler müfred müennes hükmündedir (kabul edilir). Bununla ilgili sıfat, zamir, ism-i işaret ve ism-i mevsûller aşağıdaki şekillerde gelebilir:

26. Wright, I.152,157,189

27. Müntehâb, s. 426; Arapça Dilbilgisi (A. Ateş), s. 210

اَلشُّهُورُ *aylar:* = هِيَ أَوْ هَذِهِ أَوْ اَلّتِي أو الْمُقْبِلَةُ

اَلطُّيُورُ *kuşlar* = هِيَ أَوْ هَذِهِ أَوْ اَلّتِي أو الْكَبِيرَةُ

C. Müennes İsmin Kısımları:

Müennes isimler üçe ayrılır:

1. Hakîki müennes (اَلْمُؤَنَّثُ الحَقِيقِيُّ):

Te'nîs alâmeti olsun veya olmasın gerçek dişi varlıkları gösteren isimlerdir:

hatıra ذِكْرَى *kör (müe.)* عَمْيَاءُ *kadın* مَرْأَةٌ *Zeyneb* زَيْنَبُ

2. Lâfzî müennes (اَلْمُؤَنَّثُ اللَّفْظِيُّ):

Te'nîs alâmeti olan müzekker isimlerdir:

حَمْزَةُ خَلِيفَةُ زَكَرِيَّاءُ مُعَاوِيَةُ

3. Semâ'î müennes (اَلْمُؤَنَّثُ السَّمَاعِيُّ):

Müenneslik alâmeti bulunmayan cansız varlıklardan müennes kabul edilen isimler:

savaş اَلْحَرْبُ *nefis* اَلنَّفْسُ *güneş* اَلشَّمْسُ

Not: 1. Semâ'î müennese "**mânevî müennes**" veya "**itibârî müennes**" de denir.

2. Lâfzî müennes ile semâ'î (manevî, itibârî) müenneslere **mecâzî müennes** (اَلْمُؤَنَّثُ الْمَجَازِيُّ) denir[28].

II. Müzekker (اَلْمُذَكَّرُ):

Müenneslik alâmeti bulunmayan ve müenneslik şartlarını taşımayan isimlerdir.

28. Bk. Wright, I, 177.

Müzekker isimler ikiye ayrılır:

1. Hakîkî müzekker (الْمُذَكَّرُ الحَقِيقِيُّ):

Te'nîs alâmeti bulunmayan, canlı erkek varlıklara delâlet eden isimler:

Muhammed مُحَمَّدٌ *kardeş* أَخٌ *baba* أَبٌ *Ahmed* أَحمَدُ

2. Mânevî müzekker (الْمُذَكَّرُ المَعْنَوِيُّ):

Müzekker (erkek) kabul edilen, cansız varlıklara delâlet eden isimler:

dil اَللِّسَانُ *ay* اَلْقَمَرُ *ev* اَلْبَيْتُ

Not: 1. Bazı gramer (kavâid) kitaplarında, müzekkeri de hakîkî, lâfzî ve mânevî olarak üçe ayırmışlardır[29].

2. Mânevî müzekkere, **semâ'î** veya **itibârî** müzekker de denir.

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 104; *Evzâhu'l-mesâlik*, IV, 292; *Câmi'u'd-durûs*, I, 101; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 103; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk.), II, 104; *el-Müntehâb*, s. 50, 401; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 9; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV,35; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 210; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 107; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II,95; Wright, I,52,177; Caspari, s. 126.

29. Bk. Wright, I, 177.

ONUÇÜNCÜ BÖLÜM

MÂ'RİFE VE NEKRA (اَلْمَعْرِفَةُ وَ النَّكِرَةُ)

I. Mâ'rife (اَلْمَعْرِفَةُ):

Muayyen (belirli) bir nesneyi gösteren isimdir. Ma'rife isme (اَلْمَعْرِفَةُ)'e (اَلْمُعَرَّفُ) de denir.

A. Mâ'rife İsimler:

1. Başında "harf-i tarif" (اَلْ) bulunan isimler:

yüz اَلْوَجْهُ   *ağaç* اَلشَّجَرَةُ   *dağ* اَلْجَبَلُ

2. Alem (اِسْمُ الْعَلَمِ = özel isimler)'ler:

Osmân عُثْمَانُ   *Ömer* عُمَرُ   *Hasan* اَلْحَسَنُ

3. Zamir (اَلضَّمِيرُ)'ler:

ben أَنَا   *sen* أَنْتَ   *o* هُوَ

4. İsm-i mevsûl (اَلاِسْمُ الْمَوْصُولُ)'ler:

ki o şey مَا   *ki o kimse* مَنْ   *ki o* اَلَّذِي

5. İsm-i işâret (اِسْمُ الإِشَارَةِ)'ler:

şurası, şurada هُنَاكَ   *o* تِلْكَ   *bu* هَذَا

6. Mâ'rife isme muzâf olan isimler (mânevî izâfet de):

(onun) ismi اِسْمُهُ   *Ali'nin kitabı* كِتَابُ عَلِيٍّ

Not: 1. **Harf-i tarif** (اَلْ)'e " حَرْفُ التَّعْرِيفِ ، اَلْأَلِفُ وَ اللَّامُ ، أَدَاةُ التَّعْرِيفِ " denilir.

2. Nekre-i maksûde olan münâdalar da mârife kabul edilmektedir[30]:

ey müslümanlar! يَا مُسْلِمُونَ   *ey iki çocuk !* يَا وَلَدَانِ   *ey adam !* يَا رَجُلُ

3. Ma'rife ismin mânâsına daha açıklık getirmek yâni ma'rife ismi daha ma'rifetleştirmek bazı şartlarla mümkündür:

a. Sıfatla:

Büyük çocuk ağlıyor. . اَلْوَلَدُ الأَكْبَرُ بَاكٍ

b. Muzâf olmasıyla:

Ahmed'in kardeşi çalışkandır. . أَخُو أَحْمَدَ مُجْتَهِدٌ

c. Hâlle:

Ali'yi çarşıya giderken gördüm. . رَأَيْتُ عَلِيًّا يَذْهَبُ إِلَى السُّوقِ

d. Şibh-i izâfetle:

Allah'ı bilmek hayırlıdır. . اَلْعِلْمُ بِاللّٰهِ خَيْرٌ

Kardeşinin kitabını okudum. اَلْكِتَابُ لِأَخِي قَرَأْتُهُ

Şibh-i izâfet için bk. Nahiv İzâfet. Cümle kuruluşu.

II. Alem (اِسْمُ الْعَلَمِ = özel isim)'ler:

Osmân عُثْمَانُ   *Ömer* عُمَرُ   *Hasan* اَلْحَسَنُ

30. Nekre-i maksude için bk. Nahiv Münâdâ ; Muktedab, s. 41; en-Nahvu'l-vâdıh (lise), II,155.

Alem (اَلْعَلَمُ): Varlıkları, delâlet ettikleri şeyleri ferd ferd gösteren, belli bir şey ve şahıs için kullanılan isimlerdir.

A. Başlıca Özel İsimler:

Şahıs, yer (kıta, memleket, ülke, şehir, kasaba, köy, deniz, nehir, ırmak, dağ, gibi coğrâfî isimler), millet, kabile, boy isimleri ile seyyâre ve sâbit yıldızların isimleridir.

Özel isimler iki kısma ayrılır:

1. Türetilmeden doğrudan doğruya gelen, mânâsı olmayan alemlere "**el-mürtecel**" (اَلْمُرْتَجَلُ) denir:

Osmân عُثْمَانُ *Amr* عَمْرٌو *Zeyd* زَيْدٌ

2. Bazı kelimelerden yapılanlar ve bir mânâdan dolayı alem olanlara "**el-menkûl**" (اَلْمَنْقُولُ) denir:

a. İsmu'l-ayndan, yani ism-i cinsten:

Sa'leb ثَعْلَبٌ *Esed* أَسَدٌ

b. Sıfattan:

Nâile نَائِلَةُ *Hasan* حَسَنٌ

c. Mâzîden:

Şemmer شَمَّرُ

d. Muzâri fiilden:

Yeşkür يَشْكُرُ *Yezîd* يَزِيدُ

e. Emir'den:

İsmet اِصْمَتْ

f. Savt (taklid edilen ses)'tan:

Beyye بَيَّةُ

g. Mürekkeb isimlerden (iki kelimenin birleşmesiyle):

- Mürekkeb-i izâfî (izâfet terkibi):

Fahreddîn فَخْرُ الدِّينِ *Abdullah* عَبْدُ اللّٰهِ

- Mürekkeb-i mezcî (bileşek isim):

Hadramût حَضْرَمَوْتُ *Bealbek* بَعَلْبَكُّ

- Mürekkeb-i isnâdî (cümle şeklinde):

Câde'l-hakk جَادَ الْحَقُّ

Not: Künyeler, mahlâslar, lâkaplar de alem (özel isimler)'dir:

1. Künye: اِبْنُ الزُّبَيْرِ أَبُو الْقَاسِمِ

2. Mahlâs: حَامِدٌ

3. Lâkab: اَلصِّدِّيقُ

4. İsm-i mensûb: اَلأَصْمَعِيُّ

Künye, mahlas, lâkab için bk. Nahiv, Atf-ı beyân

B. Alem (özel isim)'lerin Harfi ta'rifli veya Harfi ta'rifsiz Olmaları:

1-A'cemi (yabancı) isimler harf-i tarif almaz:

يَعْقُوبُ عِيسَى إِبْرَاهِيمُ

2- Mürekkeb-i isnâdî (cümle şeklinde) olanlar ve terkib-i izâfet (izâfet terkibi)'den menkül olanlar da harf-i ta'rif almaz:

حَضْرَمَوْتُ　　　　عَبْدُ اللّٰهِ

3- Bazı münekker (nekreleştirilmiş, tenvinlenmiş) olanlar vardır ki sıfattan menkûl oldukları halde harf-i ta'rif almaz:

مُحَمَّدٌ　　أَحْمَدُ　　عَلِيٌّ　　صَالِحٌ

4- İsim ve sıfattan menkûl olanlar zâid olarak harf-i tarif alabilirler:

اَلأَسَدُ　　اَلْفَضْلُ　　اَلْحُسَيْنُ　　اَلْحَسَنُ

5- Harf-i ta'rif almayan alemler, ism-i mensûb olduğunda yahut tesniye veya cemî olduklarında harf-i ta'rif alabilirler:

(اَلزَّيْدُونَ) زَيْدُونَ ←—— (اَلزَّيْدَانِ =) زَيْدَانِ ←—— زَيْدٌ

(اَلْحَلَبِيُّ) حَلَبِيٌّ ←—— حَلَبٌ

6- Bazı isimler de vardır ki, harf-i ta'rifle beraber alem olurlar:

Medîne (şehri) اَلْمَدِينَةُ ←—— *şehir* مَدِينَةٌ

Sibeveyh'in "Kitâb" adlı eseri اَلْكِتَابُ ←—— *kitap* كِتَابٌ

7. Bazan da harf-i ta'rif almayan alemler harf-i ta'rif aldıklarında nekreleşir. Çünkü, bu durumda harf-i ta'rif **iştirâkiyye** (umûmileşmek, bütünü ile içine almak) olur. Yani harf-i ta'rifin yerine (كُلٌّ) getirmek mümkündür:

Zeyd'lerin hepsi akıllıdır.. (كُلُّ زَيْدٍ عَاقِلُونَ) اَلزَّيْدُ عَاقِلُونَ

III. Nekre (اَلنَّكِرَةُ)

Belirsiz bir nesneyi gösteren, başına harf-i ta'rif almayan ve diğer ma'rife şartlarını taşımayan isimlerdir.

bir hayvan بَهِيمَةٌ *birisi* أَحَدٌ *bir ev* دَارٌ

Not: Nekre isme **"münekker"** (اَلْمُنَكَّرُ) de denir.

Nekre ikiye ayrılır:

Gerçek (مَحْضٌ = tam) nekra

Hususîlik kazanmış (مَخْصُوصٌ) nekra.

A. Gerçek (مَحْضٌ = tam) Nekra:

Başka bir kelime veya terkiple husûsîlik kazanmamış mücerred nekraya denir:

Bir adam caddede kaçıyordu. . كَانَ يَفِرُّ رَجُلٌ فِي الشَّارِعِ

B. Hususîlik Kazanmış (مَخْصُوصٌ) Nekra:

Bir kelime veya terkible husûsîlik kazanmış nekraya denir.

Nekra ismin husûsîlik kazanma şartları:

1. Sıfatla:

Uçan bir kuşu gördüm. . رَأَيْتُ طَائِرًا يَطِيرُ

2. İzâfetle:

Bir ağacın dalını kırdım. . كَسَرْتُ غُصْنَ شَجَرَةٍ

3. Temyîzle :

Bir bardak su içtim. . شَرِبْتُ كُوبًا مَاءً

4. Şibh-i izâfetle:

Allah'a imân hayırlıdır. إِيمَانٌ بِاللّٰهِ خَيْرٌ .

Gümüş yüzük satın aldım. اِشْتَرَيْتَ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ .

Şibh–i izâfet için bk. Nahiv, İzâfet; Cümle kuruluşu, Şibh-i izâfet

C. Nekrayı Daha Belirsiz Yapmak:

1. (مَا) kullanılır. Bu mâ'ya "**mâ-i ibhâmiye**" (مَا الإِبْهَامِيَّةُ) [31] denir:

(Her hangi) bir kimseyle konuş. تَكَلَّمْ مَعَ شَخْصٍ مَا .

Elbet (herhangi) bir gün gidersin.. لَقَدْ تَذْهَبُ يَوْماً مَا

Not: Yukarıdaki cümlelerdeki (مَا)'lar (شَخْصٌ) ve (يَوْمٌ) kelimelerinin sıfatlarıdır.

2. Nefy, nehy ve istifhâmdan sonra fâil, mef'ûl ve mübtedâ olarak gelen nekra isimler umûmîlik ifâde ederler. Mânâları nekra isimlerden daha çok belirsizlik kazanır.

Hiç kimse gelmedi. مَا جَاءَ أَحَدٌ .

Hiç kimseyle arkadaşlık etme. لاَ تُصَاحِبْ أَحَداً .

Yanında hiç adam var mı ? هَلْ عِنْدَكَ رَجُلٌ ؟

3. Nefy, nehy ve istifhâmdan sonraki fâil, mef'ûl ve mübtedânın başına (مِنْ) geldiğinde nekra isim daha da belirsizlik kazanır:

Hiçbir kimse gelmedi. مَا جَاءَ مِنْ أَحَدٍ .

Hiçbir kimseyle arkadaşlık etme. لاَ تُصَاحِبْ مِنْ أَحَدٍ .

31. Wright, II,276

Yanında hiç bir kimse (adam) var mı ? هَلْ عِنْدَكَ مِنْ رَجُلٍ ؟

Not: Bu durumlardaki (مِنْ) ler zâiddir.

4. Olumsuz isim cümlesinin haberinin başına zâid gelen bâ (بِ) ile de nekra isim te'kid (belirsizlik) kazanır:

Bu hiç bir şey değildir.. لَيْسَ هَذَا بِشَيْءٍ

Orada yabancı değildir. لَمْ يَكُنْ فِيهِ بِغَرِيبٍ

Bu hiçbir şey değildir. . مَا هَذَا بِشَيْءٍ

KAYNAKLAR:

Câmiu'd'durûs, I, 152; *Evzâhu'l-mesâlik*, I, 82; *Katru'n-nedâ*, s. 93; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), II, 132, 155; *el-Müntehâb*, s. 41; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 22, 33; *Lisânu'l-arab*, s. 47; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 105; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 151; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 28 Dipnot; *T.K. Arapça Sarf-Nahiv*, s. 151; Wright, I, 147, 235, 247, 269; II, 116, 123, 198, 260; Caspari, s. 175; Blachère, s. 103.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜFRED, TESNİYE ve CEMÎ (الْمُفْرَدُ وَ التَّثْنِيَةُ وَ الْجَمْعُ)

Sayı Açısından İsimler:

Arapçada isim ve isim cinsinden olan kelimeler nicelik (kemmiyet,adet, sayı)'lerine göre üçe ayrılır:

I. Müfred (اَلْمُفْرَدُ = Tekil):

Bir tek varlığa delâlet eden kelimelerdir:

Zeyd زَيْدٌ ، *o* هُوَ *ev* بَيْتٌ

II. Tesniye (اَلتَّثْنِيَةُ = İkil):

İki varlığa delâlet eden kelimelerdir:

iki sandalye كُرْسِيَّانِ ، كُرْسِيَّيْنِ ←—— *sandalye* كُرْسِيٌّ

iki ayak رِجْلاَنِ ، رِجْلَيْنِ ←—— *ayak* رِجْلٌ

iki göz عَيْنَانِ ، عَيْنَيْنِ ←—— *göz* عَيْنٌ

III. Cemî (اَلْجَمْعُ = Çoğul):

İkiden fazla varlıklara delâlet eden kelimelerdir:

öğretmenler مُعَلِّمُونَ ، مُعَلِّمِينَ ←—— *öğretmen* مُعَلِّمٌ

müslüman kadınlar مُسْلِمَاتٌ ←—— *müslüman kadın* مُسْلِمَةٌ

nimetler نِعَمٌ ←—— *nimet* نِعْمَةٌ

TESNİYE (اَلتَّثْنِيَةُ)

İki varlığa delâlet eden isimdir. Buna "**müsennâ**" (اَلْمُثَنَّى) da denir.

1. Müfred (tekil) olan kimenin sonuna raf halinde, elif ile meksûr nûn (ـَ انِ) ve yahut nasb ve cer halinde, sâkin yâ ile meksûr nûn (ـَ يْنِ) eklenmek sûretiyle yapılır:

İki öğrenci kitaplarını okudular. قَرَأَ التِّلْمِيذَانِ كُتُبَهُمَا

Öğretmen iki öğrenciye "O nedir?" dedi. قَالَ الْمُعَلِّمُ لِلتِّلْمِذَيْنِ : مَا هُوَ ؟

Bir adam iki ekmek yedi.. أَكَلَ الرَّجُلُ خُبْزَيْنِ .

2. Son harfinin aslı vâv olup elif ile yazılan üç harfli kelimelerin tesniyelerinde elif vâva çevrilir:

عَصاً ← عَصَوٌ ← عَصَوَانِ ، عَصَوَيْنِ *iki değnek*

رَحًى ← رَحَوٌ ← رَحَوَانِ ، رَحَوَيْنِ *iki değirmen*

3. Üç harfli olup, son harfinin aslı yâlı ise veya harfleri üçten fazla ise, tesniyesinde elifi yâ olur:

فَتًى ← فَتَيٌ ← فَتَيَانِ ، فَتَيَيْنِ *iki genç*

مُعْطًى ← مُعْطَيَانِ ، مُعْطَيَيْنِ *verilmiş iki kişi*

4. Nâkıs fiillerin ism-i fâillerinde olduğu gibi düşmüş olan sondaki yâ (ـِ ي) tesniyede meydana çıkar:

هَادٍ (اَلْهَادِى) ← هَادِيٌ ← هَادِيَانِ ، هَادِيَيْنِ *iki rehber*

مُكْتَفٍ (اَلْمُكْتَفِي) ← مُكْتَفِيٌ ← مُكْتَفِيَانِ ، مُكْتَفِيَيْنِ *yetinen iki kişi*

5. Sonu (ـَـاء) şeklinde biten isimlerin kâideleri:

a. Müenneslik alâmeti olarak bulunan isimlerde vâv (و)'a çevrilir:

iki kırmızı حَمْرَاوَانِ ، حَمْرَاوَيْنِ ←— حَمْرَاءُ

iki dilsiz (kadın) بَكْمَاوَانِ ، بَكْمَاوَيْنِ ←— بَكْمَاءُ

b. Ancak isimlerin aslında (ـَـاء) varsa o zaman olduğu gibi kalır:

iki okuyucu قَرَّاآنِ ←— okuyucu قَرَّاءُ

iki kebap شَوَّاآنِ ←— kebapçı شَوَّاءُ

c. Bu hemze "vâv" (و) veya "yâ" (ـي)'dan hâsıl olmuş ise yukarıdaki birinci ve ikinci kâidelerin ikisi de kullanılabilir:

iki gök سَمَاآنِ veya سَمَاوَانِ ←— dan سَمَاوٌ ←— سَمَاءٌ

iki elbise كِسَاآنِ veya كِسَاوَانِ ←— dan كِسَاوٌ ←— كِسَاءٌ

6. Arapçada bazı kelimeler vardır ki, bunlar yalnız tesniye (ikil) halinde bulunur:

iki (müz.) ثِنْتَانِ iki (müe.) اِثْنَتَانِ iki (müz.) اِثْنَانِ

her ikisi (müe.) كِلْتَاهُمَا her ikisi (müz.) كِلَاهُمَا

7. Bazı harfleri düşmüş kelimelerin tesniyeleri şöyledir:

iki baba أَبَوَانِ ، أَبَوَيْنِ ←— baba أَبٌ

iki erekek kardeş أَخَوَانِ ، أَخَوَيْنِ ←— erkek kardeş أَخٌ

iki el يَدَانِ ، يَدَيْنِ ←— el يَدٌ

iki ağız فَمَوَيْنِ ، فَمَوَانِ veya فَمَيْنِ ، فَمَانِ ← *ağız* فَمٌ

iki sâhib (müz.) ذَوَيْنِ ، ذَوَانِ ← *sâhib (müz.)* ذُو

iki sâhib (müe.) ذَوَاتَيْنِ ، ذَوَاتَانِ ← *sâhib (müe.)* ذَاتٌ

iki yıl سَنَتَيْنِ ، سَنَتَانِ ← *yıl* سَنَةٌ

iki dudak شَفَتَيْنِ ، شَفَتَانِ ← *dudak* شَفَةٌ

iki küre كُرَتَيْنِ ، كُرَتَانِ ← *küre* كُرَةٌ

Not: (ذُو) ve (ذَاتٌ) daima muzâf olarak gelirler. Bk. Edatlar

8. Harf-i cerli ism-i mef'ûllerin tesniyeleri harf-i cerre bitişen zamir veya isimde yapılır:

uğranılmış iki kişi مَمْرُورٌ بِالرَّجُلَيْنِ veya مَمْرُورٌ بِهِمَا ← *uğranılmış* مَمْرُورٌ بِهِ

gazab edilmiş iki kişi مَغْضُوبٌ عَلَى الْمَرْأَيْنِ veya مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمَا ← *gazab edilmiş* مَغْضُوبٌ عَلَيْهِ

9. İsimlerde tesniyenin i'râbı harf iledir.

Raf hali "elif" (ا) ile:

Ahmed ve Ali çalışkandır. عَلِيٌّ وَ أَحْمَدُ مُجْتَهِدَانِ

Nasb hali "yâ" (ي) ile:

Müellif iki kitabı bir kitapta topladı. جَمَعَ الْمُؤَلِّفُ كِتَابَيْنِ فِي كِتَابٍ .

Cer hâli "yâ" (ي) ile:

Öğrenci kitapları iki arkadaştan aldı. أَخَذَ التِّلْمِيذُ الْكُتُبَ مِنْ صَدِيقَيْنِ .

10. Tesniye'nin nûn'u muzâf olduğunda düşer:

Ali'nin anne ve babası وَالِدَا عَلِيٍّ

Ahmed'in iki defterinde فِي دَفْتَرَيْ أَحْمَدَ

11. Muzâf olan mansûb ve mecrûr haldeki "sâkin yâ" (ـَيْ)'dan sonra hemze-i vasl geldiği zaman, "sâkin yâ" kesre ile harekelenir:

Ordu şehrin iki tarafından girdi. دَخَلَ الْجَيْشُ مِنْ جِهَتَيِ الْمَدِينَةِ .

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 443; *Evzâhu'l-mesâlik*, I, 50; IV, 286; *Katru'n-nedâ*, s. 48; *Câmiu'd'durûs*, II, 43; *Şüzûru'z-zeheb*, s. 43; *Mebâdiu'l-arabiyye*, IV, 81; *en-Nahvu'l-Vâdıh* (Lise), II, 116; *en-Nahvu'l-vâdıh* (İlk), II, 74; *el-Müntehâb*, s. 429; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 95; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 3; *Arapça Sarf- Nahiv* (A. Ateş), s. 217; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 113; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II,99; Wright, I,187; Caspari, s. 133.

CEMİ (اَلْجَمْعُ)

Tarifi ve Çeşitleri:

İkiden fazla varlıklara delâlet eden kelimelerdir.

Cemîler üçe ayrılır:

Cem-i sâlim (اَلْجَمْعُ السَّالِمُ) [32]

Cem-i mükesser (اَلْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ) [33]

İsm-i cemî (اِسْمُ الْجَمْعِ)

1. Cem-i sâlim (اَلْجَمْعُ السَّالِمُ): İkiye ayrılır:

a. Cem-i müzekker-i sâlim (جَمْعُ الْجَمْعِ السَّالِمِ)

b. Cem-i müennes-i sâlim (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمِ)

Not: Sâlim cemîler cem-i kesrettirler. Cem-i kesret için bk. s. 529

2. Cem-i mükesser (**اَلْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ**)

İkiye ayrılır:

1. Cem-i kılle (جَمْعُ الْقِلَّةِ = *azlık cem'i)*

2. Cem-i kesret (جَمْعُ الْكَثْرَةِ = *çokluk cem'i)*

3. İsm-i cemî (اِسْمُ الْجَمْعِ)

Not: 1. Bir de "**şibh cemî**" (شِبْهُ الْجَمْعِ) vardır.

32. Cem-i sâlim denildiği gibi cem-i sahîh (اَلْجَمْعُ الصَّحِيحُ) veya cem-i musahhah (اَلْجَمْعُ الْمُصَحَّحُ) da denir. Bk . Wright, I,191

33. Cem-i mükesser denildiği gibi cem-i teksîr (جَمْعُ التَّكْسِيرِ) de denir.

2. Umûmiyetle gramer kitaplarında cemîler şu şekilde kısımlara ayrılmaktadır:

a. Cem-i müzekker-i sâlim (جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ)

b. Cem-i müennes-i sâlim (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ)

c. Cem-i mükesser (اَلْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ)

CEM-İ MÜZEKKER-İ SÂLİM (جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ)

Bazı müzekker isimlerin sonuna raf hâlinde "vâv" (و) ve meftûh "nûn" (نَ) , nasb ve cerr hâllerinde "yâ" (ي)ve meftûh "nûn" (نَ) eklenerek yapılır:

Mü'minler Allah'a imân ettiler. . آمَنَ الْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ

Mü'minleri mescidde gördüm.. رَأَيْتُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْمَسْجِدِ

Ali, mün'minlerle beraber mescide gitti. . ذَهَبَ عَلِيٌّ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى الْمَسْجِدِ

A. Cem-i müzekker-i sâlimle cemilenen isimler:

1. Akıl sâhibi alemler (erkek özel adları):

Ancak bu isimlerin sonunda "bitişik tâ" (ـة ، ة) bulunmamalıdır ve mürekkeb (bileşik) isim de olmamalıdır:

Zeydler (زَيْدِينَ) زَيْدُونَ ⟵ *Zeyd* زَيْدٌ

Mahmûdlar (مَحْمُودِينَ) مَحْمُودُونَ ⟵ *Mahmûd* مَحْمُودٌ

Ya'kûblar (يَعْقُوبِينَ) يَعْقُوبُونَ ⟵ *Ya'kûb* يَعْقُوبُ

2. Müzekker akıllı canlılar için kullanılan türemiş isimler:

a. İsm-i fâiller:

bilginler عَالِمِينَ عَالِمُونَ، ⟵ *bilgin* عَالِمٌ

ikrâm edenler مُكْرِمِينَ ، مُكْرِمُونَ ← *ikrâm eden* مُكْرِمٌ

b. İsm-i mef'ûllerden:

açılmışlar مَفْتُوحِينَ ، مَفْتُوحُونَ ← *açılmış* مَفْتُوحٌ

yenmişler مَأْكُلِينَ ، مَأْكُولُونَ ← *yenmiş* مَأْكُولٌ

c. (فَعِلٌ) veya (فَعِيلٌ) veznindeki sıfat-ı müşebbehelerden:

büyükler كَبِيرِينَ ، كَبِيرُونَ ← *büyük* كَبِيرٌ

sevinçliler فَرِحِينَ ، فَرِحُونَ ← *sevinçli* فَرِحٌ

d. (فَعَّالٌ) veznindeki mübalâga ism-i fâillerden:

kasablar قَصَّابِينَ ، قَصَّابُونَ ← *kasab* قَصَّابٌ

kabıcılar بَوَّابِينَ ، بَوَّابُونَ ← *kapıcı* بَوَّابٌ

e. (أَفْعَلُ) veznindeki ism-i tafdîllerden (ism-i mensûb olarak kullanılanlar. Bk. s. 484)

en güzeller أَجْمَلِينَ ، أَجْمَلُونَ ← *en güzel* أَجْمَلُ

en şiddetliler أَشَدِّينَ ، أَشَدُّونَ ← *en şiddetli* أَشَدُّ

f. İsm-i mensûblar:

köylüler قَرَوِيِّينَ ، قَرَوِيُّونَ ← *köylü* قَرَوِيٌّ

Mısırlılar مِصْرِيِّينَ ، مِصْرِيُّونَ ← *Mısırlı* مِصْرِيٌّ

Not: Mürekkeb (bileşik) özel isimler, çoğul yapılmak istenildiği zaman önüne (ذُو = sâhip) kelimesinin cemisi olan (ذَوُونَ = *sâhipleri*) kelimesi getirilir:

Abdullahlar ذَوُو عَبْدِللّٰهِ ⟵ *Abdullah* عَبْدُاللّٰهِ

Sîbeveyhler ذَوُو سِيبَوَيْهِ ⟵ *Sîbeveyh* سِيبَوَيْهِ

3. Özel isim ve türemiş isim olmayan şu isimler de "cem-i müzekker-i sâlim"le cemîlenebilir:

âileler أَهْلُونَ ⟵ *âile* أَهْلٌ *yerler* أَرْضُونَ ⟵ *yer* أَرْضٌ

kazlar إِوَزُّونَ ⟵ *kaz* إِوَزٌّ *oğullar* بَنُونَ ⟵ *oğul* ابْنٌ

âlemler عَالَمُونَ ⟵ *âlem* عَالَمٌ *yüzler* مِئُونَ ⟵ *yüz* مِائَةٌ ، مِئَةٌ

sâhipler ذَوُونَ ⟵ *sâhip* ذُو *kullar* عَبْدُونَ ⟵ *kul* عَبْدٌ

B. Cem-i müzekker-i sâlimin yapılışında göz önünde bulundurulması gereken hususlar:

1. Nâkıs fiillerin ism-i fâillerinde hazfedilmiş olan "yâ" (ي ـــ) meydana çıkmaz, hazfedilmemiş olanlarında ise, hazfedilir, cem'e âit "vâv" (و)'ın üst tarafı mazmûm ve "yâ" (ي)'nın üst tarafı ise meksûr okunur:

ağlayanlar بَاكُونَ ، بَاكِينَ ⟵ *ağlayan* بَاكٍ

müftüler مُفْتُونَ ، مُفْتِينَ ⟵ *müftü* مُفْتٍ

2. Sonlarında (ـَى) ve (ـًى) bulunan isimlerin "yâ" (يْ -)' ları hazfedilir. Cem-i müzekker sâlimle cemilenirken ref hâlinin alâmeti olan "vâv" (و) ile nasb ve cer hallerinin alâmeti olan "yâ" (ي) sâkin kılınır:

Mûsâlar مُوسَوْنَ ، مُوسَيْنَ ⟵ *Mûsâ* مُوسَى

Mustafalar مُصْطَفَوْنَ ، مُصْطَفَيْنَ ⟵ *Mustafa* مُصْطَفًى

Not: Elif-i maksûre ile biten isimlerin cem-i müzekker-i sâlimlerinin nasb ve cer halleri tesniye gibi görünür. Halbuki (مُوسَى) ve (مُصْطَفًى) gibi isimlerin tesniyelerinin nasb ve cer halleri (مُوسَيَيْنِ ، مُصْطَفَيَيْنِ) şekillerinde gelir.

3. (فَعِلٌ) veznindeki mankûs (nâkıs olan) isimlerin cem'i şeklinde "yâ" (ي) hazfedilir, cemî vâv (و)'ının üst tarafı mazmûm, "yâ" (ي)'nın üst tarafı meksûr okunur:

körler عَمُونَ ، عَمِينَ ⟵ *kör* اَلْعَمِي

4. Sonunda (ـَاءُ) bulunan isimler cem-i müzekkeri sâlim ekleri alınca hemze (ء) olduğu gibi kalır veya "vâv" (و) olur:

ustalar بَنَّاءُونَ ، بَنَّائِينَ - بَنَّاوُونَ ، بَنَّاوِينَ ⟵ *usta* بَنَّاءٌ

okuyucular قَرَّاءُونَ ، قَرَّائِينَ - قَرَّاوُونَ ، قَرَّاوِينَ ⟵ *okuyucu* قَرَّاءٌ

5. Harf-i cerli ism-i mef'ûllerin cem'i müzekker-i sâlim'i harf-i cerre birleşen zamir veya isimle yapılır:

*uğranılmış (kişi)*مَمْرُورٌ بِهِمْ - مَمْرُورٌ بِالرِّجَالِ ⟵ *uğranılmış* مَمْرُورٌ بِهِ

gazaba uğramışlar مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ ، مَغْضُوبٌ بِالرِّجَالِ ⟵ *gazaba uğramış* مَغْضُوبٌ عَلَيْهِ

C. Cem-i müzekker-i sâlim'in i'râbı harf iledir:

Raf hali "vâv" (و) ile:

Öğretmenler çalışkan öğrenciyi medheder.. يَمْدَحُ الْمُعَلِّمُونَ التِّلْمِيذَ الْمُجْتَهِدَ

Nasb hali "yâ" (ي) ile:

Öğretmenleri okulda gördüm.. رَأَيْتُ الْمُعَلِّمِينَ فِي الْمَدْرَسَةِ

Cer hali "yâ" (ي) ile:

Öğretmenlerle beraber okula gittim.. ذَهَبْتُ مَعَ الْمُعَلِّمِينَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ

2. Cem-i müzekker-i sâlimin nûn'u muzâf olduğunda düşer:

Onlar Kureyş oğullarıdır. هُمْ بَنُو قُرَيْشٍ

Çocuğumun öğretmenlerini ziyâret ettim.. زُرْتُ مُعَلِّمِي وَلَدِي

3. Sonu elif-i maksûre ile biten kelimelerin cem-i müzekker-i sâlimleri hemze-i vasılla başlayan bir kelimeye muzâf olursa raf halinde sonundaki sâkin vâv (و) zamme ile, nasb ve cer halinde sonundaki sâkin yâ (ي) kesre ile harekelenir:

Raf hali:

seçilmiş insanlar مُصْطَفَوُ النَّاسِ ← مُصْطَفَوْ ← مُصْطَفَوْنَ

Nasb. ve cer hali:

seçilmiş insanlar مُصْطَفَيِ النَّاسِ ← مُصْطَفَيْ ← مُصْطَفَيْنَ

KAYNAKLAR:

Şerh İbn Akîl, II, 446; *Şüzûru'z-zeheb*, s. 54; *Câmiu'd'durûs*, II, 14; *Katru'n-nedâ*, s. 48; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), II, 14; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk), II, 77; *el-Müntehâb*, s. 53, 441, 448; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 118; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 39; *Arapça Gramer* (A. Ateş), s. 220; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 113; Wright, I, 192; Caspari, s. 134; Blachère, s. 119.

CEM-İ MÜENNES-İ SÂLİM (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ)

Bazı müennes isimlerin cemisi kelimenin sonuna "elif-tâ" (ـَاتٌ), getirmekle yapılır:

alim kadınlar عَالِمَاتٌ ⟵ عَالِمَةٌ *Zeyneb'ler* زَيْنَبَاتٌ ⟵ زَيْنَبُ

A. Cem-i müennes-i sâlim ile cemilenen isimler:

1. Sonunda kapalı tâ (ـة ، ة) bulunan (yani lâfzî müennes olan) erkek özel isimleri ile bütün kadın özel isimler:

Talhalar طَلْحَاتٌ ⟵ *Talha* طَلْحَةٌ

Hind'ler هِنْدَاتٌ ⟵ *Hind (kadın)* هِنْدٌ [34]

Âişe'ler عَائِشَاتٌ ⟵ *Âişe* عَائِشَةٌ

2. Yuvarlak tâ (ة), elif-i maksûra (ـَى) ve elif-i memdûde (ـَاء) ile sona eren cins isimler:

çadırlar خَيْمَاتٌ ⟵ *çadırr* خَيْمَةٌ

müjdeler بُشْرَيَاتٌ ⟵ *müjde* بُشْرَى

çöller صَحْرَوَاتٌ ⟵ *çöl* صَحْرَاءُ

Şu isimlerin cemîleri bu kurala uymaz:

kadınlar نِسَاءٌ ⟵ *kadın* امْرَأَةٌ

câriyeler إِمَاءٌ ⟵ *câriye* أَمَةٌ

koyunlar شِيَاهٌ ⟵ *koyun* شَاةٌ

34. İkinci harfi sâkin olan üç harfli müennes özel isimler gayr-i munsarıf oldukları gibi, tenvin de alabilirler. Bk. Nahiv, Gayr-ı munsarıf; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 109; *Nahiv Tercümesi* (İbr.), s. 24

ümmetler, milletler أُمَمٌ ← *ümmet, millet* أُمَّةٌ

dudaklar شِفَاهٌ ← *dudak* شَفَةٌ

milletler, dinler مِلَلٌ ← *millet, din* مِلَّةٌ

3. İsm-i fâillerin müennesleri:

kadın bilginler عَالِمَاتٌ ← *kadın bilgin* عَالِمَةٌ

çalışkan kadınlar مُجْتَهِدَاتٌ ← *çalışkan kadın* مُجْتَهِدَةٌ

4. İsm-i mefûllerin müennesleri:

bilinenler مَعْرُوفَاتٌ ← *bilinen* مَعْرُوفَةٌ

ikrâm edilmişler مُكْرَمَاتٌ ← *ikrâm edilmiş* مُكْرَمَةٌ

5. Sıfat-ı müşebbehelerin (فَعِيلٌ) ve (فَعِلٌ) vezinlerinin müennesleri:

güzeller جَمِيلَاتٌ ← *güzel* جَمِيلَةٌ

sevinçliler فَرِحَاتٌ ← *sevinçli* فَرِحَةٌ

6. (فَعَّالَةٌ) veznindeki mubâlagalı ism-i fâil siygası (ism-i mensûb olarak kullanılanlar. Bk. s. 473)

ekmekçi kadınlar خَبَّازَاتٌ ← *ekmekçi kadın* خَبَّازَةٌ

kapıcı kadınlar بَوَّابَاتٌ ← *kapıcı kadın* بَوَّابَةٌ

7. İsm-i tafdîlin müennesi:

en büyükler عُظْمَيَاتٌ ← *en büyük* عُظْمَى

en faziletliler فُضْلَيَاتٌ ← *en faziletli* فُضْلَى

8. Alfabe harflerinin isimleri:

vâvlar وَاوَاتٌ	⟵	*vâv* وَاوٌ
nûnlar نُونَاتٌ	⟵	*nûn* نُونٌ

9. Ay isimleri:

Muharrem ayları اَلْمُحَرَّمَاتُ	⟵	*Muharrem ayı* اَلْمُحَرَّمُ
Şa'bân ayları شَعْبَانَاتٌ	⟵	*Şa'bân ayı* شَعْبَانُ

10. Üçten fazla harften meydana gelmiş masdarlar:

tarifler تَعْرِيفَاتٌ	⟵	*tarif* تَعْرِيفٌ
ihsânlar إِحْسَانَاتٌ	⟵	*ihsân* إِحْسَانٌ

11. Akıl sâhibi olmayan varlıkların müzekker sayılan isimlerinin ism-i tasgîrleri:

küçük dağlar جُبَيْلَاتٌ	⟵	*küçük dağ* جُبَيْلٌ
dirhemcikler دُرَيْهِمَاتٌ	⟵	*dirhemcik* دُرَيْهِمٌ

12. Cem-i mükesseri olmayan bir çok müzekker isimler:

hamamlar حَمَّامَاتٌ	⟵	*hamam* حَمَّامٌ
olanlar كَائِنَاتٌ	⟵	*olan* كَائِنٌ

13. Yabancı dilden gelen isimler:

hastahaneler بِيمَارِسْتَانَاتٌ	⟵	*hastahane* بِيمَارِسْتَانٌ
paşalar بَاشَاوَاتٌ	⟵	*paşa* بَاشَا
otobüsler أُوتُوبِيسَاتٌ	⟵	*otobüs* أُوتُوبِيسٌ
telefonlar تِلِيفُونَاتٌ	⟵	*telefon* تِلِيفُونٌ

B. Cem-i müennes-i sâlimin yapılışında göz önünde bulundurulması gereken hususlar:

1. Kelimenin sonu "yuvarlak tâ" (ـة ، ة) ile sona eriyorsa, bu "tâ" (ـة ، ة) atılır ve (ـَ ات) getirilir:

imân edenler مُؤْمِنَاتٌ ⟵ *imân eden* مُؤْمِنَةٌ

teyzeler خَالاَتٌ ⟵ *teyze* خَالَةٌ

2. Kelime sonunda elif-i memdûde (ـَ اء), elif-i maksûra (ـَ ى) varsa, tesniye yapılırken gözetilen kâidede olduğu gibi, elifler yâ (ي)'ya, veyahut vâv (و)'a çevrildikten sonra (ات) getirilir:

çöller صَحْرَوَاتٌ ⟵ *çöl* صَحْرَاءُ

lohusalar نُفَسَوَاتٌ ⟵ *lohusa* نُفَسَاءُ

anmalar ذِكْرَيَاتٌ ⟵ *anma* ذِكْرَى

değirmenler رَحَيَاتٌ ⟵ *değirmen* رَحًى

3. (فَعْلَةٌ) veznindeki isimlerin cemîsi (فَعَلاَتٌ) vezninde gelir:

ceylânlar ظَبَيَاتٌ ⟵ *ceylân* ظَبْيَةٌ

alınlar جَبَهَاتٌ ⟵ *alın* جَبْهَةٌ

Not: Ecvef ve muzaaf olan isimler olduğu gibi kalır:

bağırışlar صَيْحَاتٌ ⟵ *bağırış* صَيْحَةٌ

nineler جَدَّاتٌ ⟵ *nine* جَدَّةٌ

4. (فعْلَةٌ) veznindeki isimin cemisi (فعْلاَتٌ ، فعَلاَتٌ ، فعلاَتٌ) vezinlerinde gelir. Eğer ecvefse, sadece (فعْلاَتٌ ، فعَلاَتٌ) vezinlerinde gelir:

hizmetler خِدْمَاتٌ - خِدَمَاتٌ - خِدِمَاتٌ ← *hizmet* خِدْمَةٌ

süsler حِلْيَاتٌ - حِلَيَاتٌ - حِلِيَاتٌ ← *süs* حِلْيَةٌ

kiliseler بِيعَاتٌ - بِيَعَاتٌ ← *kilise* بِيعَةٌ

5. (فُعْلَةٌ) veznindeki isimlerin cemîsi (فُعْلاَتٌ ، فُعَلاَتٌ ، فُعُلاَتٌ) vezinlerinde gelir. Ancak bu isim ecvef yahut (ي)'lı nâkıs ise, cemî bu vezinlerden sonuncusu olan (فُعُلاَتٌ) vezninde gelmez:

karanlıklar ظُلْمَاتٌ - ظُلَمَاتٌ - ظُلُمَاتٌ ← *karanlık* ظُلْمَةٌ

adımlar خُطْوَاتٌ - خُطَوَاتٌ - خُطُوَاتٌ ← *adım* خُطْوَةٌ

büyüler رُقْيَاتٌ - رُقَيَاتٌ ← *büyü* رُقْيَةٌ

6. (فَعَلَةٌ) vezninde olan nâkıs isimlerin cemîsi yapılırken, kelime aslına çevrilir:

âletler أَدَوَاتٌ ← أَدَوَةٌ ← *âlet* أَدَاةٌ

baskınlar غَزَوَاتٌ ← غَزَوَةٌ ← *baskın* غَزَاةٌ

ölümler وَفَيَاتٌ ← وَفَيَةٌ ← *ölüm* وَفَاةٌ

genç kızlar فَتَيَاتٌ ← فَتَيَةٌ ← *genç kız* فَتَاةٌ

Not: Nâkıs fiillerin mezîdlerinin ism-i mef'ûlleri de aynı kurala bağlıdır:

ölmüş kadınlar مُتَوَفَّيَاتٌ ← مُتَوَفَّيَةٌ ← *ölmüş* مُتَوَفَّاةٌ

atılmışlar مُرْمَيَاتٌ ← مُرْمَيَةٌ ← *atılmış* مُرْمَاةٌ

7. (ا ـَ) ile sona eren yabancı asıllı isimlerin sonundaki (ا ـَ) yerine "vâv" (و) getirilir:

ağalar أَغَوَاتٌ ⟵ ağa أَغَا

paşalar بَاشَوَاتٌ ⟵ paşa بَاشَا

ustalar أُسْتَوَاتٌ ⟵ usta أُسْتَا

8. Şu isimlerin cemîsi şu şekilde yapılır:

anneler (أُمَّاتٌ) ، أُمَّهَاتٌ ⟵ anne أُمٌّ

kızlar بَنَاتٌ ⟵ kız بِنْتٌ

kız kardeşler أَخَوَاتٌ ⟵ kız kardeş أُخْتٌ

9. Yabancı asıllı isimlerin sonu med harfi "vâv"la bitiyorsa, (هَات) ile cemîlenir:

piyanolar بِيَانُوهَاتٌ ⟵ piyano بِيَانُو

radyolar رَادْيُوهَاتٌ ⟵ radyo رَادْيُو

10. Harf-i cerli ism-i mef'ûllerin cem–i müennesleri harf-i cerre bitişen zamir ve isimlerle yapılır:

uğranılmış (kadın)lar مَمْرُورٌ بِهِنَّ – مَمْرُورٌ بِالنِّسَاءِ ⟵ uğranılmış (müe.) مَمْرُورٌ بِهَا

öfkeye uğramış (kadın)lar مَغْضُوبٌ عَلَيْهِنَّ – مَغْضُوبٌ عَلَى النِّسَاءِ ⟵ öfkeye uğramış(müe.) مَغْضُوبٌ عَلَيْهَا

C. Cem-i münnes-i sâlimin i'râbı hareke iledir:

Raf hâli için "zamme": *Ağaçlar büyüdü.* نَمَتِ الشَّجَرَاتُ .

Nasb hâli "kesra": *Kız inekleri sağdı.* حَلَبَتِ الْبِنْتُ الْبَقَرَاتِ

Cer hâli "kesra": *Tilki tavuklara saldırdı* . هَجَمَ الثَّعْلَبُ عَلَى الدَّجَاجَاتِ

KAYNAKLAR:
Şerh İbn Akîl, II, 448; *Katru'n-nedâ*, s. 50; *Câmi'u'd-durûs*, I, 11, 19; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 8; *en-Nahvu'l-vâdıh* (Lise), II, 121; *en-Nahvu'l-vâdıh* (ilk), II, 77; *el-Müntehâb*, s. 449; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 96; *Arapça Sarf- Nahiv* (Kar. Top.), IV, 41; *Arapça Dilbilgisi* (A. Ateş), s. 223; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 114; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 109; Wright, I,92; II,96; Blachère, s. 120.

CEM-İ MÜKESSER (اَلْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ)

Müfred ismin harekesinin değişmesiyle veya harflerinden birisinin hazfedilmesiyle yahut harf ilâvesiyle yahutta bu üç durumun beraberce bulunmasıyla yapılan cemîdir.

Cem-i mükesserin yapılışı:

1. Hareke değişmesiyle:

arslanlar أُسُدٌ ← *arslan* أَسَدٌ

2. Harflerden birinin hazf edilmesiyle:

elçiler رُسُلٌ ← *elçi* رَسُولٌ

3. Harf ilâvesiyle:

adamlar رِجَالٌ ← *adam* رَجُلٌ

4. Yukarıdaki şartların ikisinin veya üçünün beraberce bulunmasıyla:

felâketler مَصَائِبُ ← *felâket* اَلْمُصِيبَةُ

Cemî mükesser ikiye ayrılır:

Cem-i kıllet (جَمْعُ الْقِلَّةِ = azlık çoğulu)

Cem-i kesret (جَمْعُ الْكَثْرَةِ = çokluk çoğulu)

A. Cem-i kıllet (جَمْعُ الْقِلَّةِ = azlık çoğulu):

Sayıları üçten ona kadar (on hâriç) olan varlıklara delâlet eden cemîdir. Dört vezni vardır:

فِعْلَةٌ أَفْعِلَةٌ أَفْعَالٌ أَفْعُلٌ

1. (أَفْعُلٌ) vezni:

ruhlar, nefisler أَنْفُسٌ ← *ruh, nefis* نَفْسٌ

gözler أَعْيُنٌ ← *göz* عَيْنٌ

harfler أَحْرُفٌ ← *harf* حَرْفٌ

2. (أَفْعَالٌ) vezni:

renkler أَلْوَانٌ ← *renk* لَوْنٌ

yapraklar أَوْرَاقٌ ← *yaprak* وَرَقٌ

torunlar أَحْفَادٌ ← *torun* حَفِيدٌ

3. (أَفْعِلَةٌ) vezni:

yemekler أَطْعِمَةٌ ← *yemek* طَعَامٌ

zamanlar أَزْمِنَةٌ ← *zaman* زَمَانٌ

direkler أَعْمِدَةٌ ← *direk* عَمُودٌ

Not: (أَفْعِلَةٌ) vezni, üçüncü harfi med harfi olan dört harfli isimleri cemi mükesseridir.

4. (فِعْلَةٌ) vezni:

erkek kardeşler إِخْوَةٌ ← *erkek kardeş* أَخٌ

çocuklar صِبْيَةٌ ← *çocuk* صَبِيٌّ

gençler فِتْيَةٌ ← *genç* فَتًى

B. Cem-i kesret (جَمْعُ الْكَثْرَة = çokluk çoğulu):

Üçten sonsuza kadar olan varlıklara delâlet eden cemîdir. Başlıca vezinleri şunlardır:

1. (فُعْلٌ) vezni:

Müzekkeri (أَفْعَلُ) müennesi ise (فَعْلاَءُ) veznindeki sıfat-ı müşebbehelerin cem-i mükesseridir:

maviler زُرْقٌ ←—— *mavi* (زَرْقَاءُ) أَزْرَقُ

kamburlar حُدْبٌ ←—— *kambur* (حَدْبَاءُ) أَحْدَبُ

körler عُمْيٌ ←—— *kör* (عَمْيَاءُ) أَعْمَى

2. (فُعُلٌ) vezni:

Daha çok üçüncü harfi illetli olan dört harfli isim ve sıfatların cem-i mükesseridir:

kitaplar كُتُبٌ ←—— *kitap* كِتَابٌ

yeniler جُدُدٌ ←—— *yeni* جَدِيدٌ

tahtlar سُرُرٌ ←—— *taht* سَرِيرٌ

3. (فُعَلٌ) vezni:

(فُعْلَةٌ) veznindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

milletler أُمَمٌ ←—— *millet* أُمَّةٌ

cümleler جُمَلٌ ←—— *cümle* جُمْلَةٌ

deliller حُجَجٌ ←—— *delil* حُجَّةٌ

4. (فِعَلٌ) vezni:

(فِعْلَةٌ) veznindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

nimetler نِعَمٌ ⟵ *nimet* نِعْمَةٌ

fırkalar فِرَقٌ ⟵ *fırka* فِرْقَةٌ

5. (فَعَلٌ) vezni:

[35] *isteyenler* طَلَبٌ ⟵ *isteyen* طَالِبٌ

halkalar حَلَقٌ ⟵ *halka* حَلْقَةٌ

6. (فَعْلٌ) vezni:

[36] *yardımcı* نَصْرٌ ⟵ *yardımcı* نَاصِرٌ

[37] *seyahate gidenler* سَفْرٌ ⟵ *seyahate giden* سَافِرٌ

7. (فُعَّالٌ) vezni:

(فَاعِلٌ) veznindeki ism-i fâillerin cem-i mükesseridir:

kıskananlar حُسَّادٌ ⟵ *kıskanan* حَاسِدٌ

fena kimseler فُجَّارٌ ⟵ *fena kimse* فَاجِرٌ

8. (فَعْلَى) vezni:

(فَعِيلٌ) veznindeki bazı sıfatların cem-i mükesseridir:

hastalar مَرْضَى ⟵ *hasta* مَرِيضٌ

yaralılar جَرْحَى ⟵ *yaralı* جَرِيحٌ

35. el-Müncidu'l-ebcediyye, s. 654
36. a.g.e., s. 1039
37. a.g.e, s. 591

9. (فِعَالٌ) vezni:

dağlar جِبَالٌ ⟵ *dağ* جَبَلٌ

denizler بِحَارٌ ⟵ *deniz* بَحْرٌ

10. (فَعِيلٌ) vezni:

kullar عَبِيدٌ ⟵ *kul* عَبْدٌ

sığırlar بَقِيرٌ ⟵ *sığır* بَقَرٌ

11. (فُعُولٌ) vezni:

mezarlar قُبُورٌ ⟵ *mezar* قَبْرٌ

göğüsler صُدُورٌ ⟵ *göğüs* صَدْرٌ

12. (فُعُولَةٌ) vezni:

kocalar بُعُولَةٌ ⟵ *koca* بَعْلٌ

amcalar عُمُومَةٌ ⟵ *amca* عَمٌّ

13. (فَعَلَةٌ) vezni:

(فَاعِلٌ) veznindeki ism-i fâillerin cem-i mükesseridir[38]:

âcizler عَجَزَةٌ ⟵ *âciz* عَاجِزٌ

büyücüler سَحَرَةٌ ⟵ *büyücü* سَاحِرٌ

14. (فِعَالَةٌ) vezni:

taşlar حِجَارَةٌ ⟵ *taş* حَجَرٌ

---

38. Ecvef olanlarının cemisi (فَالَةٌ) şeklinde gelir: Bk. s. 440, 441.

söyleyenler قَالَةٌ ⟵ *söyleyen* قَائِلٌ *satıcılar* بَاعَةٌ ⟵ *satıcı* بَائِعٌ

arkadaşlar صَحَابَةٌ ←—— *arkadaş* صَاحِبٌ

15. (فُعَّلٌ) vezni:

(فَاعِلٌ) veznindeki ism-i fâillerin cem-i mükesseridir:

olgunlar كُمَّلٌ ←—— *olgun* كَامِلٌ

rükû edenler رُكَّعٌ ←—— *rükû eden* رَاكِعٌ

16. (فِعْلاَنٌ) vezni:

ateşler نِيرَانٌ ←—— *ateş* نَارٌ

balıklar حِيتَانٌ ←—— *balık* حُوتٌ

17. (فُعْلاَنٌ) vezni:

dallar, değnekler قُضْبَانٌ ←—— *dal, değnek* قَضِيبٌ

bahadırlar شُجْعَانٌ ←—— *bahadır* شُجَاعٌ

18. (فِعْلَةٌ) vezni:

küpeler قِرْطَةٌ ←—— *küpe* قُرْطٌ

kalkanlar تِرْسَةٌ ←—— *kalkan* تُرْسٌ

19. (فُعَلَةٌ) vezni:

(فَاعِلٌ) vezninde olan nâkıs fiillerin ism-i fâillerinin cem-i mükesseridir:

kadılar قُضَاةٌ ←—— *kadı* قَاضٍ

râviler رُوَاةٌ ←—— *râvi* رَاوٍ

20. (أَفْعِلاَءُ) vezni:

(فَعِيلٌ) vezninde olan nâkıs ve muzâaf sıfatların cemîsidir:

ذَكِيٌّ ⟵ أَذْكِيَاءُ *zekiler*

طَبِيبٌ ⟵ أَطِبَّاءُ *hekimler*

21. (أَفَاعِيلُ) vezni:

(أُفْعُولٌ) ، (إِفْعِيلٌ) ، (أُفْعُولٌ) vezinlerindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

أُسْلُوبٌ *üslûb* ⟵ أَسَالِيبُ *üslûblar*

إِبْرِيقٌ *ibrik* ⟵ أَبَارِيقُ *ibrikler*

أُنْبُوبٌ *boru* ⟵ أَنَابِيبُ *borular*

22. (أَفَاعِلُ) vezni:

a. (أَفْعَلُ) vezininin isimlerin cemi mükesseridir:

أَفْضَلُ *daha faziletli* ⟵ أَفَاضِلُ *en üstünler*

أَرْنَبٌ *tavşan* ⟵ أَرَانِبُ *tavşanlar*

أَنْمُلَةٌ *parmak ucu* ⟵ أَنَامِلُ *parmak uçları*

b. Cem-i kılle vezinleri olan (أَفْعُلٌ) ve (أَفْعِلَةٌ) vezinlerindeki cemî isimler tekrar (أَفَاعِلُ) vezninde cemî yapılabilirler:

فَلْسٌ *para* ⟵ أَفْلُسٌ ⟵ أَفَالِسُ *paralar*

سِوَارٌ *bilezik* ⟵ أَسْوِرَةٌ ⟵ أَسَاوِرُ *bilezikler*

23. (فُعَلاَءُ) vezni:

Muzâaf ve illetli olamayan (فَعِيلٌ) vezninden gelen sıfat-ı müşebbehenin cemisidir:

fakirler فُقَرَاءُ ←—— *fakir* فَقِيرٌ

başkanlar رُؤَسَاءُ ←—— *başkan* رَئِيسٌ

24. (فَعَائِلُ) vezni:

(فَعِيلَةٌ), (فَعَالَةٌ), (فَعُولٌ), (فُعُولَةٌ) ve (فَعَالٌ) vezinindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

yapraklar, sahifeler صَحَائِفُ ←—— *yaprak, sahife* صَحِيفَةٌ

mektuplar رَسَائِلُ ←—— *mektup* رِسَالَةٌ

ihtiyarlar عَجَائِزُ ←—— *ihtiyar* عَجُوزٌ

çöller تَنَائِفُ ←—— *çöl* تَنُوفَةٌ

bulutlar سَحَائِبُ ←—— *bulut* سَحَابٌ

25. (فَوَاعِلُ) vezni:

(فَوْعَلٌ), (فَوْعَلَةٌ), (فَاعِلٌ), (فَاعِلَةٌ) vezinlerindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

cevherler جَوَاهِرُ ←—— *cevher* جَوْهَرٌ

manarstırlar صَوَامِعُ ←—— *manastır* صَوْمَعَةٌ

işçiler عَوَامِلُ ←—— *işçi* عَامِلٌ

kâideler قَوَاعِدُ ←—— *kâide* قَاعِدَةٌ

26. (فَعَالِ = اَلْفَعَالِي) vezni:

fetvâlar فَتَاوٍ (الْفَتَاوِي) ←—— *fetvâ* فَتْوَى

dâvalar دَعَاوٍ (الدَّعَاوِي) ←—— *dâva* دَعْوَى

27. (فَعَالَى) vezni:

a. (فَعِيلَة) veznindeki nâkıs isimlerin cem-i mükesseridir:

hükümler قَضَايَا ←—— *hüküm* قَضِيَّةٌ

vasiyetler وَصَايَا ←—— *vasiyet* وَصِيَّةٌ

b. (فَعِيلَةٌ) veznindeki mehmûzu'l-lâm olan isimlerin de cem-i mükesseridir:

yaratılanlar بَرَايَا ←—— *yaratılan* بَرِيَّةٌ

günahlar خَطَايَا ←—— *günah* خَطِيئَةٌ

c. Bazı kelimelerin de cem-i mükesseridir:

tembel كَسَالَى ←—— *tembel* كَسْلَانُ

gebeler حَبَالَى ←—— *gebe* حُبْلَى

28. (فَوَاعِيلُ) vezni:

(فَاعُولٌ), (فَاعُولَةٌ) ile (فَوَاعِيلُ) vezinlerindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

kanunlar قَوَانِينُ ←—— *kanun* قَانُونٌ

şişeler قَوَارِيرُ ←—— *şişe* قَارُورَةٌ

tarihler تَوَارِيخُ ←—— *tarih* تَارِيخٌ

29. (فَعَالِلُ) vezni:

Bu vezin rubâî mücerred isimlerin cem-i mükesseridir:

defterler دَفَاتِرُ ← *defter* دَفْتَرٌ

tercümeler تَرَاجِمُ ← *tercüme* تَرْجَمَةٌ

30. (فَعَالِيلُ) vezni:

Son harfinden önce med harflerinden biri bulunan beş harfli isimlerin cem-i mükesseridir:

(altın) liralar دَنَانِيرُ ← *(altın) lira* دِينَارٌ

serçeler عَصَافِيرُ ← *serçe* عُصْفُورٌ

31. (مَفَاعِلُ) vezni:

(مِفْعَلَةٌ), (مَفْعِلَةٌ), (مَفْعَلَةٌ), (مِفْعَلٌ), (مَفْعِلٌ), (مَفْعَلٌ) vezinlerindeki isimlerin cem-i mükesserdir:

gâyeler مَقَاصِدُ ← *gâye* مَقْصَدٌ

evler مَنَازِلُ ← *ev* مَنْزِلٌ

tırpaanlar مَنَاجِلُ ← *tırpan* مِنْجَلٌ

okullar مَدَارِسُ ← *okul* مَدْرَسَةٌ

meclisler مَحَافِلُ ← *meçlis* مَحْفِلٌ

süpürgeler مَكَانِسُ ← *süpürge* مِكْنَسَةٌ

32. (مَفَاعِيلُ) vezni:

(مِفْعَالٌ), (مَفْعُولٌ), (مِفْعِيلٌ) vezinlerindeki isimlerin cem-i mükesseridir:

anahtarlar مَفَاتِيحُ ←—— *anahtar* مِفْتَاحٌ

lâmbalar مَصَابِيحُ ←—— *lâmba* مِصْبَاحٌ

33. (تَفَاعِيلُ) vezni:

(تَفْعِيلٌ) veznindeki (تَفْعِيلَةٌ), (تِفْعَالٌ), (تِفْعَالَةٌ) isimlerin cem-i mükesseridir:

tasvîrler تَصَاوِيرُ ←—— *tasvîr* تَصْوِيرٌ

heykeller تَمَاثِيلُ ←—— *heykel* تِمْثَالٌ

C. "Müntehe'l-cümû' siygaları" (صِيَغُ مُنْتَهَى الْجُمُوعِ = cem'u'l-cemi vezinleri): İkinci harfinden sonra sırasıyla â (ـَا), i (ـِ) veya î (ـِي) sesleri bulunan cem-i mükesser vezinlerine denir. 19 siygası vardır[39].

فَوَاعِلُ	(خَوَاتِمُ)	فَعَالِيلُ	(دَنَانِيرُ)	فَعَالِلُ	(دَرَاهِمُ)
فَعَائِلُ	(صَحَائِفُ)	فَيَاعِلُ	(صَيَارِفُ)	فَيَاعِيلُ	(دَيَاجِيرُ)
فَوَاعِيلُ	(طَوَاحِينُ)	فُعَالَى	(سُكَارَى)	فُعَالٍ (= اَلْفُعَالِي)	(مُوَامٍ)
مَفَاعِلُ	(مَسَاجِدُ)	فَعَالَى	(عَذَارَى)	فَعَالِيُّ	(كَرَاسِيُّ)
مَفَاعِيلُ	(مَصَابِيحُ)	أَفَاعِلُ	(أَنَامِلُ)	أَفَاعِيلُ	(أَصَابِيرُ)
تَفَاعِيلُ	(تَجَارِيبُ)	تَفَاعِيلُ	(تَسَابِيحُ)	يَفَاعِلُ	(يَحَامِدُ)
يَفَاعِيلُ	(يَحَامِيمُ)				

1. Muntehe'l-cumû' (مُنْتَهَى الْجُمُوعِ = çoğulların çoğulu):

Cem-i mükesserin cemisidir. Buna "**cem'u'l-cem** (جَمْعُ الْجَمْعِ = çoğulun çoğulu) da denilir:

---

39. Bk. Câmiu'd-durûs, II,46

tırnaklar أَظَافِيرُ ← *tırnaklar* أَظْفَارٌ ← *tırnak* ظُفْرٌ

köpekler أَكَالِبُ ← *köpekler* أَكْلُبٌ ← *köpek* كَلْبٌ

eller أَيَادٍ ← *eller* أَيْدٍ ← *el* يَدٌ

1. (فَوَاعِلُ), (أَفَاعِلُ) ve (أَفَاعِيلُ) veznindeki cem-i mükesserlerin cem'u'l-cemisi, cem-i müzekker-i sâlim veya cem-i müennes-i sâlim ekleri ile yapılır:

en faziletliler أَفَاضِلُونَ ← *en faziletliler* أَفَاضِلُ ← *en faziletli* أَفْضَلُ

arkadaşlar صَوَاحِبَاتٌ ← *arkadaşlar* صَوَاحِبُ ← *arkadaş (müe.)* صَاحِبَةٌ

Not: Cem'u'l-cemiler kıyâsi değil, semâ'îdir.

2. Arapçada bazı kelimeler yalnız cem-i mükesser vezinlerinden gelirler. Bunların kendi köklerinden ve kalıplarından müfredleri yoktur:

yağmurlar تَجَاوِيدُ *bölükler, sürüler* أَبَابِيلُ

3. Bir kısım kelimelerin müfredleri cemi olarak da kullanılır:

beyaz iyi cins dişi deve, develer هِجَانٌ

çocuk, çocuklar وُلْدٌ

4. Bazı cemilerin kendi vezinlerinden müfredi yoktur:

مَخَاطِرُ (*tehlikeler*)'nın müfredi (مَخْطَرٌ değil) خَطَرٌ 'dır.

مَحَاسِنُ (*güzellikler*)'nın müfredi (مَحْسَنٌ değil) حُسْنٌ 'dır.

5. Müfredinin lafzına (köküne) uymayan cemi de vardır:

insan إِنْسَانٌ ←—— *insanlar* نَاسٌ

kadın (اَلْمَرْأَةُ) اِمْرَأَةٌ ←—— *kadınlar* نِسَاءٌ

adam (اَلْمَرْءُ) مَرْءٌ ←—— *adamlar* رِجَالٌ

2. Burada "teksîr (اَلتَّكْثِيرُ) ve "ta'zîm" (اَلتَّعْظِيمُ)'den de bahsetmek uygun olur.

Teksîr ve ta'zîm, çoğun daha çoğunu ifâde etmek, büyütmek ve çoğalmak için (مَنْ) ve (مَا) ism-i mevsûllerinin yardımı ile yapılır[40].

Ailesinin hepsi geldi. نَزَلَ مِنْ أَهْلِهِ مَنْ نَزَلَ .

Bana vereceğinin hepsini verdi. أَعْطَانِي مَا أَعْطَانِي .

D. Cemilerde müzekkerlik ve müenneslik durumları:

1. Gayr-i âkil (akıl taşımayan) cemiler umûmiyetle müfred müennes kabul edilir:

Bahçedeki uzun ağaçları gördüm. رأيتُ الشَّجَرَاتِ الطويلةَ التي في الْحَدِيقَةِ .

Not: Bazan cem-i müennes olarak da kullanılır. Bk Nahiv, Fâil

رأيتُ الشَّجَرَاتِ الطويلاتِ اللواتي في الحَدِيقَةِ .

2. Şibh-i cemi' (cem'a benzeyenler) umûmiyetle müzekker olarak kullanılırlar:

Balıklar denizde yüzerler. اَلسَّمَكُ يَسْبَحُ فِي الْبَحْرِ .

Not: Nadir olarak müennes olarak da kullanılır. Bk. Nahiv, Fâil.

40. Bk. Wright, II,267.

3. Âkil (akıllı) varlıklara ait cem-i mükesser isimler umûmiyetle müzekker olarak kullanılırlar:

Adamlar çarşıdan geliyorlar. . يَجِيءُ الرِّجَالُ مِنَ السُّوقِ

Not: Çok az müennes olarak da kullanıldıkları görülür. Bk. Nahiv, Fâil

Adamlar kalktı. قَامَتِ الرِّجَالُ (أو قام الرجال)

4. Cem-i müzekker sâlimler müzekker olarak kullanılır:

Öğretmenler öğrencilerine derslerini öğretiyor. . يُعَلِّمُ الْمُعَلِّمُونَ طَلَبَتَهُمْ دُرُوسَهُمْ

Not: a. Çok az da olsa müennes olarak kullanıldıkları görülmüştür. Bk. Nahiv, Fâil

Çocuklar geldi. . جَاءَتِ الْبَنُونَ

b. Âkil müzekkere ait cem-i mükesserle cem-i müzekker-i sâlim isimlerin delâlet ettikleri şahısların yaşları 12'den küçük olduğunda özellikle tarih kitaplarında müennes olarak kullanıldıkları görülmektedir.

5. Cem-i müennesi sâlimse müennes olarak kullanılır:

Öğrenciler okuldan geldiler. . جَاءَتِ الطَّالِبَاتُ مِنَ السُّوقِ

Not: Çok nadir müzekker olarak kullanıldıkları da görülmüştür.

Kadınlar dediler (Yûsuf, 30) قَالَ نِسْوَةٌ

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi çok defa zıd durumlarla karşılaşılmıştır. Bu zıtlıklardan dolayı da arapçada (كُلُّ جَمْعٍ مُؤَنَّثٌ *bütün cemiler müennestir*.) gibi kâideleşmiş bir ifâde bulunmaktadır.

Netice olarak denilebilir ki, bu günkü dilde aşağıdaki maddeler halinde yazılan kâideler daha geçerlidir:

1. Gayr-i âkıl cemiler müfred müennes olarak kabul edilirler.

2. Şibh-i cemi (cem'e benzeyenler) müzekker olarak kullanılırlar.

3. Âkil (akıllı) varlıklara ait cem-i mükesser isimler müzekker olarak kullanılırlar.

4. Cem-i müzekker-i sâlimler müzekker olarak kullanılırlar.

5. Cem-i müennes-i sâlimler müennes olarak kullanılırlar.

6. Âkıl ism-i cemi (= topluluk ismi) umûmiyetle müzekker kullanılır.

7. Gayr-i âkıl ism-i cemi (topluluk ismi) umûmiyetle müennes kullanılır.

KAYNAKLAR:
Câmi'u'd-durûs, II, 64; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 91; *el-Müntehâb*, s. 456; *Arapça Sarf-Nahiv* (Bah.), s. 88; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 46; *Arapça Dilbilgisi* (Mak.), s. 126; *Arapça Dilbilgisi* (H. Atay), II, 125; Wright, I, 181, 224, 234, 245; Caspari, s. 151.

CEM' İSMİ ve CEM'A BENZEYENLER (اِسْمُ الْجَمْعِ وأشْبَاهُ الْجَمْعِ)

A. CEMİ İSMİ (اِسْمُ الْجَمْعِ)

Şeklen cemî olmayıp mânâsı itibariyle cemî olan isimlere "**ismu'l-cemi**" (اِسْمُ الْجَمْعِ = topluluk ismi) denir:

sürü سِرْبٌ *insan topluluğu* قَوْمٌ *ordu* جَيْشٌ

Bu isimler cemî mânâsı ifâde etmelerine rağmen tekrar cemîleri yapılabilir:

ordular جُيُوشٌ ⟵ *ordu* جَيْشٌ

kavimler أَقْوَامٌ ⟵ *kavim* قَوْمٌ

sürüler أَسْرَابٌ ⟵ *sürü* سِرْبٌ

Bunlara "**esmâu'l-cemi**" (أَسْمَاءُ الْجَمْعِ) veya "**topluluk cins ismi**" (اِسْمُ الْجِنْسِ الْجَمْعِيُّ) de denir.

Not: Yukarıda da belirtildiği gibi, ismu'l-cemilerin müfredi yoktur. Yalnız (مِنْ) ile müfredini yapmak mümkündür:

kavimden birisi وَاحِدٌ مِنَ الْقَوْمِ *ordudan birisi* وَاحِدٌ مِنَ الْجَيْشِ

B. CEM'A BENZEYENLER (شِبْهُ الْجَمْعِ)

Cemî mânâsı ifâde edip de müfredi kapalı tâ (ـة ، ة) ile ayırdedilen kelimelere "şibh-i cemi" (شِبْهُ الْجَمْعِ = cem'a benzeyenler) denir:

bir elma تُفَّاحَةٌ ⟵ *elma cinsi, elmalar* تُفَّاحٌ

bir ağaç شَجَرَةٌ ⟵ *ağaç cinsi, ağaçlar* شَجَرٌ

Bazan bu müfred yapma (tefrik = ayırma) millet, kavim, topluluk, mezheb için olursa "nisbet yâ" (ـِيّ) ile yapılır[41]:

bir ateşperest اَلْمَجُوسِيُّ ⟵ *ateşperestler* اَلْمَجُوسُ

bir romalı veya rum اَلرُّومِيُّ ⟵ *romalılar veya rumlar* اَلرُّومُ

Şibh-i cemîyi müfred yapan kapalı tâ (ـة ، ة)'ya "tâ-i vahdet" (تَاءُ الْوَحْدَةِ); "kapalı tâ" (ة) veya "nisbet yâ" (ي)'sı ile müfred yapılan isimlere "**ismu'l-vahdet**" (اِسْمُ الْوَحْدَةِ) veya "**müfred cins ismi**" (اِسْمُ الْجِنْسِ الافْرَادِيُّ) denilir.

İsmu'l-cinsler (şibh-i cemîler) umûmiyetle müfred müzekker, nadiren de müennes olarak kullanılır:

Bu balıklar nehirde yüzüyorlar. هَذَا السَّمَكُ يَسْبَحُ فِي النَّهْرِ

" " " " يَسْبَحُ هَذَا السَّمَكُ فِي النَّهْرِ

İsmu'l-vahde (teklik ismi) ise müfred müennes olarak kullanılır:

Bu balık akvaryumda yüzüyor. هَذِهِ السَّمَكَةُ تَسْبَحُ فِي الْحَوْضِ

" " " " تَسْبَحُ هَذِهِ السَّمَكَةُ فِي الْحَوْضِ

KAYNAKLAR:

Câmi'u'd-durûs, II, 65; *Mebâdi'u'l-arabiyye*, IV, 91; *el-Müntehâb*, s. 479; *Arapça Sarf- Nahiv* (Bah.), s. 88; *Arapça Sarf-Nahiv* (Kar. Top.), IV, 46; *Arapça Gramer* (Mak.), s. 153; Wright, I, 109, 147; Caspari, s. 107 ; Blachère, s. 93.

41. Bazan nisbet yâ (ـِيٌّ)'sından sonra gelen kapalı tâ (ـة ، ة) cemi mânâsı ifade edir:

Hanefîler اَلْحَنَفِيَّةُ ⟵ Hanefî mezhebine mensûb bir adam اَلْحَنَفِيُّ

Nisbet yâ'lı isimlerin cemisinin yapılışı ve çekimi için bk. İsm-i mensûb s. 481.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Emsile-i muhtelife الأَمْثِلَةُ الْمُخْتَلِفَةُ

Siyga ismi	Vezin	Sâlim	Mânâ
Mâzî	فَعَلَ	كَتَبَ	*yazdı*
Muzâri	يَفْعَلُ	يَكْتُبُ	*yazar, yazıyor*
Masdar	فَعْلٌ	كَتْبًا	*yazmak*
İsm-i fâil	فَاعِلٌ	كَاتِبٌ	*yazan, yazıcı*
İsm-i mef'ûl	مَفْعُولٌ	مَكْتُوبٌ	*yazılmış, yazılan*
Cahd-ı mutlak	لَمْ يَفْعَلْ	لَمْ يَكْتُبْ	*yazmadı*
Cahd-ı mustağrak	لَمَّا يَفْعَلْ	لَمَّا يَكْتُبْ	*henüz yazmadı*
Nefiy hâl	مَا يَفْعَلُ	مَا يَكْتُبُ	*yazmıyor*
Nefiy istikbâl	لاَ يَفْعَلُ	لاَ يَكْتُبُ	*yazmaz, yazmayacak*
Te'kîd-i nefy-i istikbâl	لَنْ يَفْعَلَ	لَنْ يَكْتُبَ	*hiç yazmayacak*
Emr-i gâib	لِيَفْعَلْ	لِيَكْتُبْ	*yazsın !*
Nehy-i gâib	لاَ يَفْعَلْ	لاَ يَكْتُبْ	*yazmasın !*
Emr-i hâzır	اِفْعَلْ	اُكْتُبْ	*yaz !*
Nehy-i hâzır	لاَ تَفْعَلْ	لاَ تَكْتُبْ	*yazma !*
İsm-i zaman ve mekân	مَفْعَلٌ	مَكْتَبٌ	*yazacak yer, zaman*
İsm-i âlet	مِفْعَلٌ	مِكْتَبٌ	*yazı âleti*
Binâ-i merre	فَعْلَةٌ	كَتْبَةٌ	*bir kere yazmak*
Binâ-i nev'i	فِعْلَةٌ	كِتْبَةٌ	*bir nev'i yazmak*
İsm-i tasgîr	فُعَيْلٌ	كُتَيْبٌ	*yazmacık*
İsm-i mensûb	فَعْلِيٌّ	كَتْبِيٌّ	*yazmaya ait, yazmalı,*
Mübâlaga siygası	فَعَّالٌ	كَتَّابٌ	*çok yazıcı*
İsm-i tafdîl	أَفْعَلُ	أَكْتَبُ	*daha yazan, yazıcı*
Taaccüb fiili I	مَا أَفْعَلَهُ	مَا أَكْتَبَهُ	*amma da yazdı !*
Taaccüb fiili II	أَفْعِلْ بِهِ	أَكْتِبْ بِهِ	*ne yazdı (yazar) !*

Fiil ve isim çeşitlerini topluca göstermek için yapılmış bir tablodur. Bu bölümde emsile-i muhtelifenin veznine, aksam-ı seb'aya (önemli bablârına ve mezîdâta göre ayrı ayrı çekim tabloları verilmiştir.

Siyga ismi	Muzâf (1. Bâb)	Muzâf (2.Bâb)	Mehmûz
Mâzî	مَدَّ	فَرَّ	سَأَلَ
Muzâri	يَمُدُّ	يَفِرُّ	يَسْأَلُ
Masdar	مَدٌّ	فِرَارٌ	سُؤَالٌ
İsm-i fâil	مَادٌّ	فَارٌّ	سَائِلٌ
İsm-i mef'ûl	مَمْدُودٌ	مَفْرُورٌ	مَسْؤُولٌ
Cahd-i mutlak	لَمْ يَمُدَّ ، لَمْ يَمْدُدْ	لَمْ يَفِرَّ، لَمْ يَفْرِرْ	لَمْ يَسْأَلْ
Cahd-i müstağrak	لَمَّا يَمُدَّ، لَمَّا يَمْدُدْ	لمّايفرَّ، لَمَّا يَفْرِرْ	لَمَّا يَسْأَلْ
Nefy-i hâl	مَا يَمُدُّ	مَا يَفِرُّ	مَا يَسْأَلُ
Nefy-i İstikbâl	لاَ يَمُدُّ	لاَ يَفِرُّ	لاَ يَسْأَلُ
Te'kîd-i nefy istikbâl	لَنْ يَمُدَّ	لَنْ يَفِرَّ	لَنْ يَسْأَلَ
Emr-i gâib	لِيَمُدَّ ، لِيَمْدُدْ	لِيَفِرَّ ، لِيَفْرِرْ	لِيَسْأَلْ
Nehy-i gâib	لاَ يَمُدَّ ، لاَ يَمْدُدْ	لاَ يَفْرِرْ، لاَ يَفِرَّ	لاَ يَسْأَلْ
Emr-i hâzır	مُدَّ ، اُمْدُدْ	اِفْرِرْ، فِرَّ	اِسْأَلْ
Nehy-i hâzır	لاَ تَمُدَّ ، لاَ تَمْدُدْ	لاَ تَفِرَّ، لاَتَفْرِرْ	لاَ تَسْأَلْ
İsm-i zaman, mekân	مَمَدٌّ	مَفَرٌّ	مَسْأَلٌ
İsm-i âlet	مِمَدٌّ	مِفَرٌّ	مِسْأَلٌ
Binâ-i merre	مَدَّةٌ	فَرَّةٌ	سَأْلَةٌ
Binâ-i nev'i	مِدَّةٌ	فِرَّةٌ	سِئْلَةٌ
İsm-i tasgîr	مُدَيْدٌ	فُرَيْرٌ	سُؤَيْئِلٌ
İsm-i mensûb	مَدِّيٌّ	فِرَارِيٌّ	سُؤَالِيٌّ
Mü bâlaga siygası	مَدَّادٌ	فَرَّارٌ	سَآّلٌ
İsm-i tafdîl	أَمَدُّ	أَفَرُّ	أَسْأَلُ
Taaccüb fiili I	مَا أَمَدَّهُ	مَا أَفَرَّهُ	مَا أَسْأَلَهُ
Taaccüb fiili II	أَمْدِدْ بِهِ	أَفْرِرْ بِهِ	أَسْئِلْ بِهِ

İsm-i tasgîrle ism-i mensûb, isimden türedikleri için (mâzî) fiilden değil isim olan masdardan türeyecekleri unutulmamalıdır.

Siyga ismi	Misâl-i vâvî	Misâl-i yâî	Ecvef-i vâvî	Ecvef-i yâî	Nâkıs (1. bâb)
Mâzî	وَعَدَ	يَسَرَ	قَالَ	سَارَ	دَعَا
Muzâri	يَعِدُ	يَيْسِرُ	يَقُولُ	يَسِيرُ	يَدْعُو
Masdar	وَعْدٌ	يَسْرٌ	قَوْلٌ	سَيْرٌ	دَعْوَةٌ
İsm-i fâil	وَاعِدٌ	يَاسِرٌ	قَائِلٌ	سَائِرٌ	دَاعٍ
İsm-i mef'ûl	مَوْعُودٌ	مَيْسُورٌ	مَقُولٌ	مَسِيرٌ	مَدْعُوٌّ
Cahd-i mutlak	لَمْ يَعِدْ	لَمْ يَيْسِرْ	لَمْ يَقُلْ	لَمْ يَسِرْ	لَمْ يَدْعُ
Cahd-i müstağrak	لَمَّا يَعِدْ	لَمَّا يَيْسِرْ	لَمَّا يَقُلْ	لَمَّا يَسِرْ	لَمَّا يَدْعُ
Nefy-i hâl	مَا يَعِدُ	مَا يَيْسِرُ	مَا يَقُولُ	مَا يَسِيرُ	مَا يَدْعُو
Nefy-i istikbal	لاَ يَعِدُ	لاَ يَيْسِرُ	لاَ يَقُولُ	لاَ يَسِيرُ	لاَ يَدْعُو
Te'kîd-i nefy-i istikbâl	لَنْ يَعِدَ	لَنْ يَيْسِرَ	لَنْ يَقُولَ	لَنْ يَسِيرَ	لَنْ يَدْعُوَ
Emr-i gâib	لِيَعِدْ	لِيَيْسِرْ	لِيَقُلْ	لِيَسِرْ	لِيَدْعُ
Nehy-i gâib	لاَ يَعِدْ	لاَ يَيْسِرْ	لاَ يَقُلْ	لاَ يَسِرْ	لاَ يَدْعُ
Emr-i hâzır	عِدْ	اِيسِرْ	قُلْ	سِرْ	أُدْعُ
Nehy-i hâzır	لاَ تَعِدْ	لاَ تَيْسِرْ	لاَ تَقُلْ	لاَ تَسِرْ	لاَ تَدْعُ
İsm-i zaman, mekân	مَوْعِدٌ	مَيْسِرٌ	مَقَالٌ	مَسَارٌ	مَدْعًى
İsm-i âlet	مِيعَدٌ	مِيسَرٌ	مِقْوَلٌ	مِسْيَرٌ	مِدْعًى
Binâ-i merre	وَعْدَةٌ	يَسْرَةٌ	قَوْلَةٌ	سَيْرَةٌ	دَعْوَةٌ
Binâ-i nev'i	وِعْدَةٌ	يِسْرَةٌ	قِيلَةٌ	سِيرَةٌ	دِعْوَةٌ
İsm-i tasgîr	وُعَيْدٌ	يُسَيْرٌ	قُوَيْلٌ	سُيَيْرٌ	دُعَيٌّ
İsm-i mensûb	وَعْدِيٌّ	يَسْرِيٌّ	قَوْلِيٌّ	سَيْرِيٌّ	دَعْوِيٌّ
Mübâlaga siygası	وَعَّادٌ	يَسَّارٌ	قَوَّالٌ	سَيَّارٌ	دَعَّاءٌ
İsm-i tafdîl	أَوْعَدُ	أَيْسَرُ	أَقْوَلُ	أَسْيَرُ	أَدْعَى
Taaccüb fiili I	مَا أَوْعَدَهُ	مَا أَيْسَرَهُ	مَا أَقْوَلَهُ	مَا أَسْيَرَهُ	مَا أَدْعَاهُ
Taaccüb fiili II	أَوْعِدْ بِهِ	أَيْسِرْ بِهِ	أَقْوِلْ بِهِ	أَسْيِرْ بِهِ	أَدْعِ بِهِ

Siyga ismi	Nâkıs (2. bâb)	Nâkıs (4. bâb)	Lefif-i mefrûk	Lefif-i makrûn	Mezîd
Mâzî	رَمَى	نَسِيَ	وَقَى	شَوَى	أَكْرَمَ
Muzâri	يَرْمِي	يَنْسَى	يَقِي	يَشْوِي	يُكْرِمُ
Masdar	رَمْيٌ	نَسْيٌ	وَقْيٌ	شَيٌّ	إِكْرَامٌ
İsm-i fâil	رَامٍ	نَاسٍ	وَاقٍ	شَاوٍ	مُكْرِمٌ
İsm-i mef'ûl	مَرْمِيٌّ	مَنْسِيٌّ	مَوْقِيٌّ	مَشْوِيٌّ	مُكْرَمٌ
Cahd-i mutlak	لَمْ يَرْمِ	لَمْ يَنْسَ	لَمْ يَقِ	لَمْ يَشْوِ	لَمْ يُكْرِمْ
Cahd-i müstağrak	لَمَّا يَرْمِ	لَمَّا يَنْسَ	لَمَّا يَقِ	لَمَّا يَشْوِ	لَمَّا يُكْرِمْ
Nefy-i hâl	مَا يَرْمِي	مَا يَنْسَى	مَا يَقِي	مَا يَشْوِي	مَا يُكْرِمُ
Nefy-i istikbâl	لاَ يَرْمِي	لاَ يَنْسَى	لاَ يَقِي	لاَ يَشْوِي	لاَ يُكْرِمُ
Te'kîd-i nefy-i istikbâl	لَنْ يَرْمِيَ	لَنْ يَنْسَى	لَنْ يَقِيَ	لَنْ يَشْوِيَ	لَنْ يُكْرِمَ
Emr-i gâib	لِيَرْمِ	لِيَنْسَ	لِيَقِ	لِيَشْوِ	لِيُكْرِمْ
Nehy-i gâib	لاَ يَرْمِ	لاَ يَنْسَ	لاَ يَقِ	لاَ يَشْوِ	لاَ يُكْرِمْ
Emr-i hâzır	اِرْمِ	اِنْسَ	قِ-قِهْ	اِشْوِ	أَكْرِمْ
Nehy-i hâzır	لاَ تَرْمِ	لاَ تَنْسَ	لاَ تَقِ	لاَ تَشْوِ	لاَ تُكْرِمْ
İsm-i zaman, mekân	مَرْمًى	مَنْسًى	مَوْقًى	مَشْوًى	مُكْرَمٌ
İsm-i âlet	مِرْمًى	مِنْسًى	مِيقًى	مِشْوًى	(آلَةٌ) مُكْرِمٌ(ةٌ)
Binâ-i merre	رَمْيَةٌ	نَسْيَةٌ	وَقْيَةٌ	شَيَّةٌ	إِكْرَامَةٌ (واحدة)
Binâ-i nev'i	رِمْيَةٌ	نِسْيَةٌ	وِقْيَةٌ	شِيَّةٌ	إِكْرَامَةٌ (سريعة)
İsm-i tasgîr	رُمَيٌّ	نُسَيٌّ	وُقَيٌّ	شُوَيٌّ	أُكَيْرِمٌ
İsm-i mensûb	رَمْيِيٌّ	نَسَوِيٌّ	وَقْيِيٌّ	شَوْيِيٌّ	إِكْرَامِيٌّ
Mübâlaga siygası	رَمَّاءٌ	نَسَّاءٌ	وَقَّاءٌ	شَوَّاءٌ	مُكْرِمَةٌ ـ مِكْرَامٌ
İsm-i tafdîl	أَرْمَى	أَنْسَى	أَوْقَى	أَشْوَى	أَكْثَرَ إِكْرَامًا
Taaccüb fiili I	مَا أَرْمَاهُ	مَا أَنْسَاهُ	مَا أَوْقَاهُ	مَا أَشْوَاهُ	مَا أَكْثَرَ إِكْرَامَهُ
Taaccüb fiili II	أَرْمِ بِهِ	أَنْسِ بِهِ	أَوْقِ بِهِ	أَشْوِ بِهِ	أَكْثِرْ بِإِكْرَامِهِ

Emsile-i muhtelife siygalarının isimleri:

Mâzî	(اَلْمَاضِي) Bk. s. 110
Muzâri	(اَلْمُضَارِعُ) Bk. s. 122
Masdar	(اَلْمَصْدَرُ) Bk. s. 430
İsm-i fâil	(اسْمُ الْفَاعِلِ) Bk. s. 445
İsm-i mef'ûl	(اسْمُ الْمَفْعُولِ) Bk. s. 456
Cahd-i mutlak	(اَلْجَحْدُ الْمُطْلَقُ) Bk. s. 136
Cahd-i müstağrak	(اَلْجَحْدُ الْمُسْتَغْرَقُ) Bk. s. 136
Nefy-i hâl	(نَفْيُ الْحَالِ) Bk. s. 135
Nefy-i istikbal	(نَفْيُ الاسْتِقْبَالِ) Bk. s. 135
Te'kîd-i nefy-i istikbal	(تَوْكِيدُ نَفْيِ الاسْتِقْبَالِ) Bk. s. 135, 139
Emr-i gâib	(الأَمْرُ الْغَائِبُ) Bk. s. 155
Nehy-i gâib	(اَلنَّهْيُ الْغَائِبُ) Bk. s. 163
Emr-i hâzır	(الأَمْرُ الْحَاضِرُ) Bk. s. 148
Nehy-i hâzır	(اَلنَّهْيُ الْحَاضِرُ) Bk. s. 160
İsm-i zaman, mekân	(اسْمُ الزَّمَانِ وَالْمَكَانِ) Bk. s. 496
İsm-i âlet	(اسْمُ الآلَةِ) Bk. s. 501
Binâ-i merre	(بِنَاءُ الْمَرَّةِ) Bk. s. 438
Binâ-i nev'i	(بِنَاءُ النَّوْعِ) Bk. s. 439
İsm-i tasgîr	(اسْمُ التَّصْغِيرِ) Bk. s. 482
İsm-i mensûb	(اسْمُ الْمَنْسُوبِ) Bk. s. 489
Mübâlaga siygası	(صِيغَةُ الْمُبَالَغَةِ) Bk. s. 470
İsm-i tafdîl	(اسْمُ التَّفْضِيلِ) Bk. s. 474
Taaccüb fiili I	(فِعْلُ التَّعَجُّبِ الأَوَّلُ) Bk. s. 397
Taaccüb fiili II	(فِعْلُ التَّعَجُّبِ الثَّانِي) Bk. s. 397

ONALTINCI BÖLÜM* [42]

HARF VE HAREKE DEĞİŞMELERİ [43]
(İ'lâl - İbdâl - İdgâm)

I. İ'LÂL (الإعْلال):

İllet harflerinin (حُرُوف العِلّة), kolaylık için değiştirilmesine "ilâl" denir.

Bu değiştirme kalb, iskân ve hazif kısımlarına ayrılır.

A. Kalb (القَلْب = Çevirme):

Kalb: (واو) ve (ياء) harflerini elife, elifi, (واو) veya (ياء)'ya yahut (واو) ile (ياء)'nın birini diğerine çevirmektir. Şimdi sıra ile bunların kâide ve yerlerini görelim:

1. (و) ile (ي)'nın ا (elif)'e kalbolması:

Bunda iki kâide vardır.

Birinci kaide: Bu iki harf harkeli, üst tarafı meftûh olursa (elif)'e kalbolunurlar [44]:

قَوَلَ = قَالَ   مَيَلَ = مَالَ   نَيَلَ = نَالَ   سَلْقَيَ = سَلْقَى   أعْطَيَ = أعْطَى

أدّى   دَاوَى   انْجَلَى   اقْتَضَى   ارْعَوَى

---

42. Bu bölüm, pratikte fazla kullanılmamasına rağmen kitabın bütünlüğünü korumak maksadıyla, Hayrettin Karaman-Bekir Topaloğlu, Arapça Dilbilgisi IV'den aynen alınmıştır.

43. Bu bahis genişçe tutulmuştur. Öğrenirken önemli kâidelerin, kitabın önündeki çekim tablolarında tatbik edilerek alışkanlık haline getirilmesi tavsiye edilir. Bilhassa müstesnâların tamamını ezberlemek için hâfızayı zorlamamalıdır.

44. İ'lâl bahsinin kavranması mânâdan çok şekille ilgilidir. Zihnin hep şekille meşgul olması istendiğinden bölümde i'lâl gören kelime karşılıkları yazılmamıştır.

تَرَدَّى تَعَاطَى اِسْتَوْلَى اِخْلَوْلَى يَخْشَى

يُخْشَى يَتَرَدَّى يَتَعَاطَى يَتَسَلْقَى

اَلْمُجَازَاةُ (اَلْمُجَازَيَةُ) اَلْمُصْطَفَى (اَلْمُصْطَفَيُ)

Not: Bu kâidenin bir kaç istisnâsı vardır:

1. (فَعَلٌ) veznindeki ecvef masdarlar:

اَلْفَوَقُ *hıçkırmak* اَلْغَيَدُ *yumuşaklık*

اَلشَّوَهُ *çirkinlik* اَلْفَوَهُ *ağız büyüklüğü*

2. Bu nevi'den olan masdarların (فَعِلَ) veznindeki mâzîsi:

عَوِرَ *tek gözlü oldu* حَوِلَ *şaşı oldu* عَيِنَ *gözü büyük oldu*

3. (تَفَاعُلٌ) mânâsına olan (اِفْتِعَالٌ)'nın ecvef mâzîsi:

اِجْتَوَرُوا = تَجَاوَرُوا *komşu oldular*

اِعْتَوَرُوا = تَعَاوَرُوا *elden ele dolaştırdılar*

اِعْتَوَنُوا = تَعَاوَنُوا *yardımlaştılar*

4. (فَعَلَانٌ) vezninde olan ecvef ve nâkıslar:

اَلْحَيَوَانُ *hayvan kırımı* اَلْمَوَتَانُ *ölmek*

اَلطَّوَفَانُ *tavâf* اَلنَّزَوَانُ *aşmak*

5. (واو) ile (ياء)'dan sonra med harfi bulunan kelimeler:

اَلطَّوِيلُ اَلْبَيَانُ اَلنَّوَالُ *nâil olmak*

6. Makrûn lefiflerin birinci illet harfi:

طَوَى رَوَى نَوَى اِلْتَوَي *ip dolaştı*

7. Nâkıs isim ile fiillerin tesniyeleri:

اَلْيَدَيَانِ غَزَوَا رَمَيَا أَعْطَيَا

İkinci kâide: (واو) ile (ياء) meftûh olur, üst tarafında sâkin ve sahîh bir harf bulunursa (واو) ve (ياء)'nın üstünü[45] bu harfe verilir ve kendileri elife kalbolunur :

أَجْوَبَ ⟵ أَجَابَ أَقْيَدَ ⟵ أَقَادَ اِسْتَبْيَنَ ⟵ اِسْتَبَانَ

أَقَامَ أَطَابَ اِسْتَقَامَ يَخَافُ يَغَارُ

يُسْتَعَانُ يُسْتَطَابُ اَلْمُسْتَطَابُ اَلْمَكَانُ اَلْمَخَافَةُ

Not: 1. Birinci kâidenin i'lâl görmeyenleri bunda da görmez:

يَعْوَرُ اِسْتَعْوَرَ أَعْوَرَ

2. (اِفْعِلاَلٌ) bâbından ecvef fiil ve sıfatlar, (أَفْعَلُ) ve (مِفْعَلٌ) vezinleri ve taaccüb fiilleri de müstesnâdır:

اِسْوَدَّ اَلْمُبْيَضُّ *beyaz* اَلْمُسْوَدُّ اَلأَسْوَدُ

اَلْمِحْوَرُ *eksen* مَا أَجْوَدَهُ *ne cömerttir* مَا أَطْيَبَهُ *ne hoştur*

3. Şunlar da müstesnâ kelimelerdir:

جَدْوَلٌ مَدْيَنُ حِمْيَرُ مَرْيَمُ مَشْوَرَةٌ

اِسْتَحْوَذَ *gâlip geldi* أَغْيَلَ *dal budak saldı*

45. Bu durmda hareke ne olursa olsun üst tarafa verilir.

2. Elifin (واو)'a kalbolunması:

Elif üç yerde (واو)'a çevrilir:

a. İsm-i tasgîr ve mechûl zammelerinden sonra:

اَلْكَاتِبُ ← اَلْكُوَيْتِبُ   عَاقَبَ ← عُوقِبَ

b. Bazı cemîlerin elifinden önce bulununca:

اَلْفَارِسُ ← اَلْفَوَارِسُ   اَلْفَانُوسُ ← اَلْفَوَانِيسُ   اَلْعَاقِبَةُ ← اَلْعَوَاقِبُ

c. Bazı kelimelerde nisbet (ياء)'sından önce:

مُوسَى ← مُوسَوِيٌّ   اَلرِّبَا ← اَلرِّبَوِيُّ

3. Elifin (ياء)'ya kalbolunması:

Üç yerde elif (ياء)'ya kalbolunur:

a. Cemî'de kesreden sonra bulununca:

اَلْمِصْبَاحُ ← اَلْمَصَابِيحُ   اَلْقِرْطَاسُ ← اَلْقَرَاطِيسُ

b. Tasgîr (ياء)'sından sonra:

اَلْكِتَابُ ← اَلْكُتَيِّبُ   اَلرِّسَالَةُ ← اَلرُّسَيِّلَةُ

c. İsmin sonunda zâid olan elif'ler, tesniye ve müennes cemî hallerinde:

اَلْحُبْلَى ← اَلْحُبْلَيَانِ ← اَلْحُبْلَيَاتُ

4. (واو) harfinin (ياء)'ya kalbolunması:

On yerde (واو), (ياء)'ya kalbolunur:

a. Sâkin olarak kesreden sonra bulunan (واو):

وَزْنٌ ← اَلْمِوْزَانُ ← اَلْمِيزَانُ   وُجُودٌ ← اَلْإِوْجَادُ ← اَلْإِيجَادُ

وَفَاءٌ ← اَلاِسْتِيفَاءُ   خَوْفٌ ← اَلْخِيفَةُ

b. Bir kelimede, birincisi sâkin olarak (واو) ile (ياء) yanyana gelse, (واو) harfi (ياء)'ya çevrilir ve meydana gelen iki (ياء)'nın birincisi ikincisine sokularak (idhâl = idgâm) bir şedde verilir:

طَوْيٌ ← اَلطَّيُّ   مَضْوِيٌ ← اَلْمَضِيُّ[46]

قَيْوِمٌ ← اَلْقَيِّمُ   أَيْوَامٌ ← اَلأَيَّامُ

مَطْوُويٌ ← اَلْمَطْوِيُّ   عَلِيوٌ ← اَلْعَلِيُّ

c. Cemî olan kelimenin sonunda ilki zâid iki (واو) bulunursa ikisi de (ياء) olur:

دَلْوٌ ← دُلُووٌ ← اَلدُّلِيُّ   حَقْوٌ ← حُقُووٌ ← اَلْحُقِيُّ

d. (واو) kesra ile elif arasında kalınca (ياء)'ya kalbolunur[47]:

اَلشَّوْقُ ← اَلاِشْتِيَاقُ   اَلْحَوْضُ ← اَلْحِيَاضُ   اَلصَّوْمُ ← اَلصِّيَامُ

e. (واو) üç harften sonra, kelimenin sonuncu harfi (zamirlerden evvel olabilir) olarak bulunursa (ياء) olur:

أَعْفَوْتُ ← أَعْفَيْتُ ← عَافَيْتُ ← اِسْتَعْفَيْتُ

يَرْضَى ← يَرْضَيَانِ

f. (واو) I. madde icâbı müfredde (ياء)'ya kalbolunmuşsa cemî'de de (ياء) olur:

[48] اَلْقِيمَةُ ← اَلْقِيَمُ   اَلدِّيمَةُ ← اَلدِّيَمُ

46. Bu örnekte görüldüğü gibi, üst tarafı zamme ise kesraya çevrilir.

47. Bunun iki şartı vardır: a) Kelime cemî ise müfredindeki vâv sâkin olmalı; b) Masdarsa fiili i'lâl görmüş bulunmalıdır.

48. Bu kelimelerin aslı (واو)'lıdır: اَلْقِوْمَةُ   اَلدِّوْمَةُ

g (واو) tarafta (kelimenin son ucunda) bulunur, üst tarafı da meksûr olursa (ياء)'ya kalbolunur.

دَعْوَةٌ ⟵ دُعِيَ ⟵ اَلدَّاعِيَةُ ⟵ اَلدَّاعِيَانِ

شَقَاوَةٌ ⟵ شَقِيَ غَبَاوَةٌ ⟵ غَبِيَ

h. Mu'rab (sonu değişen) isimlerin sonunda üst tarafı mazmûm olarak bulunan (واو)'lar (ياء)'ya çevrilir:

أَجْرُوٌ ⟵ اَلأَجْرِي أَيْدُوٌ ⟵ اَلأَيْدِي

تَرَجُّوٌ ⟵ اَلتَّرَجِّي تَرَاضُوٌ ⟵ اَلتَّرَاضِي

i. İsm-i tafdîl'in müennesi olan (فُعْلَى) vezninde eliften önceki (واو), (ياء) olur:

عُلْوَا ⟵ عُلْيَا دُنْوَا ⟵ دُنْيَا

l. İskân (harekeyi atmak) bahsinde gelecek.

5. (ياء)'nın (واو)'a kalbolunması:

Bunun da yeri ikidir:

a. (ياء) sâkin, üst tarafı mazmûm bulunmak[49]:

أَيْقَنَ ⟵ يُوقِنُ ⟵ اَلْمُوقِنُ ⟵ اَلْمُوقِنُ ⟵ أُوقِنَ

اَلأَطْيَبُ ⟵ اَلطُّوبَى

b. (فَعْلَى) vezninde yâ'lı nâkıs isimler:

اَلتَّقْوَى اَلْفَتْوَى (Bu vâv'ların aslı (ياء)'dır.)

---

49. İ'lâl kâidelerinin dışında kalan (şazz) kelimelerin hepsini yazmıyor, rastlandıkça öğrenmeye bırakıyoruz. Aksi halde ezbere çok yer verilmiş oluyor.

6. (واو) ile (ياء)'nın hemze'ye kalbolunmaları[50]:

a. Zâid elif'ten sonra:

اَلسَّمَاءُ   اَلدُّعَاءُ   اَلنِّدَاءُ   اَلْبِنَاءُ   اَلْآبَاءُ

اَلْإِعْطَاءُ   اَلْاِنْجِلَاءُ   اَلْاِقْتِدَاءُ   اَلْاِحْلِيلَاءُ

Bütün bu hemzelerin aslı (واو) veya (ياء)'dır.

b. Fiili i'lâl gören ecvef ism-i fâillerin ortasında kalan (وَاوْ) ile (يَاء):

اَلْقَاوِلُ ← اَلْقَائِلُ   اَلزَّايِدُ ← اَلزَّائِدُ

c. (فَعَائِل) gibi "**son çoğul**" (أَقْصَى الْجَمْعِ) vezninde, cemî elifinden sonra gelen (ve müfrede göre zâid med harfi olan) (واو) ile (ياء):

اَلْقِلَادَةُ ← اَلْقَلَائِدُ   اَلصَّحِيفَةُ ← اَلصَّحَائِفُ   اَلْعَجُوزُ ← اَلْعَجَائِزُ

d. Kelimenin başında harekeli olarak, yanyana iki (واو) bulunursa ilki hemze olur:

وَاسِطَةٌ ← وَوَاسِطُ ← أَوَاسِطُ   وَاصِلَةٌ ← وَوَاصِلُ ← أَوَاصِلُ

B. İskân (اَلإِسْكَانُ):

(Harekesini gidermek suretiyle i'lâl)

Bu suretle yapılan i'lâlın üç çeşidi vardır:

1. (واو) yahut (ياء)'yı sâkin kılıp, harekelerini üst tarafa nakletmek[51]:

a. Sâkin kılınan (واو) ile (ياء)'nın harekeleri fetha idiyse, iskândan sonra bu iki harf elife kalbolunur:

أَقْوَمَ ← أَقْوْمَ ← أَقَامَ   اِسْتَقْوَمَ ← اِسْتَقْوْمَ ← اِسْتَقَامَ

50. Gerçi bu nevi "ibdâl" bahsine girer, ama ilgili olduğundan buraya alınmıştır.

51. Üst tarafı da harekeli ise önce o sâkin kılınır:

قُوِلَ ← قُوْلَ ← قِيلَ

b. Harekeleri kesre idiyse, (ياء)'ya kalbolunurlar:

اَلْمَجْوِبُ ← اَلْمَجِوْبُ ← اَلْمَجِيبُ

2. (واو) ile (ياء)'yı sâkin kılıp harekelerini (başka tarafa nakletmeden) **atmak:**

يَعْفُوُ ← يَعْفُو   يَنْفِيُ ← يَنْفِي

اَلْقَاضِيُ ← اَلْقَاضِي   اَلْمُفْتِيُ ← اَلْمُفْتِي

3. (واو) ile (ياء)'nın harekelerini üst taraflarına verip kendilerini (hazif ve kalb olunmadan) **olduğu gibi bırakmak:**

يَقْوُلُ ← يَقُوْلُ   يَبْيِعُ ← يَبِيْعُ   اَلْمَعْيِشَةُ ← اَلْمَعِيْشَةُ

Not: Geçen maddelerde illet harflerini sâkin kıldık, bunun iki sebebi vardır:

1. Ya illet harfinin üst tarafı sâkin ve sahîh bir harf iken kendisi harekeli olmak;

2. Ya da üst tarafı sâkin değilse de kendisi mazmûm veya meksûr bulunmak.

C. Hazf (اَلْحَذْفُ):

(Harfi atmak suretiyle yapılan i'lâl)

Hazf, ziyâde (ilâve)nin zıddı olup, kelimede asıl harflerden birini yok etmek demektir[52]:

Hazf, illetli olan kelimelerin; başından, ortasından veya sonundan olmak üzere üç kısma ayrılır:

52. *al!* خُذْ; *buyur!* مُرْ; *ye!* كُلْ gibi emirlerin başının hazfi kâideye uygun (kıyâsî) değildir.

1. Baştan hazif:

Bu, misâl kısmına âit olup yerleri şunlardır:

a. Misâl-i vâvî kısmından, sülâsî dördüncü ve beşinci bâbların dışındaki muzârilerde:

وَعَدَ ← يَعِدُ　　وَثِقَ ← يَثِقُ　　وَهَبَ ← يَهَبُ

b. Bunların emir ve nehiylerinde:

لاَ تَعِدْ ← لِيَعِدْ　　(اوْعِدْ) ← عِدْ

c. Misâlden (فِعْلَةٌ) vezinindeki masdarlarda:

وِصْفَةٌ ← اَلصِّفَةُ　　وِصْلَةٌ ← اَلصِّلَةُ　　وِهْبَةٌ ← اَلْهِبَةُ

2. Ortadan hazif:

Bu, ecvef kısmına âittir. Sebebi: kelimenin ortasında bulunan illet harfinin, kendinden sonraki sahîh harfle -her ikisi sâkin olarak- birleşmesidir.

Bunun beş yeri vardır:

a. Ecveften olan meczûm muzâriler:

لَمْ يَقْوُلْ ← لَمْ يَقُوْلْ ← لَمْ يَقُلْ　　لَمْ يَبِعْ

b. Emirler ve nehiyler:

أُقْوُلْ ← أُقُوْلْ ← أُقُلْ ← قُلْ[53]　　لاَ تَقُلْ　　لاَ تَبِعْ　　بِعْ

c. Ecvef müennes cemîler:

قَوَلْنَ ← قَالْنَ ← قُلْنَ ← قُلْنَ[54]

بَيَعْنَ ← بَاعْنَ ← بَعْنَ ← بِعْنَ　　يَقُلْنَ　　يَبِعْنَ

---

53. Emirlerde, baştaki hemzeden sonraki harf harekelenince hemzeye ihtiyaç kalmaz ve kaldırılır.

54. (واو)'ın üst tarafı haziften sonra zamme, (يا ء)'nınki kesra yapılır ki asıllarına delâlet etsinler.

d. Ecvef olan mâzilerin muhâtab ve mütekellimleri:

قَوَلْتَ ← قَالْتَ ← قَلْتَ ← قُلْتَ

قُلْتُ بِعْتُ كِلْتُ قُلْنَا بِعْنَا

e. Sülâsî ecvef ism-i mef'ûller ile (إِفْعَالٌ) ve (اِسْتِفْعَالٌ) masdarları:

مَقْوُولٌ ← مَقُوْوْلٌ ← مَقُولٌ إِقْوَالٌ ← إِقْوَالٌ ← إِقَالٌ ← إِقَالَةٌ

اِسْتِجَابَةٌ إِبَاعَةٌ[55] مَكِيلٌ

3. Sondan hazif:

Bu da nâkıs kısmına âittir. Yerleri:

a. Nâkısların meczûm olanları (emirler, nehiyler, cezim harfliler):

لَمْ يَعْفُ لَمْ يَنْفِ لَمْ يَنْهَ أُعْفُ لاَ تَعْفُ

b. İskân, yahut kalb sonucu iki sâkin harfin yan yana gelmesi:

اَلْقَاضِيُونَ ← اَلْقَاضِيْوْنَ ← اَلْقَاضُونَ اَلْعَمُونَ عَفَوْا نَفَوْا

نَسُوا يَعْفُونَ يَنْفُونَ عَفَتْ نَفَتْ

c. Nâkıs kelimenin başından ta'rif harfi (ال) kalkıp, sonuna tenvin gelmekle hâsıl olan sâkinler birleşmesi: (اِجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ)

اَلْقَاضِي ← قَاضٍ اَلْمُفْتِي ← مُفْتٍ اَلْجَوَارِي ← جَوَارٍ

اَلأَيْدِي ← أَيْدٍ اَلتَّمَنِّي ← تَمَنٍّ اَلتَّنَائِي ← تَنَاءٍ

55. Hazfedilen illet harfine karşılık olarak bu iki nevi masdarda sona bir (ـة) getirilir.

II. İBDÂL (اَلإِبْدَالُ)

İbdâl: Bir harfi, başka bir harf yerine getirmektir.

Çeşitleri[56]:

1. Bir illet harfinin başka bir illet harfine kalbi:

قَوَلَ ← قَالَ

2. İllet harfini hemzeye kalb veya bunun aksi:

قَاوِلٌ ← قَائِلٌ　　بَايِعٌ ← بَائِعٌ　　بِئْرٌ ← بِيرٌ　　شَأْنٌ ← شَانٌ

3. Sahîh bir harfin illet harfi yerine getirilmesi veya bunun tersi:

ثَعَالِبُ ← اَلثَّعَالِي　　تَصَدُّدٌ ← اَلتَّصَدِّي

4. Sahîh harflerin birbirinin yerine gelmeleri:

سِرَاطٌ ← صِرَاطٌ　　مُصَيْطِرٌ ← مُسَيْطِرٌ

هَرَاقَ ← أَرَاقَ　　هِيَّاكَ ← إِيَّاكَ[57]

فَمٌ ← أَفْوَاهٌ　　لاَزِبٌ ← لاَزِمٌ

III. İDGÂM (اَلإِدْغَامُ)

Bir cinsten olan (birbirine benzeyen) iki harfin birincisini ikincisine idhâl etmek ve ikisini birleştirmektir. Yazılışta bir harf olarak yazılır ve üzerine şedde konur. Okunurken ilki sâkin, ikincisi harekeli iki harf gibidir.

Birinci harfe "**katılan**" (اَلْمُدْغَمُ), ikinci harfe "**kendisine katılan**" (اَلْمُدْغَمُ فِيهِ) denir.

اَلْحُرُّ　　اَلسِّرُّ　　مَدَّ　　سَكَتُّ

İdgâm, lüzûmu bakımından üç çeşittir: Vâcip, Câiz, Mümteni'.

56. Bunların bir kısmı yukarıda geçenlerin ibdâl bakımından tekrarıdır.

57. Bk. Wright, I, 104.

A. Vâcip idgâm:

Lâzım idgâm, yapılmaması câiz olmayan idgâm demektir. Bunun yerleri:

1. Bir cinsten olan iki harfin birincisi sâkin, ikincisi harekeli olunca:

اَلْخِدْبَبُ ← اَلْخِدَبُّ   اَلْمَسْسُ ← اَلْمَسُّ

اَلْمَدْعُوْوُ ← اَلْمَدْعُوُّ

2. I. Bu iki harfin ikisi de harekeli olursa (bu takdirde önce birinci harf sâkin kılınır):

مَدَدَ ← مَدَّ   اَلْمَادِدُ ← اَلْمَادُّ

تَمَادَدَ ← تَمَادَّ   دُوَيْبِبَةٌ ← دُوَيْبَّةٌ

b. Şu misâllerde ilk harfin harekesi atılmamış, üst tarafına verilmiştir:

يَمْدُدُ ← يَمُدُّ   يَفْرِرُ ← يَفِرُّ   يَوْدَدُ ← يَوَدُّ

أُمْدُدُ ← أُمُدُّ   اَلأَزِقْقَةُ ← اَلأَزِقَّةُ

Not: Birinci kısmından (فَعَلٌ ، فُعَلٌ ، فُعُلٌ ، فَعَلَةٌ ، فِعَلٌ) veznindeki kelimeler,

İkinci kısmından da (فَعْلَلٌ ، فُعْلَلٌ ، فُعْلُلٌ) veznindeki muzâaflar müstesnâdır. Örnekler:

iyiler اَلْبِرَرَةُ   *sokaklar* اَلسِّكَكُ   *koltuklar* اَلسُّرُرُ   *inciler* اَلدُّرَرُ   اَلضُّرَرُ

ululuk اَلسُّؤْدَدُ = اَلسُّوْدَدُ   *yokuş, tepe* اَلْقَرْدَدُ

B. Câiz idgâm:

Yapılmaması câiz olan idgâmdır. Bunun yeri:

Aynı olan iki harfinden ikincisinin sükûnu sonradan gelme (arızî)[58] olan kelimelerdir:

لَمْ يَمْدُدْ ← لَمْ يَمُدَّ ← لَمْ يَمُدُّ [59] أُمْدُدْ ← مُدَّ

C. Mümteni' idgâm:

Terki (yapılmaması) lâzım olandır. Bu da ikinci harfin ârızî değil, aslî (vezni icâbı) sâkin olmasıyla olur:

مَدَدْتُ مَدَدْتِ مَدَدْنَ أُمْدُدْنَ

58. Asıl kalıba göre sâkin değilken kelimeyi i'lâl ve cezm yüzünden biz sâkin kılıyorsak meydana gelen sükûna, ârizî sükûn denir.

59. Son harfe biz her hangi bir hareke veririz.

ARAP DİLİNDE ÖNEMLİ BAZI KAYNAK ESERLER[60]

SARF

Ahmed b. Ali b. Mes'ûd, *Merâhu'l-ervâh fi't-tasrîf,* (*el-Emsile, Binâ, el-Maksûd, el-İzzî* ve *Merâh*'dan oluşan Sarf cümlesi içinde), İstanbul, 1917.

Ahmed el-Havs, Kıssatu'l-i'râb, I-IV, Dimaşk, 1987.

Ahmed el-Hemelavî, *Şezel 'arf fi fenni's-sarf,* Kahire, 1384/1965.

Ahmed Ateş-Tahsin Yazıcı-Nihad M. Çetin, *Arapça Dilbilgisi,* İstanbul, 1964.

Ahmed Nâim, *Sarf-ı arabî ve temrinât,* İstanbul, 1323.

Antuvân ed-Dehdâh, *Mu'cemu't-tasrîfi'l-ef'âli'l-arabiyye*, Beyrut, 1991.

Bahaeddin, *Arapça Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1324.

Blachère, R., *Grammaire de l'Arab Classique*, Paris, 1952.

Binâ, (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.

Caspari's, *Arabische Grammatik*, Königsberg, 1887.

el-Emil Bedi' Yakûb, *Mu'cemu'l-evzâni's-sarfiyye*, Beyrut, 1993.

el-Emsile, (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.

Fahruddîn Kâbave, *Tasrîfu'l-esmâ ve'l-ef'âl*, Beyrut, 1988.

el-Hâc İbrâhîm, *Sarf Tercümesi*, İstanbul, 1304.

Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu, *Arapça Dilbilgisi,* IV (Sarf-Nahv), İstanbul, 1977.

Hüseyin Atay-İbrahim Atay-Yakup İskender, *Modern Arapça*, I-II, Ankara, 1984.

İbn Akîl, *Şerh İbn Akîl*, (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), I-II, Kahire, 1384/1964.

---

60. Bu kısım, daha geniş bir şekilde müstakil bir kitap olarak neşredilecektir.

İbnu'l-Hâcib, *eş-Şafiye*, (*el-Âcurrûmiyye* ile birlikte), İstanbul, 1330.

İmâm A'zâm,Ebû Hanife ?, *el-Maksûd*, (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.

İnci Koçak, *Arapçanın Gelişme Yolları*, Ankara 1984.

İzzeddîn b. Abdülvehhâb ez-Zencânî, *el-İzzî,* (Sarf cümlesi içinde diğer sarf kitapları ile beraber), İstanbul, 1317.

Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul, 1969.

Mehmet Talu, *Arapça Sarf*, İstanbul, 1992.

Mehmed Zihni, *el-Muntahab fi kavâidi's-sarf*, İstanbul, 1981.

Muhammed Hayr Hulvânî, *el-Muğni'l-cedîd fi ilmi's-sarf*, Beyrut ts.

Muhammed Şâkir (Hanbelîzâde), *Temrinli ve İ'râblı lisân-i arabî,* Sarf kısmı, İstanbul, 1327/1909.

Mustafa el-Galâyînî, *Camiu'd-durûsi'l-arabiyye*, I-III, Beyrut, 1393/1973.

Reşit eş-Şertûnî, *Mebâdiu'l-arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv*, I-IV, Beyrut, 1965.

Wright, W.A., *Grammar of the Arabic Language*, I-II., Cambridge, 1981.

Yakup Gürsoy-Kenan Taşkan, *Temel Kâideleriyle Arapça Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1971.

Yusuf Ulugiray, *Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı, Arapça İlk ve İleri Dilbilgisi,* İstanbul, 1987.

NAHİV

Abbâs Hasen, *en-Nahvu'l-vâfî*, I-IV, Kahire, 1979.

Ahmed el-Havs, Kıssatu'l-i'râb, I-IV, Dimaşk, 1987.

Alî el-Cârim-Mustafa Emin, *en-Nahvu'l-vâdıh li'l-ibtidâiyye,* Mısır, 1964.

__________, *en-Nahvu'l-vâdıh li's-sâneviyye,* Mısır, 1965.

Alî Rızâ, *el-Merci fi'l-lugati'l-arabiyye,* I-III, Beyrut, ts.

el-Antâkî, Muhammed, *el-Minhâc,* Beyrut, ts.

Antuvân Dahdâh, *Mu'cemu'n-nahv,* Beyrut, ts.

Birgivî, Muhammed, *Avâmil* (*Avâmil-i cedîd, İzhâru'l-esrâr* ve *el-Kafiye*'den oluşan Nahiv cümlesi içinde), İstanbul, 1320.

__________, *İzhârru'l-esrâr* (Nahiv cümlesi içinde diğer nahiv kitapları ile birlikte), İstanbul, 1320.

Blachère, R., *Grammaire de l'Arab Classique*, Paris, 1952.

Caspari's, *Arabische Grammatik*, Königsberg, 1887

el-Cürcânî, Abdulkâhir, *Avâmilü'l-Curcânî*, Diyarbakır, ts.

Emil Bedî' Yakûb, *Mevsûatu'n-nahv ve's-sarf ve'l-i'râb,* Beyrut, 1988.

el-Hâc İbrahim, *Nahiv Tercümesi,* İstanbul, 1304.

Hasan Akdağ, *Arap Dilbilgisi,* Konya, 1989.

Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu, *Arapça Dilbilgisi,* IV, Sarf-Nahiv, İstanbul, 1977.

İbn Âcurrûm, *Âcurrûmiyye Tercümesi,* İstanbul, 1290.

İbn Akîl, *Şerh İbn Akîl alâ elfiyeti İbn Mâlik*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Kahire, 1373/1954.

İbn Hâcib, *el-Kafiye* (Nahiv cümlesi içinde diğer nahiv kitapları ile birlikte), İstanbul, 1320

İbn Hişâm, *Evdâhu'l-mesâlik ilâ elfiyyeti İbn Mâlik*, I-IV. (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Kahire, 1967.

__________, *Katru'n-nedâ ve bellu's-sedâ*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut, 1409/1988.

__________, *Muğni'l-lebîb an-kutubi'l-e'ârîb*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Kahire, ts.

__________, *Şuzûru'z-zeheb fî marifeti kelâmi'l-Arab*, (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Mısır, 1382.

İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, I-X, Kahire, ts.

Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul, 1969.

Mehmet Rifat (Manastırlı), *Nahv-i i'râb*, İstanbul, 1311.

Mehmet Talu, *Arapça Nahiv*, İstanbul, 1992.

Mehmed Zihnî, *el-Muktedab*, İstanbul, 1303,1304.

Muhammed Ahmed Kâsım, *Mu'cemu'l-müzekker ve'l-müennes*, Beyrut, 1989.

Muhammed Abdurrahîm el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, İstanbul, ts.

Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc,* Beyrut, ts.

Mustafa el-Galâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-arabîyye*, I-III, Beyrut, 1987.

Nureddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Câmî, *Molla Câmi*, İstanbul, ts.

Reşîd eş-Şertûnî, *Mebâdiu'l-arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv,* IV, Beyrut, 1965.

es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye li'l-lügati'l-arabiyye*, Mısır, 1355/1936.

Suyûtî, Celâluddîn, *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* I-IV, Dımaşk, 1987.

Wright W. A, *Grammar of the Arabic Language*, I-II., Cambridge, 1981.

Yakub Gürsoy-Kenan Taşkan, *Temel Kâideleriyle Arapça Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1971.

Yusuf Ulugiray, *Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlil ve Araştırmalı Arapça İlk ve İleri Dilbilgisi*, İstanbul, 1987.

GRAMER
(SARF-NAHV)

Ahmed Hamdi Şirvânî, *Telhis-i Sarf ve Nahv-i Arabî*, İstanbul, 1297.

Ahmed el-Havs, Kıssatu'l-i'râb, I-IV, Dimaşk, 1987.

Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, *en-Nahvu'l-vâdıh li'l-medârisi's-sâneviyye*, I-III, Kahire, 1385/1965.

Bahaeddin, *Arapça Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1324.

Blachere, R., *Grammaire de l'Arab Classique*, Paris, 1552.

Caspari's, *Arabische Grammatik*, Königsberg, 1887.

Ernest, H., *Modern Arapça Grameri,* (trc. Ekrem Sarıkçıoğlu), İstanbul, 1982.

Hayreddin Karaman, *Arapça Dilbilgisi,* IV Sarf-Nahv, İstanbul, 1977.

Hocazâde, A. Cevdet, *Arapça Yeni Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1328.

İbn Akîl, *Şerh İbn Akîl*, (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), I-II, Kahire, ts.

Mehmet Behced, *Muhtasar Tasrifat-ı sarfiyye ve nahviyye*, İstanbul, 1310.

Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul, 1969.

Muhammed Abdulaziz en-Neccâr, *Diyâu's-sâlih ilâ evdahi'l-mesâlik*, I-IV, Kahire, 1401/1981.

Mustafa el-Galayânî, *Camiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, I-III, Beyrut, 1393/1973.
Reşit eş-Şertûnî, *Mebâdiu'l-arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv*, I-IV, Beyrut, 1965.
Sibeveyh, *el-Kitâb*, I-II, Bulak, 1316.
Wright, W.A., *Grammar of the Arabic Language*, Cambridge, 1981.
Yakup Gürsoy, *Temel Kâideleriyle Arapça Yeni Sarf-Nahiv*, İstanbul, 1971.
Yusuf Ulugiray, *Modern Metodlu, Uygulamalı, Tahlilli ve Araştırmalı, Arapça İlk ve İleri Dilbilgisi*, I-II, İstıabul, 1987.
Zamahşerî, *el-Mufassal*, İskenderiyye, 1291.
Zeki, *Amelî ve Nazarî Usul-i Arabî*, İstanbul, 1314.

EDATLAR

Emil-Bedi' Yakûb, *Mevsuâtu'l-hurûf fi'l-lügati'l-arabiyye,* Beyrut, 1408/1988
Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar,* Konya, 1987.
Hayrettin Karaman-Bekir Topaloğlu, *Arapça Dilbilgisi,* IV, Sarf-Nahiv, İstanbul, 1977.
İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb an-kutubi'l-e'ârîb,* (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Kahire, ts.
Mehmet Çelen, *Arapça'da Edatlar,* İstanbul, 1991.
Mehmed Zihni, *el-Muktadab,* İstanbul, 1304
Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc,* Beyrut, ts.
Mustafa el-Galâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-arabiyye,* Beyrut, 1393/1973.
Nâyıf Ma'rûf, *el-Mu'cemu'l-vasît fi'l-i'râb,* Beyrut, 1408/1988.
Reşîd eş-Şertûnî, *Mebâdi'u'l-arabiyye,* I-IV, Beyrut, 1967.

BELÂGAT

A. Tarihi:

Abdulaziz Atîk, *Fî târihi'l-belâgati'l-arabiyye*, Beyrut, ts.
____________ *Târihu'n-nakdi'l-edebî inde'l-arab*, Beyrut, ts.

___________ *İlmu'l-bedi'*, Beyrut, 1985.
___________ *İlmu'l-me'ânî*, Beyrut, 1985.
___________ *İlmu'l-beyân*, Beyrut, 1986.
Abdulkâdir Huseyn, *el-Muhtasar fî târihi'l-belâga*, Beyrut, 1402/1982.
Abdurrâzık Ebû Zeyd Zâyed, *İlmu'l-bed'*, Kahire, 1977.
Ahmed Emîn, *en-Nakdu'l-edebî*, Kahire, ts.
Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Târihu ulûmi'l-belâga*, Kahire, 1369/1950.
Bedevî Tabâne, *el-Beyânu'l-arabî*, Kahire, 1396/1972.
İhsân Abbâs, *Târihu'n-nakdi'l-edebî inde'l-arab*, Beyrut, 1404/1983. (4. bsk).
Mâzin el-Mubârek, *el-Mûcez fî târîhi'l-belâga*, Dımaşk, 1981.
Muhammed Ali Sultânî, *Ma'a'l-belâgati'l-arabiyye fî târîhi*, Dımaşk, 1978-79.
Şevki Dayf, *el-Belâgatu tatavvur ve târih*, Kahire, 1965.
Tâhâ İbrahim, *Târihu'n-nakdi'l-edebî inde'l-arab*, Beyrut, 1405/1985.

B. Belâgat İlmi:

Abdulkâdir el-Curcânî, *Esrâru'l-belâga*, (nşr. H. Ritter) İstanbul, 1954.
___________ *Delâilu'l-i'câz*, Kahire, 1404/1984.
Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniyye*, İstanbul, ts.
Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâgıyye ve tatavvuruhâ*, I-II, Bağdad, 1403/1983.
Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Ulûmu'l-belâga*, Yer ? Tarih ?
Ali el-Cârim-Mustafa Emin, *el-Belâgatu'l-vâdıha*, Mısır, 1959.
___________ *Delilu'l-belâgati'l-vâdıha*, Mısır, 1959.
Bilgegil, Mehmet Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Tesirleri, I. Belâgat*, Ankara, 1980.
Ebu Hilâl el-Askerî, *es-Sınâ'ateyn*, Beyrut, 1340/1971.
Fahruddîn er-Râzî, *Nihâyetu'l-îcâz fî dirâyeti'l-îcâz*, (nşr. Bekrî Şeyh Emin), Beyrut, 1985.
Gümüş, Sadrettin, *Seyyid Şerif Cürcânî*, İstanbul, 1984.
el-Hatib el-Kazvînî, *el-İzâh fî ulûmi'l-belâga*, Kahire, 1400/1980.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâidu'l-muşevvik ilâ ulûmi'l-beyân*, Kahire, 1327/1909.

İbnu'l-Mu'tezz, *el-Bedî'*, Beyrut, 1401/1980.

İbnu Tabâtabâ, *İyâru'ş-şi'r*, Kahire, 1956.

İsferâinî, İsâeddin İbrahim b. Arabşah, *Mizânu'l-edeb fî lisâni'l-arab*, İstanbul, 1969.

Manastırlı Muhammed Rif'at, *Mecâmiu'l-edeb*, İstanbul, 1308.

Matlub, Ahmed, *Mustalahât belâgiyye*, Bağdad, 1972.

Mehmed Zihni, *el-Kavlü'l-ceyyid,* İstanbul, 1327.

Mehmed İzzet, *Def'u'l-mesâlib fî âdâbi'ş-şâir ve'l-kâtib*, İstanbul, 1325.

Nusreddin Bolelli, Belâgat Arab Edebiyat Bilgi ve Teorileri, İstanbul, 1983.

Muallim Nâci, *İstilâhât-ı Edebiyye,* Ankara, Tarihsiz.

Reşîd, *Nazariyyât-i edebiyye*, I-II, İstanbul, 1328.

es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, Yer ? Tarih ?

İbn Sinân el-Hafacî, *Sırru'l-fesâhat*, Kahire, 13721953.

Subkî, *'Arûsu'l-efrâh*, Kahire, 1342/1923.

Şerefuddîn Huseyn b. Muhammed et-Tîbî, *et-Tibyân fî ilmi'l-ma'ânî ve'l-beyân,* (nşr. Hâdi 'Atiyye Matar el-Hulâlî), Beyrut, 1407/1987.

__________ *Şurûhu't-Telhîs*, I-IV, Kahire, 1342/1923.

Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugatı*, Yer ? Tarih ?

Yahyâ b. Hamze el-'Alevî, *et-Tirâzu'l-mutezammin li esrâri'l-belâga*, Beyrut, 1400/1980.

Zimilkânî, *et-Tibyân fî ilmi'l-beyân*, (nşr. Ahmed Matlûb-Hadîce el-Hadîsî), Bağdad, 1384/1964.

SÖZLÜKLER

ARAPÇA-ARAPÇA

Cubrân, Mes'ûd, *er-Râid,* Beyrut, 1975.

Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmusu'l-muhît,* Beyrut, 1407/1987.

Halil el- Curr, Larousse, Paris, 1973.
Komisyon, *el-Mu'cemu'l-arabi'l-esâsî,* Paris, 1989.
Komisyon, *el-Mu'cemu'l-ebcedî,* Beyrut, 1967.
Luvis Ma'lûf, *el-Muncid,* Beyrut, 1973.
Mısır Dil Akademisi, *el-Mu'cemu'l-vasît,* Kahire, 1392/1972.
Râzî, Zeynuddîn Muhammed b. Ebi Bekr, *Muhtâru's-sıhâh,* Beyrut, 1988.

ARAPÇA-OSMANLICA

Ahterî, Mustafa b. Şemseddîn, *Ahterî Kebîr,* I-II, İstanbul, 1992.
el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmusu'l-muhît,* I-III, (trc. Âsım Efendi), İstanbul, 1304,1305.

ARAPÇA-TÜRKÇE

Erol Ayyıldız, *Arapça-Türkçe Lügat*, İstanbul, 1984.
Hayreddin Karaman- Bekir, Topaloğlu, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, İstanbul, 1993.
Hüseyin Atay-İbrahim Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lugat*, I-II, İstanbul, 1964-1981.
Mehmet Maksudoğlu, *Arapça-Türkçe Öğretici Sözlük*, İstanbul, 1993.
Mevlüt, Sarı, *el-Mevârid*, *Arapça-Türkçe*, İstanbul, 1980.
Muhammed Yolcu-Nurullah Çetin, *Modern Arapça Sözlük*, Ankara, 1992.
M. Sadi Çöğenli-Mustafa Kılıçlı, Yakup Şafak, *Arapça Edatlar ve Deyimler Sözlüğü*, Erzurum, 1988.
Serdar Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük*, İstanbul, ts.

TÜRKÇE-ARAPÇA

Erol Ayyıldız, *Türkçe-Arapça Lugat*, İstanbul, 1984.
İlyas Karslı, *el-Mu'cemu'l-esâsî, Türkî-Arabî*, İstanbul, 1993.
Mevlüt Sarı, *Türkçe-Arapça Sözlük*; İstanbul, 1985.

Muhammed Yolcu-Nurullah Çetin, *Modern Arapça Sözlük*, Ankara, 1992.
Safsafy, A. Mursy, *Türkçe - Arapça Sözlük*, İstanbul, 1983.

ARAPÇA-İNGİLİZCE

el-Baalbekî, Rûhî, *el-Mevrid Arabî-İngilizî*, Beyrut, 1988.
Hans Wehr-Cowan, J. Milton, *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muasıra*, Beyrut, 1974.
İlyas, Anton İ, *el-Kâmusu'l-asrî*, Beyrut, 1954.

İNGİLİZCE-ARAPÇA

el-Baalbekî, Rûhî, *el-Mevrid Arabî-İngilizî*, Beyrut, 1988.
İlyas, I. Anton, *el-Kâmusu'l-asrî*, Beyrut, 1954.

ARAPÇA-FRANSIZCA

Abdunnur, Cebbur, *Mu'cem Abdunnur el-Mufassal*, I-II, Beyrut, 1983.
Belot, Jean-Baptist, *Vocabulaire Arabe-Français*, Beyrut, 1883.

FRANSIZCA-ARAPÇA

Belot, Jean-Baptist, *Vocabulaire Français-Arabe*, Beyrut, 1883.
Komisyon, *el-Muncidu'l-Fransî el-arabî*, Beyrut, 1983.

ARAPÇA-ALMANCA

Hans Wehr, *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra (Arabisches Wörderbuch Für Die Schriftsprache Der Gegen Wort, Arabische-Deutsch)*, Beyrut, 1983.
Krahl, Gunther-Grarieb, Mohamed, *Wörterbuch Arabisch-Deutsche (el-Mu'cemu'l-arabî el-Almanî)*, Leıpzıng, 1990.

ALMANCA-ARAPÇA

Schregle, Götz, *Kâmus Almânî-Arabisch, (Deutsch-Arabisches Wörterbuch)*, Sehregle, 1977.

FİLOLOJİK ÇALIŞMALAR

Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb,* I-IV, Bulak, 1299.
Ali Abdulvâhid el-Vâfî, *Fıkhu'l-luga,* Kahire, ts.
__________,*Neş'etu'l-luga,* Kahire, ts.
Emil Bedi' Yakûb, *Fıkhu'l-lugati'l-arabiyye ve hasâisuhâ,* Beyrut, 1982.
Fück, J., *Arabiye Recherches sur l'histoire de la langue et du style arabe*, Paris, 1955.
İbn-i Cinnî, , *el-Hasâis,* Kahire, 1331.
İslâm Ansiklopedisi (İA), *İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya, biyografya lugatı,* İstanbul, 1940.
İsmâil Paşa el-Bağdâdî, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşefi'z-zunûn*, I-II, İstanbul, 1972.
Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe, *Keşfu'z-zunûn*, I-II, İstanbul, 1971-1972.
Muhammed el-Antâkî, *Dirâse fî fikhi'l-luga,* Beyrut, ts.
Muhammed el-Mubârek, *Fıkhu'l-luga ve hasâisu'l-arabiyye,* Beyrut, ts.
Subhî es-Sâlih, *Dirâsetu'l- fikhi'l-luga,* Beyrut, 1968.
es-Suyûtî, Celâleddîn, *el-Muzhir fî ulûmi'l-luga, I-II.* Kahire, 1387/1958.
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1988 v.dd.

ARAP EDEBİYATI TARİHİ

Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-edeb*, I-IV, Bulak, 1299.
Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm,* Kahire, 1928.
________, *Duha'l-İslâm,* I-III, Kahire; 1933.
________, *Zuhru'l-İslâm,* I-IV, Kahire, 1945.
Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Tarih-i edebiyât-ı -arabiyye,* Kahire 1332.
Ahmet Turan Arslan, İmam Birgivî Hayatı Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri, İstanbul, 1992.
el-Baharzî, Dumyetu'l-kasr, Reisu'l-kuttab Ktp. (Süleymaniye) nr. 795.

Blàchère, R., *Histoire de la Littératur arab dès origine à la fin du XVe siècle de J-C.*, Paris, 1952-1956.

Brockelmann C., *(GAL) Geschichte der arabischen litteratur*, I-II, Leiden, 1943-1949.

________, *(GAL, Suppl.) Geschichte der arabischen litteratur, Supplementband*, I-III, Leiden, 1937-1939.

Butrus el-Bustânî, *Udebâu'l-arab, I-IV,* Beyrut 1986.

Cheikho, L., *Şu'arâu'n-nasrâniyye*, Beyrut, 1890-1891.

Clément Huart, *Arap ve İslâm Edebiyatı*, (trc. Cemal Sezgin), Ankara, ts.

Corcî Zeydân,*Târîhu âdâbi'l-lugati'l-arabiyye,* I-IV, (nşr. Şevki Dayf), Kahire, 1957.

________, *Medeniyat-i İslâmiye tarihi,* (trc. Z. Meğâmiz), İstanbul, 1328.

el-Cumahî, İbn Sellâm, *Tabakât fuhûli'ş-şu'arâ*, (nşr. Muhammed Muhammed Şâkir), Kahire, 1952.

Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *Kitabu'l-egânî*, I-XX, Bulak, 1285; c. XXI, (nşr. Brünnow), Leiden, 1306.

Ebu't- Tayyib el-Lugavî, Merâtibu'n-nahviyyîn, Kahire, 1375.

Fuad Sezgin, *(GAS), Geschichte des Arabischen Schrifttum,* I-X, Leiden, 1967 v.dd.

________, *Târîhu't-turâsi'l-arabî,* (GAS'ın arapça tercümesi), I-II, Riyad, 1403-1404.

Goldziher, Ignace, *Abhandlungen zur arabischen Philologie,* I-II, Leiden, 1886-1899.

________, *Klasik Arap Literatürü,* (trc. Azmi Yüksel-Rahmi Er), Ankara, 1993.

Gümüş, Sadreddin bkz. Sadreddin Gümüş.

Hanna el-Fâhûrî, *el-Mu'cez fi edebi'l-arabî ve tarihihî,* I-IV, Beyrut 1985.

________, *el-Câmi fî târîhi'l-edebi'l-arabî*, I-III, Beyrut, 1986-1987.

________, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, Beyrut, 1960.

________, *Târîhu'l-edebi'l-arabî fi'l-Mağrib*, Beyrut, 1982.

el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu'l-Bağdad*, I-XIV, Kahire, 1349/1931.

İbnu'l-Enbârî, Kemâleddîn Abdurrahmân, *Nuzhetu'l-elibba fî tabakâti'l-udebâ,* (nşr. İbrahim es-Semarrâ'î), Bağdad, 1959.

İbn Hacer el- Askalânî, Ahmed b. Ali, ed- Düreru'l- kâmine fî a'yâni'l-mieti's- sâmine, I- V, Kahire, 1385/ 1966.

İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, I-VI, (nşr. Muhyiddîn Abdulhamîd), Kahire, 1367.

İbn Kuteybe, *Kitâbu'ş-şi'r ve'ş-şu'arâ*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, 1364-1369.
________, *Uyûnu'l- ahbâr*
________, *Edebu'l- kâtib*
İbn Mu'tez, *Tabakâtu'ş-şu'arâi'l-muhdasîn*, London, 1339.
İbn Nedîm, *el-Fihrist*, Leipzig, 1371.
İbnu's-Subkî, Abdulvahhâb, *Tabakâtu'ş-şâfi'iyye el-kubra*, I-VI, Mısır, 1324.
İslâm Ansiklopedisi, (İA), *İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugatı*, İstanbul, 1940.
İsmâil Paşa el-Bağdâdî, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşefi'z-zunûn*, I-II, İstanbul, 1972.
________, *Hediyyetu'l-ârifîn, fî esmâi'l-muellifîn ve âsâri'l-masannifîn*, I-II,. İstanbul, 1955.
Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe, *Keşfu'z-zunûn*, I-II, İstanbul, 1971-1972.
Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifîn,* I-XV, Beyrut, 1957.
el-Kıftî, *İnbâu'r-ruvât*, I- III, Kahire, 1369/ 1374.
Mahmud Şükri el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l- Arab*, (nşr. Muhammed Behçed el-Eserî), Beyrut, ts.
Mehmed Fehmi (Bağdatlı), *Târîh-i edebiyât-ı arabiyye,* Kahire, 1971.
el-Merzubânî, *Mu'cemu'ş-şuarâ*, (nşr. F. Krenkow), Kahire, 1354.
el-Mu'allakât, Ebû Zekeriya et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kasâidi'l-asr,* Kahire, 1343.
el-Mu'allakâtu's-seb'a -Yedi Askı- (trc. Şerefeddîn Yaltkaya), İstanbul, 1943.,
Mustafa Sâdık er-Rafiî, *Târîhu edebi'l-arab,* I-III, Kahire, 1373/1959.
Nicholson, R., *A. Literary History of the Arabs,* Cambridge, 1953.
Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri,* İstanbul 1973.
Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-arabî,* I-VI, Beyrut 1965-1983.
Ömer Musa, *Maalimu'l-edebi'l-arabî,* I- II, Beyrut, 1985- 1986.
Sadreddîn Gümüş, *Seyyid Şerif Cürcânî,* İstanbul, 1984.
es-Sa'lebî, *Yetîmetu'd-dehr, I-IV,* (nşr. Muhammed Muhammed Abdulhamîd), Kahire, 1377.
________, *Tetimmetu'l-Yetîme,* I-II, Tahran, 1353
Serkis, Yûsuf Elyân, *Mu'cemu'l-matbû'âti'l-arabiyye*, I-II, Kahire, 1928-1931.

Sezgin, Fuad, bkz. Fuad Sezgin.
es-Suyûtî, Celâleddîn, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, I-II, Kahire, 1326.
Şevki Dayf, *Târîhul-edebi'l-arabî,* I-IX, Mısır, ts.
________, *el-Medârisu'n-nahviyye,* Mısır, ts.
Tâhâ Hüseyin, *fi'l-edebi'l-cahilî,* Kahire 1989.
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1988 v.dd.
Yakût el-Hamevî, *İrşâdu'l-erîb*, I-XX, Kahire, 1936.
ez-Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, I-X, Kahire, 1954-1959.
ez-Zubeydî, *Tabakâtu'n-nahviyyîn,* Kahire, 1373.

İNDEKS

(ا)

آبَ 354
ابتدأ 420
ابْتَرَى 420
الإبدال 72, 567
ابن 58
الأبواب 125
أتَى 358
اجتماع الساكنين 74
أحرف الاستقبال 95
أحرف التأكيد 95
أحرف التحضيض 94, 95
أحرف التنبيه 93
أحرف الجزم 93
أحرف الجواب 95, 96
أحرف الزيادة 96
أحرف الشرط 96
أحرف العطف 94
أحرف الفجائيّة 96
أحرف المشبهة بالفعل 92
أحرف المصدر 93, 96
أحرف النصب 93
أحرف النفي 95, 96, 119
احْلَوْلَقَ 420
أَخَذَ 420
آخَرُ 479
الإدغام 72, 238, 567
استفعال 196
استقبال 137
الإسكان 73, 563
الاسم 80, 81
اسم الاستفهام 86
اسم الإشارة 86, 509
اسم الآلة 83, 428, 501
اسم التصغير 83, 429, 482
اسم التفضيل 82, 428, 474
اسم الجمع 84, 522, 550
اسم الجنس 84
اسم الزمان 83, 428, 496
اسم الصحيح 86
اسم العدد 86
اسم العلم 509, 510
اسم العين 84
اسم الفاعل 82, 428, 448
اسم الكثرة 83
اسم المتصرّف 427
اسم المرّة 338
اسم المصدر 170, 433, 440
اسم المعنى 84
اسم المفعول 82, 428, 456
اسم المقصور 87
اسم المكان 83, 428, 496
اسم الممدود 69, 87
اسم المنسوب 429, 489
اسم المنقوص 87
اسم الموصول 86, 509
اسم النوع 439
اسم الهيئة 439
اسم الوحدة 85

اسم الوعاء............503
اسم شبه الصحيح............86
اسم غير المتصرّف............427
الأسماء المشتقّ............429
أسماء الأفعال............409
أشباه الجمع............85
الإظهار............49, 73
الإعلال............73, 557
افتعال............183
افْتَعَلَ............226
إفعال............167
أفعال التحويل............106
أفعال التعجّب............397, 419, 421
أفعال الجامدة............416
أفعال الرباعيّة............214
أفعال المتصرّفة............422
أفعال المزيدة............166
أفعال المزيدة على الرباعيّ............217
أفْعَلَ............416, 421
أفْعِلْ............416, 421
أفْعَلُ............454, 465
أفْعِلْ بِهِ............108, 397, 402
افعيلاء............207
افعلال............186
افعلّال............222
افعنلاء............212
افعنلال............210, 220
افعوّال............204
افعيلال............202
أقْبَلَ............420
أقسام السبعة............91, 228
أَلْ............509
الاسم المقصورة............68
ألف الأصليّة............68
ألف التانيث............68, 69
ألف التسوية............444
ألف الفارقة............70
الألف المقصورة............67, 68, 505
الألف الممدودة............68, 505
ألف الوقاية............70
الأمر............89, 148,
أَمَرَ............258
أمر الحاضر............148
أمر الغائب............155
أمر المتكلّم............158
إنْ............141
آن............141
أنْ............442
انبرى............420
أنْشَأَ............420
انفعال............180
أوْشَكَ............422
أوّلُ............479
أوَى............371
أيٌّ............403
أيم............57
أيمن............57

(ب)

بِئْسَ............416, 418, 420
البلاغة............42
بِناءُ الْمَرّةِ............437, 438
بناء النوع............438, 439

(ت)

تاء التانيث............65
تاء المبسوطة............64
تاء المربوطة............64, 504
تاء الوحدة............85
تأكيد المبالغة............396
تأكيد النسبة............396
تثنية............101, 517, 518
تحريك الساكن............75
تصحيح............77
تصريف............41
تَعَالَ............413, 419, 421
تعدية............167, 172
تعظيم............547
تَعَلَّمْ............421
تعليل............77

تَفَاعُلٌ......193, 226
تَفَعُّلٌ......189
تَفَعُّلٌ......226
تَفَعْلُلٌ......217
تفعيل......171
تَقْلِيلُ القلّة......486
التكثير......172, 547
تنوين......50
تنوين التمكين......52
تنوين التنكير......52
تنوين العوض......52
تنوين المقابلة......53
تنوين مع الضمّة......51
تنوين مع الفتحة......51
تنوين مع الكسرة......51

(ث)

ثلاثيّ المزيد فيه......90, 166

(ج)

جَاءَ......368
جامد......81, 420, 428
جحد المستغرق......136
جحد المطلق......136
جزم......49
جَعَلَ......420
جمع......101, 517, 522
جمع السالم......522
جمع القلّة......522, 535
جمع الكثرة......522, 537
جمع المؤنّث السالم......528
جمع المذكّر السالم......523
جمع المكسّر......522, 535

(ح)

حاشا......420
حال......133
حَبَّ......474
حَبَّذَا......416, 420
حذف......73, 556
الحرف......80, 92
حرف الاستدراك......96
حرف التعريف......46, 93
حرف التوقّع......94
حرف الردع......94
حرف الشرط......93
حرف المفاجأة......93
حرف للتعويض عن حروف محذوفة......65
حرف للمبالغة......65
حرفا الاستفهام......94
حرفا الاستنتاج......94
حرفا التفسير......94
حرفا التفصيل......93
الحركات......48
حروف الاستثناء......92
حروف الإضافة......92
حروف الجرّ......92
حروف الزائدة......78
حروف الشمسيّة......46
حروف الصلة أو المقحمة أو الزائدة......93
حروف العلّة......78
حروف القسم......92
حروف القمريّة......46
حروف المختصّة بالفعل ثمانية أقسام......93
حروف المدّ......78
حروف المشترك......94
حروف المعاني......92
حروف النداء......92
حروف الهجائيّة......43
حَرَى......420
حينونة......168
حَيِيَ......350

(خ)

خَافَ......298
خَلاَ......420
خماسيّ......179
خَيْرٌ......474

(د)

دخول......168
دُونَكَ......412

(ذ)
ذَكُوَ........329
ذو الزيادة........79
(ر)
راح........420
رأى........363
رباعيّ........167
رباعيّ المزيد فيه........90, 217
ربّما........143
(ز)
زجر........77
(س)
س........134, 138, 141
ساءَ........416, 420
سارَ........294
سَأَلَ........262
سَعَى........322
سكون........49
سوف........134, 138, 141
(ش)
شبه الجمع........522, 550
شَتَّانَ........414
شدّة........49
شَدَّمَا........421
شَرٌّ........474
شَرَعَ........420
(ص)
صحيح........91
صرف........41
صفة........86
صفة المشبّهة........82, 428, 463
صيرورة........168
صيغ المبالغة........470
صيغ منتهى الجموع........545
(ض)
الضمّة........48
الضمير........86, 509
(ط)
طَالَمَا........421
طَبِقَ........420
طَفِقَ........420
طَوَى........346
(ع)
عادَ........420
عَدا........420
عَزَّمَا........421
عَسَى........416, 417, 420
عَلَّقَ........420
عَلِقَ........420
على حدّه........74
على غير حدّه........74
عين الفعل........123
(غ)
غائب........102
غائبة........102
غَزَا........307
(ف)
فاء الفعل........123
الفاعل........102
فَاعِلٌ........492
فَاعُولٌ........471
الفتحة........48
فَرَّ........243
فَعَال........409
فَعَّالٌ........470, 472, 492
فَعَّالَةٌ........470
الفعل........80, 89
فُعْلٌ........464
فَعْلٌ........464
فَعَلٌ........464
الفعل الأجوف........91, 230, 282
الفعل الأجوف اليائيّ........282
فعل التعجّب الأوّل........397
فعل التعجّب الثاني........398

الفعل السالم...... 90, 228, 232
فَعل الصحيح 90, 228, 232
الفعل اللفيف 91, 231, 332
الفعل المثال...... 91, 230, 271
فعل المدح 416
الفعل المضاعف 91, 229, 238
الفعل المعتلّ...... 91, 230, 232, 271
فعل المهموز 91, 229, 256
الفعل الناقص...... 91, 230, 303
فَعْلاءُ...... 463
فَعْلاَنُ...... 464
فُعَلَةٌ...... 471
فَعْلَلَ...... 215
فَعْلَى...... 464
فُعْلَى...... 474
فَعُولٌ...... 470, 472
فُعَيْعِلٌ...... 482
فُعَيْعِيلٌ...... 482
فَعِيلٌ...... 464, 471, 472
فعّيلٌ 471
فُعَيْلٌ 482
فَيْعَلٌ 464

(ق)

قَالَ...... 285
قام 420
قَدْ 116, 133, 393
قَرَأَ...... 266
القلب...... 73, 557
قَلَّمَا 421

(ك)

كادَ 422
كَتَبَ 111
كَثُرَمَا...... 421
كسرة...... 48
كلمة 80
كَمْ...... 403
كَيْ...... 442, 443

(ل)

لا 119, 135
لا الناهية...... 160, 164
اللازم...... 89, 103
لام الابتدائيّة 395
لام الأمر...... 152, 155
لام التأكيد 380
لام الفعل...... 123
لامات المفتوحة 95
اللفيف المفروق 231, 332
اللفيف المقرون...... 231, 345
لَقَدْ 383
لَمْ...... 120, 136, 137, 142, 394
لَمَّا 137, 142
لَنْ...... 139, 141, 394
لو 118, 442, 443
لولا 118
لَيْسَ...... 141, 416, 417, 420
لين 77

(م)

ما 118, 119, 135, 141, 394
ما الابهاميّة...... 515
مَا أَفْعَلَهُ...... 397, 402
ما المصدريّة 443
ما المصدريّة الظرفيّة...... 443
مَا انْفَكَّ...... 423
مَا بَرِحَ...... 423
ما دام 420, 422
مَا زَالَ...... 423
مَا فَتِئَ...... 423
الماضي...... 89
المؤنّث...... 101, 504
المؤنّث الحقيقيّ 507
المؤنّث السماعيّ...... 507
مبالغة اسم الفاعل...... 83, 422
مبالغة الفاعل 470
متصرّف...... 420
متعجّب به...... 405
المتعدّي...... 89, 104
المتكلّم 102
المثال الواويّ...... 230, 271

المثال اليائيّ 271, 277
المجرّد 79, 90
المجهول 89, 103
محض 514
المخاطب 102
المخاطبة 102
مخصوص 514
مَدَّ 240
المدّة 50
المذكّر 101, 504, 507
المذكّر الحقيقيّ 508
المذكّر المعنويّ 508
المرتجل 511
مزيد فيه 79, 90
المستوي 101
المشاركة 176, 184, 193,
المشترك 101
المشتقّ 82, 428
المصدر 430
المصدر الجعليّ 439
المصدر المجعولة 439
المصدر الصناعيّ 439
المصدر المؤوّل 441
المصدر المرّة 438
المصدر الميميّ 436
مصدر النوع 439
المضارع 89, 122,
المطاوعة 106, 180
معتلّ 91
المعرفة 46, 509
المعلوم 89, 103
المفاعلة 176
المفرد 101, 517
مِفْعَالٌ 501
مَفْعَلٌ 436, 496
مَفْعِلٌ 436, 497
مِفْعَلٌ 501, 503
مُفْعَلٌ 495
مَفْعَلَةٌ 425, 489
مَفْعِلَةٌ 426, 490
مِفْعَلَةٌ 493, 495
مُفْعَلَةٌ 495
مَلَّ 252
مِنْ 507
منتهى الجموع 538
منقول 503
المهموز العين 256, 262
المهموز الفاء 256
المهموز اللام 256, 266

(ن)

نحو 41
نعت 86
نِعْمَ 109, 416, 418, 420
نفي الاستقبال 135
نفي الحال 135
نفي المستغرق 136
نفي المطلق 136
النكرة 509, 514
النهي 160
النهي الحاضر 160
النهي الغائب 163
النهي المتكلّم 168
نون التأكيد 380
النون المؤكّدة الثقيلة 380
النون المؤكّدة الخفيفة 380

(هـ)

هَات 412, 416, 419, 421
هَبْ 416, 421, 422
هَلُمَّ 412, 416. 418, 421
هَلْهَلَ 420
الهمزة 55
همزة التأنيث 69
همزة القطع 60
همزة الوصل 56
هَيْهَاتَ 415

(و)

وَأى 376
وَجِيَ 339

الوزن 123
الوصل 72
وَعَدَ 273
وَقَدْ 117
الوقف 72
وَقَى 335
وَلِيَ 342

(ي)

يَا لَهَا 403
يَسَرَ 278
يَهْبِطُ 416, 418

Arapça öğretimi günümüzde üniversitelerimizin Şark Dilleri Bölümlerinde, İlahiyat Fakültelerinde, İmam-Hatip Liselerinde ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslarda resmen sürdürülmektedir. Bu öğretimin giderek hız kazanması, İslâm Kültür ve Medeniyetinin tanınması ve tanıtılması bakımından fevkalade önemli bir gelişmedir. Elinizdeki eserin genişletilerek ve geliştirilerek bir çok defa basılması da bunun güzel bir örneğidir.
Sevincimiz bu gelişmeye az da olsa katkıda bulunmuş olmaktır.

ISBN 978-975-548-169-2
9 789755 481692
www.ilahiyatvakfi.com
2016
THG 566023 FNP